TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

Kun. Mykolas Krupavičius ir Joachimas iš Fiorės.

Kun. M. Krupavičiaus, dr. K. Griniaus ir prof. J. Aleksos memorandumai.

L. K. Mokslo Akademija 50 m. jubiliejaus ženkle.

Napoleono Pirmojo administracinė tvarka Lietuvoje 1812.

Taika

Juozas Tumas - Vaižgantas — Tėvynės Sargo redaktorius.

Devyniasdešimt metų nuo Aušros užtekėjimo.

Kražių skerdynės.

Vlado Jurgučio laiškai.

1974 Nr. 1 (33)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Domas Jasaitis.

Redakcijos adresas — Address of Editor: 220 No. Seventh Ave., Mount Vernon, N.Y. 10550. Tel. (914) 668-0048.

Administracija: Antanas Razgaitis, 1932 Beach Channel Drive, Apt. IA, Far Rockaway, N.Y. 11691. Tel. (212) 327-2019; darbo — (212) 441-6799.

Leidžia Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.

Centro Komitetas: pirm. Vladas Šoliūnas, 6715 So. Claremont Ave. Chicago, Ill. 60636. Tel. (312) 436-5091.; Adomas Viliušis, 4050 So. Campbell, Chicago, Ill. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by the Lithuanian Christian Democratic Union, a member of Christian Democratic International — Nouvelles Equipes International (NEI) and Christian Democratic Union of Centre Europe.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

K. Ališauskas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdonavičius, kun. V. Bagdonavičius, M.I.C., vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, dr. D. Jasaitis, A. J. Kasulaitis, dr. A. Kučas, dr. O. Labanauskaitė, St. Lušys, M. Mackevičius, dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Č. Masaitis, J. Matulionis, prof. dr. J. Meškauskas, S. Rauckinas, S. Sužiedėlis, dr. V. Sruogienė, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, plk. K. Škirpa, P. Spetyla, prel. L. Tulaba, P. Vainauskas, dr. J. K. Valiūnas, A. Venskus, kan. V. Zakarauskas, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas ir kt.

TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

1974 ĮSTEIGTAS 1896 1 (33)

MYKOLAS KRUPAVIČIUS IR JOACHIMAS IŠ FIORĖS*

KUN. VYTAUTAS BAGDONAVIČIUS, M.I.C.

1. Mykolas Krupavičius ir Joachimas iš Fiorės

Mąstant apie tai, kas yra Krupavičius ir kas yra lietuviškas krikščionių demokratų sąjūdis, nėra galimybės šių reiškinių išvesti iš tradicinės lietuviškos katalikybės, kaip būtinos ir savaime suprantamos pasekmės. Čia yra atsiradę kažkas naujo, ko nebuvo galima rasti tradicinėje lietuviškoje klebonijoje. Nors Krupavičius stengėsi drausmingai išsilygiuoti su visais galiojančiais katalikybės įstatymais ir jos teorijomis, tačiau jo asmenyje kilo kažkas visai savito.

Tradicinė lietuviška katalikybė buvo ne kas kita, kaip visa Vakarų katalikybė, kuri buvo supratusi Dievo Sūnaus įvykdytą transcendencijos atvėrimą tikinčiajam žmogui, kuris jam ypač pasireikš jo pomirtiniame gyvenime. Krupavičius, nors nė kiek nepastumdamas į šalį šios krikščioniškos galvosenos, tačiau išėjo su stipriu dėmesiu praktiškam gyvenimui. Visos šio gyvenimo problemos ir įvairios jų fazės, nuo kovos iki taikos, nuo poezijos iki ekonomijos, buvo jo dėmesio ir veikimo laukas. Viena sritimi jis nesidomėjo — tai buvo muzika.

Kryptis, kuri reiškėsi Krupavičiaus asmenyje, savo pilną išraišką rado II Vatikano susirinkimo dokumente: Bažnyčia dabartiniame pasaulyje. Tačiau Krupavičiaus veikla yra ankstesnė už šią konstituciją. Dėl to ji negalėjo būti jos įkvėpta. Teisėtas būtų klausimas, kas yra Krupavičiaus įkvėpėjas. Mes čia negalime jo nurodyti betarpiškai vieno ar kito krikščionio galvosenoje. Bet mes norime bandyti pastebėti

* Šis straipsnis yra parašytas šv. Bonaventūros 700 metų sukakties proga.

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

Bažnyčios kryptį, kuri yra panaši krupavičinei, ir jos pagalba mokytis geriau suprasti pačią krikščionybę. Tokios krypties atstovų Bažnyčioje mes galime pastebėti bent keturis: Dantę, Savonarolą, šv. Pranciškų Asyžietį ir abatą Joachimą iš Fiorės.

Savonarola buvo Florencijos tribūnas, pasiryžęs sukurti teisingą visų piliečių sąrangą. Dantė buvo įsitikinęs, kad Bažnyčia ne visada bus be įpėdinio, t.y. pasauliečio (žiūr. Skaistykla XXXIII). Tačiau šiuos abu buvo įkvėpęs Fiorės abatas Joachimas savo pranašystėmis apie laimingą krikščionybę. Panašios krypties buvo ir šv. Pranciškaus sąjūdis. Kiek pats šv. Pranciškus Asyžietis buvo Fiorės abato įtakoje, būtų atskiras klausimas, kurio mes čia nenorime liesti. Tačiau, jauno pranciškonų ordino nariai pateko į Fiorės abato sukeltų idėjų bangą. Šios idėjos kai kurių šv. Pranciškaus sekėjų buvo ne tik pasisavintos, bet ir labai pertemptos; esą jis skelbęs, kad turi ateiti naujas atpirkėjas, kuris papildys ir užbaigs Kristaus atpirkimo darbą. Krikščioniškojo palikimo saugotojai su šitokiu formulavimu negalėjo sutikti. Po karštų diskusijų ir viens kito sukritikavimų pagaliau šv. Bonaventūra rado kompromisinį pasiūlymą, pristatydamas šv. Pranciškų kaip tą krikščioniškojo gyvenimo atnaujintoją, kurį pranašavo Joachimas iš Fiorės.

Fiorės abato mokslas buvo persunktas istorinės krikščionijos realybės supratimu. Jis krikščioniją suprato kaip nuolat ir plačiai, t.y. ir visuomeniškai tobulėjančią. Tačiau tais laikais teologinio mąstymo branduolį sudarė ne tiek krikščioniškos istorijos pažinimas, kiek paties krikščioniško apreiškimo supratimas ir susisteminimas. Tai buvo krikščioniškos filosofijos kūrimo laikai. Šv. Tomas nebuvo istorikas, bet žmogiško gyvenimo kasdienybei savo sistemoje jis skyrė garbingesnį vaidmenį negu kiti.

Priešingai, dabar mes gyvename dėmesio istorijai laikus. Užtenka prisiminti tik istorinį materializmą, kuris yra užvaldęs politinį gyvenimą daugelyje kraštų. Bet ir filosofiniuose svarstymuose kintančiai realybei šiandien yra skiriama daug daugiau dėmesio negu anksčiau. Dėl to išeinant iš šiandieninės dvasinės paasulio situacijos verta atkreipti dėmesį į Fiorės abato krikščionybės supratimą. Tai mum padės geriau suprasti ne tik Krupavičių, bet ir mūsų pačių vietą Bažnyčioje ir pasaulyje.

2. *Joachimo Trečioji era*

Norėdami susidaryti pirmąjį vaizdą apie Joachimą iš Fiorės, pasinaudokime kultūros ir kartu krikščioniškosios demokratijos filosofo Aloyzo Dempf minčių santrauka.

Joachimas pramatė naują erą, vadinamą trečiąją erą su savitu, tarsi nauju išganytoju. Jo vizijoje ši era bus sąranga mistikų, vienuolių ir kunigų. Privatinė nuosavybė netvarkys tada santykių tarp žmonių. Savo vizijoje jis pranašauja, kad trečioji era prasidės 1200 metų po Kristaus gimimo ir tęsis iki pasaulio pabaigos. (Pal. Sacrum imperium, Geschichts und Staatsphilosophie des Mittelalters und der Politischen Renesance, Muenchen und Berlin 1929 m. nuo 269 iki 284 psl.).

Pažiūra apie naują išganytoją buvo nesusipratimų priežastis. Ji suklaidino visus: ir tuos, kurie šią, nepilnai aptartą, idėją panoro aptarti konkrečiau ir tuos, kurie, suerzinti naujo išganytojo ieškotojų, rūpinosi ją pasmerkti. Prie šio klausimo mes sustosime atskirai. Čia dar reiktų paminėti, kad Trečiąja era Joachimas šią sąrangą vadina dėl to, kad visą žmonijos istoriją jis dalina į tris dalis. Pirmoji dalis yra prieš Kristų. Antroji dalis yra po Kristaus. O trečioji dalis yra jo vadinama tobuloji sąranga.

Dempf, nors suprasdamas šios vizijos formulavimo trūkumus ir aiškius netikslumus, bando šitaip ją aptarti: "Tai yra viena iš didžiųjų dieviškosios sąrangos istorijos situacijų, kuri jam (Joachimui) buvo vėl suteikta, kaip kadaise apaštalo Povilo rateliui, kuris iš Senojo Testamento pranašysčių atidengė jaunutės krikščionijos simbolinį charakterį". (273 psl.).

Pastebėkime, kad Joachimo krikščionybės supratime dėmesys yra nukreiptas į šiuolaikinę krikščionijos tematiką.

Norėdami apsisaugoti nuo krikščionijos susiaurinimo, kas būtų neteisėta, mes turime tuojau pasakyti, kad čia neliečiame amžinosios krikščionijos sampratos tiesų, kalbančių apie žmogaus pomirtinį gyvenimą, jo kūno prisikėlimą ir amžinąją laimę. Dėl jų mes neabejojame. Tačiau šiame svarstyme mes, tik metodo dėlei, pasiliekame laikinosios krikščionijos sampratos problematikoje.

Šalia to yra reikalingas dar vienas pasiteisinimas. Gali kai kas sakyti, kad mes imamės temos, kuri yra perdaug sena, paskendusi viduramžių "tamsoje" ir neturi jokio ryšio su moderniais klausimų svarstymais. Tiesa, kad Joachimas

yra senas. Jis yra gimęs apie 1130 metus. Nuo 1178 iki 1188 metų buvo Cistersų abatu. Po kelionių Prancūzijoje ir Vokietijoje jis įsteigė vienuolyną Fiorėje, Kalabrijoje (pietinėje Italijoje). Jis mirė 1202 metais ir ten pat yra palaidotas.

Labai trumpai, bet tiksliai, Joachimą iš Fiorės suveda su mūsų laikų ideologiniais sąjūdžiais vienas iš pačių jauniausių ir plačiai bei giliai žvelgiančių Amerikos teologų, būtent, Avery Dulles, S.J., buvusio Valstybės sekretoriaus Dulles sūnus. Jis tai padaro savo knygoje "Revelation Theology", 1969 m. New Yorke. Progą tam suvedimui duoda čikagiškio protestanto teologo Karl Loewith pažiūra, kuri apkaltina Joachimą iš Fiorės kaip komunizmo ir hitlerinio nacionalizmo pradininką. Dulles rašo:

"Mūsų bendralaikis protestantas Karl Loewith kaltina joachimizmą už tai, kad jis atidarė kelią pozityvistinėms ir materialistinėms Comto bei Markso schemoms, kurios žiūri į istoriją kaip randančią išsipildymą pačioje savyje. Trečioji joachimiečių sąranga, rašo Loewith, vėl pasirodė kaip trečiasis internacionalas ir trečiasis reichas, vado ar fuererio įvesta, kuris buvo milijonų sveikinamas žodžiu "Heil". Kas primena Heiland, t.y. išganytoją V. Bgd.) (Dulles, 45 psl.).

A. Dulles, plačiau nesustodamas prie klausimo, ar Joachimas yra atsakingas už moderniuosius sąjūdžius, pastebi tik tiek, kad progresyvios ir sekuliarizuotos istorijos sampratos, kuri prasidėjo nuo Apšvietos laikų, Joachimas būtų išsigynęs (44-45 psl.).

Kitas mokslininkas, labai susidomėjęs Fiorės abatu, yra žymusis Chicagos religijų istorikas Mircea Eliade. Jo manymu, Joachimo "Amžinoji Evangelija" visu nuoseklumu pasirodo kaip integralinis nuostabios istorijos eschatologijos elementas. Tai yra reikšmingiausias šios rūšies pasitarnavimas nuo Augustino laikų" (Cosmos and History, 1967 m. 145 psl.).

"Istorijos eschatologija" reikia suprasti daugiau ar mažiau nuoseklų žmonijos istorijos perėjimą į amžinybę. Toliau M. Eliade rašo, kad "Kalabrijos abato vizijoje . . . dievybė apsireiškia istorijoje nauju matavimu ir tuo būdu leidžia žmonijai save tobulinti iki, pagaliau, paskutinėje fazėje — Šv. Dvasios įkvėpimo dėka — ji pasiekia absoliučios dvasinės laisvės". (Ten pat, 145 psl.).

M. Eliade apgailestauja, kad "Vakarų pasaulyje Fiorės abato pranašiški eschatologiniai mąstymai buvo greitai už-

miršti, nors jie įkvėpė šv. Pranciškų Asyžietį, Dantę ir Savonarolą". Vėliau šios ideologijos ėmėsi reformacija ir renesansas, bet visiškai skirtinga prasme (Cosmos and History, 145 psl.).

Po šių ištraukų, manau, bus paaiškėję, kodėl mes domimės šiuo "tamsiųjų viduramžių" autorium. Juo mes domimės ne tik ryšium su mūsų laikų politiniais sąjūdžiais, bet ir ryšium su istorijos filosofijos teorijomis. Norint geriau suprasti įvykių ir idėjų srovę, kurioje mes gyvename, svarbu pažinti tas požemines šaknis, kurių vaisius mes matome gyvenime.

Žinoma, mes turime atmesti tokią galvoseną, kuri žmogaus išganymo ieškotų vien tik žmonijos istorijoje. Žmogus yra didesnis už savo darbus, todėl jis yra didesnis ir už žmonijos istoriją. Kodėl tautų kultūrose, susirūpinusiose žmogaus nemirtingumu, nesikoncentruojama į jo darbų įamžinimą, bet į jo paties įamžinimą? Kodėl neįamžinama ir neišpučiama iki nemirtingumo koks nors faraono visuomeninis ar politinis darbas, bet jis pats, jo asmuo, net jo kūnas? Milžiniška piramidė statoma jo kūnui, t.y. jo asmeniui įamžinti, bet nestatoma piramidė atžymėti kokiai jų padarytai visuomeninei reformai ar karinei pergalei. Tie darbai buvo aukštai vertinami tolaikinės visuomenės, jie buvo atžymimi paminklais, tačiau neteikiant jiems amžinumo prasmės.

Ką visa tai reiškia? Tai reiškia, kad paties žmogaus savisąmonė, nors sunkiai aptariama, tačiau glūdi jame daug giliau ir tvirčiau, negu visi jo kūriniai.

Turint tai prieš akis, negalima pritarti viena kryptimi, t.y. tik tobulėjimo kryptimi, einančiai žmonijos istorijos sampratai, kaip žmonijos išganymui. Mažai vertingas istorijos supratimas yra M. Eliades siūloma pasikartojančių ciklų teorija. Ji dar mažiau tinka būti žmonijos gelbėtoju.

Tačiau negalima sakyti, kad iš žmonijos ir krikščionijos istorijos nieko naujo ir reikšmingo negalima laukti, kad tolimesnis krikščionių gyvenimas yra tik įvykdymas tų nutarimų, kurie yra anksčiau padaryti. Dėl to teisėtas yra klausimas, kaip amžinajam gyvenimui pašvęstas žmogus turi apipavidalinti savo gyvenimą iš kartos karton, kol jis gyvena žemėje. Štai prieš mūsų akis iškyla tokie sąjūdžiai kaip marksizmas ar nacionalizmas, apie kuriuos mes turime rasti šiems laikams tinkantį atsakymą. Jokia praeitis negali mums duoti visai atitinkančio jau paruošto atsakymo. Mes jį turime ras-

ti išeidami iš tų sąjūdžių prigimties ir mūsų laiko krikščioniškų uždavinių sampratos.

3. *Krikščioniškos tvarkos kūrimas*

Problema, kurią mes čia norime suvokti, sukasi ne apie tai, kad mes studijuotume istoriją, bet apie tai, kad mes ją kurtume. Ar krikščionis turi tik studijuoti istoriją, o jos kūrimą palikti kraštutiniam nuotykininkui? Ar jis turi teisę įvesti gyveniman plataus mąsto panaujinimų, kurių ligi šiol nebuvo? Tai yra klausimas, kuris viena ar kita forma buvo ryškiai iškilęs prieš Krupavičiaus akis ir sulaukęs iš jo neabejotinai teigiamo atsakymo.

Kaip tenka šiandien katalikui žiūrėti į istorijos vaidmenį išganymo sąrangoje, galima pamatyti iš to, kaip krikščioniškosios demokratijos filosofas Alois Dempf apibūdina Joachimo iš Fiorės mokslą. Jis savo veikale "Sacrum imperium", skirtame tyrinėti viduramžio valstybės filosofijai ir politiniam renesansui (1929 m. Muenchen-Berlin) rašo:

Jo mokslo naujumas glūdi tame, kad jis tradicinę Dievo karalystės idėją, vedančią į pilnesnę malonę, į pilnesnę laisvę, į pilnesnį vyrišką bei subrendusį dvasinį supratimą, istorijos teologijos ir katastrofų teorijos pagalba sujungė į vieną spiralinės formos raidos procesą, kuris pereina į aukštesnę plotmę. (280 psl.).

Šiame, vokiškai sunkiame sakinyje, atkreipkime dėmesį į du žodžius: istorijos teologija ir katastrofų teorija. Tai yra žodžiai, paimti iš mokslinio žargono, tačiau jų prasmė mums yra žinoma ir paprastoje katekizmo kalboje. Būtent, kad pasaulio atpirkimas vyksta tam tikra raida ir kad išganymo kelyje yra palikta daug vietos tragikai, besireiškiančiai kaltėmis, jų pasekmėmis, persekiojimais ir kt. Tai pasako, kad į krikščionybę mes turime žiūrėti ne vien kaip į išganymo mokslą, bet ir kaip į žmonijos krikščionėjimo procesą, besireiškiantį ne vien palaima, bet ir tragika.

Šis istorinis procesas tačiau nėra pats sau tikslas. Jis, pasak Dempf, "pereina į aukštesnę plotmę". Nežiūrint to, kad Joachimas iš Fiorės yra sukėlęs pavojingų nukrypimų Bažnyčios istorijoje, kad jo aptarimai ne visų yra aukštai vertinami, Dempf bando šitaip aptarti jo sistemą:

"Joje dar kartą atsiranda tikrai kristocentrinė sistema ir šį kartą gerai apginkluota didelio įmantrumo ir aštrumo — filosofinėmis distinkcijomis". (365 psl.).

Ar ši sistema yra tikrai taip aukštai vertintina savo išraiškos tikslingumu, galima abejoti. Greičiau ją tenka vertinti kaip viziją, sugebančią kai kuriuos žmones įkvėpti.

Šios krikščioniškos filosofijos nešėju, pasak Dempf, yra pasaulietis krikščionis. "Ši metafizika remtina ne hierarchiniu popiežiaus pavidalu, bet idealu šventojo, kaip šv. Pranciškaus gyvenimo filosofinis vaisius, kaip jį suvokė Bonaventūra, būtent, švento žmogaus pavidalas, kuris yra Dievo pažymėtas, bet nėra išėjęs anapus Bažnyčios kaip naujo trečiojo reicho didvyris, tačiau toks, kuris atstovauja Kristaus pamaldumą subrendusia apaštalo Pauliaus dvasia (365 psl.).

Ar šv. Pranciškus buvo įtaigojamas Joachimo dvasios ar ne, yra atskiras klausimas. Viduramžių mąstytojai jį į šią dvasią įjungė. Kaip tai padarė Bonaventūra, pažvelgsime atskirai.

Ryšium su čia nurodytu Dempf tekstu pastebėkime, kad jis kovoja prieš mintį, jog nacizmas galėtų ieškoti savo įkvėpimo Joachimo galvosenoje. Kaip matome, jis nesipriešina Pranciškuje matyti šios dvasios atstovą.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad Dempf išryškina Fiorės abato galvosenoje krikščionio idealo pasaulietinį, ne hierarchinį pobūdį. Tai reiškia, kad ši dvasia neigtų hierarchinį bruožą Bažnyčioje, bet tai reiškia, kad šios veiklos centre stovi ne tiek apaštalaujanti ar tikėjimo lobį saugojanti Bažnyčios institucija, bet pats atpirktas žmogus. Čia kreipiamas dėmesys į tai, kaip šis žmogus tvarko ir kuria savo kasdieninį gyvenimą ir kultūrą. Tai yra atpirkto žmogaus išimtinė pareiga.

"Tik šis atpirktasis ir naujai suformuotas žmogus, pasak Dempf, turi priėjimą prie visumos reginio ir pasaulinės tvarkos grožio. Ne abstraktus mąstantis žmogus, ne žmogaus sąvoka savo abstrakčiame dėsningume yra šio pasaulio supratimo išeities taškas; juo greičiau yra konkreti asmenybė jos pačios gyvenamajame laike" (365 psl.).

Kaip matome, ne vien tik hierarchinis žmogus nelaikomas šios sąrangos pirmaeiliu statytoju, bet ir filosofuojantis žmogus. Abstrakčiai galvojantis žmogus yra per daug įsigilinęs į esminius sąryšius, kad būtų labai susidomėjęs istorinėmis situacijomis. O krikščioniškos sąrangos kūrime kaip tik šitai yra reikšminga.

Šia proga galime pastebėti, kad Krupavičius taip pat nesitenkino tokia krikščionybės samprata, kuri yra susitel-

kusi apie jos esmę ar apie jos amžinąją išeitį, bet greičiau apie dabartinius jos uždavinius. Kitaip sakant, mes čia turime reikalą su krikščioniškos atsakomybės pabudimu gyvenamojo momento reikalams. Arba, dar kitaip sakant, čia reikalas eina apie istorinės atsakomybės sąmonę krikščioniškoje galvosenoje. Šios sąmonės trūkumas turi tokias tragiškas pasėkas, kad tada tik istorinis materializmas pasidaro sąmoningu istorijos formuotoju. Šio fakto akivaizdoje, manau, bus aiškiau, kodėl mes šiandien grįžtame į Joachimo iš Fiorės galvoseną.

4. *"Amžinoji Evangelija"*

Dabar pereikime prie konflikto, kurį sukėlė viduramžinėje bažnyčioje Fiorės abato pažiūros. Vadovu šiai ekskursijai paimkime didelį viduramžinės krikščionijos šaltinių tyrinėtoją Henriką Denifle. Joachimo veikalas "Amžinoji evangelija" (Evangelium aeternum) buvo įtartas, kad jis nori pakeisti Kristaus evangeliją. Tačiau Denifle yra priėjęs nuomonės, kad šis veikalas yra tik Kristaus evangelijos pritaikymas konkrečiai krikščionijos istorijai.

Jis rašo: "Amžinoji evangelija Joachimo supratimu yra ne kas kita, kaip šv. Jono apreiškime pramatyta "Amžinoji evangelija" (14, 6), kuri taip kyla iš Kristaus evangelijos, kaip žodžio prasmė iš jo raidžių".

Šv. Jono Apreiškimo tekstas, kurį čia mini Denifle, yra šitoks: "Aš mačiau kitą angelą, skrendantį dangaus viduriu, turintį *Amžinąją evangeliją*, kad skelbtų ją žemės gyventojams: kiekvienai tautai, giminei, kalbai ir žmonių grupei" (14, 6).

Denifle šitaip toliau aiškina Joachimo Amžinosios evangelijos supratimą: "Amžinoji evangelija yra tai, kas yra dvasiško ir nuolat pasiliekančio Kristaus evangelijoje, kuri raidine prasme praeina. Ją skelbs ateinanti vienuolija. To kiu būdu Kristaus evangelija iš dalies praeina. Joachimas savo šv. Jono Apreiškimo studijoje sako, kad reikia atgimti Kristui amžinosios evangelijos prasme, tai reiškia, jos dvasioje, nes evangelija, kuri yra raidėje, nėra amžina" (53 psl.).

Lengva pastebėti, kad Joachimo samprata duoda progos nesusipratimui. Iš jo žodžių išeina, kad Kristaus evangelija, tokia, kokią mes ją turime užrašytą, yra praeinantis reiškinys. Ir, deja, kaip matysime, jo sekėjai tokią išvadą yra padarę.

Joachimas teisina šį savo drąsų išraiškos būdą. Iš jo teisinimosi aiškėja, kad jis yra stipriai persiėmęs krikščionijos pažangos idėja. Pažangos idėja jam eina per visą išganymo istoriją. Taip, kaip po S. Testamento atėjo Kristus, taip Kristus daro įtakos krikščionių gyvenimui, jį keisdamas. Joachimas rašo:

"Tai, kas buvo Sen. Testamente, buvo raidiškai pridengta, Tas gėris, kuris yra atidengtas Naujajame Testamente tikintiesiems, yra tai, kas buvo pažadėta anksčiau. Tai yra ne kas kita, kaip išvydimas Mozės veido, jį atidengus. Ir taip mums, einant iš šviesos į šviesą, duodama suprasti dangiškieji ir dieviškieji dalykai, ir tai, būtent, dvasioje, kuri yra mums duota. Ji sudaro galimybę matyti Kristaus veidą garbėje ir kontempliacijos kalne išgirsti Tėvo balsą, sakantį: Šis yra mano mylimasis sūnus".

Iš šio Joachimo pasiaiškinimo galime pastebėti du jo galvosenos pagrindus. Pirma, Kristus jam yra tai, kas jis yra kiekvienam katalikui, būtent Dievo Sūnus ir niekeno nepakeičiamas. Tačiau, antra, jo galvosena yra stipriai persunkta religinės pažangos idėja. Kristus atidengia tikrąjį Mozės veidą. Jis toliau formuoja žmogų, eidamas iš šviesos šviesos. Šis procesas eina taip toli, kad žmogus gali girdėti Tėvo liudijimą ir tokiu būdu įsijungti į Trejybės gyvenimą. Si religinės pažangos idėja pilnai derinasi su krikščioniškuoju mokymu. Šių dviejų Joachimo pagrindų šviesoje nėra reikalo baidytis jo amžinosios evangelijos.

Dar labiau Joachimo amžinosios evangelijos krikščioniškumą sutvirtina jos atrėmimas į Šv. Dvasios veikimą Bažnyčioje. "Dvasinis protas stovi Šv. Dvasios pusėje; kaip ji ateina iš Tėvo ir Sūnaus, taip dvasinis protas kyla iš abiejų testamentų" (Cit. iš Denifle 54 psl.).

Šių pažiūrų iliustraciją mes galime pastebėti Krupavičiaus veikloje. Jo veikla, panašiai kaip Joachimo evangelijos samprata, kilo iš Kristaus evangelijos, ne iš jos raidės, bet iš jos dvasios. Evangelijoje mes niekur nerasime nė nurodymo, nė skatinimo, kad reikia pravesti žemės reformą ar rūpintis teisingos konstitucijos savo kraštui sudarymu. Tačiau kai mes įsižiūrime į Krupavičiaus brendimą, paskelbtą jo atsiminimuose, galime pastebėti jo gilų ryšį su krikščionybe. Gilų ryšį, tai reiškia išoriškai sunkiai atsekamą ryšį, nes nė jo mokytojai, nė jo naudoti vadovėliai neduoda galimybės Krupavičiaus veiklos vien iš jų iš-

vesti. Taigi Krupavičiaus ryšys su evangelija yra, galėtume sakyti, paslaptingas, t.y. išoriškai nelengvai atsekamas. Jį galima būtų pavadinti dvasiniu ryšiu.

5. *Amžinosios evangelijos tarpsnis*

Grįžkime vėl prie Joachimo galvosenos istorinio pobūdžio, kuris ne tik padeda mums jį geriau suprasti, bet kartu gimdo ir nesusipratimus. Joachimas turėjo drąsos visą žmonijos istoriją dalinti į tarpsnius, kartais į tris, o kartais į šešis. Atkreipkime dėmesį į jo trilypę žmonijos istorijos sampratą: pirmas laikotarpis — iki Kristaus; antras laikotarpis — po Kristaus; trečias laikotarpis — amžinosios evangelijos tarpsnis. Denifle šitaip apibūdina trečiąjį Joachimo istorijos tarpsnį: "Joachimas, taigi, galėjo sakyti, kad trečiajame laikotarpyje evangelija bus skelbiama dvasinio supratimo būdu" (54—55 psl.). Tas dvasinis supratimas pasižymės labai didele energija. "Jis, kaip ugnis, suviršKins evangelijos raidę" (ten pat, 55 psl.).

Kai kas skaitydamas šiuos Joachimo pareiškimus bus linkęs juos suprasti protestantišku būdu, t.y. kaip pasisakymą prieš Bažnyčios hierarchiją ar jos matomą organizaciją. Tačiau Denifle mus perspėja nuo šitokio Joachimo minties supratimo. "Reikia palikti nuošaly mintį, kad Joachimas savo dvasinės Bažnyčios sampratoje galvoja apie Bažnyčią protestantišku būdu". Toliau jis cituoja šiuos paties Joachimo žodžius: "Jokiu būdu tai nereiškia, kad nebūtų Petro Bažnyčios, kuri yra Kristaus sostas, kaip atsitiko gimusiems iš moterų Senojo Testamento pabaigoje, bet, perkeista į didesnę garbę, ji pasiliks pastovi per amžius" (Cit. iš Denifle 55—56 psl.).

Po šio Joachimo pasiaiškinimo neatrodo tokie įtartini jo žodžiai apie trečiąjį laikotarpį. Jis vis tiek bus autentiškai krikščioniškas, nežiūrint pasakymo, kad evangelijos raidę suviršKins dvasinis protas. Mes gal galėtume tai suprasti tuo būdu, kad žmogaus protas, veikiant Šv. Dvasiai, evangelijos žodžiuose atras tai, ko anksčiau nepastebėjo.

Trečiąjį laikotarpį Joachimas suvokia kaip vienuolinį laikotarpį. Jis sako, kad trečiąjį laikotarpį skelbti teks kontempliatyvinei vienuolijai, kurios nariai pasižymės išmintimi, kylančia iš abiejų testamentų raidės (Denifle, 55 psl.). "Vienuolija, kuriai bus pavesta trečiojo laikotarpio skelbimas, jo pažinimo pasieks ne iš knygos ar rašto, bet iš aukš-

tesnio Šv. Dvasios apšvietimo, kuri savo evangelijos turinį paims iš Kristaus evangelijos ir jo raštų" (ten pat). Ši vienuolija turės uždavinį amžinąją evangeliją paskelbti visam pasauliui" (Denifle, 57 psl.).

Į šią vienuoliją Joachimas žiūri kaip į visuomeninę struktūrą, būdingą trečiajam laikotarpiui. "Tačiau taip, kaip pasauliečių luomas neišnyko prasidėjus dvasiškijos luomui, taip neišnyks dvasiškija, kai prie durų stovės vienuolijos laikmetis" (Denifle, 56 psl.).

Tai yra Viduramžių viduriui būdinga terminija, kurios mes į savo laikus lengvai perkelti negalime. Šiandien mes ne tik neturime jokio vienuolinio polėkio, bet net išgyvename plataus masto krizę. Tačiau, iš kitos pusės, pačioje visuomenėje mes pastebime reiškinių, kurie rodo kryptį, artimą vienuolinei turto naudojimo tvarkai. Tokio pobūdžio reiškinys yra vis plintanti ūkio socializacija, kurios pati radikalioji forma yra komunizmo atstovaujama.

6. Gerhardo "Naujosios evangelijos" supratimas

Joachimo pažiūros tais laikais buvo plataus susidomėjimo ir diskusijų objektas. Tačiau ne visi Joachimo idėjų šalininkai joms geru pasitarnavo. Nelaimingą patarnavimą atliko Joachimo gerbėjas, pranciškonas Gerhardas iš Borgo S. Domino. Jis Joachimo bendro pobūdžio mąstymus taip sukonkretino, kad pradėjo skelbti, jog trečiasis laikotarpis prasideda 1200 metais. Jis skelbė: "1200 metais Gyvenimo Dvasia išėjo iš abiejų testamentų, kad prasidėtų naujoji evangelija" (Denifle, 58 psl.). Einant Gerhardo mintimi, Šv. Raštas susideda iš trijų dalių: iš senojo testamento, iš naujojo testamento ir iš amžinosios evangelijos (ten pat, 60 psl.). Taigi "Gergardas pažiūrėjo į pagrindinius Joachimo raštus kaip į trečiojo laikotarpio kanonišką Šv. Raštą" (ten pat, 60 psl.).

Lengva suprasti, kad šitokia pažiūra suėjo į grubų konfliktą su visu krikščionijos mokymu. Į šią pažiūrą Gerhardą paskatino šv. Pranciškaus asmens populiarumas. "Apie 1200 metus, pasak Gerhardo, pasirodė kitas žmogus, su kuriuo siejasi Amžinosios evangelijos vardas, būtent, šv. Pranciškus Asyžietis. Jis yra Apreiškimo Angelas, turįs gyvojo Dievo ženklą" (Denifle, 62 psl.).

Per didelis Gerhardo entuziazmas Joachimui labai pakenkė. Denifle Joachimo ir Gerhardo sampratas aptaria at-

skirai: "Joachimas Amžinąją evangeliją suvokė kaip aukštesnę, dvasinę bei aiškesnę abiejų testamentų prasmę, kuri šv. Dvasios kontempliacinės dovanos dėka bus suteikta dvasingiems trečiojo laikotarpio žmonėms" (62 psl.). Tai reiškia, kad patys Joachimo raštai visiškai nepretenduoja būti tos gilesnės Šv. Rašto prasmės aiškintojais. Jo prasmę turės rasti ateities žmonės, Šv. Dvasios apšviesti. Gerhardo vaidmenį Denifle šitaip aptaria: "Iš tikrųjų, niekas klaidingiau nesuprato Joachimo raštų, kaip Gerhardas savo parašytame įvade" (62 psl.).

Kitas Joachimo sekėjas, Salimbenes, Gerhardo vaidmenį šiame sąjūdyje yra dar kiečiau aptaręs. Jis rašė, kad Gerhardas "išgalvojo nesąmonę ir, parašydamas knygelę, paskelbė savo kvailystę" (Cit. iš Denifle, 63 psl.). Dėl to Denifle išvada apie santykius tarp Joachimo ir Gerhardo yra šitokia: "Joachimo idėjos ir Gerhardo idėjos yra dvi skirtingos pažiūros" (63 psl.).

7. Anagni komisijos sprendimas

Tačiau gerhardiškai suprastas Joachimo sąjūdis plito. Reakcija prieš jį prasidėjo Paryžiaus universiteto profesorių tarpe. Jie padarė sąjūdžio raštų tyrinėjimą ir išrinko iš jų 31 sakinį, kurie, jų manymu, buvo priešingi krikščioniškai religijai. "Iš tų tezių septynios buvo paimtos iš Gerhardo įvado, likusios 24 — iš Joachimo veikalo Concordia" (Denifle, 71 psl.).

Denifle, iš pagrindų ištyręs visą bylą ir palyginęs įtartus sakinius su veikalais, iš kurių jie buvę paimti, priėjo išvados, kad tik keletas sakinių turi šiokių tokių atitikmenų Joachimo raštuose. Dėl to jis sako: "Tik dabar yra galimybė padaryti tvirtą ir teisingą sprendimą apie prigimtį ir vertę tų sakinių, kurie per šimtmečius yra sukėlę tiek daug dulkių. Iš viso tik aštuonioms tezėms galima rasti atitikmenis Joachimo Concordijoje. Ir tik labai nedaugely atvejų tie sakiniai Joachimo Concordijoje yra sakomi ta prasme (kuria suprato Anagni komisijos nariai)". (Denifle, 83 psl.).

Kas buvo šios komisijos nariai, kurie siekė Joachimo pasmerkimo? Daugelis mano, kad pagrindinis šio užmojo judintojas buvo Romos inkvizitoriai. Tačiau Denifle mano, kad tai netiesa. Jis turi pagrindo sakyti, kad šio reikalo judintojai buvo Paryžiaus universiteto profesoriai, nepalankiai

nusiteikę prieš to paties universiteto profesorius pranciškonus ir dominikonus (Pal. Denifle, 84 psl.). Jų tikslas buvo paruošti medžiagą Šv. Sosto pasmerkimui padaryti. Denifle šitaip suglaudžia jų veiklą: "31 sakinys iš Introductorius (Gerhardo) ir iš Concordijos (Joachimo) turėjo paruošti medžiagą Šv. Sosto sprendimui" (87 psl.). Popiežius pasmerkė Introductorijų (Gerhardo) 1255 m. spalio 23 d. (Denifle, 87 psl.). Denifle toliau sako: "Joachimo veikalai liko laikinai nepaliesti".

Joachimas buvo pasmerktas 1215 metais Laterano IV Bažnyčios susirinkimo, ir tai tik prijungiant jam pagyrimus. Šis pasmerkimas lietė Šv. Trejybės dogmą. Mes čia neturime reikalo leistis į šios dogmos aukštumas, bet norime stabtelti tik tiek, kiek šis pasmerkimas lietė visuomeninę pusę. Mat, Joachimas norėjo iš Šv. Trejybės mokslo padaryti pavyzdį mūsų visuomeninei vienybei. Taip kaip Tėvas, Sūnus ir Dvasia yra viena, taip ir mes turėtume būti vieningi. Plėtodamas šį panašumą Joachimas perdaug žmogišku būdu aptarė Šv. Trejybės asmenis, įvesdamas Trejybėn ne tik asmenų, bet ir prigimties skirtingumus. Tokiu būdu jo dievybė pasidarė susidedanti ne iš trijų, bet iš keturių asmenų.

Tenka pastebėti, kad mums nėra reikalo pasmerkti Joachimo noro mokytis visuomeninio sugyvenimo iš Trejybės asmenų vienybės. Tokį pagrindą sudaro paties Kristaus žodžiai: "Noriu, kad Jūs būtumėt viena, kaip ir mes esame viena" (Jono 17,22). Pagaliau šią pažiūrą yra patvirtinęs II Vatikano susirinkimas. Jis, pacitavęs aukščiau minėtus Kristaus žodžius, pastebėjo, kad šie žodžiai nurodo, "jog esama tam tikro panašumo tarp Dievo asmenų vienybės ir tiesos bei meilės suvienytų Dievo vaikų" (Bažnyčia dabartiniame pasaulyje, 24 nr., žiūr. Vatikano dokumentai 1, 193 psl.). Taigi ir šiuo atžvilgiu Joachimo pažiūra ne tik nėra Bažnyčios atmesta, bet, galima sakyti, jos priimta.

8. Kritiškos pastabos

Susipažinę su šia senovine, bet naujai įvairiomis formomis iškylančia problema, bandykime kritiškai vertinti čia pastebėtus požiūrius. Tam tikslui mes norime pasinaudoti dr. Joseph Ratzingerio nesenai išleista studija: Die Geschichtsteologie des Heiligen Bonaventura. 1959 m. Muenchen. Ratzinger yra Freisingo teologinės mokyklos profeso-

rius. Jis rūpestigai atliko šv. Bonaventūros veikalo "Collationes in Hexameron" studiją. Šiame veikale Bonaventūra gilinosi į Joachimo šešių dienų pasaulio raidos sampratą.

Iškilus opozicijai prieš vienuolius profesorius Paryžiaus universitete, Bonaventūra buvo iš ten atšauktas ir išrinktas Pranciškonų vyriausiuoju vadovu. Grįžęs į pranciškonų sąjūdžio centrą, jis parašė čia minimą veikalą. Kai kas jį laiko genialiausiu krikščionio parašytu veikalu. Tai, be abejo, yra perdėjimas. Tačiau galima sutikti su Dempf, kad tai yra visą viduramžio galvoseną plačiausiai apžvelgiantis kūrinys. (Ratzinger, 7 psl.). Deja, mes neturime galimybės į jį gilintis ir stebėti, kaip Bonaventūra formavo jauno pranciškonų sąjūdžio galvoseną ryšium su Joachimo pažiūromis ir šv. Pranciškaus veikla. Bet tai ir nėra šio rašinio uždavinys. Jį giliai yra atlikęs Ratzingeris. Čia Ratzinger pažiūromis pasinaudosime tiek, kiek jos padeda susigaudyti čia iškylančiais klausimais.

Pirmoji ir pagrindinė problema, su kuria mes čia susitinkame, yra krikščionijos pažangos klausimas. Kokia prasme krikščionija daro pažangą?

a. Pažanga krikščionijoje

Joachimo pažangos idėja kyla iš krikščionijos versmės. Tai reiškia, kad čia nekuriamas krikščionijos pakaitalas, bet vystoma pati krikščionybė. Kai į krikščionybės pažangą nebuvo atkreiptas dėmesys, tai pažangos idėja perėjo netikinčios galvosenos nuosavybėn. Neturėdami metafizinos tvirtumos ir remdamiesi vien humanistinėmis bei tiksliųjų mokslų pasiekiamomis apraiškomis, šie pažangos kultyvuotojai suskilo į dvi, viena kitą naikinančias sroves. Vieni pasidarė naivūs teigėjai, kad visos vėlesnės apraiškos yra geresnės už visas senesnes, arba, kitaip sakant, kad viskas su laiku gerėja. O kiti, priešingai, nerasdami niekur gyvenimo apraiškose galiojančios prasmės, pasuko viską valdančios tragikos kryptimi. Tokiu būdu jie pačiame žmogaus gyvenimo baigtinume ir susitaikyme su neviltimi bando rasti žmogaus gyvenimo prasmę. Tai atstovauja absurdo folosofija ir jo menas.

Bonaventūra, kuris pirmas ėmėsi kritiškai apdoroti Joachimo galvoseną, buvo šalininkas tobulėjančio Šv. Rašto supratimo. Jis drįso sakyti, kad kas Šv. Rašto nesupranta dvasiškai, tas iš viso jo nesupranta. Tas dar tebėra žydas

(Ratzinger, 80 psl.). Šis supratimas žmogui ateina ne iš jo paties, bet iš Dievo apreiškimo, duodamo įvairiems šventiesiems.

Dvasinis supratimas, apie kurį kalba Bonaventūra, yra ne kas kita, kaip istorinis supratimas, t.y. toks supratimas, kuris ateina krikščionijon įvairiais jos gyvenimo tarpsniais. Mūsų laikais buvo juntamas pavojus šį dvasinį supratimą suvokti perdaug atsietu nuo gyvenimo būdu, t.y. atskirai nuo realių gyvenančio žmogaus uždavinių. Bonaventūra cituoja šv. Pranciškaus pasakymą: "Kokia nauda yra daug žinoti, maža suprasti?" Ratzinger mano, kad šis pasakymas yra Joachimo krikščionijos supratimo įtakoje (53—54 psl.).

Supratimas į žinojimą įjungia konkrečius gyvenamos tikrovės reikalus. Ir šventieji, kuriuos mini Bonaventūra, yra vertingi kaip tik dėl savo sugebėjimo sujungti savo gyvenamą tikrovę su krikščioniškais principais.

b. Ar krikščionybė kuria gyvenimą?

Tomas Akvinietis, būdamas labiau esmės tyrinėtojas, nebuvo labai nusiteikęs gilintis į istorinę krikščionijos tėkmę. Tiesa, jis suprato, kad krikščionija gali įvairuoti laiko ir vietos atžvilgiu. Tas įvairavimas pasireiškia didesniu ar mažesniu Dvasios dovanų kiekiu. Tačiau prieš istorinį optimizmą jis pasisako šiais žodžiais: "Nereikia tikėtis, kad ateis kokia nors būsima tvarka, kurioje Šv. Dvasios malonės bus daugiau negu jos buvo anksčiau, ypač apaštalų laikais" (I. II. questio 106. art. 4 c.).

Tačiau reikia drįsti pripažinti, kad didysis mokytojas čia pasirodo perdaug susitelkęs į praeitį. Jeigu jo pasakymas reiškia tai, kad krikščionijos istorija nedarys tokios pažangos, kuri savo tobulumu pralenktų jos pradžią, tai būtų tolygu pasakymui, kad krikščionybė žmonijos istorijai nieko gero neduoda, nes nieko nesukuria. Greičiausiai Tomas to pasakyti nenorėjo.

Taigi, nors Dievo planas išgelbėti žmoniją per Kristų galioja visada, bet į Šv. Dvasios veikimą istorijoje mes turime žiūrėti kaip į gyvastingą apraišką, nesuvaržytą vien praeities taisyklėmis. "Priekaištą, kad geriau sekti ankstesnių laikų vyrų pavyzdžiais, Bonaventūra vykusiai atremia pasakymu, kad Dieviškoji Išmintis yra (žmonijos) gyvenimą sutvarkiusi istoriškai". (Ratzinger, 115—116 psl.). Tai reiškia, jis kinta.

Mums nėra reikalo pasisavinti kai kurių Joachimo sekėjų minties, kad viduramžiai savo antroje pusėje su vienuoliniais sąjūdžiais jau yra pati evangelijos įgyvendinimo pilnuma. Bet mes galime žavėtis šv. Pranciškaus, Dantės ir Savonarolos polėkiais.

Taip pat mums nėra reikalo pasisavinti ir Joachimo minties, kad žmonijos istorija eina kaž kokiais pasikartojimo keliais, sudarydama tokiu būdu atitikmenis vienam ar kitam Šv. Istorijos laikotarpiui. Tam tikro dėsningumo, kuriuo vienoki istorijos tarpsniai pasikeičia kitokiais negalima nepastebėti. Pvz. ryški yra schema, kaip suliberalėja radikalios revoliucijos ir kaip išsigimsta demokratijos.

Turime sutikti, kad krikščionija gyvena ne vien praeitų amžių krikščionių pavyzdžiais, sekdama juos, kaip gatavus, mums paruoštus gyvenimo šablonus. Vietoj istorinių ciklų, krikščionybė akcentuoja tiesą. Sekant vien pavyzdžiu, kartais būtų lengva neatlikti savo pareigos gyvenime. Krupavičius pajuto sąžinės balsą, liepiantį jam šiose aplinkybėse elgtis taip, kaip jis elgėsi. Jeigu jis būtų sekęs pavyzdžiais ar papročiais, jis nebūtų padaręs to, ką padarė.

c. Kristus — pradžia

Atkreipus dėmesį į Bažnyčios pasiuntinybės istoriškumą, tenka pastebėti ir paties Kristaus istoriškumą ta prasme, kad su juo žmonijos istorija nesibaigia, bet greičiau tam tikra prasme prasideda. Pats atpirkimo apipavidalinimas nauju gimimu, t.y. krikštu, liudija, kad krikščionybės pradininkų šis sąjūdis buvo suvokiamas kaip pradžia, o ne kaip pabaiga.

Tiesa, šv. Jono Apreiškime Kristus yra pristatomas kaip pradžia ir pabaiga kartu, būtent, kaip Alfa ir Omega. Tam tikra prasme Kristus yra pabaiga ir aukščiausia žmogui galima pasiekti tobulybė, nes jis yra žmogumi įsikūnijęs Dievas. Tačiau tai nereiškia, kad su jo įsikūnijimu baigtųsi žmonijos istorija.

Šitaip Dievo Sūnaus įsikūnijimą suprato Bonaventūra. Jis sakė: "Dievo Sūnaus atėjimo proga yra kalbama apie laikų pilnybę ne ta prasme, kad laikai baigtųsi, bet ta, kad laikų paslaptys čia susilaukia savo pilnumos. Kristus neturėjo ateiti laikų pradžioje, nes tada jo atėjimas būtų buvęs per skubus. Bet lygiai taip pat jis negalėjo būti nustumtas į pačią pabaigą, nes tada būtų per vėlai" (Cit. iš Ratzinger, 111,112 psl.).

Joachimo paržiūrą šiuo klausimu Ratzinger šitaip suglaudžia: "Joachimas Kristaus veiklai priskiria istorinį pobūdį visai nauja prasme, būtent, kad čia yra ne istorijos pašalinimo pradžia, bet tvirtas (Kristaus) įleidimas šaknų į jos dirvą. Tada jo (Joachimo) galvoje kyla nauja pasaulio pabaigos sąmonė, kuri kaip tik savo išsipildymą gaus iš ligšiolinės Bažnyčios istoriškumo". (110 psl.).

Mintis, kad Kristus yra pasaulio istorijos ašis, nėra nauja krikščionijoje. Ją ir prieš Joachimo laikus sutinkame šv. Anzelmo raštuose. Tačiau, pasak Ratzinger, savo pilnumo ji pasiekia Joachimo galvosenoje, nors ši galvosena dogminio bažnyčios galvojimo buvo nustelbta. Nežiūrint to, "Joachimas net pačioje Bažnyčioje pasidarė naujo istorijos supratimo kelio ruošėju, tokio supratimo, kuris šiandien yra toks savaime suprantamas, kad, atrodo, tik toks ir tegalimas ir kitokio negalėjo niekad būti" (Ratzinger, 108 psl.).

d. Ar naujai įgyvendinama evangelija yra nauja?

Ar naujų laikų evangelija yra nauja, kaip manė Joachimas, ar ji yra ta pati, tik vis pačioje pilnumoje nepažinta, kaip manė Bonaventūra (pal. Ratzinger, 95 psl.), yra greičiau teorinis, negu praktinis ginčas. Abiem atvejais gyvenama ir įgyvendinama evangelija įgauna naujas, lig šiol nematytas formas.

Net ir Šv. Raštas daro pažangą ta prasme, kad žmonija vis pilniau ir geriau jį supranta. Bonaventūra mano, kad "Šv. Raštas yra pilnas paslėptų brangenybių, kurios atsidengia tik istorijos bėgyje, suteikdamos tokiu būdu mums vis naujų įžvalgų, kurios ankstesniais laikais visiškai nebuvo prieinamos" (Ratzinger, 81 psl.).

Tačiau čia mes susitinkame su viena sunkenybe. Ji kyla iš to, kad yra laikoma katalikiškai teisingu mokslu, jog apreiškimas yra pasibaigęs su apaštalais. Dėl to visokia istorinė pažanga nieko naujo tikėjimui duoti negali.

Šį mokslą tačiau reikia imti kartu su kita stipriai katalikų atstovaujama tiesa, kuri protestantams ne visada atrodo priimtina, kad ne tik Šv. Raštas, bet ir krikščioniškoji tradicija yra apreiškimo šaltinis. Kas yra ta tradicija? Ji susidaro ir atsiranda ne iš ko kito, kaip iš Bažnyčios gyvenimo istorijos, būtent iš to būdo, kuriuo ji sprendžia gyvenime sutinkamas problemas.

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

Turint tai prieš akis darosi suprantamas šitoks Ratzingerio apreiškimo laiko supratimas: "Apreiškimo laiko išplėtimas siekia toli anapus mūsų bėgamųjų laikų, nors paprastai apreiškimo laikas yra ribojamas su paskutinio apaštalo mirtimi. Visa Šv. Rašto kanono samprata (t. y. sąrašo knygų, kurios sudaro Šv. Raštą. V. Bgd.) yra įmanoma tik prileidus dinaminę apreiškimo sampratą. Tai reiškia, kad galutinis apreiškimo apribojimas laike nėra įmanomas. Čia mes turime reikalo su tokiu apribojimu, kuriame pačiame slypi jo paneigimas. Kas tai žino, tam Joachimo išėjimas aikštėn neatrodys toks beprasmis ir nesuprantamas, kaip ligšiol tyrinėtojams atrodė" (82—83 psl.).

Čia mes susitinkame ne tik su gilia, bet ir pavojinga problema. Žinoma, nei Ratzingeris, nei Bonaventūra, nei Joachimas nenori išsižadėti Kristaus ir neišduoda nė vienos Šv. Rašto iotos. Jie nori tik giliau ir pilniau suprasti krikščioniškąją realybę. Bet tai ir yra autentiškas krikščionio kelias. Juo ėjo ypač apaštalas Povilas, kuris net drįso tam tikra prasme "išsižadėti" Kristaus, ked jį geriau suprastų. Jis apie save sakė: "Ir nors mes pažinome Kristų kūno atžvilgiu, tai ne taip jį dabar pažįstame" (2 Korint. 5,16). Tas naujas Kristaus pažinimas, apie kurį čia kalba Povilas, savyje talpina kūrinijos atnaujinimą. Jis sako: "Tai reiškia, jei kas yra Kristuje, tas yra naujas kūrinys" (2 Kor. 5,17). Išeina, kad Povilas buvo gerai įsisąmoninęs besikeičiančiu krikščionijos pobūdžiu.

Pabaiga

Šios istorinės krikščionybės sampratos sklaidos šviesoje mes vėl grįžtame prie prelato Krupavičiaus. Tai nereiškia, kad mes visus Krupavičiaus sprendimus laikytume pačiais teisingiausiais arba galiojančiais ateičiai. Taip pat mes neprivalome laikyti neklaidingais visų jo veiklos metodų. Tačiau jis yra vertingas krikščionijos gyvenimui savo, jei taip galima išsireikšti, laikinumu arba žvelgimu į krikščionio uždavinius per savo gyvenamų problemų akinius. Daugeliui krikščionių tai nėra savaime suprantamas uždavinys. Tuo labiau jis nėra lengvas uždavinys.

Krupavičius ateina seminarijon kaip nepageidaujamas; jis nesiduoda iš jos pašalinamas, jis tokiu būdu tarsi įsibrauna kunigystėn. Ir šis jo įsibrovimas yra jo atstovaujamos krikščionybės simbolis. Kaip kasdieninio gyvenimo problemos

visu savo grubumu veržiasi krikščioniškon galvosenon, tiesiog reikalaudamos sprendimo, taip Krupavičiaus asmens nueitas kelias tai vaizduoja simboliškai.

Iš šio tragiško sąlyčio išeina tai, ką būtų galima vadinti istorine krikščionybe, t.y. tokia krikščionybe, kuri netik seka praėjusių amžių padarytų sprendimų pavyzdžius, bet ir ieško šiam laikui tinkančių sprendimo būdų.

Šį mąstymą galime baigti J. Danielou S.J. pasisakymu apie Bažnyčios vaidmenį istorijoje. Jis savo mintį riša su E. Montuclard pasisakymu. Šis pastarasis yra parašęs: "Aišku, kad Bažnyčios pažanga nėra mistikų reikalas". Danielou, į tai atsakydamas rašo: "Jei Bažnyčios progresas yra suprantamas kaip prisitaikymas nuolat kintančiai socialinei gyvenimo schemai, tai tas iš tikro nėra šventųjų reikalas. Tačiau ši pažangos samprata yra labai paviršutiniška. Ji ateina iš marksistinio komunizmo galvosenos. Ta galvosena einant, pažanga iš esmės priklauso ekonominei sričiai ir Bažnyčia neturi kitos išeities, kaip sekti jos keliu. Bet tai iš viso nėra istorija, tai mes norime įrodyti. Tikrasis Bažnyčios progresas yra išlaisvinimas sielų iš nelaisvės per krikštą ir didesnė Dievo garbė Eucharistijoje. Ir šios istorijos kultyvuotojai iš tikro yra šventieji". (The Lord of History. Reflections on real meaning of History; Cleveland, Ohio, Meridian Books, 1968 m., 94—95 psl.).

Danielou tvirtinimą, kad ekonominė pažanga nėra istorija, nereikia imti griežtai. Iš jo studijos matyti, kad jis pasisako tik prieš neribotą istorinį optimizmą, būtent: viltį sukurti rojų žemėje (91 psl.). Jis net nesutinka, kad techninė ir ekonominė pažanga kuria žmoniją (88 psl.). Santykį tarp šių dviejų pažangos sampratų Danielou išreiškia šiuo sakiniu: "Mes norėtume sakyti, kad nors ši pastaroji (socialinė istorija) yra beprasmė savyje, tačiau ji įgauna savo prasmę būdama pirmosios (išganymo istorijos) dalimi". (106 psl.).

"Lietuviškoji išeivija gali ir turi pasilikti lietuviška, nežiūrint, kad metai iš metų skirtumas tarp gyvenančių Lietuvoje ir svetimuose kraštuose didės ... Bet išeivija vis dar pasiliks lietuviška, nors jau tik savotiškai lietuviška".

M. Krupavičius

MYKOLAS KRUPAVIČIUS

(Iš Jono Matulionio paskaitos, skaitytos Toronte 1971 m. kovo mėn.)

Kai pradedame kalbėti apie Mykolą KRupavičių — apie jo garsą tautoje ir turėtą įtaką, automatiškai ateina klausimas: kur jo didybės pagrindas? Kaip klostėsi jo darbai?

Mes žinome jį buvus kunigu, valstybininku, visų Lietuvos seimų atstovu, partijų lyderiu, ministeriu, žemės reformos pradininku ir jos vykdytoju, iškalbingu oratoriumi, rašytoju, žurnalistu, Vliko pirmininku, Lietuvių Bendruomenės propagandininku ir ideologu. Tai sako, kad jo veikla buvo daugiašakė, kad jis turėjo ne tik ryžtą veikti, bet ir talentą.

Man teko su juo susitikti pirmą kartą Rusijoje po revoliucijos. Jis atvyko į lietuvių Yčo gimnaziją Voroneže tikybos dėstyti. Tai buvo 1917—1918 m. Čia jis tuojau pasirodė veikliu visuomenės veikėju.

Pirmasis jo viešas pasirodymas buvo krikščionių-demokratų partijos susirinkime Voronežo miesto teatre. Mūsų kairiosios moksleivių grupės, tada jau labai sukairėję aušrininkai ir greit atvirais bolševikais tapę visuomenininkai, užsimanė sutrukdyti krikšč. dem. partijos skyriaus įkūrimą. Lietuvių buvo susirinkę daug. Kai suvokė kairiųjų sumanymą išardyti susirinkimą, po piktų žodinių apsiskaldymų minia išmetė triukšmadarius iš salės ir susirinkimas atliko darbą, kurį buvo sumanęs daryti. Šiame susirinkime Krupavičius buvo vyriausias kalbėtojas, jis čia pirmą kartą išėjo į viešą veiklą, čia buvo jo garso pradžia. Jis pasirodė esąs geras kalbėtojas ir taktiškas vyras.

Bet Voroneže neilgai tebuvo, nes bolševikai pradėjo ant kulnų lipti. Bėgdamas nuo arešto ir mirties, Krupavičius per fronto linijas peršoko į Lietuvą ir prisijungė prie jau Vilniuje veikusios Lietuvos Tarybos. Ši greit pasiuntė jį pas Lietuvos žmones prakalbų sakyti.

Vokiečių žandarams dar visur tebeslankiojant, Krupavičius važiavo iš parapijos į parapiją skelbdamas Lietuvos nepriklausomybės reikalingumą. Kalbėjo jis bažnyčiose ir aikštėse, ant ūkininkų ratų užsilipęs. Ir pasakojo tik apie vie-

ną dalyką — kad tautos idėjoms įgyvendinti nėra kito kelio, kaip tik nepriklausoma Lietuvos valstybė. Nepamiršo nė to, kaip toji valstybė turėtų tvarkytis. Jis jau matė ne tik jos tikslą, bet ir jos santvarką. Jo kalbos ne tik apie teisių lygybę, bet ir apie žemės reformą tada dar buvo labai naujas dalykas. Vieni džiaugėsi, kiti abejojo, dar kiti labai pyko, Krupavičių bolševiku vadino. Ypač daug kam užkliuvo Krupavičiaus kalbos apie žemės valdymo pertvarkymą.

Visa laimė, kad Krupavičius buvo ne tik prakalbų sakytojas, bet ir konkrečių planų kūrėjas. Ir tuos planus jis mėgo aiškinti savo klausytojams į mažesnius būrius paskirstęs. Taip jis darė suvažiavimuose, taip jis darė ir toje kelionėje po Lietuvą, kurion jį buvo pasiuntusi Lietuvos Taryba.

Paskelbus nusistatymą, kad savanoriai bus aprūpinti žeme, Krupavičius pradėjo dirbti prie Žemės Ūkio ministerijos sudarytoje komisijoje, kuri turėjo surinkti medžiagą būsimai žemės reformai suplanuoti. Tas reikalas buvo skubus, nes bolševikų komisarai, skelbdami turtų padalinimą, veikė visoje Lietuvoje, ginklo pergalė dar nebuvo pasiekta.

Tauta domėjosi ir būsimuoju seimu, kurio rinkimams reikėjo ruoštis rimtai ir nuosekliai, kad jais kartais, dėl nusimanymo apie tą reikalą trūkumo, bolševikai nepasinaudotų. Reikėjo kovoti ir ginklu, ir propaganda. Propagandos ginklas Krupavičiaus buvo sėkmingai panaudotas ir Steigiamąjį Seimą renkant, nes jis buvo ne tik geras kalbėtojas, liaudies tribūnas, bet turėjo patrauklią programą ir ją mokėjo suprantamai liaudžiai išaiškinti.

Steigiamąjį Seimą išrinkus, M. Krupavičius tapo visų trijų krikščioniškųjų partijų vadu ir ideologu. Šito laikotarpio mūsų kairiojo sparno partijos buvo stipriai pakrypusios į kairę, todėl jam teko daug su jomis grumtis už vidurio kelio programą ir konstituciją svarstant, ir kitus pagrindinius įstatymus ruošiant. Tų kovų aštrumą gali pajusti tik Steigiamojo Seimo stenogramas paskaitęs. Tik po šitos medžiagos apmąstymo gali pajusti Krupavičiaus proto aštrumą, logišką galvojimą, žinių lobyną ir kietą nusistatymą įrodinėti ir laimėti. Todėl kairė su Krupavičium diskutuodama dažniausiai naudojosi ne rimtais argumentais, bet banaliukais ir sarkazmu.

Kovas su bolševikais ir lenkais baigus, naujų rūpesčių Krupavičiui atnešė 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas. Jis buvo kaltinamas ne tik jame dalyvavęs, bet ir jį ruošęs. Bet taip nebuvo — Krupavičius perversmo nerengė ir jame nedalyvavo. Tiesa, kad tarėsi su perversmo vadovais, bet tik perversmui įvykus. Ne viską jam pasisekė pravesti, ko norėjo ir siekė. Pavyzdžiui, jis buvo prieš Voldemaro kandidatūrą ministerių pirmininko vietai užimti, ir taip buvo sutarta, bet gruodžio 18 d. Kauno namų sienos buvo apklijuotos skelbimais su Voldemaro pavarde. Savieji kaltino Krupavičių, kad taip atsitiko, bet jis ramino save ir kitus, patarė laikinai pakęsti ir laukti tinkamos progos tai padėčiai pataisyti. Jo viltys neišsipildė — kabineto krizę tvarkant buvo išmestas ne Voldemaras, bet krikdemų atstovai dr. L. Bistras ir dr. P. Karvelis.

Po 1927 m. bal. mėnesio prasidėjo ilgos derybos tarp prez. A. Smetonos ir krikšč. bloko pirmininko M. Krupavičiaus. Buvo tartasi visais klausimais iš esmės. Krupavičiaus tikslas buvo susikalbėti su tautininkais ir neprileisti prie diktatūros. Buvo susitarta esminiais klausimais — dėl konstitucijos, dėl seimo rinkimų ir A. Smetonos palikimo prezidento poste. Buvo aišku, kad seimo rinkimus laimės krikščionių demokratų blokas su tautininkais, bet prez. Smetona suabejojo dėl savo likimo.

— Gi kuo jūs garantuojate, kad Smetona bus išrinktas prezidentu?

M. Krupavičius tokios garantijos negalėjo iš anksto parūpinti, gi A. Smetonai žodžio neužteko, todėl nuo susitarimo buvo atsimesta. Pasikalbėjimai nutrūko, tautininkai pasuko diktatūros keliu: paleistas seimas ir kitas nerenkamas, 1922 m. konstituciją pakeitė kita, diktatūrą įvedanti konstitucija. Dingo visos galimybės išgelbėti demokratinę santvarką.

M. Krupavičius išvyko į užsienius daugiau mokslo žinių pasisemti ir sveikatos palopyti. Grįžęs rado tą pačią tvarką: politinės partijos uždarytos, spauda cenzūruojama, katalikiškų organizacijų veikimas kontroliuojamas. Dabar Krupavičius pasuko į senokai pamestą kelią — į bažnyčią. Pirmoji vieta — Garliavos vikaras. Bendras pasipiktinimas: ar Krupavičius tik tiek tevertas? Nesijaudina nė Krupavičius, nė jo vyskupas. Po Garliavos išbandymo jis skiriamas Veiverių klebonu. Čia jau kas kita — visuomenė pradeda apsiprasti. Neilgai trukus, jis jau Vilkaviškio kunigų seminarijos pro-

fesorius, kur tarp kitų dalykų jam tenka dėstyti ir retoriką: per jo disciplinuotą dėstymą perėjęs klierikas pamokslą pasakydavo beveik kaip pats jo mokytojas.

Iš seminarijos keliamas Suvalkų Kalvarijos klebonu ir dekanu. Čia jį užklupo karas ir rusų bei vokiečių okupacijos.

Kuo pasižymėjo Krupavičius kunigaudamas? Perskaičius jo rašytą knygą "Kunigas", pasidaro aiškūs jo kunigiški rūpesčiai. Jis buvo ne tik savo parapijos, bet lyg visos Lietuvos klebonu. Pirmiausia jis rūpinosi bažnyčiose sakomais pamokslais. Jis sakė gerus pamokslus. Šia proga keli žodžiai apie jį kaip kalbėtoją. Kai kas jį laiko geriausiu Lietuvos kalbėtoju. Savo kalbas jis ruošdavo labai rūpestingai. Tvirtinama, kad nė Romos Ciceronas, nė Graikijos Demostenas nėjo kalbėti nepasiruošę. Ir klysta tie, kurie mano, kad galima kalbėti bet kada, bet kur ir kiekvienu momentu. Toks galvojimas klaidingas. Juk reikia pagalvoti apie ką kalbėti, ir kaip kalbėti. Gera kalba yra ne tik aiškus temos išdėstymas, bet ir širdies įdėjimas.

Taip, Krupavičius savo kalbas ilgai ir rūpestingai ruošė.

1927 m. Kaune mirus dr. Basanavičiui, komiteto pirm. prof. Leonas pakvietė kalbėti ir krikšč. demokratų atstovą. Paprašytas Krupavičius kalbėti man atsako: "Aš ekspromtu nešneku, gi pasiruošti laiko neturiu. Velionis buvo garbingas žmogus, todėl kalba turi būti gerai paruošta". Pagaliau sutiko ir paruošė giliai prasmingą ir jausmingą kalbą.

Taip jis ruošdavosi ir pamokslams.

Krupavičius nepripažino nė trumpų kalbų, nė trumpų pamokslų. Ir niekas tuo nesiskundė. Kai Kalvarijoje praneš-davo, kad sekantį sekmadienį pamokslą sakys pats klebonas, žmonės vykdavo iš kitų parapijų dekano žodžio paklausyti. Jis pats eidavo paklausyti pamokslų ir savo vikarų. Jei rasdavo jį silpnoką, patardavo kitą kartą pasitempti. Ir patardavo savaitės pradžioje jį pradėti ruošti.

Okupacijos rado Krupavičių S. Kalvarijoje. Jis nevengė susidūrimo nė su okupantais, kad išdėstytų jiems savo pažiūras. Daug komentarų buvo sukėlęs Lietuvoje jo bolševikams įteiktas memorandumas pirmosios okupacijos metu. Kai kurie vadinami politikai bandė Krupavičių sukompromituoti, net vokiečiams bandė pranešti, kad štai vienas kunigas norėjo bolševikams įsiteikti. Tai buvo su reikalu nesusipažinusio žmogaus išsišokimas, nes memorandume jokio patai-

J. Matulionis taria paskutinį žodį prie a. a. Mykolo Krupavičiaus kapo

kavimo nebuvo. Krupavičius tik norėjo atkreipti bolševikų dėmesį į faktą, kad katalikų bažnyčia nuo pat savo atsiradimo valandos rūpinosi neturtingais žmonėmis, kad bolševikai šioje srityje nieko naujo nesugalvojo. Juk bolševikai okupavo Lietuvą ne biedniokams padėti, bet ir kitų kraštų okupacijoms pasilengvinti. Taigi Krupavičius su savo memorandumu galėjo būti bolševikams tik kliūtis, bet jokiu būdu ne bandymas pataikauti.

Kartu su buv. prez. Grinium ir buv. Žemės Ūkio min. J. Aleksa jis įteikė memorandumą ir vokiečių okupacinei valdžiai. Tai buvo kitokio turinio raštas, dėstęs kitokius reikalus. Jie išėjo ginti žydų, lenkų ir kitų grupių siaurinamų teisių bei protestuoti dėl jų neteisingo traktavimo. Vokiečiai deportavo jį už tai Vokietijon, kur jis neišvengė nė kalėjimo. Nė memorandumu bolševikams, nė antruoju vokiečiams, Krupavičius gėdos niekam nepadarė. Tai buvo aukštos valstybinės išminties ir tolimo pramatymo dukumentai.

Karui pasibaigus ir Vliko nariams susirinkus Vokietijoje, jis išrenkamas Vliko pirmininku ir juo išbūna iki Vliko perkėlimo į Ameriką. Vliką vėl užgulė nauji rūpesčiai: tremtinių problema. Krupavičius ir čia žvelgia į klausimą plačiai. Visi atsimena jo projektuotą kompaktinę išeivijos ma-

sę, įkurdintą kur nors kaip vienas tautinis vienetas. Bet ant Žemės rutulio žmogui gyventi tinkamomis klimatinėmis sąlygomis vietos jau nėra. Tai buvo tik svajonė. Nesulaukdami sprendimo ir negalėdami dėl bolševikų okupacijos grįžti į Leituvą, žmonės pradėjo krikti individualiai. Dauguma patraukė į Ameriką.

Visi tikėjosi, kad Vakarų valstybės karui pasibaigus šauks taikos konferenciją, kaip paprastai buvo daroma kitais atvejais. Tada būtų buvęs sprendžiamas ir Lietuvos likimas. Amerika ir kitos valstybės ramino mūsų politikus, kad ši padėtis esanti tik laikina, nes bolševikai neturėjo teisės užimti Lietuvą ir Vakarai jų veiksmų nesankcionuoja. Klausimas liko neišspręstas, bolševikai tebešeimininkauja Lietuvoje. Manau, kad taip nepasiliks, kad atsiras proga Lietuvai išsilaisvinti. Tik kada?

Dabar noriu sustoti prie žemės reformos. Krupavičius ilgai šiam darbui ruošėsi. Tuo klausimu jis jau kalbėjo Rusijoje būdamas. Ten jis iškėlė ją tik bendrais bruožais, kaip savoje valstybėje spręstiną problemą. Tiesa, dar prieš pirmąjį karą šitas klausimas kai kurių lietuvių jau buvo keliamas. Tie žmonės buvo sudarę nedideles bendroves, kurios užsimojo pirkti iš dvarininkų žemes ir jas mažesniais gabalais pardavinėti lietuviams. Bet tos bendrovės nebuvo turtingos kapitalais, todėl savo gerų tikslų nepajėgė plačiau vykdyti. Nupirko, pardavė ir turėjo sustoti. Bet tų praktiškų idealistų pastangos nebuvo veltui. Tuo buvo įrodyta, kad žemės reformos klausimas jau anais laikais buvo populiarus. Tačiau šitoji problema turėjo būti sprendžiama valstybiniu mastu. Gi savo valstybės dar neturėjom. Krupavičius kapitalų taipgi neturėjo, bet jis turėjo turėti valstybinį užnugarį. Krupavičius rėmė savo projektuojamą žemės reformą socialiniai-ekonominiais motyvais. Pats gimęs ir augęs dvare, jis suprato lietuvio dvarioko padėtį ir jo psichologiją. Iš antros pusės, daug reikšmės turėjo jam it tautinis motyvas — jis negalėjo sutikti, kad Lietuvos žemę valdytų svetimtaučiai dvarininkai. Be to, jis jau buvo gerai susipažinęs su V. Europos socialine struktūra, su prancūzų radikaliųjų katalikų sąjūdžiu, su Kettelerio idėjomis. Tai jam padėjo orientuotis ir savo krašto socialinėse problemose. Anais laikais šis klausimas Lietuvoje buvo visai naujas, mažai kas tesuprato jo reikšmę ir svarbą. Daug kam reikėjo įrodinėti šios reformos reikalingumą. Tik bažnyčios vadovai

buvo kiek geriau ją supratę ir Krupavičių parėmė. Bet ilgai buvo gyvi argumentai už ir prieš.

Daugiausiai argumentų prieš atsirasdavo iš ūkiškos perspektyvos. Kaip išgyvens naujakurys gavęs tik žemės gabalą? Kur trobesiai? Kur gyvas ir negyvas inventorius? Kur pinigai tą viską įsigyti? Valstybė pinigų tada dar neturėjo, neturėjo ir kitokio turto, kuris buvo reikalingas naujai besikuriantiems. Reikėjo kurti įstaigas, vesti su puldinėjančiais priešais karus. Neabejotina, kad tai buvo sunkiai sprendžiamas klausimas. Bet bežemiai ir sklypininkai tos žemės labai norėjo. Jiems tai buvo deganti problema: dabar arba niekad! Visa kita kaip nors susitvarkys. Žemė buvo tas pagrindas, ant kurio atsistojus turėjo būti sprendžiami visi kiti klausimai. Faktas liko faktu, kad naujakuriai veik visi stipriai padėjo kojas ant gautų žemės sklypų ir tokiu būdu priartėjo prie ūkininkų.

Krupavičius skubėjo su žemės reforma, nes bijojo kaimynų okupacijos. Mat, besidairydami Lenkijos pusėn nerimo dvarininkai, visokias paskalas skleidė komunistų agentai, kiekvienas savais sumetimais. Šitai buvo pramatyta, todėl buvo skubinama žemės reformą pradėti. Žinoma, nuo dabartinės bolševikų okupacijos ji Lietuvos neišgelbėjo, bet ji spėjo pradėti keisti krašte ūkinius-socialinius santykius. Bet juk to ir buvo siekta.

Krupavičius savo darbais įsirašė Lietuvos naujųjų laikų istorijoje kaip didelis savo tautos geradaris.

"Politinė išeivija dirba už kraštą . . . Pasilikę Lietuvoje privalo nepalūžę išgyventi vergiją, neleisti okupantui sunaikinti savo civilizaciją, kuri išaugo daugel šimtmečių bendradarbiaujant su Vakarų Europa, ir išmintingai bei gudriai rūpintis savo tėvynės laisve tokiu būdu, kad jos priešas fiziniai nesunaikintų . . . Išeivija gi turi atlikti šiuo metu svarbiausią ir aktualiausią pareigą savo tėvynės atžvilgiu — vesti laisvose valstybėse nepriklausomą laisvinimo politiką . . . Išeivija yra krašto užnugaris ir jo pavaduotoja bei papildytoja".

M. Krupavičius

KUN. M. KRUPAVIČIUS
DR. K. GRINIUS
PROF. J. ALEKSA

Memorandumai Nacių Generaliniam Komisarui Kaune

Lietuvą okupavus hitlerinei kariuomenei ir likvidavus Laikinąją Lietuvos vyriausybę, Lietuva pasiliko be jokios formalios atstovybės. Okupantų suorganizuota vadinamoji Tarėjų Taryba turėjo tarnauti okupantų reikalams, todėl Lietuvai atstovauti negalėjo, nepaisant to, kad visi tarėjai buvo lietuviai, ir neturėčiau pagrindo sakyti, kad jiems Lietuvos reikalai nerūpėjo. Aš manau, kad nevienas jų sutiko į tą organą įeiti tik dėlto, kad galėtų kuo nors savo pavergtajai tautai padėti. Kuo ir kaip tie gerų norų Tarėjai savo tautai ar atskiriems lietuviams padėjo, nežinau. Jie patys geriau galėtų tuo klausimu pasisakyti. Juk jų gyvų dar turime. Man viena aišku — tarėjų įstaiga lietuviai nepasitikėjo, kaip okupanto sukurtu organu, bet nedaug juo pasitikėjo ir jo kūrėjai okupantai. Kas tad teko lietuviams daryti? Suglaudus ausis sėdėti reikštų, kad tauta su okupacijos faktu sutinka. Reikėjo reaguoti ir prieš patį okupacijos faktą ir prieš okupantų veiksmus, kurie nenumatyti tarptautinės teisės. Tokiems žygiams daryti reikėjo pasiremti turėtais tautos įgaliojimais, nors tai galėjo ir turėjo daryti kiekvienas lietuvis, pasiremdamas suponuojamu tautos sutikimu. Aš kaip buvęs Seimų atstovas ir vyriausybės narys, pasinaudodamas senais tautos įgaliojimais reagavau okupanto Generaliniam Komisarui Kaune dviem memorandumais, kuriuose buvau iškėlęs okupacinių organų neteisėtus ir nepateisinamus veiksmus. Trečias memorandumas tam pačiam komisarui buvo įteiktas trimis parašais: buv. prezidento K. Griniaus, buv. Žemės Ūkio ministerio Jono Aleksos ir mano Visa tai pasibaigė tuo, kad K. Grinius buvo iškraustytas iš Kauno ir apgyvendintas jo tėviškėj Sasnavos parapijoj. Aš gi su Aleksa buvom išgabenti į Vokietiją 1942 m. gruodžio mėn. 5 d. Pradžioje buvom kalinami, vėliau internuoti. Iš hitlerininkų globos išlaisvino tik atėjusi amerikiečių kariuomenė 1945 m. balandžio mėn. 25 d.

Iš minėtų memorandumų visai nelauktai pavyko gauti tik trečiąjį. Jį iš Lietuvos atvežė Mažiulis. Dokumentas įdomus, todėl, manau, skelbtinas viešumai.

Ponui Generaliniam Komisarui Kaune

Sovietų S-gos kariuomenei okupavus Lietuvos valstybės teritoriją, 1940 m. pabaigoje tarp Vokietijos valstybės ir Sovietų S-gos vyriausybių buvo sudaryta lietuvių ir vokiečių tautybės gyventojų repatriacijos sutartis. Ši sutartis buvo įvykdyta 1941 m. kovo — gegužės mėnesiais. Pagal šią sutartį iš Vokietijos į Lietuvą atvyko 20.000 asmenų ir iš Lietuvos į Vokietiją išvyko apie 30.000 asmenų. Dėl Sovietų S-goje įvesto bolševikinio režimo ir prasidėjusio Lietuvoje teroro išvykusių į Vokietiją asmenų žymią dalį sudarė lietuvių tautybės asmenys, kurie, gelbėdamiesi nuo bolševikinio persekiojimo, ieškojo prieglaudos Vokietijoje. Keičiantis repatrijantais, dalį jų kilnojamojo turto susitarimu buvo leista išsivežti, kita kilnojamojo turto dalis ir visas nekilnojamasis turtas perėjo valstybės nuosavybėn ir su mažomis išimtimis buvo paskirstytas atkeltiems į Lietuvą iš Vokietijos repatriantams, kurie jau šiandien įsikūrė tuose ūkiuose ir susitvarkė taip, kad gali atlikti dedamas jiems prievoles. Tačiau neseniai jų ramus gyvenimas buvo sukrėstas vokiečių administracijos Lietuvoje sumanymu, grąžinti į Lietuvą 1941 m. išvykusius iš Lietuvos vokiečių tautybės repatrijantus ir atiduoti jiems jų ūkius, iškeliant iš tų ūkių dabartinius jų savininkus. Iškėlimas Lietuvos repatrijantų iš jų turimų ūkių buvo pradėtas vykdyti šių metų rugsėjo mėn. Tik pradėjus vykdyti tą sumanymą, paaiškėjo, kad jis liečia ne tik buvusius repatrijantų ūkius, bet apima daug platesnę ūkių kategoriją. Kaip vykdantieji iškėlimą vokiečių organai yra pranešę, iškeliamiems ūkiams jų iškėlimo pagrindu laikomas protokolas, surašytas generalinio komisariato Kaune. Pagal tą protokolą, grąžinamiems į Lietuvą vokiečių tautybės repatrijantams žeme aprūpinti be jų prieš repatrijaciją turėtų ūkių imami dar šių kategorijų ūkiai: 1) lenkų, kurie priklausė aktyviam lenkų elementui; 2) ūkiai rusų ir 3) žydų ūkiai. Teisę spręsti, kas yra lenkas, pasilieka sau vokiečių administracija.

Atkeliamiems į Lietuvą vokiečių tautybės asmenims įkurdinti prie generalinio komisariato Kaune sudarytas Ansiedlungsstab su pagalbinėmis įstaigomis vietose, o iškeliamų lietuvių įkurdinimu pavesta rūpintis vietos įstaigoms. Iškeliami iš ūkių lietuviai, kurie prieš repatrijaciją turėjo savo ūkius, gali būti aprūpinami žeme iš buvusių vokiečių ūkių, nuo kurių vokiečiai atsisakys, lenkų aktyvistų ir žydų ūkių, jei visi tie ūkiai nebus reikalingi vokiečių įkurdinimo reikalams. Tam, kad apgyvendintų tuose ūkiuose lietuvius, reikia iškelti iš jų ligšioliniai valdytojai, o iškėlus tuos valdytojus, ūkiai paimami įkurtos Lietuvos nacionalizuotiems ūkiams valdyti bendrovės (Landwirtschaftungs G m. b. H.) žinion. Atkeliamieji į tuos ūkius lietuviai verčiami sudaryti su šia bendrove nuomos sutartį. Iškeliami iš ūkių lenkai, kurie tinka darbui, numatyta išvežti į Vokietiją, rusai taip pat paskirti išvežti iš Lietuvos. Iškeliamiems iš ūkių asmenims leidžiama pasiimti: lietuviams — namų apyvokos daiktai, 15 kg maisto kiekvienam iškeliamam asmeniui, 1 karvę, 1 kiaulę ir 5 vištas; lenkams ir rusams leidžiama pasiimti tos pačios normos, tik ne karvės; kai kuriems šių kategorijų žmonėms nustatytos dar žemesnės normos. Vadinasi, repatrijantai negali pasiimti net to turto, kurį jie yra atsivežę 1941 m. iš savo ūkių Suvalkijoje ir Klaipėdos krašte.

Iškeliamų iš ūkių lenkų ar rusų likimas dar neaiškesnis: visi tinkami darbui žmonės išskiriami ir paimami darbams, maži vaikai, ligoniai ir seniai laikomi stovykloje. Vėlesniu Generalinio Komisaro Kaune parėdymu, lietuviai negali būti apgyvendinti tose vietose, kur apgyvendinami vokiečiai: jie gali būti apgyvendinami į rytus nuo šių vietų. Tai yra ūkininkų iškraustymo ir vokiečių apgyvendinimo formalinė pusė, kiek ji yra paaiškėjusi iš vokiečių administracijos pasisakymų. Kitaip atrodo faktiškoji to reikalo būklė. Pirmieji vokiečiai buvo atvežti iš Vokietijos į Šakių, Vilkaviškio, Raseinių ir Tauragės apskritis apie rugsėjo mėn. vidurį. Tuo pat laiku pradėta kelti iš numatytų ūkių jų tikrieji savininkai. Keliamoms su mažais vaikais ir ligoniais šeimoms atšalusiame ir lietingame ore, pablogėjusiais keliais tenka keliauti kelias dienas; tuo išvežamųjų gyvybė statoma į pavojų. Pats iškėlimas vykdomas ir naktimis. Atvykę pareigūnai duoda iškeliamiems trumpą laiką, kai kuriems 15—20 min. pasiruošti kelionei. Suprantama, naktį

nelauktai užklupti žmonės, neišnaudoja nei to trumpo laiko ir išvežami iš ūkių pusnuogiai ir be maisto. Yra atsitikimų, kad kraustytojai neleidžia išvežamiems pasiimti nei tų normų, kurios yra nustatytos anksčiau nurodytame protokole. Po ilgos ir varginančios kelionės žmonės atvežami į paskirtą jiems gyventi vietą. Jie čia saugomi lyg kokie nusikaltėliai. Jiems duodami butai visai netinkami žmonėms gyventi. Pavyzdžiui, iš Alytaus apskrities išvežtieji žmonės buvo apie tris savaites laikomi Alytaus aerodrome be tinkamos pastogės. Čia buvo atrinkti visi darbingi vyrai ir moterys ir pasiųsti į Kybartus darbams, o likusieji 210 asmenų parvežti į Radviliškio durpyno barakus. Barakai pastatyti iš lentų ir visai nepritaikinti gyventi žiemą. Kiekvienam žmogui paskirta barakuose po 1,2 kv. m. ploto. Tokiu būdu iškeltieji iš savo ūkių žmonės laikomi net blogesnėse sąlygose, kaip rusų belaisviai ir nežino, koks likimas jų laukia rytoj.

Patį iškėlimą vykdyti vokiečių administracija verčia vietos įstaigas — apskričių viršininkus, policiją ir net savisaugos dalinius. Yra atsitikimų, kad policija atsisakė vokiečių administracijos įsakymus vykdyti, laikydama, kad ištrėmimas daromas be teisinio pagrindo. Policijai grąsoma didelėmis bausmėmis. Šitokiais metodais tik demoralizuojamos vietos įstaigos. Čia suminėtieji faktai tai tik kelios nuotrupos iš ūkininkų kėlimo istorijos. Tokių faktų būtų galima daug pririnkti.

Šiandien lietuvių tauta yra pastatyta į tokias sąlygas, kuriose ji neturi jokios oficialios institucijos, jokios visuomeninės organizacijos, kuri galėtų jos nusistatymą pareikšti opiais ir svarbiais lietuvių tautai klausimais. Dėl to mes, žemiau pasirašiusieji, esame priversti pasisakyti šiuo skaudamu klausimu. Esame visiškai įsitikinę, kad mūsų nuomonė šiuo klausimu pilnai atitinka ir plačiosios lietuviškosios visuomenės nusistatymą.

1. Vokiečių grąžinimą į Lietuvą mes laikome Lietuvos kolonizacijos pradžia vokiečiais. Kad tai nėra tuščias mūsų spėjimas, o gryna tikrovė, patvirtina patys oficialūs Vokietijos sluoksniai. Šiandien dažnai apie tai skaitome vokiečių spaudoje ir girdime atsakingų asmenų kalbose. Vokiečių žurnale "Deutsches Arbeit", kuris skiriamas kolonizacijos reikalams Rytuose, SS-Reichsfuerer įdėjo tokią išvadą: "Mūsų uždavinys yra ne germanizuoti Rytus senąja prasme, t.y.

čia gyvenantiems žmonėms primesti vokiečių kalbą ir vokiškus įstatymus, bet rūpintis, kad Rytuose gyventų tik žmonės, kurie yra tikrai vokiško germaniško kraujo". Gryno vokiško kraujo Rytuose nėra, vadinasi, jis turėtų būti perlietas iš Vokietijos. Kyla klausimas, koks likimas laukia vietos tautas. Į tą klausimą SS oficialusis organas "Das Schwarze Korps" savo š.m. 34 nr. straipsny "Germanizuoti?" duoda aiškų atsakymą. Ten rašoma: "Modernaus laiko skaičių sąvokoje tokios tautos tėra atskiri lašai ant karšto akmens. Jos yra tik išsivystymo daigai, bet ne vaisiai ("Naujoji Lietuva" 1942.XI.10). Vadinasi, Rytuose gyvenančios tautos geriausiu atveju turės būti išstumtos iš savo gyvenamųjų vietų dar toliau į rytus. Valstybės sekretorius Backe savo kalboje, pasakytoje š.m. liepos 19 d. vienoje Dunojaus aukštupio srities demonstracijoje, pareiškė: "Šiandien mes esame atsidūrę posukyje. Mūsų kariuomenės vienkartinių pastangų dėka erdvės siaurumo tėvynėje klausimas yra išspręstas. Tuo pačiu ir vokiečių ūkininkija atsidūrė prieš didelius uždavinius: naująsias sritis apgyvendinti ir laimėti vokiškumui . . . Šiandien Rytuose tyryrimoji sritis nedelsiant reikalauja, kad ji būtų paversta vokiška ir kad vokiečių ūkininkija į naująją sritį įlietų naujojo kraujo". ("Į Laisvę 1942. VII. 20 Nr. 166). Galėtume surašyti visą eilę vokiečių oficialių asmenų aiškių ir nedviprasmiškų pasisakymų šiuo klausimu, bet mums atrodo, kad pilnai pakaks tų kelių citatų. Iš to fakto, kad vokiečiams duodami dažnai ne jų anksčiau prieš repatrijaciją turėti ūkiai, kad tose vietose, kur įkurdinami vokiečiai, lietuvius įkurti draudžiama, kad tarp grąžinamų vokiečių repatrijantų ūkininkų yra ir tokių, kurie nesupranta nei vieno lietuviško žodžio, kad tokių vokiečių kasdien atsiranda Lietuvos miestuose, kur jiems vienu ar kitu titulu duodama valdyti Lietuvos valstybinės ar bolševikų nacionalizuotos privatinės įmonės, kurios ligi šiol buvo valdomos lietuvių — galima spręsti, kad čia turime reikalo ne su paprastu vokiečių repatrijantų grąžinimu, apie kurį kalba atitinkami vokiečių administracijos Lietuvoje asmenys, bet su kolonizacija, apie kurią kalbą valstybės sekr. Backe ir anksčiau cituotasis "Das Schwarze Korps" straipsnis: "Reichas šimtus tūkstančių vokiečių ūkininkų iš neplaningai išmėtytų ir pavojingų sričių parsikvietė pas save, juos sutvarkė ir dabar planingai paskirstė į Rytus".

Kai dėl 1940 m. ir 1941 m. Lietuvoj susidėjusių poli-

tinių sąlygų ir dėl siautusio bolševikų teroro pasidarė nebesaugu, Vokietija, norėdama apsaugoti savo tautiečius nuo grąsinančio pavojaus, buvo priversta juos iš pavojingų vietų perkelti į Vokietiją: kartu su vokiečiais išvyko ir nemažas skaičius lietuvių, kuriems grėsė bolševikų pavojus. Šiandien tas pavojus jau yra išnykęs, bolševikai vokiečių ir jų sąjungininkų kariuomenių nustumti kelis šimtus kilometrų į Rytus, todėl suprantama, kad visi išvykusieji iš Lietuvos repatrijantai, tiek vokiečių tautybės asmenys, tiek ir lietuviai, dabar norį grįžti į Lietuvą, į savo anksčiau gyventąsias vietas. Tačiau šiandien matome kitonišką vaizdą: vokiečių tautybės repatrijantai keliami į Lietuvą, o Suvalkijos ir Klaipėdos krašto ūkininkai stumiami dar toliau į Rytus.

Čia dar tenka paminėti, kad tiems lietuviams (gryno kilimo), kurie bolševikų terorizuojami pabėgo į Vokietiją, ne tik kad negrąžinamos jų nuosavybės Lietuvoje, bet dar visiškai draudžiama grįžti į savo tėvynę . . .

Lietuvių tauta yra giliai sujaudinta aukščiau paminėtų Lietuvos kolonizacijos reiškinių ir visur pradeda jausti vokiečių administracijos veiksme nesuderinamumą su pagrindiniu lietuvių tautos siekimu — atstatyti Lietuvos nepriklausomybę, kuriai jokios aukos lietuviui nėra didelės, ir išlaikyti savo žemę, už kurią jis yra amžiais kovojęs.

2. Reikia pastebėti dar vieną reiškinį. Suprantamas dalykas, kad Lietuvoje kolonizacija vykdoma vokiečių valdžios planais. Tačiau vokiečių administracija Leituvoje visomis priemonėmis stengiasi sudaryti įspūdį, pas tuos kolonizacinių planų paliestus Lietuvos piliečius, kad kolonizacija vykdoma Lietuvos valstybės iniciatyva. Ūkininkų iškėlime verčiami dalyvauti apskričių viršininkai, žemės tvarkytojai, policija ir net lietuvių savisaugos batalijonai, — visa tai datoma, naudojant grąsinimus ir prievartą. Suprantama, kad verčiamų dalyvauti tame darbe lietuvių valdininkų padėtis darosi morališkai nepakenčiama.

Lietuvių tauta su dideliu susijaudinimu klausosi žinių apie masinius lietuvių ir lenkų ūkininkų iškėlimus iš jų ūkių ir namų. Lietuvių tauta negali pritarti tokioms priemonėms, lygiai kaip ji nepritaria priemonėms taikomoms Lietuvos žydams.

3. Lietuva jau nuo žilos senovės yra žemės ūkio kraštas. Apie 80% visų Lietuvos gyventojų verčiasi žemės ūkių.

Net ir miestų gyventojai stengiasi įsigyti mažesnį ar didesnį žemės sklypą, kurį jie rūpestingai dirba ir tvarko. Lietuvis yra organiškai susigyvenęs su sava žeme ir ją pamilęs. Atplėšimas nuo žemės yra jo moralinė mirits. Žinodami tai net bolševikai okupacijos metu nesikėsino paimti visą ūkininkų žemę, nors žemės naudojimo sukolektyvinimas buvo vienas jų pagrindinių uždavinių. Tiesa, visą žemę bolševikai nacionalizavo, bet vistik paimti jos nesikėsino. Ji buvo palikta nemokamam amžinam ūkininkų naudojimui (iš deklaracijos paskelbiant žemę visos tautos nuosavybe). Šiandien matome kitą vaizdą. Ūkininkų žemės imama ir atiduodama atkeltiems iš Vokietijos repatrijantams be jokio teisėto pagrindo. Vokiečių administracija kalba apie anksčiau minėtą protokolą ir kitokias instrukcijas, kaip teisinį pagrindą, bet nei protokolai, nei instrukcijos niekur nepaskelbti ir niekam nežinomi, o jeigu ir būtų paskelbti, mums atrodo, kad jie vistiek negalėtų sudaryti teisėto pagrindo tokiai skaudžiai operacijai, kokia dabar daroma.

Jau greitu laiku sueis pusantrų metų, kaip okupacinė vokiečių valdžia tvarko Lietuvos ūkinį gyvenimą, tačiau reikia pasakyti, kad per visą tą laiką ji nepadarė nieko tokio, kas nuramintų lietuvį ūkininką ir sudarytų jam bent elementarines darbo sąlygas. Priešingai, ji palaiko bolševikų okupacijos metu per nacionalizaciją sudarytą chaosą, tuo pastatydama Lietuvos ūkininką į tokias sąlygas, kuriose jis nežino, kas jį laukia rytoj. Atitinkamų Lietuvos instrukcijų (deja, buvusių) nekartą buvo nurodyta vokiečių administracijoj neigiami reiškiniai į Lietuvos ūkininkų gyvenimą, prašant juos pašalinti, bet iš jos pusės tinkamo dėmesio nesulaukta. Dėl to Lietuvos ūkis sparčiu tempu krinta, jo produkcija mažėja, gyvas ir negyvas inventorius nyksta. Prie ūkio krikimo prisideda vokiečių pradėtoji kolonizacija. Kolonizacijos banga palietė visą Lietuvos teritoriją ir daugelį Lietuvos ūkininkų. Ir likusieji kolonizacijos nepaliestieji ūkininkai nėra tikri, kad rytoj neištiks jų kaimynų likimas. Suprantama, kad tokiose sąlygose negali būti nei kalbos ne tik apie ūkio produkcijos kėlimą, bet ir apie išlaikymą tokiame lygyje, kokiame jis yra šiandien. Dėl ūkio irimo nukenčia ne tik viso krašto interesai, bet tas atsiliepia ir į vokiečių kariuomenės aprūpinimą, prie kurio savo stambiu įnašu prisideda ir Lietuvos ūkis.

Šių minčių vedami, mes prašome:

1. Sustabdyti Lietuvos žemių kolonizaciją.

2. Grąžinti iškeltiems ūkininkams jų ūkius, neatsižvelgiant į jų tautybę.

(Nuorašai pasiųsti p. p. General. Tarėjams)

pas. *Dr. K. Grinius*
buv. Lietuvos Resp.
Prezidentas

pas. *Kun. M. Krupavičius*
buv. Lietuvos Žemės Ūkio
Ministeris

pas *Prof. J. Aleksa*
buv. Lietuvos Žemės Ūkio
Ministeris

Gestapo "teismo", kuriam pirmininkavo Mileris, sprendimu, visi trys memorandumo autoriai buvo nuteisti deportuoti Vokietijon. Deportavimo terminas buvo nustatytas 1942 m. lapkričio m. 30 d. Ši žinia žaibo greitumu aplėkė visą Lietuvą. Tai buvo pirmoji vokiečių politinė deportacija. Suprantama, kad Lietuva turėjo sukrusti ir reaguoti. Okupantų Generalinis Komisaras Kaune buvo užverstas iš visų Lietuvos kraštų protestais. Reagavo ir vyskupai. Vysk. Brizgys telegrama pranešė kun. Krupavičiui, kad deportacija atidėta ir esą vilčių "teismo" sprendimui pakeisti. Bet gruodžio 5 d. sprendimas buvo įvykdytas. Tik K. Griniui buvo padaryta išimtis. Redakcija turi vieną tokių protestų, būtent — Savitarpinės Pagalbos Vyriausiojo Komiteto, kurį pasirašė jo pirmininkas prof. Ignas Končius, Reikalų vedėjas ir Sveikatos globos skyriaus valdytojas. Savitarpinė Pagalba buvo vokiečių okupacijos metu vienintelė lietuvių viešoji organizacija, kuriai tie patys vokiečiai leido įsikurti, vieton jų uždaryto Lietuvos Raudonojo Kryžiaus. Minėtą Savitarpinės Pagalbos raštą Generaliniam Komisarui, kaip dokumentą, čia talpiname.

Ponui

Generaliniam Komisarui Kaune

Per p. Pirmąjį Generalinį Tarėją

Patirtomis žiniomis buv. Lietuvos Respublikos Prezidentas Dr. K. Grinius, buv. Žemės Ūkio Ministeriai kun. M. Krupavičius ir Prof. J. Aleksa atatinkamu vokiečių organo nutarimu ištardyti ir ištremti: Dr. K. Grinius iš Kauno, Kun. M. Krupavičius ir Prof. J. Aleksa iš Lietuvos už Tamstai įteiktą memorandumą. Kiek teko patirti, memorandume iškeltas Lietuvos kolonizacijos klausimas, taip pat paliesti Lietuvos nepriklausomybės ir kiti klausimai.

Savitarpinė Pagalba, kaip vienintėlė lietuvių visuomenės organizacija, laiko savo šventa pareiga pareikšti Tamstai, p. Generalini Komisare, kad memorandume išdėstytos mintys yra ne tik jų, pasirašiusių asmenų nuomonė, bet visos lietuvių tautos aiškus nusistatymas.

Mes esame giliai įsitikinę, kad ištrėmimas visoje Lietuvoje geriausių žmonių, didžiai nusipelniusių lietuvių tautai ir turinčių jos pilną pasitikėjimą, už jų pasirinktą legalų klausimų kėlimo kelią, giliai sujaudino lietuvių visuomenę ir sukėlė joje didelį nusivylimą. Mes manome, kad šios dienos sąlygose tatai nėra nei lietuvių tautos, nei vokiečių administracijos Lietuvoje interesas.

Nariai: Vyr. Komiteto Pirmininkas

Sveikatos Globos Skyriaus
Valdytojas

1942 m. lapkričio 28 d.

"Išeivija nėra nė atgaila, nė ekspatriacija, nė savanoriškas tėvynės apleidimas, nė vegetacija, nė karjera, bet tautinės pasiuntinybės tąsa, privaloma tarnyba kankinamai ir žudomai tautai bei pavergtai tėvynei . . . Tikras patriotizmas yra didelė kūrybinė jėga, kuri visus tautiečius jungia, cementuoja, bet ne skaldo".

Mykolas Krupavičius

MYKOLO KRUPAVIČIAUS BIBLIOGRAFIJA

PETRAS MALDEIKIS

Šiandieną jau nebeįmanoma sudaryti pilną prelato Mykolo Krupavičiaus parašytų ir išspausdintų straipsnių sąrašą. Rašyti į laikraščius jis pradėjo 1905 metais, baigęs Veiverių mokytojų seminariją. Nuo to laiko jis bendradarbiavo daugelyje laikraščių bei žurnalų ir kitokių leidinių, pradžioje pasirašydamas slapyvardžiais, o vėliau ir tikrąja savo pavarde. Dar kunigų seminarijoje būdamas, jis parašė keletą brošiūrų, kurių ne visos buvo išspausdintos ir kurių jis ne visas beprisiminė.

Į šį sąrašą įtrauktas tik vienas kitas straipsnis iš ankstyvesniųjų laikų, nes šiuo metu prieinami suregistruoti tik tremties periodinėje spaudoje išspausdinti jo straipsniai. Net ir visiems tremtyje jo išspausdintiems straipsniams surasti reikės dar ilgesnio laiko, nes "Knygų lentynoje" ne visi jie įtraukti.

Gabrielius Taučius, Apie žmogaus atsiradimą, Seinai, Žmonių knygynas, 1910 m.

Gabrielius Taučius, Apie dūšią, Seinai, Žmonių knygynas (po 1910 m.).

Gabrielius Taučius, Idealas ir jaunuomenė, Seinai, 1914.

Keršis, Lietuvių politinės partijos, 1914.

Gabrielius Taučius, Apie sindikalizmą, "Ateities spinduliai", Voronežas, 1918 m. 5 - 6 (17-18) nr.

(Anonimiškai) Socialistai — Bolševikai, Vilnius, 1918.

Gabrielius Taučius, Katalikų veikimas Rusuose, "Tėv. Sargas" 1918 m. 12 nr.

Gabrielius Taučius, Iš praeities į dabartį, "Tėv. Sargas", 1918 m. 28-29 nr.

Toliau eina Mykolo Krupavičiaus vardu išspausdinti:

Vyskupo Matulevičiaus gyvenimas ir veikimas, "Laisvoji Lietuva", 1918 m. 6 nr.

Lietuvos Valstybės Tarybos pietūs vyskupui Matulevičiui pagerbti, "Laisvoji Lietuva", 1918 m. 8, 9, 10 nr.

(Drauge su A. Rimka) Žemės reformos sumanymas, Kaunas, 1919

Kokia mums reikalinga mokykla, Kaunas, 1919.

Kunigai ir visuomenės darbas, "Ganytojas", 1919, 10-13 nr., nr.

Dangaus šviesa Leonas XIII, Kaunas, 1920, antras leid. 1929 m.

Žemės klausimas Lietuvos politinių partijų programose, Kaunas, 1920.

Į kovą už žemę ir laisvę, išleista Lietuvos gelbėjimo komiteto.
Žemės klausimas Lietuvoje, Kaunas, 1920.
Kunigas dvidešimtojo amžiaus visuomenėje, Kaunas, 1920.
Kunigai ir politika, "Ganytojas", 1920, 4-5 nr.
Mūsų keliai, Kaunas, 1921.
Lietuvių politinės partijos, Kaunas, 1921.
Tomo Žilinsko 80 metų sukaktį minint, "Lietuvos mokykla", 1921 m. 584-590 psl.
Rinkimai, Kaunas, 1925.
Jonas Basanavičius, Kaunas, 1927.
Apie visuomeninį darbą, Kaunas, 1928.
Liaudies tarnyboje, Kaunas, 1928.
Kova už žemę ir ūkininką, Kaunas, 1928.
Ignotas Seipelis, "Tiesos kelias", 1932, 11 nr.
Civilinė santuoka, Kaunas, 1933.
Arkivyskupas Jurgis Matulevičius, Marijampolė, 1933.
Romos katekizmo reikšmė pamokslijai, "Tiesos kelias", 1934, 2 nr.
Kaip dalyvauti šventose mišiose, Marijampolė, 1937 (II leid.).
Vasario 17-ji tyruose, "Žiburiai", 1946 m. vasario 16.
Aleksandras Stulginskis mano atsiminimuose, "Tėvynės Sargas" 1947, 1 nr.
Krikščioniškoji demokratija, Štutgartas, 1948.
Išversta iš kard. Hlondo: Krikščioniškojo valstybinio gyvenimo dėsniai, Štutgartas, 1948.
Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos pagrindai, "Tėv. Sargas", 1948, 2-3 nr.
Juozas Albinas Herbačiauskas, "Tėvynės Sargas", 1948, 2-3 nr.
Šiandieninė lietuvių tautos kova už laisvę, Metraštis, 1950.
Povilas Matulionis, Čikaga, 1953.
Our Ways — Just Lithuanian ways, "Vytis", 1953, 15-16 nr.
Sukaktuvininkas prof. J. Kaminskas, "Tėvynės Sargas", 1953, 1 (10) nr.
Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje, "Tėvynės Sargas", 1954, 1 (11) nr.
Wilsonas ir Eisenhoweris, "Tėviškės Žiburiai", 1954, 6 nr.
Kunigas Jonas Reitelaitis, "Draugas", 1955 m. kovo 1 d.
Hilaire Beloc, "Tėvynės Sargas", 1955, 2 (12) nr.
Krikščioniškoji demokratija, "Draugas", 1955, 242/II.
Iš Želigovskio prisiminimų, "Tėvynės Sargas", 1955, 2 (12) nr.
Steigiamojo Seimo darbai ir reikšmė, Liet. Eltos informacija, 1955, 16/1-2.
Žemės reformos klausimu, "Draugas", 1955 m. spalio 8 d.
VLIKo veikla ir darbo sąlygos, "Draugas", 1955 m. 279-281 nr.
Laisvėje gyvenantiems lietuviams, "Draugas", 1955 m. spalio 22 d.
Bažnyčia ir teatras, "Lux Christi", 1956, 3 nr.
Bolševikų kova su religija, "Laikas", 1956 m. rugpiūčio 2 d.
Komunizmas Vakarų Vokietijoje, "Draugas", 1956 m. 220 ir 221 nr.
Gaspard Decurtins, "Tėvynės Sargas", 1956, 1 (13).
1926 m. gruodžio septynioliktoji, "Draugas", 1956 m. nuo lapkričio 26 d. iki 1957 m. sausio 14 d.
Katalikų akcija naujausių laikų angoje, "Lux Christi", 1957, 4.
VLIKui sunykti nėra pagrindo, "Lietuvių Dienos", 1957, 2.

Ko nustojome kan. J. Meškauską palaidoję, "Draugas" 1957 m. gruodžio 12 d.

Kristus Karalius, "Lux Christi", 1957, 3.

Vyskupas Kazimieras Paltarokas, "Tėvynės Sargas", 1958, 1 (15) nr.

Už geresnį pasaulį, "Draugas", 1958 m. lapkričio 26 d.

Liturginė malda, "Lux Christi", 1959, 2.

Gegužės pirmoji, "Draugas", 1959 m. gegužės 2 d.

Lietuviškoji išeivija, Italija, 1959.

Nuo Aušros iki Varpo laikų, "Draugas", 1959 m. rugpiūčio 26 d.

Iš Varpo laikų. Kultūrininkas dr. J. Rugis, "Draugas", 1959 m. spalio 3 d.

Varpininkai ir pasaulėžiūra, "Draugas", 1959 m. spalio 16 ir 17 d.

Dr. J. Rugis — gydytojas, 1959 m. spalio 19 d.

Kelią Kristui Karaliui, "Draugas", 1959 m. spalio 24 d.

Jaques Maritain, "Tėvynės Sargas", 1959, 1 (16).

Lietuvių kova dėl žemės, 1959 m. spalio 14 d.

Egzistencialinė etika, "Tėvynės Sargas", 1958, 2-3 (18) ir 1962, 1 (21).

Memorandumai vokiečių okupacinei valdžiai, "Tėvynės Sargas, 1959, 2-3 (18).

Gamtinė ir antgamtinė tikrovė, "Draugas", 1959 m. gruodžio m. kalėdinis nr. (300) III

Velykos — šventas pavasaris, "Draugas", 1960 m. balandžio 15 d.

Kas praranda tikėjimą, tas pasiduoda priešams, "Draugas", 1960 m. balandžio 25.

Ateitininkiškieji klausimai, "Draugas", 1960 m. rugpiūčio 27 ir rugsėjo 3, ir "Tėviškės Aidai", 1960 m. 36 ir 42 nr.

Bažnyčios moderninimas, "Draugas", 1960 m. rugpiūčio 12 d.

Bažnyčios modernizacija, "Tėviškės Žiburiai", 1960 m. 34 nr.

Pareinio konferencija, "Draugas", 1960 m. rugpiūčio mėn.

Rašytojas Romano Guardini, "Draugas", 1960 m. rugsėjo 10 d.

Kolektyvinė nuodėmė, "Draugas", 1960 m. 288 nr.

Šventasis ir pasaulietis rašytojas, "Draugas", 1961 m. vasario 4 d.

Ateitininkų organizavimosi pradžios beieškant, "Ateitis", 1961 m. 2 ir 3 nr.

Apie Bažnyčių sisivienijimą, "Draugas", 1961 m. birželio 15 d.

Jonas XXIII — Apvaizdos dovana žmonijai, "Draugas, 1961 M.

JAV užsienio politikos moraliniai pagrindai, "Tėvynės Sargas", 1961, 1 (20).

Kunigas Dievo ir žmogaus tarnyboje, Čikaga, 1961.

Bažnyčių susivienijimo klausimu, "Draugas", 1961 m. spalio 3 d.

O vis tik Jurgis tebešventas, "Draugas", 1961 m. gruodžio 22 d.

Maskva — stambiausia kolonijų savininkė pasauly, "Draugas", 1961 m.

Velykų liudijimas, "Draugas", 1962 m. balandžio 21 d.

VLIKas, ALTas ir Bendruomenė, "Draugas", 1962 m. gegužės 31 ir birželio 1 ir 2 d.

Kardinolų kolegijos reforma, "Draugas", 1962 m. birželio 12 d.

Katalikybės taktika ir ideologija Sovietų Sąjungoje, "Draugas", 1962 m. lapkričio 8 d.

Motina ir mokytoja, "Draugas", 1962 m. rugpiūčio 23, 24 ir 25 d.

Ten mūsų tėvynė, "Ateitis", 1962, 8 nr.

Kovinga jaunystė pasistatė paminklą, "Draugas", 1962 m. spalio 26 d.

Naujos suaugusiųjų krikšto apeigos, "Draugas", 1962 m. lapkričio 6 d.

Vašingtonas suprato kalbų reikšmę, "Draugas", 1962 m. lapkričio 14 d.

Įstaiga pagelbsti išlaikyti kalbą, "Draugas", 1962 m. lapkričio 15 d.

Lietuvybės įsipilietinimas mokykloje, "Draugas", 1962 m. lapkričio 21 d.

Taip mėginama išmokti daugiau kalbų, "Draugas", 1962 m. lapkričio 23 d.

Lombardi ir Bažnyčios susirinkimas, "Draugas", 1962 m. liepos 24 d.

Prigimtoji teisė ir lietuvybės išlaikymas, "Draugas", 1962 m. lapkričio 25 d.

Enciklika Mater et Magister, "Jaunimo Žygiai", 1962, 1-2 (26-27) nr.

Jurgio Savickio laiškai, "Tėvynės Sargas", 1962, 2 (22).

Pasaulis be Dievo išplėšė Lietuvai laisvę, "Draugas", 1963 m. gegužės 6 d.

Džiaugtis ar liūdėti, "Draugas", 1963 m. rugpiūčio 23 d.

Aktualiais PLB klausimais, "Draugas", 1963 m. rugpiūčio 24, 25, 26, 30 ir 31 d. ir rugsėjo 3 d.

Lietuvos vadavimo politinės akcijos organai ir jų tarpusavio santykiai, "Tėvynės Sargas", 1963, 1 (23).

Dr. J. Leimonas, "Tėvynės Sargas", 1963, 1 (23).

Šv. Kazimieras lenkų akimis, "Draugas", 1964, 54, 55 ir 60 nr.

Šv. Kazimiero portretas, "Draugas", 1964 m. balandžio 8 d.

Liturginė konstitucija, "Draugas", 1964 m. balandžio 29 ir 30 d.

Į Vašingtoną visa lietuviškoji išeivija, "Draugas", 1964 m. birželio 17 d.

Patriarko Atenagoro statomos sąlygos Pauliui VI, "Draugas", 1964 m. birželio 9 d.

Salomeja Neris — Bačinskaitė, "Draugas", 1964 m. liepos 15, 22 ir 27 d.

Liturgijos konstitucija žengia į gyvenimą, "Draugas", 1964 m. liepos 22 d.

Ona Matulaitytė-Stulginskienė, "Draugas", 1964 m. rugpiūčio 12 d.

Kovos už Lietuvos išlaisvinimą organizacija, "Tėv. Sargas", 1964, 1 (25).

Ir ankstesniuose susirinkimuose buvo Lietuvos vyskupų, "Draugas", 1964 m. rugpiūčio 26 ir 27 ir spalio 15 d.

Aleksandras Stulginskis, "Aidai", 1965, 2.

Meteoru švystelėjo epochinis žmogus, Maldeikio red. Vytautas Endziulaitis, Čikaga, 1965.

Vatikano susirinkimo deklaracija žydų klausimu, "Draugas", 1965 m. kovo 13 d.

Nauja Pasaulio santvarka, LKMA Metraštis, I, Roma, 1965.

Lietuvių jaunimo žygio į Vašingtoną klausimu, "Draugas", 1965 m. gegužės 3 d.

Motinos dienai, "Draugas", 1965 m. gegužės 7 d.

Iš Aušros ir Varpo laikų, "Draugas", 1965 m. rugsėjo 26 d.

Ir eikim dieviškų keliu, "Draugas", 1965 m. gruodžio 22 d.

Nuo Prancūzų revoliucijos ligi II Vatikano susirinkimo, "Draugas", 1965 m. gruodžio 23 ir 24 d.

Nuo pranašų ligi II Vatikano susirinkimo, "Draugas", 1965, 299 ir 301 nr.

Maironio šeimos likimas, "Draugas", 1966 m. balandžio 20 d.

Dokumentuokime lietuviškąją martirologiją, "Draugas", 1966 m. rugsėjo 8 d.

Kultūros fondo reikalu, "Draugas", 1966 m. rugsėjo 22 d.

Lietuvybės išlaikymo klausimu, "Draugas", 1966 m. lapkričio 15 d.

Bažnyčios reformų prasmė, "Draugas", 1966 m. lapkričio 21 d.

Bažnyčios kritikos klausimu, "Draugas", 1966 m. lapkričio 26 d.
Jonas Dailidė, "Draugas", 1966 m. gruodžio 12 ir 19 d.
Velykiniai apmąstymai, "Draugas", 1967 m. kovo 24 d.
Jo čia nėra — Jis prisikėlė, "Draugas", 1967 m. kovo 25 d.
Šventoji Dvasia — Sekminių šventė, "Draugas", 1967 m. gegužės 15 ir 16 d.
Vincui Mykolaičiui Putinui mirus, 1967 m. birželio 17 d.
Lazdynų Pelėda, "Draugas", 1967 m. gruodžio 9, 16 ir 23 d.
Vokiečių žandaro naguos. 1918 m. veiklos atsiminimai, "Draugas", 1968 m. vasario 4, kovo 3 ir gegužės 28 d.
Šv. Kazimiero lietuvių kapinių proga, "Draugas", 1968 m. vasario 29 d. ir kovo 1, 2, 5 ir 7 d.
Pastangos siekiant Lietuvai laisvės, "Laiškai lietuviams", 1968, 2-10 nr.
Vienos nakties liudijimas, "Draugas", 1968 m. balandžio 12 d.
Prie nepriklausomybės lopšio, "Draugas", 1968 m. gegužės 25 d.
Dar pluoštas atsiminimų iš 1918 m. "Draugas", 1968 m. birželio 1 d.
Bekylančią laisvę Lietuvai sutinkant, "Draugas", 1968 m. birželio 17 d.
Ankstyvieji krikščionys Romos imperatorių valdoje, "Draugas", 1968 m. rugsėjo 4 d.
Krikščionių persekiojimo priežastys pirmaisiais amžiais, "Draugas", 1968 m. rugsėjo 5 d.
Krikščionys katakombose, "Draugas", 1968 m. rugsėjo 6 d.
Santykius su sinagoga nutraukia, "Draugas", 1968 m. rugsėjo 6 d.
Krikščionių kelias į laisvę, "Draugas", 1968 m. rugsėjo 10 d.
Bekylančią laisvę Lietuvai sutinkant, "Draugas", 1968 m. birželio 17 d.
Nepriklausomos Lietuvos respublikos pripažinimo de jure ir de facto kalendorius, "Tėvynės Sargas", 1968, 1 (29).
Vlado Jurgučio dienos po II pasaulinio karo, "Tėvynės Sargas", 1968, 1 (29) ir 1969, 1 (30).
Paskutinės II Vatikano susirinkimo dienos, "Draugas", 1969 m. gegužės 23 d.
Jonas XXIII — Povilas VI, "Draugas", 1970 m. vasario 18-20 ir 26-27 d.
Posantarybinio kunigo tipas, "Draugas", 1970 m. balandžio 17 d.

Lietuvoje liko rankraščiai:
Darbas ir kapitalas,
Liturginis katekizmas,
Prie Kristaus kojų — kunigų mąstymai.

Mirdamas paliko neišleistą stambų įvairiais socialiniais klausimais straipsnių rinkinį (per 40 straipsnių, per 560 puslapių), 1954 metų jo kelionės į Ameriką dienoraštį, paskutiniųjų laikų, jam dirbant VLIKe, dienoraštį, trumpą Igliškėlių monografiją, Kalvarijos monografiją ir įvairios dokumentinės medžiagos stambų archyvą.

TAIKA

PREL. L. TULABA

Šiandien labai daug kalbama apie taiką.

Apie taiką popiežiai rašo enciklikas. Taikos meldžia bažnyčia savo liturginėse apeigose. Apie taiką kalba kunigai iš sakyklų, profesoriai iš katedrų, mokiniai klasėse, darbininkai fabrikuose, politikai parlamentuose, salėse ir gatvėse. Taikos klausimai svarstomi valstybininkų pasitarimuose, kultūrininkų suvažiavimuose, visuomenininkų ir įvairių organizacijų sambūriuose. Taikos reikalauja studentai klasėse, įvairūs kalbėtojai salėse, minia gatvėse. Taikos vardan triukšmaujama, keliamos riaušės, ardoma tvarka. Taikos vardu rašomi užgaulūs raštai, sakomos kovingos kalbos, keliama ir ugdoma masėse neapykanta.

Vyksta tai, apie ką Dievas įspėjo per pranašus: "Šaukiama taika, taika, taika! O taikos nėra" (Jer. 6, 13; Ez. 13, 10). "Nes nuo mažojo iki didžiajam visi apgaudinėja; nuo pranašo iki kunigo visi meluoja . . ." (Jer. 8, 10).

Tieas, daug kas išgyveno paskutiniojo pasaulinio karo baisybes. Jie žino, ką karas neša. Todėl pasisako už taiką. Jos laukia, Ją tikrai vertina. Vienok daugelis tų, kurie nūdien triukšmauja dėl taikos, nėra nuoširdūs. Daug kame taika tėra tik priemonė siekti egoistinių tikslų. Daug kas taikos vėliava plevėsuoja, tik kad atkreiptų į save dėmesį. Kiti prisidengia taikos skraiste, kad sėkmingiau skelbtų savo politines-ideologines mintis. Kiti šaukia už taiką, kad pasirodytų einą su laiko dvasia. Dar kiti dedasi taikos skelbėjais, kad užbėgtų už akių savo politiniams priešams.

Visi žino, kad komunistai apsimeta taikos šalininkais patraukti prie savęs minioms, kurios trokšta ramaus ir malonaus gyvenimo. Bet greit išryškėja, kad komunizmui rūpi ne taika, bet savo režimo įvedimas ir didžiausių skerdynių nevengiant.

Yra politinių sambūrių ir ideologinių veiksnių, kurie kalba už taiką ne tiek dėl pačios taikos, bet kad atimtų propagandos priemonę iš komunistų, sutrukdant jiems vieniems būti taikos vėliavos nešėjais. Tokių tarpe randame

į kairę palinkusių politinių partijų, daug ir bažnytininkų, ypač ir krikščioniškųjų konfesijų atstovų. Sovietų Sąjungoje ortodoksų metropolitai, katalikų vyskupai ir vyskupijų valdytojai, protestantų vadovai ir žydų rabinai taikos suvažiavimuose dalyvauja valdžios įsakymu. Ir laisvojo pasaulio dvasininkai "taikos apaštalai", į tą reikalą įsivelia įvairių motyvų stumiami: vienus veda idėja, kitus mados pagunda, treti taikos idealą nenori vien tik komunistams palikti.

II

Kad įvairūs "taikos" šauksmai mūsų nesuklaidintų, turime išsiaiškinti šiuos klausimus: Kas yra taika? Už kokią taiką pasisakome? Kaip mes taikos siekiame? Kaip ją galime pasiekti?

1. Kas yra taika? — Šv. Augustinas taiką šitaip aptaria: "Pax est tranquillitas ordinis" — "Taika yra tvarkos ramumas". Tai pati plačiausia taikos aptartis. Tas pats šv. Augustinas nurodo, kad yra įvairios taikos rūšys: galima kalbėti apie kūno taiką, apie sielos taiką, apie taiką tarp žmonių, apie taiką žmoguje (Civ. Dei 19,13: Corp. Chris. 48, 678-679).

Šv. Tomas Akv. skiria dvi taikos rūšis: i š o r i n ę, kuri yra tarp žmonių, ir v i d i n ę, kuri yra žmoguje (Summa Theol. 2-2, 29.1). Išorinę taiką šv. Augustinas šitaip aptaria: "Ordinata Concordia" — "Tvarkingas sutarimas". Šį aptarimą priima ir šv. Tomas. Bet jis norodo, jog vidinė taika yra daugiau negu "tvarkingas sutarimas". Gali būti išorinis sutarimas, bet nebūti vidinės tvarkos ir vidinio pritarimo. Šv. Tomas vidinę taiką aptaria sekančiai: "Skirtingų troškimų darnumas, ne tik skirtinguose, bet ir vienam tam pačiame trokštančiame" (Summa Theol. 2-2, 29.1).

Išorinė taika yra žmonių galioje. Ji remiasi teise ir yra vykdoma autoriteto galia. Ši yra pasaulio taika. Apie ją tiek daug kalbama, jos labai pasigendama.

Vidinė taika yra veikiau Dievo dovana, negu žmogaus laimėjimas. Ji remiasi malone ir yra vykdoma meilės ir nekaltumo galia.

S. Testamento pranašai skelbė, jog taiką ant žemės atneš, ją žemėje įgyvendins ateisiantis Mesijas-Išgelbėtojas. Jis būsiąs "taikos kunigaikštis". Jo "viešpatavimas būsiąs didis nesibaigiančioje taikoje" (Iz 9, 5-6). Jėzui gimstant, angelai skelbė, jog jo gimimas ženklinąs garbę danguje ir tai-

ką žemėje tiems, kurie Dievui patinka (Lk 2, 14). Pats Kristus yra pasakęs, jog jis yra taikos nešėjas. Bet jis taip pat nurodė, kad jo taika esanti skirtinga nuo tos, kurią pasidaro pasaulis. "Aš jums palieku taiką. Aš jums duodu taiką. Ne kaip pasaulis ją duoda, aš jums duodu" (Jon 14, 27).

2. *Kokios taikos siekiame?* — Pasaulis siekia išorinės taikos. Jos tikslas — suteikti žmogui ramų ir patogų gyvenimą žemėje. Tai yra kilnu, ir siektina. Bet ji žmogaus pilnai nepatengina, nepadaro laimingu. Kaip ne vien duona yra gyvas žmogus, taip ir ne vien išorine taika jis tėra patenkintas. Jis trokšta pirmiausiai vidinės taikos: taikos su savim, su savo sąžine, su Dievu, savo kūrėju. Ne išorinės, bet vidinės audros ypatingai žmogų kamuoja. Vidinė netvarka, nerami sąžinė, kaltės jausmas labiausiai žmogų kankina. Todėl, rūpinantis išorine taika, nereikia pamiršti ir vidinės taikos, nes vidinė taika duoda pagrindą ir veda į išorinę taiką. Išorinė taika tik tada yra tikra ir pastovi, kai yra atremta į vidinę taiką. Jei išorinė taika neišplaukia iš vidinės individų taikos, ji nėra nė spontaniška, nė laisva. Tada, dažniausia, ji yra paremta prievarta. Tokia taika nėra nė miela, nė sekminga, nė tikra.

Jei nūdienis pasaulis daugiau domėtųsi vidine tvarka, nereiktų tiek daug triukšmingų demonstracijų išorinei taikai įgyvendinti.

3. *Kaip taikos siekti?* — Kaip galime pasiekti vidinės taikos? Vidinė taika yra daugiau Dievo dovana, negu žmogaus valios laimėjimas. Ją duoda Kristus, atleisdamas nuodėmes ir tuo būdu išlaisvindamas mus iš kaltės jausmo. Kristus yra sąžinių gydytojas. Vaistas kaltės jausmui nugalėti yra atgailos sakramentas. Kas yra ištikimas Dievui, tas, kaip sako Psalmistas, turi "daug taikos" (118, 165). Vienok vidinei taikai pasiekti yra reikalingos ir žmogaus pastangos — žmogaus bendradarbiavimo su Dievo malone.

Tie, kurie šūkauja už taiką, bet nekovoja prieš nuodėmę, dar net palaiko visokeriopą palaidumą, tie nepasitarnauja nė taikai, nė žmogui, kuriuo jie apsimeta esą susirūpinę. Daugiau būtų vidinės ir išorinės taikos, jei pasaulyje būtų mažiau palaidumo, žmogaus kilnumas būtų ugdomas nelaužant Dievo ir prigimties įstatymų.

Kenkia taikai ir tie, kurie kaltės jausmą bando užmušti dirbtinėmis priemonėmis: psichoanalize, narkotikais ar sąžinės atpalaidavimu nuo objektyvios tiesos ir pozityvių Die-

vo įsakymų. Tos priemonės veda prie žmogaus nužmoginimo ir dar didesnės netvarkos jo sieloje. Ne taikos ir meilės jausmai ir nusiteikimai bręsta šiuose, bet veikiau neapykanta ir noras kovoti ir naikinti. Tai rodo gausūs dabarties pavyzdžiai, ypač susmukusio jaunimo tarpe.

Būtų gera, kad nūdien taikos apaštalai išgirstų ir suprastų popiežiaus Jono XXIII įspėjimą. Savo enciklikoje "Pacem in terris" (AAS, vol. 55.5, 1963, 302 p.) jis sako: "Nes tikrai nebus taikos žmonių bendrijoje, jei jos visų pirma nebus kiekvieno paskiro žmoagus sieloje; būtent, jei kiekvienas savyje nepalaikys tvarkos, kurią Dievas laikyti įsakė. Šv. Augustinas teisingai klausia žmogų: nori tavo protas būti pajėgus nugalėti aistras? Tebūna palenktas vyresniam ir tenugali mažesnį. Taip bus tavyje taika: teisinga, tikra, tvarkingiausia. Kokia šios taikos tvarka? Dievas įsako protui. Protas — kūnui. Tai yra tikroji tvarka, už kurią nėra didesnės (S. Augustini, Sermones, Roma, 1930, 633).

4. Kaip galima pasiekti išorinės taikos? — Išorinė taika remiasi dviem krikščioniškomis dorybėmis: teisingumu ir meile.

Negali būti tikros taikos, kur nėra teisingumo. Mat, neteisingumas iššaukia priešinimąsi ir pažadina kovą. "Teisingumo išdava bus taika, — sako pranašas, — ir teisės vaisius bus amžinas tikrumas" (Iz. 32, 17). "Malonė ir ištikimybė susitiko, teisingumas ir taika pasibučiavo", — sako Psalmistas (84, 11). Teisingai sako popiežius Jonas XXIII savo enciklikoje "Pacem in terris", kad taika tarp individų ir tarp valstybių turi būti atremta į teisingumą, kitaip nebus taikaus sugyvenimo, bet bus tik plėšikavimas ir neišvengiami vaidai (ASS, vol. 55.5, p. 282).

Teisingumas, kaip pastebi šv. Tomas Akv., duoda taikai netiesioginį pagrindą (Summa Theol. II—II, 29.3). Teisingumas pašalina tai, kas priešinasi taikai, kas iššaukia kivirčus. Meilė gi duoda taikai tiesioginį pagrindą. Meilė jungia žmogų su žmogum, nugalėdama ir šalindama visa, kas skiria, kas kelia nesutikimą. Ypatingai krikščioniškoji meilė, kuri kiekviename žmoguje mato savo brolį, to paties Dievo vaiką, to paties mistinio Kristaus narį, yra taikos šaltinis. "Kristus yra mūsų ramybė" — rašo šv. Paulius (Ef. 2, 14-17). "Jis iš dviejų padarė viena. Savo kūnu jis sugriovė tarpinę sieną-neprietelystę. Jis savo sprendimu panaikino įsaky-

mų įstatymą, kad pats savyje, darydamas ramybę, iš dviejų padarytų vieną, naują žmogų; kad suderintų su Dievu abudu viename kūne kryžiumi, savyje sunaikinęs neprietelystę. Atėjęs jis skelbė ramybę jums, kurie buvote toli, ir ramybę tiems, kurie buvo arti, nes per jį mes turime priėjimą prie Tėvo vieni ir kiti vienoje Dvasioje".

Ten, kur nėra meilės, nėra taikos. Ten, kur skelbiama kova ir ugdoma neapykanta, nekuriama taika, bet veikiau griaunama. Nė kumunizmas, kuris ugdo klasių neapykantą ir skelbia kovą visiems, kurie nėra su jais, kurie pateisina ir vykdo priespaudą; nė marksizmas, kuris taip pat pasisako už klasinę tvarką ir skelbia kovą kapitalizmui; nė diktatūra, kuri vartoja priespaudą ir pažeidžia teisingumą. Kokia gyvenimo ironija: tie kaip tik šiandien daugiausiai vaidina taikos apaštalus!

Kadangi taika reiškia tvarką ir ramumą, tai jai kurti ir palaikyti būtina teisė ir autoritetas. Popiežius Pijus XII savo 1944 kalėdinėje kalboje tuo reikalu taip sako: "Pati aukščiausia būties ir siekimų tvarka, pagal kurią žmogus yra savaranki asmenybė, su nepažeidžiamomis teisėmis ir prievolėmis, . . . talpina savyje taip pat ir valstybę, kaip būtiną bendriją, apdovanotą autoritetu, be kurio negalėtų nė būti, nė gyventi. Jei žmonės, remdamiesi asmeniška laisve, neigtų priklausomybę nuo aukštesnio autoriteto, turinčio teisę įsakyti, tuo pačiu jie sugriautų pagrindą, kuriuo remiasi jų pačių kilnumas ir laisvė, būtent, aną absoliutinę būties ir siekimų tvarką". (Atti e dişcorsi Pio XII, VOL. 6, p. 170).

Todėl tie, kurie neklauso autoriteto, nesilaiko tvarkos, triukšmauja ir ardo tvarką reikalaudami taikos, tarnauja ne taikai, bet ją griauna. Nedirba taikai nė tie, kurie kelia neramumus, kritikuoja kiekvieną ir visus, griauna esamą tvarką. Jie griauna taiką, nes taika yra ramume; siekiant meilės ir pagarbos kiekvienam žmogui.

Taika yra viliojantis žodis. Bet jis, anot popiežiaus Jono XXIII, yra tuščias žodis, jei nesiremia tiesa, teisingumu ir meile, jei nesirealizuoja laisvėje". (AAS, vol. 55.5, p. 303).

"Nepasiduoti jokiai jėgai iš kovos už Lietuvos laisvę išmušamiems ir nesiduoti svetimiems suvirškinti"

Mykolas Krupavičius

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija 50 m. jubiliejaus ženkle

DR. VIKTORAS GIDŽIŪNAS, O.F.M.

Lietuviškų institucijų gyvenime 50 m. veiklos laikotarpis skaitomas gana ilgu ir reikšmingu. Šiemet tokio amžiaus susilaukė ir Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, nes rugpiūčio 12 d. suėjo 50 m. nuo jos Kauno miesto ir apskrities viršininko įstaigoje įregistravimo ir spalio 22 d. nuo formalaus ir oficialaus įsteigimo akto. Nors paprastai tokio amžiaus sulaukusios mūsų religinės ir kultūrinės institucijos ima silpnėti ir neretai miršta, L. K. M. Akademija, 50 m. sulaukusi, turi tiek daug stiprių jėgų ir energijos, kad dabar ji yra pačiame savo pajėgume ir žydėjime. Kadangi ji yra labai reikšminga lietuvių katalikų mokslo institucija, todėl, redaktoriaus prašomas, sutikau apie ją "Tėvynės Sargo" skaitytojams parašyti. Juo labiau, kad ji ne tik Lietuvoje, bet ir po Lietuvos okupacijos išeivijoje atgaivinta, jau yra nuveikusi didelius darbus. Jos nariais yra ne tik Lietuvoje subrendusieji, bet ir išeivijoje mokslo pasiekusieji mokslininkai.

I. L. K. M. AKADEMIJA LIETUVOJE

1. Akademijos genezė

Apie lietuvių mokslo draugijos įkūrimą pradėta galvoti tada, kai tik Lietuvoje atsirado daugiau lietuvių mokslininkų. Dar XIX amž. viduryje Motiejus Valančius su savo draugu Simanu Daukantu kalbėjosi apie lietuvių mokslo draugijos steigimą. Po 1831 ir 1863 m. sukilimų sustiprėjus rusų priespaudai, to jų sumanymo nebuvo galima įvykdyti. Tačiau jų mintis nežuvo, nes ją pasisavinęs dr. Jonas Basanavičius ėmė populiarinti lietuvių šviesuolių tarpe. Apie įsteigimą *Lietuviškos Mokslo Draugystės* buvo rašoma *"Aušroje"* ir vėliau *"Vilniaus Žiniose"*.

1885 m. Prūsijos lietuviai inteligentai pirmieji įkūrė *"Birutės"* vardo mokslui skleisti draugiją. Aušrininkas Jonas Šliupas, atvykęs į JAV, 1889 m. įsteigė *"Baltimorės Lietuvių*

Mokslo Draugystę", bet ji, neturėdama tuomet pakankamai mokytų lietuvių, greitai baigė savo dienas. Norėdami kelti mokslą lietuvių tarpe, JAV lietuviai kunigai 1900 m. įsteigė aukštuosius mokslus einantiems lietuviams remti "*Motinėlės*" draugiją arba fondą. Kun. A. Jakštas - Dambrauskas 1907 m. Kaune išleido "*Draugiją*" — mokslo, literatūros ir politikos mėnesinį žurnalą, apie kurį spietėsi lietuviai katalikai mokslininkai. Dr. J. Basanavičius tais pačiais metais, tik trim mėnesiais vėliau, Vilniuje įkūrė "*Lietuvių Mokslo Draugiją*". Šis mokslo draugijų steigimasis buvo lietuvių mokslo pakilimo ženklas.

Greitai buvo pastebėta, kad J. Basanavičiaus įkurtoji "*Lietuvių Mokslo Draugija*", nors telkė mokslo žmones ir gamino mokslo priemones Lietuvos mokykloms, buvo pazityvistinės krypties, kuri, pasak Petrapilio Dvasinės Akademijos prof. kun. P. Būčio, net teologijos nepripažino mokslu. Tuo tarpu kun. Jakšto - Dambrausko leidžiamos "*Draugijos*" branduolį sudarė kunigų seminarijų profesoriai, aukštuosius mokslus išėję kunigai ir katalikai pasauliečiai inteligentai. Kai 1907 m. pop. Pijus X išleido encikliką "*Pascendi*" ir ragino visuose kraštuose steigti mokslo draugijas - akademijas, tai kun. P. Būčys "*Draugijos*" žurnale kėlė mintį steigti lietuvių mokslo draugiją, sakytume akademiją,.. kurią būtų sudaręs minėtas "Draugijos" bendradarbių branduolys. Tačiau dėl įvairių kliūčių mokslo akademija tuomet nebuvo įkurta.

Ji buvo įkurta tik nepriklausomos Lietuvos gyvenimui susikristalizavus. Kultūrinė katalikų veikla per "*Saulės*", "*Žiburio*" ir "*Ryto*" draugijas, kurios įkūrė ir išlaikė daug vidurinių mokyklų ir gimnazijų, buvo labai žymi. Tada net buvo imta galvoti apie katalikų universiteto steigimą, bet tos minties atsisakyta, nes tada tai nebuvo aktualu. Tačiau šalia mokymo trūko institucijos aktyviam mokslui vystyti.

Jono Basanavičiaus įkurta vilniškė *Lietuvių Mokslo Draugija* buvo susilpnėjusi ir likusi lenkų užgrobtame Vilniuje, todėl kun. Jakštas - Dambrauskas kėlė naujos mokslo draugijos steigimo reikalą. Buvo dar klausimas, ar tokios draugijos steigimu neturėtų rūpintis valstybė, bet ji, įkūrusi universitetą, tuo nesirūpino. Tada katalikų mokslininkų tarpe atgijo senoji kun. P. Būčio iškelta mintis steigti *L. K. M. Akademiją*, kuri 1922 m. ir buvo įsteigta. Steigiamajame susirinkime spalio 22 d. buvo išrinkta pirmoji L.K.M. Akademijos valdyba:

pirmininku — vysk. J. Skvireckas, vicepirmininkais — P. Dovydaitis ir S. Šalkauskis, sekretorium — kun. M. Reinys, iždininku L. Noreika ir knygininku — A. Sennas.

2. Akademijos veikla

Sakoma, kad vaisius išauga geras, kai sėjama gera sėkla, tinkamu laiku, geron dirvon ir rūpestingai auginama ir saugojama. Atrodo, kad visos šios sąlygos buvo išpildytos akademiją kuriant. Akademijos idėja buvo gera sėkla, nes ji reiškė organizuotą mokslo tiesos ir šviesos skleidimą tarp lietuvių. Ji buvo pasėta laiku ir geron dirvon, nes atsirado tada, kada Lietuvoje jau buvo nemaža mokslininkų ir kada Lietuvos jaunimas veržte veržėsi į mokslą, juo domėjosi ir troško prie jo vykdymo prisidėti.

Ji buvo rūpestingai ugdoma ir prižiūrima iš žymiausių to meto lietuvių mokslininkų sudarytos valdybos, kuri iki 1926 m. buvo ta pati steigiamojo susirinkimo išrinktoji. Nuo 1926 m. iki 1938 jai pirmininkavo prel. A. Jakštas - Dambrauskas. Po jo mirties nuo 1938 iki 1940 m., kol komunistai uždarė akademiją, jai pirmininkavo prof. S. Šalkauskis.

L.K.M. Akademija siekė apjungti lietuvius katalikus mokslininkus, sudaryti palankias sąlygas moksliniam darbui, paruošti didesnį katalikų mokslininkų prieauglį, kelti tautoje mokslinį lygį ir krikščionišką kultūrą. Šiam tikslui atsiekti įstatai pramatė ir priemones. Ji turėjo steigti bibliotekas ir kitas mokslo institucijas, rengti kursus ir paskaitas, leisti metraštį, knygas ir kitus leidinius, turėti savo fondą ir įsigyti judomojo ir nejudomojo turto.

Atrodo, kad pirmiausia buvo pradėta rūpintis sudarymu bibliotekos, kurioje netrukus buvo sutelkta 12,000 tomų mokslinių knygų. Joje buvo daug vertingos lituanistikos. Ji buvo sudaryta iš prof. P. Brenderio, prel. A. Jakšto - Dambrausko ir kitų asmenų bibliotekų. Tiesa, dėl lėšų stokos akademija dar nebuvo įsigijusi savo patalpų, todėl dalis knygų buvo pavesta naudotis Teologijos - Filosofijos fakultetui, o kitos buvo saugojamos "Saulės" namuose.

L.K.M. Akademija rūpinosi ne tik mokslininkų sutelkimu, bet ir jų prieauglio ruošimu, todėl rūpinosi turėti stipendijų fondą. Fondo pagrindą sudarė vysk. P. Būčio pastangomis 1922 m. iš JAV Lietuvių Katalikų Federacijos gauta 42,500 dol. auka bonais. Šio fondo dėka per 18 metų akademija galėjo skirti stipendiją aukštojo mokslo siekiantiems studen-

tams, kurie baigę mokslus tapdavo Teologijos - Filosofijos ir kitų fakultetų profesoriais.

Pradžioje nariai rinkdavosi tik į susirinkimus mokslinių pranešimų išklausyti, vėliau ėmė reikštis ir plačiau. Energingo prof. J. Ereto pastangomis buvo sušaukti trys lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimai: 1933, 1936 ir 1939 m. Juose dalyvaudavo nuo 300 iki 550 asmenų. Suvažiavimų bendruose ir sekcijų posėdžiuose būdavo perskaitoma apie 30 paskaitų, kurios vėliau buvo išleistos *"Suvažiavimo Darbuose"*. Jų išėjo trys tomai, kuriuose tilpo 1518 psl.

A. Jakšto - Dambrausko pasiūlymu, 1927 m. buvo pradėtas ruošti *"Lietuvos Žymenybių"* žodynas, kurį pradžioje redagavo J. Tumas - Vaižgantas, vėliau P. Penkauskas ir J. Eretas. Tai buvo lyg ir pirmasis bandymas leisti Lietuvių Enciklopediją. Enciklopedijos leidimo iniciatyvą vėliau perėmus Spaudos Fondo leidyklai, L. K. M. Akademija davė du viceredaktorius — P. Dovydaitį ir B. Čėsnį ir daug bendradarbių. Pati akademija 1930 m. išleido biografijų rinkinį, kuriame tilpo 23 žymesniųjų lietuvių ir 11 kitataučių biografijų.

Noras suaktyvinti kultūrinį gyvenimą, kuris anuomet buvo laiko mados pasuktas neobjektyvaus liberalizmo kryptimi, katalikus grąžino prie senosios minties steigti Katalikų Universitetą, kuris turėjo pradėti darbą 1932 m., bet tuometinė vyriausybė leidimo jam veikti nedavė. Jei šis universitetas būtų pradėjęs mokslo darbą, dauguma jo profesorių būtų buvę L. K. M. Akademijos nariai ir jos stipendijų dėka aukštąjį mokslą baigę mokslininkai. Juk ir šio universiteto rektorium buvo paskirtas vysk. M. Reinys, pirmasis L. K. M. Akademijos sekretorius.

II. L. K. M. AKADEMIJA IŠEIVIJOJE

1. Akademijos atgaivinimas

Sovietinei invazijai akademijos darbą nutraukus ir jos nariam po pasaulį išsisklaidžius, ji buvo atgaivinta išeivijoje. Akademijos atgaivinimo mintį 1952 m. iškėlė S. Bačkis, tuomet Lietuvos pasiuntinys Paryžiuje. Tos minties skatinami iniciatoriai, vysk. V. Padolskiui vadovaujant, 1964 m. kovo 30 d. sudarė reorganizacinį komitetą, kuris akademijos veiklai išeivijoje pritaikė įstatus, akademijos atgaivinimo reikalu paruošė

ir spaudoje paskelbė atsišaukimą ir apie jos atgaivinimo galimybes atsiklausė buvusių ir pramatytų būsimųjų narių. Gavęs daug palankių atsiliepimų, komitetas 1956 m. balandžio mėnesį korespondenciniu būdu pravedė atsikuriančios L. K. M. Akademijos valdybos rinkimus. Pirmininku buvo išrinktas vysk. V. Padolskis, vicepirmininku — prof. Z. Ivinskis, nariais: prel. dr. L. Tulaba, kun. dr. V. Balčiūnas, kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. ir prof. dr. A. Liuima, S.J. Ši akademijos valdyba, kurios būstinė buvo Romoje, tais pačiais metais L.K.M. Akademiją įregistravo Italijos valdžios įstaigose.

2. *Akademijos vidaus santvarka*

Atgaivintos L. K. M. Akademijos tikslas pasakytas įstatuose. Ten sakoma: "L. K. M. Akademijos tikslas yra telkti aukštojo mokslo lietuvius katalikus, ruošti naujų mokslo jėgų, platinti ir kelti mokslingumą ir krikščionišką kultūrą lietuvių tautoje". Gi antrame paragrafe sakoma: "Tam tikslui siekti akademija: a) steigia bibliotekas; b) rengia suvažiavimus, kursus ir paskaitas; c) leidžia knygas, mokslo žurnalus ir kitokios rūšies leidinius; d) kuria fondus; e) sudaro ir skiria stipendijas; f) įsigyja judomojo ir nejudomojo turto".

Akademijos įstatai narius suskirsto į garbės narius, narius mokslininkus ir narius. Be to, ji gali turėti narių korespondentų ir rėmėjų.

Akademijos nariams esant išblaškytiems po visą pasaulį, įstatai pramato galimybę suorganizuoti įvairių kraštų akademijos padalinius, kurių nariai kas dveji metai rinktųsi į bendrus susirinkimus ir išsirinktų krašto valdybą. Gi jei kurioje vietoje yra bent 5 nariai, kurie be didelio sunkumo gali susirinkti, ten gali būti kuriamas akademijos židinys. Tokio židinio nariai kasmet iš savo tarpo išsirenka pirmininką, kuris palaiko ryšius su Akademijos centrine vadovybe.

3. *Akademijos veikla naujose sąlygose*

Atgaivinta L. K. M. Akademija stengėsi vykdyti savo įstatus. Savo tikslo siekdama, ji jau sutelkė apie 200 lietuvių mokslininkų. Tačiau ji dar neturi materialinių galimybių remti naujų mokslo jėgų prieauglį, skirti siekiantiems aukštojo mokslo studentams stipendijų. Mokslą ir krikščionišką kultūrą ji skleidžia savo narių darbais ir leidiniais. Jai jau pavyko, kun. V. Puidokui parėmus, Romoje įsigyti akademijai priklausančiam Istorijos Institutui patalpą, kur jau yra sutelkta

vertinga biblioteka ir Vatikano bei kituose archyvuose surinkta lituanistinė medžiaga. Amerikoje (Putnam, Conn.) prel. P. Juras L. K. M. Akademijai perleido savo *"Alkos"* muziejų, archyvą ir biblioteką.

Atsikūrusi akademija vėl pradėjo šaukti savo tradicinius suvažiavimus, kurių ketvirtas iš eilės, pirmas išeivijoje, 1957 m. buvo sušauktas Romoje, penktas — 1961 m. Čikagoje, šeštas — 1964 New Yorke, septintas 1967 m. Vokietijoje, aštuntas — 1970 m. Toronte, devintas — 1973 m. Bostone. Jau yra išleisti akademijos pirmininko prof. dr. A. Liuimos, S. J. suredaguoti Romos, Čikagos, New Yorko ir Vokietijos "Suvažiavimų Darbai", kuriuose telpa suvažiavimuose skaitytos paskaitos.

L. K. M. Akademija daugeliui mokslininkų palengvino mokslo darbą, nes ji savo *"Metrašty"* ir atskiruose leidiniuose atspausdino jų studijas. Pats pirmininkas A. Liuima daugiausia laiko praleidžia besirūpindamas mokslininkų darbų spaudai paruošimu ir išleidimu. Jis suredagavo ir išleido penkis didžiulius *"L. K. M. A. Metraščio" tomus, kurie kartu sudaro 4,000 psl. Jis suranda ir akademijos darbams išleisti mecenatus. Teisingai "Darbininke" (1972.IV.28) buvo rašyta: "Akademijos laimė, kad Romoje atsirado dabartinis pirmininkas ir būrelis mokslo žmonių, kurie padeda pirmininkui naštą kelti". Tai kun. lic. R. Krasauskas, kun. lic. Dielininkaitis, kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C., kun. dr. P. Rabikauskas, S.J., prel. dr. P. Jatulis, prel. dr. V. Bičiūnas, prel. dr. L. Tulaba. Jų tarpe buvo ir a. a. prof. Z. Ivinskis. Iš jų sudaroma valdyba, jie atlieka kitus reikalingus darbus. Jei nebūtų Romoje tų asmenų, niekur kitur dabartinėm sąlygom toks darbas nebūtų įmanomas.*

"Piniginę naštą kelti", toliau rašo Darbininkas, "padeda ir mecenatai, kurie padengia suvažiavimų išlaidas ar savo lėšom išleidžia akademijos leidinius. Tarp tokių nusipelniusių asmenų yra visiem žinomos pavardės: prel. P. Juras, P. A., prel. J. A. Karalius, dr. J. Kazickas, dr. Sungaila, prel. L. Mendelis, kun. V. Puidokas, a. a. prel. Valančiūnas ir a. a. kun. J. K. Vembrė".

Prie L. K. M. Akademijos Romoje veikia istorijos mokslų sekcija, kuriai pradžioje vadovavo prof. Z. Ivinskis, vėliau prof. P. Rabikauskas, S.J., popiežiškojo Gregorianum universiteto istorijos fakulteto dekanas. Sekcijos nariai tyrinėja Vatikano ir kitus archyvus, rašo istorines studijas. Sekcija lei-

džia Lietuvos istorinių šaltinių rinkinį "Fontes Historiae Lituaniae". Pirmame šio rinkinio tome ji yra išleidusi kun. R. Krasausko ir kitų surinktas ir P. Rabikausko suredaguotas Vilniaus ir Žemaičių vyskupų relacijas Šv. Sostui apie vyskupijų stovį. Be to, ji turi paruošusi spaudai net kelis tomus šiai serijai, jiems išleisti ieškomi mecenatai. Pernai miręs prof. Z. Ivinskis, be daugelio paskelbtų studijų, rankraštyje paliko Lietuvos istorijos I-jį tomą ir Žemaičių vysk. M. Giedraičio monografiją. Šios sekcijos nariai labai daug rašė istorinių straipsnių JAV išleistoje Lietuvių Enciklopedijoje, kurių santraukos dabar talpinamos ir angliškoje Encyclopedia Lituanica.

Įstatų ribose daug kur įsikūrė ir veikia L.K.M. Akademijos židiniai. Tokie židiniai buvo įkurti Chicagoje (1956), New Yorke (1962), Naujojoj Anglijoj (1963), Detroite, Daytone, Montrealy, Toronte ir kt. Židiniai talkina Centro Valdybai ruošiant suvažiavimus ir platina akademijos leidinius. Jie patys taip pat daro savo narių susirinkimus, ruošia viešas paskaitas ir minėjimus. 1972 m. balandžio 30 d. New Yorko židinys surengė ir L. K. M. Akademijos 50 m. sukakties minėjimą.

Praeitais metais akademijos nario kun. dr. Juozo Prunskio įkurta fundacija parūpinti kasmet 500 dol. premijuoti pasižymėjusį kataliką žurnalistą ir 1,000 dol. premiją skirti už geriausią mokslo veikalą. Pirmoji žurnalistikos premija buvo paskirta Juozui Brazaičiui, "Darbininko" redaktoriui ir L. M. Akademijos nariui mokslininkui.

Taip, bendrais bruožais apibrėžtas, atrodo L. K. M. Akademijos per 50 metų nueitas kelias ir nuveikti darbai. Tiesa, kad jie kuklūs palyginus su didžiųjų laisvų kraštų panašių akademijų darbais, bet taipgi kuklios yra jos veiklos sąlygos bei materialiniai ištekliai, tačiau esamose sąlygose jie labai reikšmingi mūsų tautai. Kad jos darbai būtų ryškesni ir visi planai įvykdyti, reikia visų kvalifikuotų lietuvių katalikų mokslininkų jon prisijungimo. Reikia ir mecenatų akademijos darbams paremti.

Bibliografija: L. K. M. A. Įstatai (Draugija, 1923, 40-44 psl.); L. K. M. A. Įstatai 1963; L.K.M.A. Suvažiavimo darbai, I - VI, 1933 - 1969.

MIKALOJUS KOPERNIKAS

Penkių šimtų metų sukakties proga

Č. MASAITIS

Prieš penkis šimtus metų vasario 19 d. Torunėje gimė Mikalojus Kopernikas. Jo ilgos studijos ir įžvalgus protas sukūrė pasaulio vaizdą, kuris nustebino žymiausius jo laikų mokslo vyrus ir sukrėtė per tūkstančius metų žmonijos puoselėtą nejudomos žemės pažiūrą. Jo ilgų metų darbas, surašytas istorinės reikšmės veikale "De Revulutionibus", nustūmė žemę nuo visatos centro ir padarė ją kartu su kitomis planetomis bekeliaujančia erdvėje aplink saulę. Atrodo, joks kitas mokslininkas neturėjo tiek įtakos į moderninio pasaulėvaizdžio susidarymą, kaip Mikalojus Kopernikas.

1498 m. Mikalojaus tėvas Koppernigk atsikėlė iš Krokuvos į Torunę, kur jis sėkmingai vertėsi prekyba. Sulaukęs aštuoniolikos metų 1491 m. Mikalojus Kopernikas išvyko mokytis į Krokuvos universitetą, kuris garsėjo savo astronomijos ir matematikos studijomis. Krokuvoje Kopernikas studijavo filosofiją ir matematiką. Vienas jo mokytojų buvo Vaitiekus Brudzewski, kuris 1482 m. parašė komentarus apie Ptolomejo planetų sistemą. Šie komentarai buvo išleisti Milane 1495 m. ir per visą šimtmetį buvo vienu iš populiariausių astronomijos vadovėlių. 1494 m. Kopernikas grįžo namo. Savo dėdės, Varmijos vyskupo Watzelrodės raginamas, 1496 m. Kopernikas išvyko į Italiją studijuoti filosofijos ir teologijos Bolognos universitete. Studijų metu Bolognoje Kopernikas užmezgė artimus ryšius su astronomu Domininku Maria da Novara. 1500 m. pavasarį Kopernikas nuvyko į Romą, kur jis praleido apie metus, dėstydamas astronomiją ir matematiką.

1501 m. Kopernikas grįžo namo ir įsijungė į Frauenburgo katedros kapitulą, kurios kanauninku jis buvo paskirtas 1497 m.

Netrukus jis vėl išvyko studijoms į Paduvą Italijoje. Čia jis studijavo teisę ir mediciną. Tokiu būdu, šalia teologijos ir kanonų, Kopernikas nuodugniai susipažino su visa

tuo laiku žinoma matematika, astronomija ir medicina. Grįžęs į Varmiją, jisai talkininkavo savo dėdei Varmijos vyskupijos administracijoje, gydė ligonius, ypač neturtinguosius, bet daugiausia laiko skyrė astronomijos studijoms. Jo nusimanymas šioje srityje buvo plačiai žinomas. 1514 m. jis buvo pakviestas Fossombronės vyskupo referuoti kalendoriaus reformos reikalą Laterano Bažnyčios Susirinkime. Tačiau jisai atsisakė, kadangi, jo nuomone, tuo laiku dar nebuvo pakankamai žinoma apie mėnulio ir saulės regimą judesį ir todėl nebuvo galima sudaryti tikslią kalendoriaus sistemą.

Savo veikalo dedikacijoje popiežiui Pauliui III, Kopernikas sako, kad jis laikęs nepaskelbtą savo darbą ne devynerius, bet keturis kartus po devynerius metus. Tai reiškia, kad jis ne tik praleido daug laiko betobulindamas savo sistemą, bet ir jo nenorą sukelti aštrius ginčus su senosios geocentrinės sistemos šalininkais.

Eilė senovės graikų filosofų skelbė, kad žemė juda erdvėje panašiai, kaip ir kiti dangaus kūnai, tačiau Ptolomejo geocentrinė sistema buvo laikoma vienintele teisinga pažiūra.

Heliocentrinės sistemos mintis dažnai klaidingai priskiriama graikų filosofui Filolajui (Philolaus). Jis yra paminėtas ir Koperniko veikalo dedikacijoje. Tačiau pastarasis teisingai pažymi, jog pagal Filolajų, saulė bei žemė skrieja apie centrinę visatos ugnį ir žemė yra daug arčiau šios ugnies, negu saulė; taigi, galima sakyti, kad saulė dideliu ratu bėga aplink žemę, kai žemė tuo tarpu malasi apie įsivaizduojamą ugnį. Todėl Filolajaus sistemos visai negalima vadinti heliocentrine. Koperniko raštų tyrinėtojų nuomone, Filolajus minimas dedikacijoje tik kaip nurodymas, kad mintis apie žemės judėjimą jau ir anksčiau buvo reiškiama. Tačiau Koperniko sistema yra originali ir nauja. Atrodo, kad Kopernikas priėjo prie savo teorijos, ieškodamas paprasto būdo planetų judesiui aprašyti ir norėdamas išvengti Ptolomejo sistemoje iškilusių prieštaravimų.

Dedikacijoje jisai sako, kad jis pradėjęs ieškoti naujo planetų judesio aiškinimo po to, kai patyręs apie matematikų (astronomų) nuomonių skirtumus Ptolomejo sistemoje. Kopernikas pažymi, kad pagal kai kuriuos astronomus Merkuras ir Venera yra žemiau, negu saulė, o pagal kitus — jie yra anapus saulės. M. Capellagi teigė, kad šios dvi plane-

tos sukasi aplink saulę, kuri tuo pačiu metu skrieja apie žemę.

Pagal Ptolomejo sistemą, mėnulis bėgdamas savo epiciklu perigejuje tiek priartėja prie žemės, kad jo regimas skersmuo turėtų būti dusyk didesnis, negu tada, kai mėnulis yra tolimiausiame savo epiciklo taške. Iš tikrųjų gi, mėnulio regimas skersmuo visai mažai tesikeičia. Ptolomejo deferentų ir epiciklų sistema negali išaiškinti, kodėl Marsas yra daug šviesesnis, kai teka vakarais, negu tada, kai jis teka rytais. Pagal Koperniko draugą ir mokinį Retiką (Joachim Raethicus) šis reiškinys buvo vienas iš faktų, kurie rodė Kopernikui, kad planetos nesisuka apie žemę, kaip kad teigiama Ptolomejo sistemoje.

Apie Koperniko sistemą tų laikų mokslininkų sužinota dar prieš paskelbiant jo veikalą. Matyt, savo draugų raginamas, Kopernikas paruošė ilgoką savo veikalo santrauką, kurią jis pavadino "Commentariolus". Ši santrauka pasklido rankraščio forma tarp įvairių astronomų. 1533 m. tūlas Widmanstad, matyt, gavęs šią santrauką, išdėstė popiežiui Klemensui VII-jam apie Koperniko sistemą. Kiek vėliau Klemenso VII-jo parėdymu, jo artimas patarėjas kardinolas Nicolous von Schoenberg, raštu ragino Koperniką paskelbti pasauliui savo sistemą ir prašė tuojau atsiųsti jam savo rankraščio nuorašą, pažadėdamas apmokėti susidarančias išlaidas. Kopernikas buvo taip pat ir kitų raginamas paskelbti savo veikalą. Ragintojų tarpe buvo Kulmos vyskupas Tiedeman Giese. Tačiau Kopernikas jautė, kad jo veikalas sukels audringų ginčų. Mat, Ptolomejo sistema, su nejudoma žeme, buvo visuotinai priimta beveik per pusantro tūkstančio metų ir ji buvo virtusi beveik tikėjimo dogma. Todėl buvo visai suprantama, kad žemės judesio paskelbimas gali susilaukti daugelio pasmerkimą. Tas ilgai sulaikė Kopernikų nuo savo sistemos paskelbimo.

1539 m. pas Kopernikų atvyko Wittenburg'o universiteto jaunas profesorius Retikas. Pastarajam Kopernikas leido susipažinti su savo veikalu. Retikas išbuvo Frauenburge visus metus, studijuodamas šį veikalą ir diskutuodamas su Koperniku. Išstudijavęs veikalą, Retikas parašė ilgą apžvalgą, pavadinęs ją "Narratio prima de libris revoliutionum". Ši apžvalga buvo atspausdinta Dancige 1540 m. ir sukėlė didelę sensaciją. Su ja susipažinęs astronomas Erasmus Reinhold pareiškė, kad Kopernikas yra šių laikų Ptolomejas.

Pagaliau, savo draugų spaudžiamas, Kopernikas sutiko paskelbti visą savo veikalą. Jis įdavė savo rankraštį T. Giesei, kuris pasiuntė jį Retikui į Wittenbergą, kad atspausdintų. Retikas nuvežė rankraštį į Nuernbergą, bet čia sulaukė didelio pasipriešinimo. Tada jis perdavė rankraštį Andriui Osiander'iui, kuris atspausdino jį Leipcige. Kadangi Osiander'iui taip pat atrodė, kad veikalas gali sulaukti aštrios kritikos, tai jis savo nuožiūra pridėjo prie jo gana ilgą įžangą, kurioje aiškinama, kad veikale aprašyta sistema nėra laikoma faktu, bet tiktai patogia hipoteze, kuri labai suprastina planetų judesio ir saulės bei mėnulio aptemimų skaičiavimą. Gavęs atspausdintą veikalą, vyskupas Giese parašė Retikui laišką, pareikšdamas savo pasipiktinimą, kad kažkas iš pavydo ar besistengdamas ginti senas pažiūras, sauvališkai pridėjęs šią įžangą. Pats Kopernikas jau nebegalėjo į tai reaguoti, nes atspausdinta knyga jį pasiekė jau mirties patale, būtent, 1543 m. gegužės 24 dieną, t.y. tą pačią dieną, kai jisai mirė.

Koperniko sistemos pats ryškiausias bruožas yra žemės judesys, Pagal šią sistemą žemės judesys susideda iš trijų elementarinių judesių. Pirmiausiai žemė sukasi apie savo ašį, o tolimiausios žvaigždės lieka nejudėdamos erdvėje, priešingai negu Ptolomejaus sistemoje, kurioje žvaigždės yra tartum prisegtos prie kristalinės besisukančios sferos, kurios centre yra nejudoma žemė. Antrasis žemės judesys yra jos judėjimas apskritimu, kurio centras yra netoli saulės. Kopernikas pasilaikė Ptolomejaus sistemos principą, pagal kurį visi dangaus kūnai keliauja apskritimais pastoviu kampiniu greičiu. Todėl jis turėjo pasirinkti žemės tako centrą šalia saulės, o ne saulėje, nes kitaip nebūtų galima išaiškinti nevienodo greičio regimąjį saulės judėjimą. Pagal Kopernikų, žemė skrieja apskritimu, tarytum ant ilgo siūlo pakabintas obuolys paleistas suktis ratu. Šios prielaidos išvadoje žemės ašis būtų visada nukreipta į tą patį tašką išilgai šio tariamo siūlo, t.y. žemės ašis aprašytų per metus apskritimą žvaigždžių sferoje. Tačiau žvaigždžių stebėjimai rodo, kad metų bėgyje žemės ašis nukreipta į tą patį dangaus sferos tašką. Todėl Kopernikas turėjo įvesti trečią sudedamąjį žemės judesį, būtent, žemės ašies sukimąsi kūgio paviršiumi priešinga kryptimi, negu žemės sukimasis aplink savo orbitos tašką.

Priėmus žemės judesį, buvo daug lengviau išaiškinti saulės ir planetų regimąjį judėjimą. Kopernikas turėjo pasilaikyti tam tikrus Ptolomejo sistemos epiciklus ir deferentus. Kaip jau minėta, jisai pasilaikė tolygaus judesio apskritimu principą, tačiau žemės judesio prielaida leido jam keleriopai sumažinti sistemos apskritimų (epiciklų ir deferentų) skaičių. Koperniko sistemoje liko tik trisdešimt keturi apskritimai, kurių septyni buvo reikalingi Merkuro judesiui atvaizduoti, penki buvo skirti Venerai, trys Žemei, keturi priklausė Mėnuliui, o Marsas, Jupiteris ir Saturnas, kiekvienas turėjo po penkis apskritimus. Kopernikas būtų galėjęs dar labiau sumažinti šių apskritimų skaičių, jei jis būtų leidęs visoms planetoms suktis apie saulę, užuot prileidęs, kad viskas sukasi apie žemės orbitos centrą. Šalia epiciklų ir deferentų, Kopernikas perėmė iš Ptolomejo sistemos taip pat ir prielaidas, kad planetų epiciklų plokštumos šiek tiek svyruoja, jiems bekeliaujant deferentais. Be šito nebūtų galima tiksliai atvaizduoti planetų priartėjimo ir nutolimo nuo dangaus pusiaujo.

Kopernikas yra pareiškęs Retikui, kad jis būtų labai laimingas, jeigu pagal jo sistemą būtų galima apskaičiuoti planetų padėtį bent 10 kampo minučių tikslumu. Tačiau Koperniko sistema buvo milžiniškas žingsnis į modernųjį saulės sistemos supratimą. Ši sistema pirmą kartą leido žmogui įžvelgti į reliatyvius saulės, mėnulio ir planetų atstumus. Nuo Koperniko pažiūrų, iki heliocentrinės sistemos, buvo, palyginti, tik mažas žingsnis, kurį padarė už Koperniką kiek jaunesnis astronomas Kepleris. Šis paskelbė tris savo garsiuosius planetų judesio dėsnius, pagal kuriuos visos planetos, įskaitant žemę, sukasi aplink saulę. Keplerio dėsniai atbaigė Koperniko darbą.

A. Armitage. Copernicus, the Founder of Modern Astronomy, New York, 1939.

E. Rosen. Three Copernican Treatises. New York, 1939

E. Zinner. Entstehung und Ausbreitung der Coppernicanischen Lehre. Erlangen, 1943.

J. Wasiutynski. Kopernik. Varšuva, 1938.

"Tėvynė, kaip didžiausias žemės tvarkoje gėris ir Dievo dovana, turi teisės reikalauti net savo vaikų gyvybės aukų"

Mykolas Krupavičius

Napoleono administracinė tvarka Lietuvoje 1812 metais

ALGIRDAS BUDRECKIS

Kai agresijos sumetimais absoliutinė valstybė pašalina kitos absoliutinės valstybės santvarką iš trečio, okupuoto krašto, tam silpnajam kraštui nauja okupacija nieko gero neatneša. Nežiūrint kilnių šūkių ir pažadų, nežiūrint, kad naujas absoliutinis okupantas švelnesnis savo metodais už senąjį okupantą, jo buvimas "išvaduotame krašte" turi tik vieną tikslą: užimti ir išnaudoti naują teritoriją. Kaizerinės Vokietijos laikysena 1915-1918 metais ir hitlerinė okupacija 1941-1945 metais nieko gero neatnešė Lietuvai.

Bene pats pirmiausias agresyvaus išvaduotojo pavyzdys mums buvo 1812 m. prancūzmetis. Napoleono imperija turėjo daug modernios totalistinės santvarkos bruožų: ideologiją, tarsi "misiją", rafinuotą masinę propagandą (Europos kova prieš rusiškąjį despotizmą), gerai išlavintą ir apginkluotą masinę kariuomenę ir efektingą valdininkiją. Kadangi XIX amžiaus pradžia nėra toks komplikuotas istorinis laikotarpis, kadangi esame gana nutolę nuo tos gadynės įvykių, galima objektyviau įžvelgti į veiksmus ir padaryti naudingus net šiems laikams apibendrinimus. Darant analogiją tarp Napoleono ir XX a. vokiečių agresorių rytuose, reikia išvengti perdėto sulyginimo. Mat, tarp Napoleono ir Hitlerio yra labai svarbus kokybinis skirtumas. Pas Napoleoną ir jo karius dar buvo švietimo gadynės ir europinio humanizmo likučiai. Jiems buvo svetimi ideologinis fanatizmas ir masinės žudynės kažkokio rasizmo ar klasės kovos dėlei. Lietuviams būtų naudinga padaryti išvadas iš Napoleono santykių su Lietuva dviejų fazių, būtent, iš 1796-1811 metų ir iš pačios 1812 m. okupacijos.

1796-1811 metų periode Napoleonas savo tikslams išnaudojo lietuvių ir lenkų tautines aspiracijas. Kartais viliodamas, kartais atstumdamas lietuvių ir lenkų prašymus, Napoleonas nė svajoti nesvajojo apie žečpospolitos atstatymą. Jam tik rūpėjo kelti Lenkijos klausimą kaip priešo kompromita-

vimo objektą. Jam lietuviai ir lenkai buvo tik tiek svarbūs, kiek iš jų idealistiniai nusiteikusio bajoriško luomo jis galėtų gauti savanorių kareivių.

Jei dar kas tiki, kad pasaulinę galybę motyvuoja kilnūs idealai ir žmonijos visuotinės laisvės troškimas, tegu jis pastudijuoja Napoleono Bonaparto pareiškimus Lietuvos-Lenkijos klausimu tarp 1796 ir 1811 m.

Rusams numalšinus 1794 m. sukilimą, 6 Lietuvos didikai protesto ženklan pasitraukė į užsienį. Pabėgėliai patriotai ieškojo svetimšalių pagalbos atstatyti Lietuvą-Lenkiją. Nusivylę pastangomis sudominti Švediją, Turkiją, Prūsiją ir Angliją vadavimo projektais, tie pabėgėliai susidomėjo revoliucine Prancūzija. Argi prancūzai nebuvo paskelbę "žmogaus teisių deklaracijos?" Ar jie nesiskelbė kovoją už visų laisvę, brolybę ir lygybę? Kunigaikštis Mykolas Oginskis, lenkų-lietuvių atstovas Turkijoje, 1796 m. rugp. 10 kreipėsi laišku į pagarsėjusį generolą N. Bonapartą, kuris vadovavo prancūzų armijai Italijoje. Oginskio laiškas entuziastiškai išdėstė lenkų bylą. Tai buvo pirmas lietuvių kreipimasis į Napoleoną.

Laiškas pasiekė Bonapartą 1796 m. rugsėjo vidury. Pasvarstęs reikalą, Bonapartas davė atsakymą per kapitoną Sulkovskį, lenkų kilmės adjutantą. Bonapartas rašė:

"Kaip man atsakyti? Ką galiu žadėti? Aš myliu lenkus ... Lenkijos padalinimas yra nepagrįsta piktadarystė. Bet kaimynų sutriuškinta tauta gali prisikelti tik su ginklu rankoje".

Laiškas buvo tipiškas politiko atsakymas į nepatogų prašymą. Girdi, jums simpatizuoju, bet nieko negaliu žadėti; naudokitės savo ginklais. Tačiau šiais žodžiais gimė mitas apie Napoleoną, kaip lietuvių ir lenkų išlaisvintoją nuo rusų jungo.

Šie žodžiai paskatino lenkus ir lietuvius pabėgėlius mėginti atsikovoti laisvę su Napoleono pagalba. Bajoraičiai ištisą dešimtmetį apleidinėjo rusų okupuotą tėvynę ir noriai stojo į prancūzų armiją, tikėdami, kad jų auka padės išlaisvinti tėvynę. Napoleono žodžiai pagimdė garsiuosius Dombrovskio ir Kniazevičiaus lenkų legionus. Nežiūrint didelių egzilų aukų, Napoleono Campo Formio (1797 m.) ir Lunevilio (1801 m.) sutartys visiškai ignoravo Lenkijos klausimą. Pavyzdžiui, 1800 m. Napoleonas, jau Prancūzijos diktatorius, rašė policijos ministeriui Fouche:[1]

Pilieti ministeri, pirmasis konsulas pageidauja, kad Jūs tuojau suriktumėt visus egzempliorius brošiūros "Negali būti tvirtos ar pastovios taikos be Lenkijos atstatymo".

Mat, Napoleonas tada norėjo įtikti naujam rusų carui Aleksandrui I. Lenkai ir lietuviai neapsakomai nusivylė. Kai 1801 m. Aleksandras I paskelbė visuotinę amnestiją, nemažai egzilų grįžo.

Tik 1806-1807 Prūsų karas atgaivino išsivadavimo viltis Lietuvoje. Tada Napoleonui buvo pravartu apeliuoti į "lenkus" ir juos kurstyti prieš prūsus ir rusus. 1806 m. Berlyne Napoleonas davė tokį atsakymą lenkų delegacijai:[2]

"Tebėra Europos interesas, tebėra Prancūzijos interesas, kad Lenkija egzistuotų".

Tais pat metais Poznanėje jis diktavo sekančio turinio oficialų komunikatą lenkų deputacijoms:[3]

"Imperatorius atsakė į visus paklausimus. Tarp kitko, Jo Didybė sakė, kad Prancūzija nepripažino Lenkijos padalinimo, kad kariški priešų veiksmai jį atvedė į šį kraštą, kad jis neprieštarauja principams priimti tos senosios karalystės atstovus, kad narsi lenkų tauta turi didelius nuopelnus Europoje, kad jos nelaimė kilo iš vidaus kivirčų, kad jis negali jiems pažadėti nepriklausomybės atstatymo, nes tik jie patys to gali atsiekti, kad kai kelių milijonų tauta ryžtasi gauti nepriklausomybę, jos pastangos pavyks. Kaip Prancūzų Imperatorius, jis visuomet teigiamai žiūrės į lenkų sosto restauraciją, nes tos didžiosios tautos nepriklausomybė užtikrins jos kaimynų laisvę, kuriai grąsina Rusijos beribė ambicija . . . ir kadangi tas pats principas, kuriuo grindžiama Prancūzijos nepripažinimo Lenkijos padalinimo politika, taip pat verčia Prancūziją pageidauti, kad Lenkija būtų atstatyta. Lenkai visuomet gali pasitikėti jo (Napoleono A.B.) visagaliu prieglobsčiu".

Bet lenkų prisidėjimas prie Prūsų karo buvo menkas. Napoleonas net pradėjo derybas su prūsais. Tad, jau 1807 m. vasario 13 d. Ylavoje, palankių su Prūsija derybų metu, Napoleonas davė generolui Bertrandui sekančias instrukcijas:[4]

"Jis (Bertrandas) turėtų leisti žinoti, kad, Lenkijos atžvilgiu, Imperatorius jai jokios vertės nepriskaito, kadangi jam jau teko susipažinti su Lenkija".

Bet apie tai nežinojo nė lenkai, nė lietuviai. 1807 Tilžės derybų metu slapta lietuvių delegacija kreipėsi į Napo-

leoną, siūlydama pradėti sukilimą, jei Prancūzija ateitų į pagalbą. Dar kartą lietuviai nusivylė, nes Napoleonas nenorėjo tęsti karą prieš Rusiją tik Lietuvai išlaisvinti.

Varšuvos kunigaikštystė buvo įsteigta. Prie jos buvo prijungti Suvalkai. Reiškia, dalis žečpospolitos buvo atstatyta, bet "Rusiška Lenkija", t.y. Lietuva, liko po rusų jungu. Tai negalėjo patenkinti nė varšuviškių lenkų, nė lietuvių. Napoleonas nenorėjo erzinti savo naujo "sąjungininko" Aleksandro. Todėl dar 1807 m. gegužės mėn., berašant metinę imperatorišką apyskaitą, Napoleonas pridėjo pastabą savo raštininkams:[5]

"Neminėk Lenkijos nepriklausomybės ir apleisk visa tai, kas primintų Imperatorių kaip Lenkijos išlaisvintoją, nes imperatorius niekad šito klausimo neišsiaiškino".

Sudaręs taiką su rusais, Napoleonas užmiršo savo ankstyvesnę gražbylystę. 1810 m. jis rašė, jog "Lenkija egzistuoja tiktai vaizduotėje tų, kurie ją nori panaudoti pasakų sekimui"[6]. O 1811 jis rašė savo broliui, Viurtembergo karaliui: "Toli gražu, kad norėčiau tapti Lenkijos donkichotu!"[7]

Čia ir yra priežastis, kodėl 1812 m. žygyje prieš Rusiją lietuvių nuotaika prancūzų atžvilgiu buvo santūri. Tadas Kosciuška, apsigyvenęs Šveicarijoje, laikėsi nuošaliai ir šitaip apibūdino imperatorių: "Jisai galvoja tik apie save; jis nekenčia visų didelių tautybių ir nepriklausomybės dvasios. Jis yra tikras tironas". Įtakingas Mykolas Oginskis su kitais didikais samprotavo: "Be užtikrinimų, kad Lenkija būsianti atstatyta, lygiai tas pats lietuviui būti Aleksandro vasalu, kaip varšuviečiui Napoleono satelitu"[8].

Kai politinė konjuktūra pradėjo krypti į Napoleonui nepalankią pusę, kai Aleksandras I pradėjo intrigas su anglais ir kitais Napoleono priešais, tada Napoleonui buvo patogu prisiminti ir lietuvius.

1811 m. birželio 5 d. Napoleonas išsireiškė Coulaincourtui, buvusiam prancūzų diplomatui Petrapilyje: "Aš kartoju, kad nenoriu karo, bet aš negaliu sulaikyti lenkų noro ieškoti mano pagalbos. Davout ir Rapp praneša, kad lietuviai pyksta ant rusų, kad jie nuolat siuntinėja delegatus pas mus". Coulaincourt paaiškino savo imperatoriui, kad lietuviai dvarininkai apgailestavo nepriklausomybės praradimą, bet nenorėjo naujų avantiurų. Iš tikro, ir Napoleonas ir Coulaincourt teisingai suprato lietuvių politines nuotaikas, kurios buvo Napoleono dviveidiškos politikos išdava.

Karui su Rusija artėjant, Napoleonas vėl optimistiškai išsireiškė dėl laukiamos lietuvių talkos. 1812 m. kovo 5 d. pašnekesio metu Comte de Narbonne pasakė: "Ko aš bijau Rusijoje, tai yra jos barbariškumas ir jos didumas. Aš net bijau, Jūsų šlovės naudai, Rusijos milžiniškų pastangų". Į tai Napoleonas atkirto:

"Aš tavęs negaliu suprasti, mano mielas Narbonne. Tu paprastai esi toks tikras ir linksmas... Rusijos didumas reiškia tik tai, kad bus dar daugiau pergalių ir laimingų žygių. Vadovaudamas 400,000 vyrų, užmokėjęs jų išlaidas, pridėjęs dideliu mastu surinktas gurguoles ir proviantus, su atsarga, pridengiančia mūsų šonus, su lietuvišku korpu, kurio kraujas toks pat, koksai šiame krašte, per kurį žygiuosime, aš nebijau to ilgo kelio... kurio gale yra pergalė ir taika".

Nepoleono agentai, kurių tinklo centras buvo Varšuvoje, rinko duomenis apie Lietuvos gyventojų nuotaikas ir kartu skleidė prancūzišką propagandą. Nors Napoleonas sukaupė apie Leituvą daug žinių, bet jam trūko pagrindinės žinios, būtent, jis nenuvokė ir nesuvokė, kad lietuviai ir lenkai yra dvi skirtigos tautos, kurių pažiūros į valstybingumą, nežiūrint unijinių tradicijų, ėmė diferencijuotis. Šitas trūkumas Napoleono samprotavime buvo 1812 m. nesusipratimų priežastis.

1812 metų okupacija skaudžiai pamokė, kad neverta pataikauti okupantui, kuris nieko konkretaus nesiūlo užimtam kraštui, kad žalinga okupuotam kraštui remti okupantą vien dėl to, kad tikimasi iš jo atsilyginimo už parodytas geras intencijas ir pasiaukojimą.

Comte Philippe de Segur užrašė didžiosios armijos nuotaiką tą 1812 m. birželio 24 d. rytą, kada Napoleono kariuomenė išsirikiavo ties Nemunu, pasiruošusi žygiuoti į Lietuvą ir pradėti kampaniją prieš rusus:[9]

"Rusų pasienis išsitiesęs prieš akis. Per klaikią miglą mes neramiai žiūrime į šitą šlovingą kraštą. Mums vaidenasi, jog girdim lietuvių linksmus šauksmus, jų išvaduotojams atsiradus. Mūsų protų akyse matome juos paupėje su ištiestom rankom. Šiapus mes nieko neturim, anapus — viskas mums prabangiai būsią tiekiama. Žmonės suplauksią patenkinti mūsų poreikius..."

Napoleonas sulaikė persikėlimą per Nemuną iki birželio vidurio, kad būtų galima gauti pašaro armijos arkliams. Mat,

pagal surinktus duomenis, prancūzai žinojo, kad Lietuvoje šienaujama vėliau.

Rodos, kad Napoleonas norėjęs paimti Vilnių be kautynių, bet jis netikėjo pranešimams, kad rusai pasitraukę iš Marijampolės, kadangi jis galvojo, jog rusai neatiduos Vilniaus ir "visos Rusų Lenkijos" be kovos.

Napoleonas praleido naktį iš birželio 24 d. į birželio 25 d. vienuolyne netoli Kauno. Jis tenai prabuvo iki birželio 26 d., kad sudarytų savo planus. Birželio 27 d. jis pernakvojo Auseniškiuose ir sekančią dieną atvyko į Vilnių 9 val. ryto. Šis skubus žygis be maisto sunaikino visus resursus ir namus pakelyje. Avangardas gerai maitinosi, bet pati armija "merdėjo badu". Nuovargis prisidėjo prie alkio. Krito daugiau kaip 10,000 arklių. Daugelis Jaunosios gvardijos mirė pakely nuo nuovargio ir alkio.

Iš pradžių prancūzai buvo pasitikti džiaugsmu ir palengvėjimu. Prancūzų agentai buvo apkaltinę rusus už visas sausras ir nelaimes, kurios anksčiau ištiko kraštą. Prancūziškos nuotaikos buvo stiprios, nežiūrint buvusių nusivylimų. Ramintasi, kad šį kartą kas nors gero išeis . . .

Savo tikslų siekdamas, Napoleonas organizavo saigią bazę užfrontėje. Jis priimdinėjo visų luomų delegacijas ir viešai paskelbė, kad baudžiava būsianti panaikinta Vilniaus, Gardino, Minsko ir Balstogės gubernijose. Bet Napoleoną vargino kiti rūpesčiai. Žygio pradžioje didžioji armija pradėjo birti. Apie 10,000 kareivių dezertyravo pagal Kauno-Vilniaus kelią. Olandų kareiviai apiplėšė Lydos ir Trakų apskričių apylinkes. Birželio 26 d. kareiviai be karininkų priežiūros klajojo girtuokliaudami ir plėšikaudami. Karininkai bijojo juos drausminti.

Napoleonas parodė savo "gudrumą" pasiruošime žygiuoti į Vilnių birželio 28 d. Jis įsakė, kad eisenos prieky ir jo palydovais turėtų joti lietuvių-lenkų daliniai. Bet Napoleonas, įžygiuodamas į Vilnių, nerado laukto entuziazmo. To šaltumo paveiktas pasakė, kad "tie lenkai skirtingi nuo Varšuvos lenkų". Tačiau labiau susirūpinęs rusų pasitraukimu, negu lietuvių pagarba ir padėka, Napoleonas skubėjo per miestą į avanpostus. Bat rusų armija traukėsi be pasipriešinimo.

Tikras dalykas, kad Napoleonas prieš žygį į Lietuvą nepakankamai pagalvojo apie Lietuvą. Jo žinios buvo pagrįstos lenkų informacija, kad Lietuva esanti tik geografinė

sąvoka, kurios nelaimė buvo patekti po rusų jungu. Jis tikėjo, kad čiabuviai "lenkų tautos nariai" nekantrauja atsipalaiduoti nuo Rusijos ir susivienyti su Varšuvos kunigaikštyste. Vilniuje šiuo atžvilgiu jisai apsiriko. Pirma, vilniečiai jo nesveikino taip aistringai, kaip varšuviečiai yra padarę 1806 m. Jis pastebėjo, kad yra daug skirtumų tarp lenkų ir lietuvių, kad net tarp tų dviejų kraštų yra politinių siekimų skirtumų, kad Varšuvos vadų ir centralistų atžvilgiu bręsta lietuviškas separatizmas. Lietuviai jau norėjo sudaryti atskirą nuo Varšuvos konfederaciją ir išsaugoti savo individualybę, kaip jie buvo padarę anksčiau senoje žečpospolitoje. Napoleonas turėjo su tuo skaitytis[10].

Napoleonas pats išbuvo Vilniuje nuo birželio 28 d. iki liepos 16 d. Per tą ilgą viešnagę jis užsiėmė imperijos ir karo tvarkymu. Lietuvos didikai dideles dovanas jam sudėjo. Jie praminė jį išlaisvintoju ir Lenkijos tėvu. Imperatorius kasdien turėjo audiencijas su Lietuvos laikinosios vyriausybės nariais, vietiniais valdininkais ir Vilnijos didikais. Be to, jis dalyvavo grafo Paco ir kitų Vilniaus magnatų baliuose, kuriuose jis šokdino savo meilužę grafaitę Valevskaitę (Walewska). Kiekvieną sekmadienį jis dalyvavo Vilniaus vyskupo mišiose, kad patenkintų vietos dvasiškiją. Jis išgyrė miesto grožį, ypač šv. Onos bažnyčią, Vilniaus universiteto profesoriams ir miesto damoms. Napoleonui irgi rūpėjo kariuomenės aprūpinimas. 100,000 kariuomenės susitelkė Vilniaus apylinkėse. Miesto kepyklos galėjo kasdien parūpinti 30,000 duonos kepalų. Napoleonas pareikalavo, kad dieninė norma būtų pakelta iki 100,000 kepalų[11].

Prancūzų baronas Bignon buvo paskirtas imperatoriškuoju Lietuvos komisaru. Vilnius tapo prancūzų diplomatijos imperatorišku štabu ir Prancūzijos provizorine sostine. Napoleonui žygiuojant rytuosna, buvo paliktas Vilniuje regentas, užsienio ministras, duc de Bassano. Ambasadoriai rinkosi Vilniuje. Penkiems mėnesiams Vilnius tapo susisiekimo su pasauliu centru.

Būdamas ciniku pragmatiku, Napoleonas žiūri į Lietuvą šaltais pragmatiškais apskaičiavimais. Įžygiavus į Vilnių 1812 m. birželio 28 d., jam parūpo aparato sudarymas, kuris tiektų didžiajai armijai maistą ir rekrūtus bei apsaugotų jos susisiekimo linijas. Kitaip sakant, Napoleonui reikėjo pertvarkyti kraštą taip, kad jis galėtų konsoliduoti savo užfrontę kovoje su rusais. Tokių sumetimų vedinas, imperatorius

1812 m. liepos 1 d. Vilniuje paskelbė Lietuvos kunigaikštystės laikinosios vyriausybės, t.y. komisijos, sudarymą. Į šią laikinąją vyriausybę — komisiją, Napoleonas iš pradžių paskyrė penkis: Stanislovą Soltaną, Karolį Prozorą, Juozą Sierakauską, Aleksandrą Sapiehą ir Praną Jelskį. Vėliau prisidėjo Aleksandras Potockis ir Jonas Sniadeckis. Generaliniu sekretorium buvo paskirtas Juozas Kosakauskas. Faktiškai DLK laikinajai vyriausybei Napoleonas pavedė finansų tvarkymą, kariuomenės maitinimą, krašto mobilizavimą, tautinės gvardijos ir žandarmerijos organizavimą[12]. Tačiau, tas pareigas eidama, laikinoji vyriausybė nebuvo savarankiška[13]. Napoleono komisaras Bignon, buvęs patikėtinis Varšuvoje, faktiškai vadovavo tai vyriausybei. Kad vyriausybė galėtų sėkmingai atlikti savo uždavinius, Lietuva, administraciniu atžvilgiu, buvo perorganizuota pagal prancūzų pavyzdį.

Kiekvienoje keturių gubernijų, į kurias Lietuva buvo padalinta (Vilniaus, Gardino, Minsko ir Balstogės), buvo sudarytos laikinajai vyriausybei priklausančios trijų asmenų komisijos, vadovaujamos okupacinio intendanto[14]. Tik Vilniaus gubernijoje jos prieky buvo Napoleono pastatytas jo karinei valdžiai priklausąs gubernatorius generolas Žominis (Jomini, Neušatelio princas). Jam buvo suteikti visi įgaliojimai[15]. Gubernijos pavadintos departamentais. Jos buvo išdalintos į apskričius, į vadinamus distriktus, kuriems buvo skiriami prefektai. Šalia prefektų dar buvo ir distriktų kariniai komendantai. Į Vilniaus departamento distriktų prefektus Napoleonas paskyrė kunigaikštį Giedraitį Vilniuje, Juozą Petrykauską — Trakuose, Žabą — Ašmenoje, Morikonį — Ukmergėje, Prezdzeckį — Zaviloje, Vavžecki — Brėslaujoje, Zabielą — Kaune, Brunotą — Upytėje, Micevičių — Seinuose, Vitkevičių — Šiauliuose, Pilsudskį — Telšiuose.

Vilniaus miestui buvo paskirti: prezidentas, 4 tarėjai ir municipalinė taryba iš 12 narių. Tokiai miesto tarybai Napoleonas pavedė valdyti miestui priklausančius dvarus, prižiūrėti labdarybės įstaigas ir municipalines komisijas.

Liepos 6 d. laikinoji vyriausybė paskelbė įsakymą vietos administracijai dėl baudžiavinių prievolių ir valstiečių paklusnumo atstatymo. Vietos administracija turėjo prižiūrėti, kad valstiečiai grįžtų į savo namus ir vykdytų žemės ūkio prievoles, būtų paklusnūs dvarininkams, valdytojams ir nuomininkams, kad apskričių administracinė valdžia stovėtų

tvarkos sargyboje ir gaudytų valkatas, pabėgėlius ir juos pristatytų kariuomenei[16].

Napoleonui pirmiausiai reikėjo pradėti organizuoti karinius reikalus. Pagal jo įsakymą (l'Ordre du jour, 1-er Juillet 1812, Wilna), Vilniuje buvo sudaryta tautinė gvardija iš dviejų batalionų. Kiekviename batalione nustatyta po 6 kuopas. Lietuvos artilerijos pulk. Kosielskis tapo Vilniaus tautinės gvardijos vadu (komendantu). Batalionų vadais paskirti buv. artilerijos kapt. Francesonas ir buv. pėstininkų kapt. Zakževskis. Pagaliau rugsėjo 12 d. įsakoma kiekviename mieste sudaryti tautines gvardijas, į kurias turėjo stoti visi miestelėnai savininkai, nuo 18 iki 50 metų amžiaus. Tuo būdu buvo įvesta prancūziška rekrūtavimo tvarka ir laikinoji vyriausybė tuo atžvilgiu ėjo tokias pat pareigas, kaip Prancūzijos departamentų tarybos ir prefektai.

Dezertyrams gaudyti ir tvarkai palaikyti Napoleonas įsakė sudaryti 6 žandarmerijos batalionus, po 6 kuopas kiekviename. Kiekvienoj gubernijoj buvo sudaryta žandarų komanda, pulkininko vadovaujama. Į karininkus, puskarininkius ir savanorius žandarus galėjo stoti savininkai, amatininkai, pirkliai ir distrikto inteligentai (ponai). Mat, Napoleonas norėjo, kad krašto policija būtų nuosaikiųjų rankose. Tačiau Lietuvos inteligentams savininkams nepatiko būti policininkais. Todėl distrikto kuopos sąstatas buvo sumažintas nuo 107 iki 50 asmenų. Iki lapkričio vidurio Vilnijos žandarmerija sutelkė tik 600 karių. Kitose gubernijose vietos žandarų skaičius buvo dar mažesnis.

Varšuvos lenkai nepalankiai žiūrėjo į imperatoriaus įsakymus, kurie tvarkė Lietuvos organizavimą. Napoleonas ne tik nepaskelbė Lenkijos karalystės atstatymo, bet jis Lietuvoje sudarė atskirą administraciją. Šitos priemonės buvo grindžiamos Vilniuje pastebėtomis nuotaikomis. Vilniaus lietuviai pritarė Varšuvos konfederacijos idėjai, bet jie norėjo sudaryti atskirą politinį organą Lietuvai.

Atskiros Lietuvos kunigaikštystės sukūrimas sutapo su Napoleono politine sistema, atseit: mažų satelitinių valstybių sudarymas. Lietuvos kunigaikštystės teritorija atitiko buvusiam prieš paskutinį padalinimą plotui. Tokia politika sutapo su lietuvių separatistų siekimais. Ankstyvesni Lietuvos įvertinimai pasirodė klaidingi. Napoleonas greitai pastebėjo aspiracijų skirtumus tarp lietuvių ir lenkų. Jam nepatiko, tačiau, reikalų eiga Lietuvoje. Jam ypatingai kai-

tino akis Vitebsko ir Mohilevo gudų nuotaikos. Šiose gubernijose jis atrado visišką politinį pasyvumą valdančių sluoksnių tarpe, ypač diduomenėje[17]. Vitebsko didikai padarė Napoleonui blogą įspūdį. Napoleonui buvo sunku tikėti, kad nebuvo galima suvesti Lietuvą ir Lenkiją be prievartos. Turėdamas minty lietuvių ankstyvesnes kovas prieš maskolius, imperatorius buvo verčiamas bent dalinai skaitytis su lietuvių tautinėmis aspiracijomis ir politika.

Bet Napoleonas nusivylė menka lietuvių reakcija į jo atsišaukimus stoti į kovą prieš maskolius. Tačiau jis tylėjo Lietuvos ateities klausimu; Lietuvos bajorija žiūrėjo į laikinąją vyriausybę kaip į valstybės branduolį ir mėgino užmegsti ryšius su Lenkija. Varšuvos seimas, kuris susirinko birželio 24 d. kaip visuotinė konfederacija, šaukė lenkus prie ginklo ir ragino juos apleisti engėjų tarnybą (suprask: maskolius). Konfederacija paskelbė, kad ji norinti apjungti į vieną kūną visas buvusias žečpospolitos žemes. Konfederacija nusiuntė į Vilnių delegaciją, kuriai vadovavo senatorius Juozas Vybickis, kad išdėstytų pageidavimus Napoleonui ir sukurstytų lietuvius glaustis prie lenkų. Vilniaus universiteto studentija aistringai priėmė konfederacijos aktą. Liepos 14 d. Vilniaus katedroje, studentijai gausiai dalyvaujant, Lietuvos kunigaikštystės laikinosios vyriausybės komisija iškilmingai prisiekė atnaujinti uniją[18].

Konfederacijos delegacija liepos 11 d. taip pat kreipėsi į Prancūzijos užsienio reikalų ministerį Maretą ir į Napoleoną, juos painformuodama apie Lenkijos didžiuosius planus, kurie apėmė ir Lietuvą. Napoleonas priėmė didikus šaltai. Jis paminėjo, kad reikia panaikinti baudžiavą, bet nieko konkretaus nežadėjo. Užuot kalbėjęs apie nepribrendusius projektus, jis pareikalavo daugiau lėšų, daugiau maisto, daugiau kareivių.

Varšuvos delegacija jau girdėjo, kad generolas Makdonaldas, okupavęs Telšius ir Žemaitiją, ten paskelbė baudžiavos panaikinimą. Vilniuje delegatų akivaizdoje Napoleonas priėmė žemaičių delegaciją. Lietuvos apskričių seimeliai, vienas po kito, pareiškė savo pritarimą Varšuvos konfederacijai. Laikinoji vyriausybė įgaliojo keturis pasiuntinius vykti Varšuvon. Bet tik du pasiuntiniai — Tyzenhauzas ir Jelskis, — nuvyko į Varšuvą su raštiškom instrukcijom.

Ceremonialinis susirinkimas įvyko Varšuvoje rugpiūčio 20 d. Po to prasidėjo konferencijos. Lietuvių pasiuntiniai reikalavo jungtinės valdžios bendrai valstybei, nusiskųsdami, kad lenkai uzurpavo visą galią. Jie norėjo panaikinti muitus, kad įsigytų iš vakarų ginklų, druskos, tekstilės, spaudmenų ir t.t. Buvo ir paklausimai, ar Napoleono kodeksas, naikinąs baudžiavą, bus įvestas Lietuvoje. Lenkai nedavė aiškių atsakymų,

Lietuvių pasiuntiniai greit suprato, kad konfederacija buvo tik blefas, kurį prancūzai toleruoja tol, kol jis nekliudo didžiosios armijos žygio. Jie Varšuvoje nieko negavo, grįžo namo tuščiomis rankomis ir nusivylę. Pagaliau Lietuvos laikinoji vyriausybė įsitikino, kad Lenkija neskaito Lietuvos lygia su ja. Todėl lietuviai pareikalavo atskiro regimentaro (karo reikalams) ir atskiro maršalkos (seimui). Varšuvos lenkai nesutiko, reikalas buvo atiduotas Napoleono dispozicijai. Imperatorius smarkiai replikavo. Jis paskyrė lietuvį regimentarą, bet nesutiko paskirti maršalkos. Tuo tarpu jis neinkorporavo Lietuvos į Lenkiją.

Viltis, kad Lietuvos didžioji kunigaikštystė Napoleono globoje bus atstatyta, paradėjo dilti. Napoleono požiūris į lietuvių aspiracijas liko abejingas. Jo okupacinė kariuomenė žiauriai plėšė provinciją, kurstydama ir antinapoleonišką nuotaiką. Prancūzai pajuto, kad lietuviai į juos žiūri šaltai. Napoleonas nesutiko prižadėti bajorams, kad išlaikysiąs jų privilegijas. Jis kalbėjo su valstiečiais ir užsiminė, kad baudžiava būsianti panaikinta. Bet jis neišpildė to pažado, nes bijojo tvarkos pairimo. Ponai jam įteikė paaiškinimą, kad krašto šaltumo priežastis esąs Napoleono nesidomėjimas sujungti Lietuvą su Lenkija.

Norėdamas padidinti Varšuvos kariuomenės sąstatą, liepos 5 d. aktu Napoleonas įsteigė lietuvišką gvardijos pulką. Į pulką galėjo stoti tik bajorai nuo 18 iki 40 metų amžiaus.

Napoleonas dar projektavo sudaryti atskirą Lietuvos kunigaikštystės kariuomenę, kuri būtų nepriklausoma nuo lenkų kariuomenės vadovybės ir kurios uniforma ir ženklai būtų skirtingi. Jis nustatė ir Lietuvos kariuomenės organizaciją: 4 raitelių ir 5 pėstininkų pulkai. Tų pulkų vadai ir štabai buvo paskirti Napoleono liepos mėn. 13 d. įsakymais[19]

Šis "Lietuvos kariuomenės" organizavimas ir jos įliejimas į prancūzų armiją buvo vienas svarbiausių Laikinosios vyriausybės darbų. Jau liepos 25 d. vyriausybė nustatė tokius rekrūtų kontingentus: Vilniaus gubernijai 3,000 vyrų, Minsko 3,000, Gardino 2,500, Balstogės 1,500, gi rugpiūčio 1 d. buvo nustatyti raitininkų kontingentai: Vilniaus gubernijai 1,377, Minsko 1,307, Gardino 996 ir Balstogės 370. Be to, 120-tas prancūzų pulkas ir ilirų pulkas buvo įgalioti priimti po 500 lietuvių rekrūtų į savo eiles.

Pėstininkų rekrutavimas buvo numatytas tarp rugpiūčio 5 d. ir 30 d., kavalerijos — tarp rugpiūčio 5 d. ir rugsėjo 25 d. Tačiau atsirado sunkumų. Besitraukią rusai ir pirmyn einą prancūzai nualino ir apiplėšė kraštą. Nebebuvo lėšų sudaryti numatytus pulkus, nes rusai išsivežė didžiules sumas sidabrinių rublių, o Lietuvos dvarininkų turtas buvo pagrįstas žemės plotais ir derliais. Karinės komisijos pirmininkas Aleksandras Sapiega energingai dirbo, tikėdamasis, kad jo didvyris Napoleonas įvertins lietuvių pastangas ir atstatys Lietuvos valstybę. Jam teko, tačiau, skaudžiai nusivilti. Dar liepos 7 d. jis rašė Napoleonui memorandumą, prašydamas imperatoriaus atkreipti dėmesį į tai, kad prancūzų kariuomenės paimtų belaisvių tarpe yra ir lietuvių karių. Sapiega pasiūlė juos atskirti nuo rusų belaisvių ir sutelkti į lietuviškus dalinius. Prancūzų karinė vadovybė atmetė jo projektą[20].

Liepos 16 d. Sapiega pranešė Napoleonui, kad kraštas yra tiek išvargęs ir nuskurdęs, jog negalįs pristatyti pareikalautų 10,000 kareivių iki spalio mėn.[21]. Rezultatas buvo toks, kad noromis nenoromis, Napoleonas tuojau paskyrė 500 tūkstančių frankų, kad paskatintų Lietuvos kunigaikštystės 9 pulkų suforvavimą ir apginklavimą.[22]

Napoleonas nepripažino ginkluotų pajėgų organizavimosi tautiniu pagrindu principo. Lietuvių daliniai turėjo sudaryti prancūzų armijos integralinę dalį, prancūzų vadovaujamą. Jis reikalavo, kad laikinoji vyriausybė išlaikytų lietuvių kareivius. Rugpiūčio 8 d., Napoleono nurodymu, Laikinoji vyriausybė įsakė didesniuose miestuose parūpinti maisto atsargų sandėlius armijai. Vietinei administracijai buvo įsakyta aprūpinti dvarininkus ginkluota jėga derliaus nuėmimo metu, kad būtų galima sudaryti maisto atsargas. Rugpiūčio 22 d. DLK Laikinoji vyriausybė nutarė rinkti "asmeninę

vienkartinę auką" iš visų gyventojų karui paremti. Buvo nustatyta 11 kategorijų mokesčių tarp 1 gražio ir septintadalio pajamų arba procentų nuo kapitalo[23]. Bet Laikinosios vyriausybės įsakymų neklausė ne tik valstiečiai, bet ir dvarininkai.

Laikinoji vyriausybė apeliavo į žmonių patriotizmą ir aiškino žmonėms, kad reikės tarnauti kariuomenėje tik šešeris metus vietoj 25 metų, kaip kad buvo prie rusų. Bet kraštas žiūrėjo į mobilizaciją abejingai, nes matė, kad naujasis režimas nelikviduos baudžiavos. Be to, prieš karą rusai buvo paėmę daug vyrų į savo kariuomenę. Napoleonas liepos 20 d. pavedė Maretui kuo greičiausiai suformuoti lietuvių pulkus. Bassano kunigaikštis Maretas, kuris sėkmingai telkė savanorius Lenkijoje, energingai pradėjo rekrutavimą, panaudodamas rusų metodus. Netrukus jam pavyko sutraukti 2,000 vyrų į pulkus Žemaitijoje. Žominio vieton Vilniaus karo komendantu buvo paskirtas Roche-Gotardas. Napoleonas norėjo paskirti lietuvių pulkus į įgulas Vilniuje, Kaune, Gardine ir Minske. Jie buvo, jo manymu, reikalingi garantuoti krašte ramybę ir saugoti pasienio kelius nuo kazokų antpuolių. Mat, per visą prancūzų okupaciją kazokų būriai puldinėjo Žemaitiją ir Vilniją iš bazių Latvijos ir Gudijos miškuose. Vyko savotiškas rusų partizaninis karas užfrontėje.

Kliūtis, kuri stabdė greitą kariuomenės formavimą, buvo vyresnio rango karininkų stoka Lietuvoje. Nors visi karininkai, kuriuos paskyrė Napoleonas vadovauti lietuvių batalionams bei eskadronams, sutiko eiti pareigas, išskyrus pulkininką Chodkevičių, nė vienas iš jų nebuvo tuo metu Lietuvoje. Jie buvo Varšuvos kunigaikštystės ir Vyslos legiono eilėse. Ši kliūtis buvo nugalėta, kai kunigaikštis Juozas Poniatovskis, lenkų karvedys, ir princas Nešatelis leido lietuviams karininkams pasitraukti iš pareigų lenkų armijoje ir vykti į lietuvių batalionus.

Bendrai vyrų mobilizavimas vyko blogai. Mat, pagal rusų paprotį, bajorija galėjo pristatyti rekrutus ar mokėti mokestį vietoj kvotų išpildymo. Bajorija dažnai pasilaikydavo pinigą, bet pristatydavo rekrūtus baudžiauninkus. Įsibauginę berneliai bėgdavo į Prūsus ar pasislėpdavo miškuose. Kunigaikštis de Bassano ir Sapiega apsiėmė rūpintis mobilizacija. Bet Napoleonas nesutiko savo vardu skelbti mobilizacijos, nes šis veiksmas jį priverstų aprūpinti lietuvius

pinigais, ginklais ir uniformomis. Norėdamas kanuolių mėsos veltui, jis suteikė kariškus laipsnius ponaičiams su žymiomis pavardėmis ir turtais.

Nepatenkintas lietuvių kariuomenės lėtu organizavimu, Napoleonas rugpiūčio 27 d. įsakymu paskyrė olandą Dirk van Hogendorpą Lietuvos generalgubernatorium ir Lietuvos laikinosios vyriausybės prezidentu. Soltanas iš tų pareigų buvo pašalintas, Hogendorpo reikalavimai buvo paremiami karine jėga ir egzekucijomis[24].

Hogendorpas prižadėjo imperatoriui aprūpinti ir apginkluoti devynis lietuvių pulkus iki lapkričio mėn. vidurio. Remdamasis Mareto sugestijomis, jis paskyrė du inspektorius dalinių sudarymui pagreitinti. Pėstininkų inspektorium tapo brigados generolas Ksaveras Niesiolovskis, o kavalerijos inspektorium — 18-to pulko vadas Juozas Vavreckis. Vyriausiu inspektorium buvo paskirtas buvęs divizijos generolas kunigaikštis Romualdas Giedraitis. Hogendorpas taip pat sudarė šešių asmenų karinę komisiją, t.y. Lietuvos kariuomenės generalinį štabą. Reikia pripažinti, kad Hogendorpas skubiai ir sėkmingai vadovavo kariuomenės organizavimui. Jis pirko uniformas ir ginklus iš Karaliaučiaus bei Dancigo. Tam tikslui Napoleonas davė Hogendorpui 500.000 frankų avansą.

Buvo ir kitų karinių dalinių: šoserų batalionai, studentų pulkas, raitųjų šoserų pulkas, raitosios artilerijos baterija, totorių kavalerijos pulkas ir Gelgaudo savanorių pulkas[25]. Iš viso 1812 m. karo žygyje Napoleono didžiojoje armijoje bei naujuose lietuvių pulkuose, žandarmerijoje ir tautinėje gvardijoje tarnavo 19,000 lietuvių, iš kurių rikiuotės dalyse buvo 14,000. Šis skaičius buvo mažas, bet reikia atsiminti, kad kraštas buvo nualintas.

Lietuvių kariniai daliniai nesuvaidino svarbesnio vaidmens 1812 žygyje. Jie veikė tik užfrontėje, kur turėjo saugoti kelius ir sandėlius nuo rusų ir kazokų puldinėjimų. Lietuvių kariams dažnai tekdavo susiremti su prasiveržusiais rusais. Vėliau nuostolingais priešpuoliais jie pridengdavo didžiosios armijos pasitraukimą. Blogais ginklais aprūpinti lietuviai atkakliai kovojo prieš rusus. Todėl jie patyrė ir daug nuostolių.

Santykiai tarp prancūzų ir vietinių valdininkų Lietuvoje nuo pat pradžios buvo įtempti. Prancūzai laikė Lietuvą užkariautu kraštu ir nepraleisdavo progos vagiliauti. Didžiajai armijai žygiuojant į rytus, pastabusis Segur garsiai pa-

galvojo: "Lietuvą išvadavus konflikto tikslas buvo atsiektas, tačiau karas tebuvo vos prasidėjęs".

Krašte bastėsi dezertyrai, kurie apiplėšdavo ir dvarą ir kaimą. Iš desperacijos patys valstiečiai ėmė gintis, Kai kurie valstiečiai perėjo į banditizmą ir puolė dvarus. Vien Trakų apylinkių miškuose slapstėsi apie 1,000 valstiečių, kurie "lygino svietą". Daug nepadėjo Žemaičių vyskupo Giedraičio liepos 24 d. laiškas visiems vyskupijos kunigams, kad jie padėtų nuraminti valstiečius. Nedaug tepadėjo ir laikinosios vyriausybės rugpiūčio 1 d. atsišaukimas, raginąs valstiečius būti paklusniais. Visoms parapijoms buvo įsakyta 3 kartus skaityti šį raštą iš sakyklų kas sekmadienį[26]. Tas pats atsišaukimas ragino valstiečius stoti į kariuomenę 6 metams.

Baudžiauninkai iš prancūzų kareivių ir dezertyrų išgirdo apie laisvę, lygybę ir brolybę, apie baudžiavos panaikinimą Suvalkijoje ir apie panašų projektą žemaičiams. Jie laikė baudžiavos dienas suskaičiuotas ir priešinosi pastangoms užmesti baudžiavos prievoles. Mažai kunigų tebuvo ištikimi Napoleonui, dauguma priešinosi jam ir Prancūzijos aristokratiškų tarnų valdžiai. Laikinoji vyriausybė vis dar siuntinėjo smulkias instrukcijas apskričių seimeliams, kaip ir kiek kartų ponai turėtų sušukti "Vive Napoleon!" Alkani ir įbauginti žmonės norėjo maisto ir ramybės.

Prancūzų okupacinė vyresnybė vis didino rekvizicinius reikalavimus. Rugsėjo 18 d. buvo padidinti maisto ir pašaro reikalavimai prancūzų armijos naudai[27]. Spalio 13 d. prancūzai pareikalavo, kad Vilniaus departamentas pristatytų 1,000 arklių, grasinant karine egzekucija[28]. Lapkričio 13 d. prancūzai pareikalavo, kad jų daliniams būtų pristatyti 10,000 jaučių iš Vilniaus departamento[29].

Tokia padėtis tęsėsi iki lapkričio pabaigos. Tik po kruvino Berezinos mūšio Vilnių pasiekė žinia apie didžiosios armijos baisų praleimėjimą ir žuvimą Rusijos šalčiuose bei tyruose. Napoleonas buvo taip užslėpęs savo pasitraukimą nuo Maskvos, kad lietuviai bei prancūzai Vilniuje buvo žinios staiga užklupti. Kilo suirutė administracijoje. Gruodžio 6-7 d. Hogendorpas ir maršalas Miuratas bandė, be pasisekimo, Vilniuje atstatyti šiokią tokią tvarką. Po atkaklaus pasipriešinimo gruodžio 10 d. 10 val. ryto, maršalas Ney pasitraukė iš Vilniaus su prancūzų arriergardu. Netrukus rusai užėmė miestą.

Bet jau gruodžio 9 d. visa Lietuvos laikinoji vyriausybė, išskyrus Vilniaus universiteto rektorių Sniadeckį, pasitraukė į Varšuvą. Taip pat keli tūkstančiai lietuvių kareivių traukėsi atgal į Lenkiją.

Po Modlino tvirtovės kapituliavimo 1812 m. gruodžio 25 d. lietuvių pėstininkai buvo išformuoti. Likę lietuvių kavalerijos daliniai susijungė su Juozo Poniatovskio lenkų raiteliais ir traukėsi drauge su prancūzų armija iki Reino.

Lietuvos kunigaikštystės vyriausybė buvo ištikima Napoleonui ilgiau negu lenkų konfederacijos taryba. Lietuvos vyriausybė lydėjo Napoleoną iki Drezdeno, kur 1813 m. liepos 24 d. įvyko jos paskutinis posėdis. Buvo priimta paskutinė iždo apyskaita ir nutarta likviduotis. Napoleonui abdikavus Fontainbleau, pasinaudodami Paryžiaus sutarties specialiu straipsniu, kurs leido visiems buvusiems lenkų kariams grįžti namo, Lietuvos vyriausybės nariai ir kariai grįžo Lietuvon 1814 metais.

Šaltiniai:

1. 1800 gruodžio 27 d. laiškas, **Correspondance de Napoleon 1-er, publiee par ordre de l'Empereur Napoleon III,** 32 tomas, Paryžius, Plon et Dumaine, 1858-1870 (žemiau Corres.) psl. 546.
2. 1806 m. lapkričio 19 d. laiškas, Arthur Chaquet, **Inedits napoleoniens,** Tomas I, Paryžius, 1913, psl. 56.
3. 1806 m. lapkričio 25 d. raštas, Ernest Picard, Louis Tuetey, red., **Correspondance inedite de Napoleon 1-er conservee aux archives de la querre,** tomas I, Paryžius, 1912, psl. 406-407.
4. **Corres.,** tomas XIV, psl. 302.
5. 1807 m. gegužės 18 d. raštas, **Corres.,** tomas XV, psl. 244.
6. 1810 m. balandžio 24 d. laiškas Champagny, **Corres.,** tomas XX, psl. 156.
7. 1811 m. balandžio 21 d. laiškas Viurtembergo karaliui, **Corres.,** tomas XXII, psl. 17.
8. Adam Gielgud, red., **Memoires of Prince Adam Czartoryski and His Correspondance with Alexander I,** tomas II, Londonas, 1888; taip pat apie krašto nuotaikas smulkiai rašo Janusz Iwaszkiewicz, **Monografie w zakresie dziejow nowożytnych,** tomas IX, **Litwa w roku 1812,** Varšuva, 1912.
9. Žr. Philippe Paul Comte de Segur, **Un aide de camp de Napoleon, Memoires du Comte de Segur,** tomai I—III, Paryžius, 1894-1895; angliškai išversta: Philippe Paul de Segur, **Napoleon's Russian Campaign,** Bostonas, 1958.
10. Žr. Bronius Dundulis, **Napoleon et la Lituanie en 1812,** Paryžius, 1940.
11. Žr. Algirdas Budreckis, "Napoleonas ir Lietuva", **Tėvynė,** Nr. 8-13 (1965 m. vasario 19 — kovo 26 d.d.); Constantine Jurgėla, **History of the Lithuanian Nation,** New York, 1948.
12. Actes imperaux, ordre de jour, I-er Juillet 1812 Wilna, žr. Annexes prie Br. Dundulis, **Napoleon et la Lituanie.**

13. Žr. Vaclovas Biržiška, "Lietuvos laikinosios vyriausybės mūsų praeity", **Praeities pabiros,** New York, 1960.

14. 7 Ordre du jour, 1-er Juillet 1812, Wilna, Actes imperaux.

15. 1812 m. liepos 2 d. įsakymas, LTSR Mokslų Akademija, **Lietuvos TSR istorijos šaltiniai,** tomas I, Vilnius, 1955, psl. 397.

16. 1812 m. liepos 6 d. DLK LV Komisijos raštas, Ten pat, tomas I, psl. 397.

17. Eugene V. Tarle, **Napoleon's Invasion of Russia, 1812,** New York, 1942.

18. 1812 m. liepos 14 d. prisidėjimo prie Lenkijos karalystės generalinės konfederacijos aktas, **LTSR istorijos šaltiniai,** I, psl. 398-399.

19. Ordre du jour en Notre quartier general imperial de Wilna, le 13 Juillet 1812, Actes impreaux.

20. Algirdas Budreckis, "Lietuviai aukštieji karininkai Napoleono 1812 m. žygyje". **Karys,** 1972 m. sausis, nr. 1, psl. 18.

21. Sapieha a Napoleon, 16 Juillet 1812 Wilna, Annexes.

22. 23 ordre du jour. Smolensk, le 24 aout 1812.

23. 1812 m. rugpiūčio 22 d. DLK Laikinosios vyriausybės nutarimas. **LTSR istorijos šaltiniai,** I, psl. 400-402.

24. 1812 m. rugpiūčio 27 d. įsakymas, Ten pat, psl. 403.

25. Smulkiau apie lietuvių karinius dalinius, žr. Algirdas Budreckis, "Lietuvos karinės formacijos prancūzmety", **Karys,** Nr. 4, 1965 m. balandis; Raymond Schmittlein, **Avec Napoleon en Lituanie,** Kaunas, 1937.

26. 1912 m. rugpiūčio 1 d. atsišaukimas į valstiečius, **LTSR istorijos šaltiniai,** I, psl. 399.

27. 1812 m. rugsėjo 18 d. Maisto ir pašaro reikalavimai, Ten pat, psl. 403.

28. 1812 m. spalio 13 d. reikalavimai, Ten pat, psl. 403.

29. 1812 m. lapkričio 13 d. reikalavimai, Ten pat, psl. 404.

SUKAKTYS

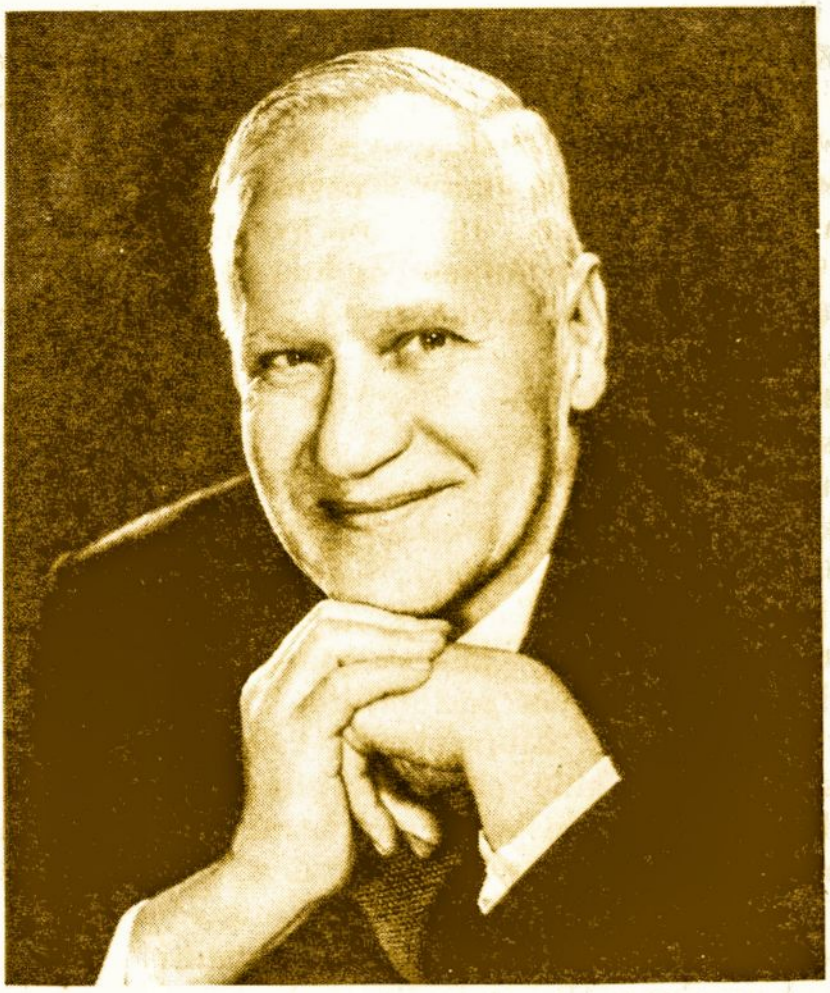

JUOZAS KAJECKAS

LIETUVOS VALSTYBĖS ATSTOVAS VAŠINGTONE

Tas pareigas pradėjo pildyti 1957 m., min. P. Žadeikiui mirus. Jau šešiolika metų ištikimai ir pasišventusiai gina Lietuvos teises į laisvę ir nepriklausomybę.

Mūsų atstovybė Vašingtone yra akivaizdus įrodymas, kad Lietuvos nepriklausomybė nėra žuvusi, bet tik laikinai, kaip pasakė 1940 m. prez. Rooseveltas, suspenduota-paglemžta.

Mūsų sukaktuvininkas yra gimęs 1897 m. Shenandoah, Pa., USA. Tačiau tėvui mirus, 1909 m. buvo parvežtas į Lietuvą, kur baigė Rygiškių Jono gimnaziją ir studijavo Montpelier (Prancūzijoje) univ. Politinių mokslų mokykloje ir Paryžiaus Universitete.

J. Kajeckas yra mūsų diplomatų veteranas, nes tą darbą pradėjo 1929 m. Per ilgus 44 metus jis ėjo įvairias pareigas Lietuvos atstovybėse užsienyje ir U.R.M. centre Kaune.

Lietuvos vyriausybė neretai pavesdavo jam atlikti ir kitus svarbius uždavinius. 1933 m. jis buvo Lietuvos delegacijos pasaulinės ekonominės konferencijos sekretorius, 1934 m. Lietuvos delegatas tarptautinėje konferencijoje pramonės nuosavybės apsaugai.

1936-37-38 m. jis buvo Lietuvos delegacijos narys tarptautinėse Raudonojo Kryžiaus konferencijose Paryžiuje ir Londone.

Sukaktuvininkas nuo 1940.I.10 m. dirba mūsų atstovybėje Vašingtone kaip patarėjas, o nuo 1957 m. eina mūsų atstovo pareigas charge d'affaires a.i. titulu.

Būti mažos valstybės atstovu yra nedėkingiau ir sunkiau nei didžiosios valstybės pasiuntiniu. Pastarųjų orumą, pasisekimą lemia galybė atstovaujamos valstybės. Pirmieji gi išsikovoja savo asmeninę padėtį ir gina atstovaujamų valstybės reikalus tik asmeniškomis savybėmis ir sugebėjimais. Tikiu, kad sukaktuvininkas J. Kajeckas savo veikla tai įrodė. Jis gali pasakyti "Feci quod potui".

Paskutinius 30 metų Lietuvos tarptautinė teisinė būklė yra tokia kaip akmenėlio, gulinčio ant kelio.

Mūsų sukaktuvininkui ir kitiems diplomatams, kurių jau nedaug teliko, reikia sugebėti būti ramiems kaip karveliams ir gudriems kaip žalčiams, kad valstybės nepriklausomybės idėja išliktų gyva ir veiksminga tarptautinėje sąmonėje.

Mums džiugu, kad tą nepriklausomybės kuorą Vašingtone saugo ir gina garbingas lietuvis ir diplomatinėse kovose įgudęs asmuo.

Mums lietuviams ypatingai malonu, kad miela ponia Ona Kajeckienė yra didžiojo sukaktuvininko talkininkė. Ji savo rafinuotu moteriškumu, savo rūpintojėlišku kuklumu, suranda daug draugų, norinčių padėti mūsų tautai.

Dijas

Min. VACLOVAS SIDZIKAUSKAS

DR. DOMAS KRIVICKAS

Vaclovo Sidzikausko vardas žinomas ne tik lietuvių, bet ir svetimųjų tarpe. Lietuvos diplomatinėje tarnyboje jis yra dirbęs ilgai ir įvairiose vietose.

V. Sidzikauskas gimė Šiaudinėje, Kidulių vals., Šakių apskr. 1893 m. bal. 10 d. Baigęs Jurbarko dviklasę, persikelia Veiverių Mokytojų Seminarijon ir ją baigia 1911 m. Jo gabumai atkreipė seminarijos kapeliono kun. P. Andziulio dėmesį. Jo ir Petrapilio dvasinės akademijos prof. kun. Būčio padedamas Sidzikauskas išvyksta Šveicarijos Freiburgan toliau mokytis. Bet ilgai jam ten neteko būti, nes motinos mirtis parkvietė jį atgal į Šiaudinę.

Dabar jis pradeda mokytojauti Nendriniškių pradžios mokykloje, bet ir čia neilgai, nes prasidėjęs I pasaulinis karas jį išstumia Rusijon net iki Poltavos. Iš ten jis 1915 m. persikelia Maskvon ir išlaiko brandos atestatui gauti egzaminus Maskvos berniukų VII gimnazijoj. Dabar jau atsidarė durys į universitetą — pirma įstoja į gamtos mokslų fakultetą, kurį netrukus pakeičia teisių fakultetu.

Maskvos universitetas lietuviams nebuvo naujiena — ten didokas būrys lietuvių studijavo prieš karą, dar daugiau jų ten susitelkė karui prasidėjus. Čia tuoj įsisteigė Nukentėjusiems nuo karo šelpti komiteto skyrius, kurio valdybon pateko ir Sidzikauskas sekretoriaus pareigom. Tai buvo jaunam Sidzikauskui visuomeninio darbo pradžia, ir gera proga susipažinti su žymesniais to meto lietuviais veikėjais.

Basanavičių, Kudirkų ir Maironių laisvės šūkiais pažadinta Lietuva, ypač dėl karo Rusijoje atsidūręs jos jaunimas, po revoliucijos subruzdo politiškai organizuotis ir veikti. 1917 m. įsikūrė Rusijoje ir Demokratinės Tautos Laisvės Santara, kurios tikslas buvo apjungti liberalinių pažiūrų lietuvius ir švelninti aštrėjančius ginčus tarp dešiniųjų ir kairiųjų visuomeninių susigrupavimų. Santaros steigėjai buvo: Petras Leonas, Tomas Norus - Naruševičius, poetas Jurgis Baltrušaitis, Stasys Šilingas, Rapolas Skipitis, Petras Šalčius, Tadas Petkevičius, Vincas Mašalaitis ir Liūdas Daukša. Pradėjus leisti partijos laikraštį "Santarą", redaktoriui P. Šalčiui veikliai talkina V. Sidzi-

kauskas. Jo ryšiai su Santara ir dabar dar nėra nutrūkę. Atsidarius keliui grįžti Lietuvon, Sidzikauskas daug dirba padėdamas lietuviams sugrįžti tėvynėn.

Grįžę santariečiai susipažįsta su Lietuvos Tarybos veikla ir tuojau įsijungia į jos darbus, deleguodami jon du savo narius — Stasį Šilingą ir dr. Alekną.

1919 m. stabilizavus padėtį Lietuvoje, V. Sidzikauskas nori baigti studijas Šveicarijoje. Ten jis Lietuvos atstovybėje gauna sekretoriaus pareigas, gi dr. Šauliui pasitraukus perima Lietuvos atstovavimą chargé d'affaire titulu a. i. Tuo pat laiku kūrėsi Šveicarijoje ir Tautų Sąjungos organai, todėl Sidzikauskas turėjo daug galimybių domėtis ir pasaulinės diplomatijos veikla. Kaip jau turįs patirties, vyriausybės siunčiamas Lietuvos atstovauti į tarptautines konferencijas, gi 1924 m. tampa Lietuvos įgaliotu ministeriu Berlyne. Ten išbūva iki 1931 m. Sidzikausko vaidmuo ypač padidėja, kai be atstovybės Berlyne jis paskiriamas ir Lietuvos atstovu Berne, Vienoje bei prie Tautų Sąjungos. Vėliau buvo atstovu Londone ir Hagoje.

Etnografinių Lietuvos žemių apjungimas į vieną valstybinį junginį ir to junginio tarptautinis pripažinimas buvo pagrindinis Lietuvos vyriausybės uždavinys. Vasario 16-sios Aktą prireikė ginti ne tik diplomatiškai, bet ir kariškai, nes to pareikalavo Lenkijos diktatoriaus J. Pilsudskio vedama politika: prijungti prie Lenkijos Vilnių ir Vilniaus sritį. Lietuvos vyriausybei priešinantis, Vilniaus byla tapo tarptautine byla. Ji svarstoma Tautų Sąjungoje, Ambasadorių Konferencijoj, vedamos tiesioginės derybos Kopenhagoje, Lugane, svarstomas Hymanso projektas ir galų gale byla patenka į Hagos Tarptautinio Teisingumo Tribunolą. Sidzikauskas aktyviai dalyvauja visose šios bylos fazėse. Jį paskyrus šioje byloje Lietuvos atstovu, jo vaidmuo ypač sustiprėjo.

Lenkijai spaudžiant, Tautų S-gos komisija susisiekimo ir tranzito reikalams nutarė, kad būtų atidaryta susisiekimui Lentvario - Kaišiadorių geležinkelio linija. Lietuvos atstovui nutarimą atmetus, Tautų S-gos Taryba paprašė Hagos Tarptautinio Teisingumo Tribunolo nuomonės, ar Lietuva, pagal tarptautinius įsipareigojimus, privalo nutarimą vykdyti ir kokiomis sąlygomis. Tribunolo nuomonė buvo neigiama. Šią bylą laimėjus Hagos tribunole, Lietuvos pozicija Vilniaus klausimu žymiai sustiprėjo.

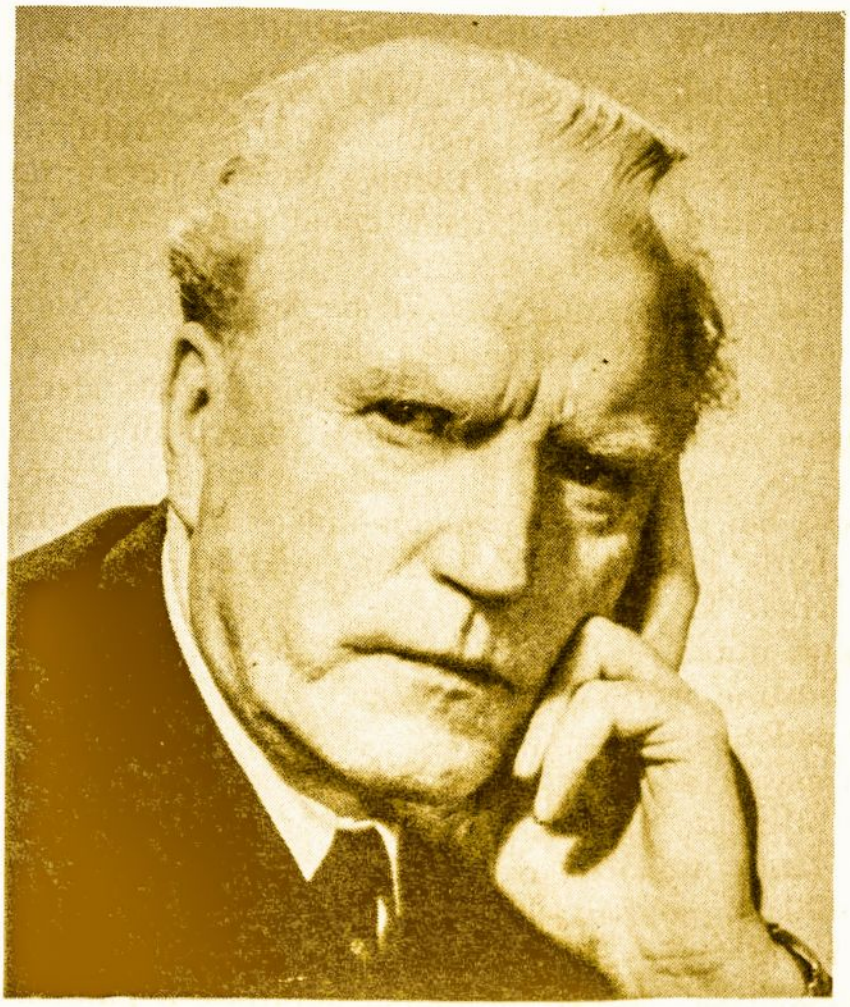

Vaclovas Sidzikauskas

Ir dėl Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai buvo daug painiavų, kurios buvo tvarkomos įvairiausiuose pasitarimuose. Kaip Vilniaus, taip ir Klaipėdos krašto reikalus tvarkant tarptautinėse institucijose V. Sidzikauskas buvo įjungtas pagrindiniu vadovu. Jam pagalbon buvo patelkti tarptautinės teisės žinovai.

Kaip Lietuvos atstovui Berlyne, Sidzikauskui teko tvarkyti ne tik kasdieninius Lietuvos - Vokietijos reikalus, bet rūpintis ir tais reikalais, kurie atsirado iš Klaipėdos krašto suverenumo perdavimo Lietuvai: susitarimai dėl optacijos teisės, dėl Evangelikų bažnyčios Klaipėdos krašte, karių ir civilių pensijos Klaipėdos krašte, sutartis pasienio vandenims tvarkyti, konsularinė trečiųjų teismo ir taikinimo sutartis, draudimas ligoje, mažasis pasienio susisiekimas, sanitarinė Nemuno priežiūra, ūkiniai santykiai ir k.

Gruodžio 17 perversmas

Sidzikauskui teko suvaidinti žymų vaidmenį ir 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą legalizuojant. R. Skipitis savo atsiminimuose "Nepriklausomą Lietuvą statant" štai ką tuo reikalu rašo: "Gruodžio 17 d. popiet mano bute Miško g. įvyko Ūkininkų partijos centro komiteto posėdis, kuriame buvo priimtas toks nusistatymas: smerkiame konstitucijos laužymą ir kariuomenės kišimąsi į politiką; taip pat manome, kad esamomis sąlygomis buvusioji padėtis negali būti atstatyta, nes pastangos sugrąžinti buvusią padėtį jėga būtų nesėkmingos. Be to, jos pastatytų pavojun pačią Lietuvos valstybės egzistenciją bei jos teritorinį integralumą. Todėl ieškotina sprendimo, kuris kaip galint greičiau nuramintų tautą, grąžintų į kareivines kariuomenę ir būtų bent formaliai teisėtas. C. komitetas nutarė deleguoti V. Sidzikauską ir R. Skipitį į gen. štabo būstinę išeities iš perversmo sudarytos Lietuvai pavojingos padėties surasti.

Pirmas asmuo, su kuriuo susidūrėme Gen. Štabe, buvo Stasys Šilingas. Jis tuoj pasisakė redaguojąs specialų Vyriausybės Žinių numerį, kuriame būsią paskelbta, kad Lietuvos Respublikos prez. dr. K. Grinius ir M. Sleževičiaus ministerių kabinetas atstatyti ir sudaryta nauja Lietuvos valdžia. V. Sidzikauskas Šilingo nuomonei nepritarė ir pareiškė, kad jo pasirinktasis kelias tuojau oficialiai skelbti vyriausybės nuver..imą galėtų turėti Lietuvai rimtų išorinių padarinių. Sidzikauskas patarė ieškoti susipratimo ir konstituciniu būdu sudaryti vyriausybę, kuri nebūtų reikalinga naujo kitų valstybių pripažinimo. Pasitaręs su Smetona, Plechavičium ir kitais, Šilingas pranešė mudviem sutinkąs sulaikyti Vyr. Žinių spausdinimą ir sutinkąs, kad mudu su Sidzikausku tarpininkautume ir padėtume surasti tinkamą išeitį . . . Pirmiausiai vykome pas prez. Grinių, kuris, po nakties įvykių aptarimo, pareiškė sutiksiąs pakeisti vyriausybę šiomis sąlygomis: jei pritars jo partija, jei Sleževičiaus ministerių kabinetas pats laisvai nutars atsistatydinti, jei bus paleisti perversmo naktį suimtieji.

Iš prezidentūros nuvykome pas Valstiečių Liaudininkų lyderius, kuriuos galėjome tuo metu rasti. Lyderiai vyriausybės pakeitimui pritarė. Grįžome į gen. štabą, kur tuo metu jau buvo internuotas M. Sleževičius. Gavome leidimą su juo pasimatyti. Jo sąlygos buvo tokios: kad būtų grąžinta laisvė štabe internuotiems vyriausybės ir seimo prezidiumo nariams,

kad ministerių kabinetas galėtų susirinkti posėdžio ir laisvai daryti nutarimus. Perversmo vadovai sutiko. Posėdis įvyko vakare gen. štabe. Be vyriausybės narių jame dalyvavo ir pirmasis seimo vicepirm. St. Kairys. Ministerių kabinetas nutarė atsistatydinti. Atsistatydinimo raštą prez. dr. Griniui nuvežė V. Sidzikauskas. Dr. Grinius pasiūlęs naują ministerių kabinetą sudaryti A. Smetonai. Perversmo vadai pasiūlė Antaną Merkį. Sidzikauskas vėl vyko pas prez. Grinių, kuris Merkio kandidatūros nepriėmė. Tuomet min. pirmininku buvo pasiūlytas prof. Voldemaras. Prez. Grinius sutiko su sąlyga, kad Voldemaras raštu pasižadės saugoti konstituciją. Šis tokį raštą davė, jį nuvežė prez. Griniui V. Sidzikauskas ir parvežė prezidento pavedimą A. Voldemarui sudaryti ministerių kabinetą".

Šią misiją sėkmingai pavyko atlikti Sidzikauskui su Skipičiu todėl, kad abudu naudojosi perversmo vadų ir liaudininkų lyderių pasitikėjimu. Bet Voldemaras savo žodžio neišlaikė . . .

Pasitraukęs iš diplomatinės tarnybos, Sidzikauskas įsitraukia į visuomeninę veiklą. Pradėjęs dėstyti Klaipėdos Prekybos Institute, įsijungia į Lietuvos Vakarų S-gos veiklą, eilę metų tai draugijai pirmininkaudamas.

Pradėjus leisti "Revue Baltic" anglų - prancūzų ir vokiečių kalbomis, Sidzikauskas pakviečiamas į redakciją.

Lietuvą Sovietų S-gai okupavus, Sidzikausku greit pradėjo domėtis komunistų saugumo pareigūnai. Po pasikalbėjimo su NKVD viršininku Gladkovu, Sidzikauskui beliko tik vienas kelias — ištrūkti į Vakarus. Vokietijoje jis tuoj pateko į nacių kacetą, iš kurio jis išsilaisvino didelių žmonos Reginos pastangų dėka. Jam buvo leista privačiai apsigyventi Berlyne kasdien registruojantis policijoj.

Berlyne prasideda naujas jo veiklos tarpas. Suėjęs į kontaktą su tuo metu ten likusiais lietuviais, įsitraukia į veiklą Lietuvių Sąjungos, kuriai pirmininkavo R. Skipitis. 1944 m. vasarą bolševikams vėl okupavus Lietuvą, tūkstančiai lietuvių suplūdo Vokietijon. Naujai padėčiai susidarius, norėdamas išlaikyti savo veiklos tęstinumą, VLIK-as pasiuntė raštiškus įgaliojimus M. Krupavičiui, R. Skipičiui ir V. Si dzikauskui veikti jo vardu. Vėliau sudaryta VLIK-o delegatūra Berlyne. Jos pirmininku išrinktas V. Sidzikauskas. Bolševikams artėjant prie Berlyno, 1945 m. vasario 15 VLIK-o delegatūra ir Lietuvių Sąjungos vadovybė persikėlė į Wuerzburgą.

Iš Beyreutho kalėjimo išlaisvintus VLIK-o narius į Wuerzburgą atgabeno JAV kariuomenės leitenantas A. Vaivada. Jų tarpe buvo Drunga, Damušis, Bieliukas, Gaidžiūnas ir Vaitiekūnas. Tuoj buvo atnaujintas VLIK-o veikimas, Sidzikauskas įsijungė į jo sudėtį kaip Ūkininkų partijos atstovas.

1946 m. liepos mėn. Berno konferencijoj VLIK-o ir diplomatų atstovai sutarė sudaryti organą vyriausybės funkcijoms vykdyti. Jis pavadintas Vykdomąja Taryba ir sudarytas 1946 m. lapkr. 12 d. Pirmininku paskirtas E. Galvanauskas, užsienio reikalams — S. Lozoraitis, informacijai — J. Brazaitis, tremtinių reikalams — D. Jasaitis, tremtinių įkurdinimo reikalams — M. Mackevičius, krašto atstatymo reikalams — J. Kaminskas. E. Galvanauskui pasitraukus ir S. Lozoraičiui neatvykus, antrąją Tarybą sudarė V. Sidzikauskas ir jai vadovavo iki 1949 m.

1947 m. rugp. 5 Paryžiuje įvyko antroji VLIK-o ir diplomatų konferencija. Joje svarstyta kovos už Lietuvos išlaisvinimą organizacija, politinė - diplomatinė veikla, informacija - propaganda, tremtiniai ir jų įkurdinimas, tautinio potencialo išlaikymas, politinės ir tautinės veiklos finansavimas.

1949 m. liepos 9 Baden Badene įvyko VLIK-o susitikimas ir susitarimas su krašto rezistencijos atstovais. 1949 m. pradžioje V. Sidzikauskas su kun. Krupavičium lankosi JAV ir pats vienas Kanadoje. Jam vadovaujant Tarybai, išplėstas bendradarbiavimas su Latvijos ir Estijos atstovais.

1950 m. liepos mėn. V. Sidzikauskas atvyko į JAV kaip VLIK-o įgaliotinis ryšiams su Lietuvos pasiuntiniu Washingtone ir Amerikos Lietuvių Taryba Čikagoje palaikyti. Apsistoja New Yorke, nes čia buvo įsikūrusios Jungt. Tautos ir Laisvosios Europos Komitetas. Tačiau to komiteto nuolatiniais bendradarbiais buvo tik vadinami satelitiniai kraštai: Albanija, Bulgarija, Čekoslovakija, Jugoslavija, Lenkija, Rumunija ir Vengrija. Baltijos valstybės buvo paliktos už durų. Sidzikauskui, min. Žadeikiui ir politiniams veiksniams sutartinai veikiant, 1951 m. birž. 1 d. buvo sudaryta Lietuvių Patariamoji Grupė, vėliau pasivadinusi Laisvės Komiteto vardu. Už dviejų savaičių visos trys Baltijos valstybių Patariamosios Grupės buvo priimtos į Laisvosios Europos Komitetą lygiateisiais nariais.

Inauguracijos proga to komiteto vicepirm. F. R. Dolbear tarp kitko pasakė:

"Nuo šios dienos Baltijos kraštų Patariamosios Grupės yra pašauktos aktyviai bendradarbiauti su mumis ir kitais tauti-

niais komitetais, kad bendromis pastangomis priartintume pavergtų Rytų ir Vidurio Europos kraštų išlaisvinimą, kad kuo veikiau suteiktume vilties tų kraštų žmonėms, kad palaikytume jų demokratinę dvasią ir pakeltume jų moralę akivaizdoje tų bandymų, kurie jų dar laukia".

"Šiandien Baltijos kraštų Patariamosios Grupės užima savo vietą greta kitų tautinių grupių bei komitetų ir įsijungia į darbą, kurio tikslas — laisvė. Laisvosios Europos Komitetas teikia Estijos, Latvijos ir Lietuvos patariamosioms grupėms tą patį padrąsinimą ir tas pačias lengvatas, kurios ikšiol teikiamos kitų anapus geležinės uždangos esančių kraštų tautinėms grupėms" (Lietuva, 1952 m. nr. 1, psl. 78).

Patariamosios grupės ir Laisvės Komiteto pirmininku visą laiką buvo V. Sidzikauskas.

Kitas svarbus momentas Lietuvos byloje buvo Kersteno komiteto tyrinėjimai, liečiantys Baltijos valstybių inkorporaciją į Sovietų Sąjungą. V. Sidzikausko vadovaujamas komitetas yra daug prie to darbo prisidėjęs ruošiant dokumentinę medžiagą. Jis buvo vienas iš steigėjų ir Pavergtųjų Europos Tautų Seimo, kurio pirmoji sesija įvyko New Yorke 1954 m.

Tokiu būdu Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių išlaisvinimo bylos buvo įjungtos į visų Europos pavergtų tautų laisvinimo rėmus.

Sidzikausko dėka, Pavergtosios Europos Tautos susirišo su Europos Taryba Strasburge ir jos organų metinių sesijų metu ten būdavo ruošiamos ir Europos Pavergtųjų Tautų sesijos. Visose sesijose tada Lietuvą atstovavo V. Sidzikauskas. Būdamas Europoje, jis aplankydavo ten esančias lietuvių kolonijas ir kontaktuodavo Lietuvos bylai ginti reikalingus vyriausybių pareigūnus.

Jo pastangomis Pavergtosios Europos Tautos užmezgė ryšius su Azijos Antikomunistine Lyga, dabar virtusia Pasaulio Antikomunistine Lyga, ir keliuose jų suvažiavimuose atstovavo Pavergtas Europos Tautas.

Kur Sidzikauskas atsirasdavo, vis rasdavo būdų ir progų prieiti prie tų kraštų vyriausybių atstovų, kad perstatytų jiems Pavergtųjų Europos Tautų bylą ir prašytų paramos jų laisvei atgauti.

1964 m. Sidzikauskas buvo išrinktas VLIK-o pirmininku, tuo būdu vienu metu apjungdamas VLIK-o ir Laisvės Komiteto darbus. Tas pareigas eidamas Sidzikauskas stengėsi praplėsti VLIK-o bazę ir gerinti santykius su Pasaulio Lietuvių Bendruomene. Sidzikauskas taipgi rūpinosi palaikyti gerus ryšius su visame pasauly esančiomis lietuvių kolonijomis, kurių didžiausią dalį yra asmeniškai aplankęs ir su jų padėtimi susipažinęs.

— — — — —

Dr. D. Krivicko straipsnis buvo surinktas, kai pasklido žinia, kad V. Sidzikauskas sunkiai serga. Po kelių dienų Lietuvos Laisvės Komiteto buvo paskelbtas sekantis gedulingas pranešimas:

1973 m. gruodžio 2 d. mirė Nepriklausomos Lietuvos diplomatinės tarnybos pirmūnas, buv. Lietuvos Nepaprastas Pasiuntinys ir Įgaliotas Ministras Vokietijai, D. Britanijai, Austrijai, Šveicarijai ir Olandijai, buv. Lietuvos atstovas Tautų Sąjungai, buv. Lietuvos bylų gynėjas Hagos Tarptautiniame Tribunole, buv. Auschwitzo KZ kalinys, buv. VLIK'o delegatūros pirmininkas, buv. VLIK'o Vykdomosios Tarybos ir VLIK'o Valdybos pirmininkas, buv. VLIK'o Pavergtųjų Europos Tautų Seimo pirmininkas ir dabartinis vicepirmininkas, buv. JAV LB Garbės Teismo pirmininkas ir Tarybos narys, Lietuvos Laisvės Komiteto ir Lietuvos delegacijos Pavergtųjų Europos Tautų Seime pirmininkas, didis Lietuvos laisvės kovotojas, diplomatas ir valstybininkas, a. a. Vaclovas Sidzikauskas.

Suminėti titulai rodo velionies veiklos platybes. Jie nėra garbės, bet įtempto darbo ir pastangų atžymėjimai. Neperdėsime teikdami, kad Velionis visą savo gyvenimą, savo įgimtus sugebėjimus ir įgytą patyrimą atidavė Lietuvai ir jos reikalų gynimui. Su jo mirtimi nuėjo į kapus mūsų diplomatijos istorija. Toje srityje jis tikrai buvo žinovas ir enciklopedistas. Jo mirtis yra mums ir tautai skaudus ir sunkus nuostolis. Jo draugai - bendradarbiai turėtų susirūpinti jo archyvo dokumentais ir juos sunaudoti Lietuvos bylai.

Velionis buvo palaidotas šalia savo pirmos žmonos Reginos, St. Mary Cemetery, Flushing, N.Y.

"Tėvynės Sargo" Redakcija giliai užjaučia Velionės žmoną ponią Birutę, Velionies brolius ir kitas gimines.

Redakcija

Prel. M. JURO TRILYPĖ SUKAKTIS

JUOZAS B. LAUČKA

Pirmą kartą su jubiliatu susitikau Bostone 1930 metų gale, ką tik grįžęs iš Lietuvos į savo gimtinės apylinkes. Atvirai pasakysiu, kad savo patrauklia išvaizda, tiesiu žvilgsniu, tvirtu žingsniu ir viskuo domėjimusi Jubiliatas ir šiandien nedaug tepasikeitęs. Pirmo susitikimo metu mane jis patraukė savo kuklumu ir šiltu dėmesiu jaunam žmogui. Bene pats pirmasis jo klausimas buvo: Kaip laikosi ateitininkai?

Nedaug ką tada buvau girdėjęs apie kunigą Praną Jurą, kuris Bostono kaimyniniame Lawrence šv. Pranciškaus lietuvių parapijos klebono pareigas ėjo jau antruosius metus. Gi žinoti vertėjo ir reikėjo, nes Jubiliatas jau tada buvo išvaręs gilią vagą Amerikos lietuvių visuomeniniame gyvenime.

1930 metais atvykau į Ameriką, savo gimtąjį kraštą, visai privačiai, savo lėšomis, niekeno nekviečiamas ir neraginamas, tačiau su arkivyskupo Juozapo Skvirecko laišku ir Pavasarininkų centro valdybos raštu, kad esu skiriamas pavasarininkų atstovu prie Lietuvos Vyčių. Tai buvo pasikeitimas vizitais su L. Vyčiais, kurių trys atstovai (kun. Juozas Simonaitis, Kazys Viesula ir Adelė Rubliauskaitė) 1927 m. dalyvavo Pavasarininkų kongrese Kaune ir ta proga Lietuvos kariuomenei įteikė auksinį kardą (generolo Silvestro Žukausko asmenyje). Metais anksčiau, Vyčių seime Waterburyje, Conn., lankėsi Pavasarininkų sąjungos pirm. prof. Juozas Eretas. Bet 1930 metais keliaudamas Amerikon nežinojau, kad Amerikos lietuvių ir Lietuvos jaunimo bendradarbiavimas buvo skatintas jau 1921 m. Lietuvos Vyčių seime, vykusiame Lawrence, Mass. Gi tam seimui vadovavo kaip tik mūsų jubiliatas, tuomet teologijos studentas, kuris jame buvo išrinktas ir visos organizacijos pirmininku sekantiems metams. Taigi Jubiliatą tenka laikyti Lietuvos ir Amerikos lietuvių jaunimo bendradarbiavimo pradininku. Norėčiau dar pridėti, kad 1936 metais, Juozui Leimonui ir man lankantis Amerikoje su Pavasarininkų kultūrine misija, Jubiliatas labai daug padėjo L. Vyčių vadovybei ir mums, kad toji misija sėkmingai praeitų.

Jubiliatas brangus ir ateitininkams nuo senų dienų. Nors iš Lietuvos jis išvyko 1912 metais, kai ateitininkai buvo vos pradėję kurtis, tačiau jų siekius jis gerai žinojo. Ateitininkų idėjas jis praktiškai vykdė Amerikos Lietuvių Katalikų Moksleivių Susivienijime ir L. Vyčiuose. Apčiuopiamos paramos ateitininkija iš kun. Juro susilaukė dar 1924 metais, kai Amerikoje lankėsi kun. Stasys Kiškis ir Antanas Tylenis, rinkdami aukas ateitininkų namams Kaune. Žinau, kad tada jis paaukojo kelis tūkstančius plytų . . . Neatšaldė kun. Juro meilės ateitininkams nė laikas, nė kitos besikeičiančios aplinkybės. Tai jis yra parodęs gyvais darbais, ypač pokario metais, kai jis rūpinosi kiek galima didesnio jų skaičiaus atsikvietimu į Ameriką iš pabėgėlių stovyklų. Kai 1949 metais ateitininkai Amerikoje susibūrė į sąjungą, iš pradžių bendrą sendraugiams, studentams ir moksleiviams, visų jų akys vieningai nukrypo į Jubiliatą, dairantis ką pasikviesti pirmuoju sąjungos dvasios vadu. Šiose pareigose būdamas, Jubiliatas stengėsi atkurti anksčiau klestėjusį ateitininkišką vieningumą, kurį gerokai pakirto tremties žiemos šalnos. Kai atėjo metas rinkti naują Federacijos vadą, kun. Juras tvirtai įtaigojo, kad Simas Sužiedėlis kandidatuotų į vadus. Manau, kad tai buvo reikšmingas patarnavimas. Jei ne kun. Juro tarpininkavimas, labai abejoju, ar Simas Sužiedėlis būtų sutikęs ateiti prie Federacijos vairo tada, kai prie jo reikėjo žmogaus su tvirtais principais, sodriu kūrybingumu ir nuoširdžia pakanta bei pagarba visiems.

Kalbant apie Jubiliato ryšius su Pavasarininkais ir Ateitininkais, minėtinas ir faktas, kad prelatas seniai skelbė ir vykdė pasauliečių apaštalavimo dėsnius, kaip juos yra išdėstę popiežiai Pijus XI ir Pijus XII. Ir savo parapijoje, ir už jos sienų, Juras telkė ir traukė pasauliečius atsakingoms pareigoms ir pripažino jiems priklausantį vaidmenį ir vietą. Artimas kunigų ir pasauliečių santykiavimas, privačiai ir viešai, šiandien mums visiems atrodo natūralus dalykas, bet visai kitaip buvo Amerikoje prieš keliasdešimt metų. Šioje srityje Jubiliatas buvo reta išimtis.

Amerikos lietuvių katalikų svarbesniųjų viešų įvykių priešakyje buvo įprasta turėti tik kunigą. Kitaip buvo kun. Juro padangėje. Štai pavyzdžiai. Prieš 35 metus Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos kongresas, sušauktas Lawrence, buvo skirtas Lietuvos krikšto 550 metų sukakčiai paminėti Jo ruošime ir pravedime didžioji našta teko Federacijos sky-

Prelatas J. Juras

riui Lawrence. Savo programa ir tvarka tai buvo pavyzdingiausias Federacijos kongresas. Jo koncertas su rimtais kūriniais praėjo didžiulėje salėje; geroka jo dalis buvo transliuota per radiją su atitinkamais paaiškinimais apie lietuvių muziką ir meną. Sukakčiai atžymėti šaunaus pobūvio programai pravesti Jubiliatas pakvietė Brocktono miesto savivaldybės pareigūnę, nuoširdžią visuomenininkę, Juliją Jakavonytę. Beje, to kongreso garbės svečiu buvo neužmirštamasis arkivyskupas Mečislovas Reinys.

Dešimčia metų vėliau, 1947 metų birželio mėnesį, Lawrence minėta Jubiliato kunigystės 25 metų sukaktis, kurios proga suruoštas ir iškilmingas banketas. Ir jam pirmininkavo taip pat pasaulietis ... šiuos žodžius rašantis. Mėginau rengimo komitetui aiškinti, kad tokiai iškilmei vadovauti tiktų jei ne kokiam garbingam prelatui, tai bent kuriam artimesniam Jubiliato konfratrui, nes garbės svečiu kalbėtoju buvo sutikęs būti Bostono arkivyskupo augziliaras. Tačiau rengėjai man atsakė: tuo reikalu nesirūpink, esi kviečiamas paties sukaktuvininko pageidavimu ir žinia.

Rūpindamasis, kad lietuvių katalikų visuomenei netrūktų veiklių pasauliečių, Jubiliatas uoliai talkino kunigui Jonui Navickui, kai šis šviesusis idealistas pradėjo organizuoti A.L.K. Studentų ir Profesionalų Sąjungą. Naujos organizacijos steigiamas suvažiavimas įvyko 1932 m. spalio 12 d. Marianapolio kolegijoje, gi už keturių dienų Lawrence jau randame tos sąjungos skyrių.

Rūpindamasis įtraukti daugiau pasauliečių profesionalų į atsakingas parapijos ir visuomeninės veiklos sritis, Jubiliatas dažnai sielodavosi, kad jo parapijoje vis trūkdavo intelektualų, kurie būtų ne tik geri parapijiečiai, bet ir artimi klebono talkininkai. Todėl labai džiaugėsi, kai jo parapijoje pokario metais nors trumpam buvo pasirodę Juozas Leimonas, Antanas Vasaitis, Stasys Lušys, Bernardas Brazdžionis ir keli kiti.

Jubiliatui buvo lengva bendradarbiauti su pasauliečiais ir svarbiausiose Amerikos lietuvių organizacijose — Katalikų Federacijoje, Katalikų Susivienijime, Darbininkų Sąjungoje, Moterų Sąjungoje, L. Vyčiuose. Susivienijime ketverius metus buvo dvasios vadu. Darbininkų Sąjungoje daug metų jam teko sunkios pareigos, nes ant jo pečių buvo užkrautas ne tik organizacijos reikalų vedimas, bet ir jos organo "Darbininko" išlaikymas. Katalikų Federacijos centro valdyboje jam teko dirbti 20 metų. 1941 metais įkurtojo Lietuvių Kultūros Instituto rėmuose prelatas įsteigė lietuvių kultūros paminklų telkimo ir apsaugos muziejų ir archyvą, ALKĄ, vėliau perkeltą į Putnamą, į Nekalto Prasidėjimo Seserų sodybą. ALKA, jos steigėjo rūpesčiu ir finansavimu, išaugo į reikšmingą lietuvių kultūros įstaigą: ji yra ir muziejus, ir archyvas, ir lituanistinė biblioteka su retais šaltiniais.

1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, prel. Juras drauge su kitais Federacijos vadovybės nariais skubiai pradėjo rūpintis Lietuvai nepriklausomybės sugrąžinimu. Jis aktyviai reiškėsi Federacijos Tarybos suvažiavime 1940 m. Pittsburge — ten buvo nutarta įsteigti Lietuvai Gelbėti Tarybą, vėliau pasivadinusią Amerikos Lietuvių Taryba. Randame Jurą ir tarp pirmųjų Bendrojo Amerikos Lietuvių Šalpos Fondo steigėjų. Abiejose šiose bendrinėse organizacijose jis yra buvęs vadovybėse, aktyviai dalyvavęs jų suvažiavimuose. Jis prisidėjo ir Amerikos Lietuvių Bendruomenę organizuojant; yra byvęs jos Tarybos nariu. Naujosios išeivijos bangoms pasiekus šios šalies krantus, Jubiliatas padarė dar vieną darbą — 1950 m. pradėjo leisti vaikams "Eglutę", kuri ir dabar tebežaliuoja Nekalto Prasidėjimo Seserų saugioje globoje.

Jubiliatas visą laiką veiklus ir savo konfratrų organizacijoje — Kunigų vienybėje, kuri kun. Jurą savo pirmininku buvo išrinkusi keturis kartus (1940-42 ir 1946-48 metais), o jos generaliniu sekretorium jis buvo net aštuonerius metus (1932-39). Kunigų Vienybės priešakyje buvo pačiais lemtingaisiais metais, kai reikėjo išmaningai ieškoti lietuvių tautai visokeriopos paramos, ypač Amerikos katalikų hierarchijoje. Dvejus metus (1933-34) Jubiliatas sekretoriavo atgaivintai studentams remti draugijai, veik išimtinai kunigų išlaikytai "Motinėlei". Ši draugija buvo sustabdžiusi savo veiklą, bet prieš pirmąjį pasaulinį karą ir jo metu buvo ištiesusi paramos ranką būriui studentų, tarp kurių buvo Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Pranas Dovydaitis, Stasys Šalkauskis, Vincentas Borisevičius, Vincas Mykolaitis-Putinas ir kiti. Jubiliato dėka, ir aš patekau į jos stipendininkų eiles dvejiems metams.

Tačiau pats didžiausias prelato dėmesys ir parama vienuolijoms: Marijonams steigiant Marijanapolį; Pranciškonams Lietuvoje ir Amerikoje; Seserims Širdietėms Šiauliuose; Nekalto Prasidėjimo Seserims Putname (padėjo įsisteigti spaustuvę, vadovavo vienuolyno rėmėjų draugijai); Nukryžiuoto Jėzaus Seserims Brocktone. O kur Pranciškietės ir Kazimierietės . . . Gal labiausiai jis mylėjo Pranciškonus — jiems dar Lietuvoje parūpino naujokyno namus, įrengė modernią spaustuvę Kretingoje, stipriai parėmė šv. Antano gimnaziją. Jo dėka Pranciškonams atiteko "Darbininkas" ir drauge su

tuo galimybė įsikurti New Yorke, tenai perimant "Ameriką" ir sujungiant ją su "Darbininku".

Jubiliatas yra pasistatęs neišnykstančių paminklų. Turiu galvoj ypač jo išleistas knygas. Prel. Juras yra tapęs už vandenyno nuplaukusia Valančiaus šviesa. Tos šviesos dėka lietuviškų knygų pasaulį praturtino tokie Antano Maceinos veikalai, kaip Didysis Inkvizitorius, Jobo Drama, Saulės Giesmė, Velykų Avinėlis, Mykolo Vaitkaus atsiminimai, Jono Aisčio, Jurgio Baltrušaičio ir Fausto Kiršos poezija, Antano Vaičiulaičio novelės, Zenono Ivinskio ir Juozo Vaišnoros moksliniai veikalai, Maironio eilėraščių nauja laida, Šventasis Raštas, L.K. Mokslo Akademijos Darbai, Banaičio ir Kačinsko nauji kūriniai, Šimkaus dainos. Teko jo paramos ir dailininkams. Rėmė jis Kapočiaus darbą leidžiant Lietuvių Enciklopediją. Pats yra parašęs ir išleidęs dramą "Iš tamsos į šviesą" ir filosofinio-religinio turinio knygą "Pranašystės apie pasaulio pabaigą". Be to, yra paruošęs ir išleidęs dviejų maldaknygių penkias laidas. Pats Jubiliatas yra gausiai rašęs įvairiuose periodiniuose leidiniuose. Jo pamokslai buvo stropiai paruošiami, ištisai parašyti, nes jis nemėgsta sakydamas "orą gaudyti". Jis rašydavo daug straipsnių, daugiausia religinio pobūdžio. Gal ir vertėtų išleisti prel. Juro raštų rinkinį.

Taip plačiai dirbęs kultūrinį ir visuomeninį darbą, kun. Juras buvo labai rūpestingas ir savo tiesioginiame darbe — uoliai rūpinosi savo parapija ir jos nariais. Parapijiečiai jį didžiai gerbė ir mylėjo. Švento Pranciškaus parapija, kurioje jis praleido didžiąją savo amžiaus dalį, buvo ir tebėra jo antroji tėvynė. Jis ten pynė savo šviesiąsias svajas nuo pat klierikavimo dienų, kai mokė jaunimą religijos tiesų ir lietuvių kalbos. Ten jis aukojo savo pirmąsias mišias, ten pradėjo savo pirmuosius darbus. Ten jis, tik jam vienam žinomu būdu, grąžino bažnyčiai daugybę šeimų, kurios buvo iš jos pasišalinusios. Ten jis priėmė ir globojo brangius svečius — arkivyskupus Matulaitį, Matulionį ir Reinį, vyskupus Brizgį, Padolskį ir Brazį, kanauninką Feliksą Kapočių, dr. Juozą Leimoną, prelatus Mykolą Krupavičių ir Ladą Tulabą. Pas jį svečiuodavosi ir tardavosi kun. dr. Jonas Navickas, prelatai Urbonavičius, Albavičius, Balkūnas, Končius ir Mendelis, pasauliečiai — Leonardas Šimutis, Mykolas Norkūnas, Kazys Pakštas, Matas Zujus, Antanas Kneižys, dr. Ant. Rakauskas, Kazys Čibiras ir kiti. Gerus santykius

kun. Juras palaikė ne tik su katalikų visuomenės vadovais, bet ir su kitų pasaulėžiūrų veikliais lietuviais kultūrininkais.

Lawrence parapija tik vidutinė. Tai ne Bostonas, Clevelandas, Detroitas, Philadelphia. Bet Juro vadovaujama ji galėjo daug pasiekti. Atėjęs parapijon Jubiliatas rado beveik 45,000 dol. skolos. Kelių šimtų šeimų parapijai tai buvo didelė skola. Per 15 metų skola sudilo, bažnyčia buvo baigta statyti ir įrengta. Vėliau įsteigta ir parapijos mokykla. Juras visada stengėsi turėti gerą muziką-vargonininką, nes mėgo aukšto lygio giedojimą ir dainavimą, todėl reikėjo turėti ir gerą chorą. Dėl to tik pas kun. Jurą 1936 m. galėjo įvykti Naujosios Anglijos lietuvių dainos šventė. Dalyvavo 500 dainininkų, suplaukė į šventę daugiau kaip desėtkas tūkstančių lietuvių.

Parapijoje veikė visų centrinių organizacijų skyriai ir parapijinės draugijos, vasarinė ir sekmadieninė lietuvių kalbos mokykla. Arkivyskupijos seminarijoje Juras dėstė klierikams lietuvių kalbą.

Kur Jubiliato pasisekimo paslaptis? Jo darbo pasisekimo paslaptis — ištesėti iki galo. Jis pats taip yra išsireiškęs: "Kur pridedu savo ranką prie arklo, atgal nesitraukiu. Darbas ir malda yra mano mylimiausi užsiėmimai".

Sveikindamas Jubiliatą minint jo sidabrinę kunigystės sukaktį, kard. Cushing taip pasakė: "Visa tai, ko iš Tavęs tikėjomės seminarijos metais, yra gausiai išpildyta. Tu buvai įkvėpimu lietuviams ir pavyzdžiu savo broliams kunigams".

Jubiliatas yra susilaukęs savo darbų viešo ir privataus įvertinimo. Įvairios organizacijos yra pasirinkusios jį savo garbės nariu. Šventasis Sostas jį pagerbė tris kartus, vis pakeldamas į aukštesnį prelatūros laipsnį, o 1966 metais padarė jį apaštališkuoju protonotaru. Pasaulyje šiuo metu turime tik tris lietuvius protonotarus: Amerikoje Praną Jurą ir Joną Balkūną, o Romoje — Ladą Tulabą.

Linkime dar daug darbščių metų!

LEONARDAS ŠIMUTIS
— dvasios milžinas lietuviškoje visuomenėje

KAZYS KLEIVA

1949 m. Amerikoje, nuvykau į ALRK Federacijos Čikagos apskrities susirinkimą L. Vyčių salėje. Čia susipažinau su Leonardu Šimučiu. Nuo to laiko mus sujungė visuomeninė veikla, spaudos darbas ir artima bičiulystė. Kai garbingasis jubiliatas peržengė 80 metų slenkstį, man, kandidatui į pensininkus, patikėta parašyti trumpą jo veuklos apžvalgą. Jubiliatas yra labai plačių kūrybinių užsimojimų asmenybė: poetas, dramaturgas, laikraštininkas ir visuomenės veikėjas.

JAUNYSTĖ — MOKSLUI

Leonardas gimė 1892 m. lapkričio 6 d. Lietuvoje, Tauragės apskr., Šilalės parapijoje, Šerikų kaime. Gausioje ūkininko šeimoje augo šeši broliai ir dvi seserys. 1899-1902 m. lankydamas pradžios mokyklą, Leonardas pėsčias kasdien žingsniuodavo sraunios Lokystos upės krantais į Šilalę. Pamilęs gražiąją tėviškę, neatskiriamai pamilo ir Lietuvą. Aukštesnio mokslo siekdamas pasiekė Kauną ir Maskvą. Kai 1913 m. atvyko į Ameriką, dar studijavo teisę, žurnalistiką, literatūrą. Domėjosi ir sociologija.

SPAUDOS BARUOSE

Sunku pasakyti, ar darbas spaudoje nuvedė Šimutį į visuomeninę veiklą, ar visuomeninis pašaukimas nuvedė į spaudą. Viena yra aišku, kad abu šie sugebėjimai yra žymūs. Spaudos darbas prasidėjo su pirmąja korespondencija, kurią atspausdino 1911 m. "Vienybė" Kaune. Pirmas eilėraštis buvo parašytas Amerikoje ir 1913 m. tilpo "Žvaigždėje". Neilgai pabuvęs dienraščio "Katalikas" redakcijoje, 1915 m. L. Vyčių seimo kartu su studentais A. Račkum ir K. Pakštu išrenkamas pradėti leisti "Vytį". Nuo 1916 m. vasaros Šimutis jau "Vyties" redaktorius ir daug rašo "Darbininkui", "Draugui", "Moksleiviui". Nuo 1918 m. iki 1926 m. pasirodo platus Šimučio kūrybingumas redaguojant LRK Susivienijimo organą "Garsą", leidžiamo New Yorke keliolikos tūkstančių tiražu. Būdamas Lietuvoje 1926-27 m., Šimutis

Leonardas Šimutis

įnešė daug naujų minčių ir iš JAV lietuvių veiklos į katalikų dienraštį "Rytas".

Sugrįžęs į Ameriką, pakviečiamas "Draugo" redaktorium. Nuo 1927 m. birželio iki 1968 m. liepos (41 metų laikotarpis) savo publicistiniais straipsniais rodė išeivijai politinę, tautinę, visuomeninę kryptį. "Draugo" 60 m. sukakčiai skirtas leidinys pažymi: " . . . ilgą laiką L. Šimutis ir Draugas buvo neišskiriami". Šimutis gi savo 60 m. sukaktį nuo spaudos darbo pradžios šventė 1971 m. Prisimenu, kad ir šią apžvalgą rašančiam teko kelis kartus "Draugo" redaktorių Šimutį pavaduoti, išvykstant jam visuomeniniais reikalais iš Čikagos.

VISUOMENINĖ VEIKLA

Jei jaunatviška veikla gimė Lietuvoje, tai platus Šimučio visuomeninis pasireiškimas išaugo Amerikoje. Nuo 1913 m.

plačiai veikia L. Vyčiuose ir ALRK Moksleivių Susivienijime, pirmininkaudamas apskritims, skyriams, vesdamas kursus, skaitydamas paskaitas, ruošdamas spektaklius. Šimučio visuomeninis pajėgumas išsiskleidė per ALRK Federaciją, didelį užnugarį turintį katalikų junginį. Federacijos valdyboje buvo nuo 1918 m., sekretorium 1932-52 m., taigi 20 m. vadovaujantis asmuo. Kai 1964-68 m. turėjau Federacijos valdyboje atsakingas pareigas, gėrėjausi Šimučio nuomonėmis dabarties ir ateities veiklą aptarinėjant.

Kita plati Šimučio darbo sritis yra L.R. Kat. Susivienijimas Amerikoje, kuriam pirmininkavo nuo 1934 m. iki 1972 m. seimo. Susivienijime bendradarbiavau su Šimučiu ne tik Chicagos apskrityje, bet ir tris metus centro Taryboje, kur reiškėsi jo lemiantis nusistatymas.

POLITINIO DARBO VAISIAI

Kova už Lietuvą ir jos laisvę yra nenutraukiama gija Šimučio veikloje. Amerikos lietuvių visuotiniame seime 1918 m. jis yra pirmasis sekretorius. 1918-19 m. Tautos Fondo sekretorius ir vadovaudamas Lietuvai gelbėti vajui sutelkė 350,000 dolerių. Dalyvauja delegacijoje pas prez. W. Wilsoną dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo. 1926 m. vyksta į Lietuvą ir išrenkamas Lietuvos seimo atstovu Krikščionių Demokratų sąraše. 1927 m. grįžta Amerikon, nes prez. Smetona paleidžia seimą ir nebeskelbia naujų rinkimų.

Antrasis pasaulinis karas atnešė Lietuvai rusų bolševikų ir vokiečių nacių okupacijas, prieš kurias Šimutis išeina kaip vadovaujantis kovotojas. Jis kuria visus lietuvius apjungiančią Amerikos Lietuvių Tarybą, kuri įsisteigė 1940 m. spalio 15 d. Nuo ALTos pradžios iki 1965 m., vadinasi, 25 metus, Šimutis buvo išrenkamas jos pirmininku. Kai 1965 m. suvažiavime turėjau ALRK Federacijos vardu pranešti, kad Šimutis dėl amžiaus naštos toliau negalės įeiti į ALTos valdybą, atsirado visų grupių atstovų spaudimas į Šimutį, kad jis ir toliau liktų ALTos vadovybėje. Nebepirmininkaudamas, Šimutis parašė ALTos istoriją — "Amerikos Lietuvių Taryba". Ten daug medžiagos sutelkta apie ALTos veiklą rūpinantis Lietuvos laisvinimu. Šimutis vadovavo visoms lietuvių delegacijoms pas JAV prezidentus: F.D. Rooseveltą, H.S. Trumaną, D.D. Eisenhowerį, J.F. Kennedį.

KITI DARBAI

Lietuviams Šimutis yra pasakęs tūkstančius patriotinių kalbų, parašęs tūkstančius straipsnių. Yra sukūręs daug eilėraščių, novelių, daugiausia poezijos, Šilelio slapyvardžiu. Kompozitoriai rinkosi jo eilėraščius muzikai kurti. Scenos veikalas "Į Tėvynę" daug kartų vaidintas įvairiose kolonijose. Rūpindamasis naujųjų ateivių įkurdinimu, dėjo ranką prie šalpos darbo — padėjo suorganizuoti BALFą.

Šimutis plačiai reiškėsi ir už lietuviškos visuomenės ribų. Jo dažni apsilankymai Valstybės Departamente, valdžios įstaigose, pas senatorius ir kongresmanus, siekė gauti pagalbos Lietuvai ir lietuviams.

ŠEIMA

Visokeriopai šakotos Šimučio veiklos bent dalinė talkininkė yra buvusi jo žmona Angelė Evaldaitė, kurią vedė 1918 m. Ji gabi pianistė, katalikiškų laikraščių bendradarbė, Katalikių Moterų s-gos veikėja. Šimučių šeimoje užaugo trys sūnūs ir duktė. Dabar Leonardas ir Angelė Šimučiai jau turi keturiolika anūkų ir šešis proanūkus.

ŽYMENIAI IR PRIPAŽINIMAS

Šimutis yra unikumas JAV išeivijoje. Kito panašaus asmens, priklausančio lietuviams ir Lietuvai, nėra. Už nuopelnus tėvynei 1937 m. apdovanotas DLK Gedimino ordenu. Už nuopelnus katalikų akcijai ir spaudai Pop. Pijus XII suteikė 1952 m. ordeną Pro Ecclesia et Pontifice. Jis yra ALTos garbės pirmininkas, "Draugo" garbės redaktorius ir garbės narys šių organizacijų: ALRK Susivienijimo, L. Vyčių, LRK Labdarių S-gos, At-kų Kęstučio korp., Šv. Kazimiero Seserų rėmėjų.

Būdamas tolerantiškas ir džentelmenas, jubiliatas, nežiūrint įvairių nuomonių skirtumų, sugebėjo visus apjungti ir likti visų pripažintu. Kai 1972 m. lapkr. 5 d. įvyko 80 m. sukakties minėjimas pas sūnų muz. dr. L. Šimutį, jubiliatą aplankė labai daug gerbėjų. Atsidėkodamas, Šimutis parašė šią apžvalgą rašančiam laišką, kurio pabaigą cituoju: "Man esate daug padėję, parėmę ir padrasinę mane dirbti tai, kas Jums ir man buvo arčiausia širdies. Džiaugiuos Jūsų rodoma iniciatyva tiek liet. religiniuose, tiek tautiniuose bei kultūriniuose sąjūdžiuose".

PREL. J. BALKŪNUI 70 METŲ

KUN. S. RAILA

Prasmingas sukaktuvininkų atžymėjimas yra tik tuomet, kai jis yra ne vien gyvenimo datų paminėjimas — gyveno, atvyko, išvyko, sulaukė, — bet asmens minčių, sumanymų, planų iškėlimas ir jo darbų apžvalga. Jei žmogus gyveno ilgai, ėjo savo pašaukimo ar profesijos pareigas ilgą metų eilę, nebūtinai tai yra asmeninis nuopelnas. Ilgą amžių laimina Dievas. Jo Apvaizda mums nežinoma — vienam leidžia arti šimtinės sulaukti, o kitas vos jaunystę ar viduramžį savo egzistencijos čia žemėje praleidžia. Panašiai esti ir su pareigomis. Vieni gauna atsakomingas pareigas ir ilgai jas eina, kiti visą gyvenimą jokių svarbesnių pareigų neturėjo. Ryškiausias pavyzdys būtų kunigų gyvenime. Seniau jaunesnis kunigas, tapęs klebonu, galėjo tose pareigose būti iki mirties. Dabar tokių nebegalės būti, nes ir klebonais skiriami tik šešiems metams. Taip pat nereiškia, kad pirmieji buvo pranašesni, o antrieji menkaverčiai. Aplinkybės daug ką nulemia. Pasaulinės — istorinės reikšmės asmenybės dažnai tokiomis tapo todėl, kad jos pateko į įvykių raidą aplinkybių įvestos. Sakoma, kad daugelis karo vadų, valdovų būtų buvę žymiai pranašesnių už buvusius, jei juos laikas ir aplinkybės būtų įterpusios į anų vietas. Žinoma, ta prasme reikia pasitenkinti spėjimais, o faktai ir tikrovė ryškiau kalba.

Šiomis eilutėmis sukaktuvininkas prel. Jonas Balkūnas ir bus atžymėtas ne datomis, kurios jau yra daug sykių užrašytos enciklopedijoj ir spaudoje, bet tarp tų datų padarytais darbais. Tiesa, reikia prisipažinti, kad nepajėgsiu pilnai atskleisti jo didžių žygių knygos, nes esu įsitikinęs, kad tik pats sukaktuvininkas galėtų pilnai ir teisingai įvertinti savo turiningo amžiaus darbus.

Prieš kelis metus užsiminiau ir kviečiau prelatą parašyti savo atsiminimus. Tuomet sakiau: Jūs turite jų daugybę, gražių gražiausių, reikšmingų lietuvių visuomenei dabar ir istorijoj. Kelias dešimtis metų artimai bendradarbiaudamas esu girdėjęs nuostabiai jaudinančių epizodų, istorinių faktų, kurie tik jam žinomi. Į mano raginimą prelatas anuomet pažiūrėjo neigiamai. Tikiu, dabar bus pakeitęs savo nuomonę, ypač kai jau atsisakė parapijinių pareigų.

Prel. J. Balkūnas apdovanotas "Shevchenko Freedom Award", 1972 m. spalio 7 d., New Yorke. Šį ukrainiečių aukščiausią atžymėjimą yra gavę prezidentas Dwight D. Eisenhower, Harry S. Truman, Gen. Chiang Kai-shek ir daug kitų žymių amerikiečių. Atžymėjimą įteikia Dr. W. Dushnyck, ukrainiečių laikraščio redaktorius.

Amžiaus žygiuose prel. Joną Balkūną ryškiausiai ir pirmiausiai pažystame tikintį ir kalbantį. Šv. Povilas rašė korintiečiams: "Turėdami tą pačią tikėjimo dvasią kaip yra parašyta: Aš tikėjau, todėl kalbėjau" (2 kor. 4,13). Tikėkime, kad dar ilgai mums kalbės, nes jo tikėjimas vers jį taip elgtis.

Suprantama, kad sukaktuvininko gyvą tikėjimą įkvėpė Dievas ir ugdė stipriai religinga šeima, ypač a.a. pamaldi

motina. Nepajudinamai stiprus tikėjimas yra ne tik prelato kalbų, bet viso jo gyvenimo bei veikimo pagrindas — prelatas neša gilaus tikėjimo pavyzdį į naujų laikų aplinką. Ne kartą yra viešai ir karštai išreiškęs tą tikėjimą savo vyskupo ir kitų kunigų pasitarimuose, nežiūrėdamas, kad tai buvo priešinga susirinkusiųjų nuomonei. Jis ir čia narsiai ir garsiai pasisakė — aš tikiu, todėl kalbu. Tačiau jis labai rūpestingai derina savo pasisakymus su Bažnyčios ir Šv. Tėvo mintimi. Kai atsiranda balsų, kurie bando net popiežių kritikuoti, ypač Lietuvos ir lietuvių atžvilgiu, prelatas rimtai ir nuoširdžiai reikalą aiškina ir gina popiežiaus kryptį, visuomet paminėdamas, kad Šv. Tėvas labai gerai žino persekiojamos bažnyčios sunkumus Lietuvoj. Prelatas neseniai buvo pagerbtas apaštališko protonotaro titulu.

Jei pirmieji metai Amerikoje suteikė jam teisę būti amerikiečiu, tai vėlesniais metais, 1922 pradedant, jis galutinai suformavo savo įsitikinimus, charakterį, pašaukimo darbų pobūdį ir ryžtą. Tačiau jo brendimas Lietuvoj 1912-1922, gimnazijoje ir kunigų seminarijoje, jaunimo sąjūdyje, tikrai bus įspaudę gilų tikėjimą balkūniška paskirtimi ir liepsnojančią meilę Lietuvai.

Karo kovų metu už Lietuvos Nepriklausomybę aukotas savanorių kraujas ir tautiečių pasiaukojimo dvasia, neabejotinai buvo pati stipriausioji stumtis jaunam amerikiečiui lietuviui apipavidalinti savo įsitikinimą ir ryžtą už religines, tautines ir valstybines vertybes. Visos tautos įsijungimas į nepriklausomos ir demokratinės Lietuvos atkūrimą giliai paveikė jaunąjį Lietuvos amerikietį. Šiuo laikotarpiu sukaktuvininkas jau pradėjo žygiuoti tautiniu, valstybiniu, religiniu, kultūriniu ir visuomeniniu keliu. Jis ir dabar pabrėžia, kad gindami persekiojamos Bažnyčios laisvę Lietuvoj stipriname ir lietuvių tautinę sąmonę bei ryžtą išlikti lietuviais. Taip pat tiki, kad patriotiniai nusiteikę lietuviai ir okupuotoj Lietuvoj gina religijos laisvę, nes jie gerai nuvokia abipusišką pagalbą. Nepamiršta priminti ir laisvėje gyvenantiems lietuviams tą patį principą — būti religingu ir patriotu.

Visų darbų gausoje prel. Joną Balkūną pirmiausiai ir ryškiausiai pažįstame kaip kalbantį. Jis kalba, nes tiki savo žodžio svoriu. Bet jis su savo kalbomis lengvabūdiškai nežaidžia — prieš kiekvieną viešą žodelį jis ilgai sėdi prie darbo stalo ir rašo savo būsimą kalbą. Jei tema yra sunkesnė, jis prašo draugų pastabų. Tiesa, jis gina savo nuo-

monę stipriai, bet priima pataisą, jei aiškiai pamato, kad bus tiksliau.

Tačiau jo vidinis užsidegimas pasakyti savo mintis ir nepajudinamas tikėjimas idėja, kuri verčia pasidalinti su kitais, veikia kaip viena jo asmeninių jėgų. Asmeniškai besikalbant galima jausti jo vidinį veržlumą pasisakyti, kalbėti, išsilieti. Šis veržlumas kartais yra toks stiprus, vitališkas, jog atrodo, kad jo vieno mintis verta dėmesio, o kitų idėjos yra tiek vertingos, kiek paremia pirmąsias. Gal todėl kai kurie sukaktuvininką draugiškai pavadina puikybės pilnu suvalkiečiu. Kartais pats sukaktuvininkas man apie tai kalbėjo. Ir gražiai jis tai paaiškino.

— Jei man prikiša, kad aš veikiu iš puikybės, tai aš aiškiai atsakau — taip. Nereikia ginčytis, kodėl aš veikiu. Viena tik galiu paklausti, kodėl visi tie priekaištautojai neveikia ne iš puikybės, bet dėl jiems žinomų kitokių motyvų.

Žodžiu, jis žino savo veiklos giliąją prasmę ir niekas negalėjo ir negalės išstumti jo iš vėžių. O tai yra tikėjimo-įsitikinimo ir charakterio jėga.

Kiek kartų sukaktuvininkas yra kalbėjęs? Tikrai atsakytų, kad daugiau negu 70 kartų — greičiau būtų 70 kartų po 70. Labai, labai daug. Kadangi jo pamokslai ir kalbos yra parašytos, tai būtų galima suskaityti, tačiau daug kartų yra kalbėjęs ir be rašytos kalbos.

Pamokslais prelatas yra dažniausiai kalbėjęs. Jo pamokslus būtų galima suskirstyti į daugybę skyrių-ciklų:

Sekmadienių-šventadienių pamokslų savoj parapijoj yra daugiausiai. Per 40 kunigystės metų kas sekmadienį sakydamas po vieną, o kartais po du pamokslus, tai jau susidarytų virš dviejų tūkstančių.

Pamaldų — novenų, 40 val. atlaidų, misijų, rekolekcijų pamokslai taip pat yra gausūs, nes jis tomis progomis skelbė Dievo žodį savo ir kitose lietuvių parapijose.

Vedybų, jubiliejų, laidotuvių pamokslai savo parapijoj sudaro žymų skaičių.

Kunigams pritaikyti pamokslai buvo pasakyti labai dideliam lietuvių kunigų skaičiui, o kai kuriem po kelis sykius. Kaip pranašas pamokslininkas kalbėjo primicijose, jubiliejų-sukakčių proga, paaukštinimo-pagerbimo progomis ir didžios daugumos kunigų laidotuvėse.

Patriotinių pamokslų yra pasakęs taip pat daug. Jis buvo kviečiamas ir kalbėjo visomis lietuvių švenčių progomis, ypač

minint Lietuvos nepriklausomybę, lietuvių suvažiavimuose, kongresuose, specialiose pamaldose atsimenant Sibiran išvežtuosius, kankinius, meldžiant taikos ir laisvės. Jis sakė pamokslus ne tik lietuviškai, bet ir angliškai. Beveik visose didmeisčių katedrose jis pasakė patriotinį pamokslą.

Vienuolijoms, organizacijoms taip pat yra sakęs pamokslus jų iškilmėse, suvažiavimuose.

Paskaitos ir kalbos sudaro antrą žymų prelato kalbėjimo įnašą. Savo paskaitose yra kėlęs daugybę lietuviškų-visuomeninių, dorovinių, religinių klausimų. Visa tai atskirai išleista, sudarytų daug knygų. Šia kryptimi sukaktuvininkas yra plačiai pasireiškęs. Jis yra ugningai kalbėjęs ne tik lietuviams, bet ir tarptautiniai veikiančioms organizacijoms, politiniams veiksniams. Kur tik reikėdavo ryškiau nusakyti lietuvių reikalą vyriausybei ar tarptautiniai veikiantiems vienetams, jis jiems kalbėjo. Tomis progomis pasakytos kalbos yra atžymėtos JAV Kongreso protokoluose, patekusios į tarptautinius leidinius, įvairių tautybių atspausdintos jų leidiniuose kaip galingas žodis už laisvę, žmoniškumą ir religingumą.

Radijo kalbos buvo pasakytos čia Amerikos Balso programose, lietuvių radijo programose ir iš Vatikano, Madrido radijo stočių. Keliolika metų pamokslai Lietuvos žmonėms buvo transliuojami A. Balso. Tautos Fondo vajų organizuodamas ir ugdydamas dažnai kalbėjo per radiją.

Politinės kalbos, ypač demonstracijų metu ginant lietuvių religines, politines ir valstybines teises, yra gerai žinomos. Užtenka, jei pasakoma — kalbėjo prel. Jonas Balkūnas

Prelatas giliai jaučia atsakomybę visuomeniniams uždaviniams, ypač kuriuos jis pasiima įvykdyti. Daug sykių jis yra pasakęs, kad jo pasiimti uždaviniai yra neatskiriami jo veiklos ir viso gyvenimo siekiai. Jis jais rūpinasi, dirba, kiek tik jo jėgos leidžia. Jis taip pat yra pažymėjęs, kaip visa tai veikia jo asmenybę, kelia susirūpinimą. Tegul niekas nemano, kad jam yra lengva vadovauti, ypač rūpintis finansiniais lietuvių visuomenės reikalais, būti svarbių fondų pirmininku. Tik jo tikėjimas duoda jėgų ištverti ir sėkmingai įvykdyti labai sunkius piniginius vajus.

Vargiai buvo sudarytas koks nors didesnis fondas lietuvių veiklai išlaikyti, kur prel. J. Balkūnas nebūtų buvęs pirmasis savo auka, ypač fondo vadovaujančia jėga. Lietuvių

Kat. Federacija, Motinėlė, Ateitininkai, Balfas, Tautos Fondas, Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa ir parapijos fondai buvo didieji finansiniai prelato amžiaus žygiai.

Prel. Jonas Balkūnas savo pašaukimą visuomet laikė privilegija, laimėjimu ir dvasiniu džiaugsmu. Jis visuomet kantriai išklausydavo ir labai nekantrių žmonių, kad ir ilgiausius pasakojimus. Jis norėdavo padėti, suprasti. Kiekvieną ligonį ar susirūpinusį pirmiausiai aplankydavo - dvasiniai sustiprindavo ir kiek tik reikėdavo paremdavo. Jis aiškiai yra pareiškęs, kad jo kunigiška veikla buvo ir bus didžiausia laimė. Todėl ir šiandien gerbia ir gina kunigystės pašaukimą. Prelato džiaugsmas kunigyste įkvėpė jaunuolius būti kunigais.

Gal svarbiausiu bruožu reikia laikyti jo tikėjimą lietuvių ir Lietuvos buitimi. Jis gyveno ir veikė lietuviams labai įdomiais ir audringais metais. Jaunas sekė naujai atgimstančios valstybės laimėjimus ir sunkumus. Savo pajėgumo metais visomis jėgomis sielojosi Lietuvos valstybiniais, politiniais, tautiniais, kultūriniais ir religiniais laimėjimais. Jautriai pergyveno kiekvieną tautiečių sunkumą, nepasisekimą ir nelaimę. Amerikoje gyvendamas sąmoningai ir veikliai rūpinosi lietuvių ir Lietuvos gyvenimu. Jis reaguodavo, kiek buvo galima, kai demokratiniai principai būdavo pažeidžiami, kai religinis lietuvių pasireiškimas būdavo neteisėtai varžomas. Jis nerimavo, kad Katalikų Universitetui nebuvo leista pradėti mokslo darbą. Jis gynė šias teises asmeniškai ir bendrai su kitais. Kai katalikiškos organizacijos ir jų vadovai buvo persekiojami, jis nebijojo prieš tai pasisakyti nuvykęs Lietuvon.

Galingiausiai sukaktuvininko tikėjimas lietuvių ir Lietuvos šviesesne ateitimi žiba nuo tos valandos, kai Lietuva tapo okupuota. Per 33 metus pradėta abejoti tikėjimu Lietuvos nepriklausomybe, bet sukaktuvininkas dar didesniu ryžtu skelbia Liatuvos laisvę ir lietuvių laimėjimą. Tik dabar jis tai daro plačiai jungdamasis su kitomis tautinėmis grupėmis, taip pat kovojančiomis už savo laisvę. Jo tikėjimu paremtas balsas skamba radijo bangomis, pamokslais didmiesčių katedrose, miestų aikštėse protesto susirinkimuose, tautiniuose ir tarptautiniuose suvažiavimuose. Tikėdamas maldos galybe, jis pats taja intencija nuolat meldžiasi ir ragina kitus melstis bei tikėti, kad lietuvių tautai vėl atsiras galimybė turėti laisvę ir valstybę.

POVILAS GAUČYS

PR. NAUJOKAITIS

Povilas Gaučys priklauso prie tų išskirtinių vyrų, kurių veiklos nesustabdo nei amžius, nei laikas, nei vieta. 1971 m. lapkričio mėn. jis jau atšventė 70 metų sukaktį, o tebėra toks pat nepailstantis kultūrininkas, rašytojas, visuomenės veikėjas.

P. Gaučys yra rytų aukštaitis, kilęs iš Vyžuonų, Utenos aps. Gimė jis 1901 m. lapkričio 18 d. Mokslus pradėti jam teko dar rusiškose mokyklose. Gimnaziją lankė Petrapilyje, Šiaurės Kaukaze, Vilniuje. Aukštąjį mokslą įsigijo Kauno, Rygos ir Montpellier universitetuose.

Išmokęs svetimų kalbų, P. Gaučys gana anksti įsijungė į Lietuvos diplomatinę tarnybą: 1927-29 m. jį randame konsulu Daugpilyje, nuo 1930 iki 1935 m. jis perkeliamas konsulu į Buenos Aires, Argentinoje, kartu eina ir Lietuvos pasiuntinybės Pietų Amerikai sekretoriaus pareigas. Nuo 1935 iki 1938 m. skiriamas konsulu į Sao Paulo Brazilijoje. Nuo 1938 m. iki bolševikų okupacijos dirbo Užsienių Reikalų ministerijos spaudos skyriuje. Būdamas diplomatinėje tarnyboje, P. Gaučys šalia tiesioginio konsularinio darbo ypač rūpinosi savo tautiečių švietimo reikalais. Latvijoje Alūkštos aps. jo rūpesčiu įsteigta visa eilė lietuviškų pradžios mokyklų. Taip pat įsteigtos mokyklos ir pastatyti mokykloms namai Buenos Aires, Montevideo ir Sao Paulo miestuose. Švietimo reikalais P. Gaučys rūpinosi ir tremtyje: Vokietijoje jis buvo Švietimo valdyboje, Hanau stovykloje suorganizavo ispanų kalbos kursus lietuviams, parašė ir išspausdino ispanų kalbos vadovėlį.

Diplomatinė tarnyba ir rūpinimasis švietimu yra viena P. Gaučio kultūrinio ir visuomeninio darbo sritis. Antroji jo veiklos sritis — veikimas Lietuvių Bendruomenėje. Į bendruomeninę veiklą įsijungęs Vokietijoje — Lietuvių Tremtinių Bendruomenės centro komitete, nuo tos veiklos nepasitraukė ir atvykęs į JAV — Illinois LB dažnai tenka užimti net vadovaujamas vietas (apyg. pirmininkas).

Tikrai neapsiriksime, kad svarbiausi ir jo paties mėgiamiausi yra plunksnos darbai. Čia jis reiškiasi dviem kryptim:

Povilas Gaučys

žurnalistikoje ir grožinėje literatūroje kaip vertėjas iš svetimų kalbų. Laikraščiuose rašo politiniais, visuomeniniais ir kultūriniais klausimais.

Į mūsų literatūros istoriją P. Gaučys įeina kaip vienas gausiausių vertėjų. Verčia jis iš įvairių kalbų, bet daugiausia iš prancūzų, ispanų, portugalų ir anglų kalbų. Iš žymiųjų pasaulinės literatūros veikalų ypač minėtini yra: "Rolando giesmė", "Tristanas ir Izolda", Getės "Jaunojo Verterio kančios", Aristofano "Debesys", Aischilo "Prikaltas Prometėjas", Cervantes "Rinkonetas ir Kontadilijus"; paruošė ir išleido Pietų Amerikos rašytojų antologiją "**Pietų Kryžiaus padangėje**"

(1952). Taip pat daug yra išvertęs italų rašytojų novelių. Taip pat yra išvertęs "Romėnų literatūros istoriją". Iš prancūzų yra vertęs A. Duma, V. Hugo kūrinių. Kas seka "Draugo" kultūrinį priedą, ten labai dažnai ras P. Gaučio verstos poezijos iš įvairių tautų rašytojų, Nobelio laureatų ir kitokių garsenybių.

Jo vertimų kalba graži, taisyklinga. Poezijos vertimais visada sunku prilygti orginalui. Atrodo, kad mūsų vertėjas nė nesistengia priartėti savo vertimuose prie originalo eiliavimo technikos. Jam rūpi teisingai perduoti kūrinio turinį ir nuotaiką. To pilnai pasiekia jo laisvi vertimai.

Savo gausiais vertimais P. Gaučys yra daug praturtinęs mūsų literatūrą, supažindinęs skaitytojus su nežinomais poetais ir beletristais, pravėręs duris į turtingą kitų tautų kūrybos lobyną.

Savo vertimais P. Gaučys statosi nenykstantį paminklą, įrašo savo vardą į mūsų literatūros istoriją. Bet ir kitokiu darbu jis dar prisideda prie lietuvių rašytojų organizuotos veiklos. Jis yra veikęs Lietuvių Rašytojų draugijos valdyboje, kai ši buvo Čikagoje, dalyvauja kūrinių vertimo komisijose.

P. Gaučys savo visokeriopa kultūrine veikla yra nusipelnęs vyras. Ir "Tėvynės Sargas" norėjo apie jo darbus pasakyti gerą žodį, tik kiek pavėlavo. O tai įvyko dėl to, kad mūsų leidinys išeina iš spaudos nereguliariai, vis atsilikdamas nuo suplanuoto laiko. Tai ir šis garbingo vyro paminėjimas daromas kiek pavėluotai, pagal žinomą dėsnį — geriau vėliau, negu niekad. Linkime nenuilstančiam kultūrininkui dar daugiau metų būti kūrybingam, našiam!

Jackui Sondai 80 metų

J. VILKAITIS

Ekonomistas ir žurnalistas Jackus Sondeckis-Sonda gimė 1893 m. sausio 15 d. Šašaičių km., Alsėdžių vls., Telšių apskr. Taigi, žemaitis visuomenininkas, ir nenužemaitėjęs.

Į spaudos darbą įsijungė 1910 m., mūsų tautos atgimimo pavasarį, kada jau spauda buvo atgauta, kada veik kiekvienoje gimnazijoje vienoks ar kitoks mokinių būrelis sugebėdavo paruošti hektografuotą spaudos leidinėlį. Ir J. Sonda žurnalisto darbą taip pat pradėjo Vilniaus mokinių laikraštėly ne tik bendradarbiu, bet ir redaktorium. To laikraštėlio vardas — Rytų Aušrelė. Spėjame, kad J. Sondai būtų

malonu dabar pamatyti tą jaunų dienų darbą, kuris buvo lemtingas visai jo ateičiai. Deja, kaip nūnai, taip ir anais laikais spaudos archyvine medžiaga mažai tesirūpinama.

Su tais pirmais savo žurnalistinio darbo žingsniukais J. Sonda nebesiskyrė — jis plačiu užsimojimu pasinėrė į laikraštijos darbą. Jis pats rašė, pavadavo redaktorius ar pats redaktoriumi buvo. Vienaip ar kitaip, jo dalyvavimas spaudos darbe buvo surištas su šiais laikraščiais: Lietuvos Ūkininkas, Lietuvos Žinios, Naujoji Lietuva (Petrograde), Sietynas (pirmas Lietuvos savivaldybių reikalams skirtas laikraštis), Socialdemokratas, Šiaulių Naujienos, Savivaldybių Balsas, Sveikata, Darbas, Aušrinė, Bendras Darbas. Nuo 1953 m. Sonda yra Keleivio (Bostonas) redaktorius. Esu tikras, kad čia suminėti laikraščiai nėra visi, kuriuose J. Sonda bendradarbiavo, bet svarbu nors kiek suregistruoti, nes gal ateity bus kam nors ir tokios žinios naudingos.

Pastebėtina, kad ir Sonda, kaip daugelis kitų, pasirinko žurnalizmą ne karjeros sumetimais, bet kad būta reikalo. Spaudą atgavus, Vilniaus jaunimas panoro pasirodyti savo gimtaja kalba paleistu leidinėliu. Ne visi ir gimnazijos mokiniai, lietuviškų šeimų vaikai, tebuvo tada lietuviškai raštingi. Žemaitis Jackus jau mokėjo rašyti žemaitiškai, todėl tam būtinam darbui atlikti ir buvo parinktas. Pirmą kartą pabandęs, nuo to darbo daugiau nebeatsitraukė.

Lietuviškos spaudos draudimą panaikinus, Lietuvoje pradėję eiti lietuvių kalba laikraščiai bendradarbių gausa negalėjo pasigirti — tai buvo išimtinai savanoriškas ir neapmokamas darbas.

J. Sonda ne vien žurnalistas, bet ir visuomenininkas. Ir į šios srities veiklą Sonda atėjo būdamas Vilniaus gimnazijos suole — 1911 m. įsijungė į slaptai ten veikiančią aušrininkų moksleivių kuopelę. 1914 m. jis jau Petrogrado lietuvių studentų d-jos pirmininkas, Šiauliuose jis tampa savivaldybininku, kraštotyrininku, Lietuvos Vaiko D-jos nariu, gi Bostone jis Amerikos Lietuvių Tarybos narys. Čia tik kelias draugijas tesuminėjau, bet Sonda savo gyvenimo kelyje jų yra daug daugiau sutikęs.

Jackus Sonda tvirtai reiškėsi ir politiniame gyvenime, pasižymėdamas pakantumu bei pagarba ir skirtingų pasaulėžvalgų asmenims. Jis pats buvo socialdemokratas, tokiu tapęs pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais. Šiuo metu

jis yra LSDP Užsienių Delegatūros ir JAV Lietuvių Socialdemokratų S-gos centro komiteto nariu.

Aukštąjį mokslą Sonda pradėjo Petrogrado universitete, bet ekonomiką baigė tik 1924 m. Vokietijos Hallės universitete. Grįžęs įsikūrė Šiauliuose, domėjosi vartotojų bendrovių veikla, ilgametis Šiaulių miesto burmistras, vėliau Šiaulių apygardos Ligonių Kasos direktorius.

Kaip kooperacijai palankus asmuo, yra išvertęs iš svetimų kalbų dvi jos darbuotojams reikalingas ir naudingas knygas.

Dabar J. Sonda gyvena Bostone, yra ne tik Keleivio redaktorius, bet ir administratorius, kartais net techniškas spaustuvės darbininkas. Švęsdamas savo amžiaus 80 metų sukaktį, jis turi kuo pasidžiaugti. Jo kelionė ne pramogomis, bet naudinga visuomenine veikla atžymėta.

Šiaulių bažnyčia

VLADO JURGUČIO LAIŠKAI

J. GOBIS

Iš visų mano susirašinėjimo partnerių prof. Vl. Jurgutis yra visų įdomiausias. Turiu jo laiškų apie tris tuzinus. Ne visi jie gali būti "Tėvynės Sargo" skaitytojams vienodai įdomūs, ypač, kur jis, dėkodamas, komplimentuoja mane ir plačiai rašo apie savo ligas, apie savo gydytojus ir vaistus bei jų veikimą. Įdomiausia jo laiškuose yra tai, kas atspindi jo mąstymą, jo mintys yra gilios ir plačios. Čia skelbiamos ištraukos kaip tik ir rodo Vl. Jurgučio gyvenimo filosofinius pradus, nors jie ir nėra surinkti į sistemą. Patiekiu ir tas ištraukas, kuriose jis apibūdina mūsų iškilius mokslininkus, veikėjus, mąstytojus. Laiškas, rašytas 1959.III.13.

Kaip gal girdėjote, prof. Šalčius piudomas per dvi dienas savo buvusių mokinių, pašalintas iš universiteto: labai krimtosi, gavo nervų pakrikimą, mirė. Jo žmona pamišo ir greitai po to pasimirė. Labai liūdna to darbštaus, gero žmogaus pabaiga. "Sveiki sulaukę šventų Velykų!". Tais žodžiais mūsų senieji žemaičiai sveikindavo visus kitus šių didžiųjų švenčių proga. Tuose žodžiuose atspindi, be abejo, ir sunkios juodos ilgos gavėnios pasninko dienos. Jokia šventė nebuvo taip laukiama, kaip Velykos. Velykos, kas jūsų nelaukia, kaip vaikas margo kiaušinio! Su Velykomis kažkaip neatskiriamai yra susietas kiaušinis, nes jis yra prisikėlimo simbolis. "Omne vivum ex ovo" (kiekvienas gyvis iš kiaušinio) — atrodo galutinai Pasteur'o nustatytas dėsnis. Pati Bažnyčia, šventindama kilnia malda velykinius kiaušinius, sieja juos su prisikėlimu. Pagaliau mes ne tik tikime, bet ir visos žmonijos istorijos patyrimu žinome, kad tik dvasios ar kūno Golgota teturi prisikėlimą. Ir mums pataria ne kas mažesnis, kaip patsai Nietzsche, pareikšdamas savo lapidariniais žodžiais: "Nur wo Graeber sind, gibt es Auferstehung" (Tik ten gali būti prisikėlimas, kur yra kapai).

1959.IV.21

Netenka abejoti, jog visai teisingai savo laiške pastebėjote, kad ir seniausio žmogaus gyvybė respektuojama kaip ir kūdikio, tačiau manau nelabai jau suklysiąs, jei pasakysiu, kad, kai neįmanoma visus gelbėti, visiems padėti, tenka pasirinkti bent tuos, kurie tuo ar kitu požiūriu gali būti reikalingiausi, bent naudingi savo žmonėms. Tai, man atrodytų, labiausiai tiktų mūsų mažai tautai, kurios žmonės dar be to paskutinio karo audros buvo išblaškyti po visas padanges nuo šiaurės iki pietų, nuo rytų iki vakarų, kurių ne vienas atsidūrė pavojuje nutolti nuo savo senos tautos, užmiršti savo seniausią gal ne tik Europoje, bet istorijoje kalbą. Tas pavojus jau konkrečiai pasireiškė šiauriniuose rytuose ir Lenkijoje, kur atsidūrė gana daug lietuvių. Lietuviai emigravę tenai ypač iš rytų. Neseniai skaičiau lenkų oficioze "Trybuna ludu", kad Štuthofe (dabar Sztutowo) pastatytas hitlerizmo aukoms paminklas ir atvaizduotas momentas, kai prancūzų delegacija deda prie paminklo savo didelį vainiką. Po atvaizdu parašyta, kad ir kitų tautų, kovojusių su hitlerizmu, delegacijos dėjusios vainikus. Nežinau, ar būta tenai lietuvių delegacijos, nors Štuthofe pelenais virto ne vienas kilnios sielos lietuvis ne tik iš mūsų inteligentų, bet ir iš mūsų įvairių pažiūrų paprastų darbininkų nuo Rietavo, Kretingos, Palangos, Mažeikių. Spėju iš to, ką sakė man Balys Sruoga apie tam tikrų mūsų sluoksnių pažiūras į lietuvių štuthofiečių kančias, kad tenai tokios mūsų delegacijos nėra buvę. Juk ne be reikalo ir pats Sruoga turėjo besigydydamas Birštone taip perdirbti savo "Dievų mišką", kad jame išdilo viskas, kas tenai lietuvių kentėta. O juk būta kas parašyti apie tų pirmųjų tenai atsiradusių žemaičių kančias, kurie nemokėjo nei vokiečių, nei lenkų kalbos, kurie negalėjo parašyti saviesiems net kelių žodžių, nes laiškai turėjo būti rašomi vokiškai. Tuos nelaimingiuosius kankino ne vien SS, bet ir kaliniai: vokiečiai už Klaipėdą, o lenkai už Vilnių. Nors nė vienu nė kitu atveju jie buvo niekuo dėti. Man belieka tik pakartoti senųjų pamaldžių rusų žodžius: "Gi jų vardus, Viešpatie, tik tu vienas težinai".

Jei malonėsite man rašyti, būčiau dėkingas, jei suteiktumėt kokių nors žinių apie mūsų filosofo Steponavičiaus ir poeto Vaitkaus likimą. Žinoma, būtų malonu išgirsti ir apie kitų žmonių vargus, su kuriais teko praeiti didesnį ar mažesnį, palyginti, ilgo, ilgo gyvenimo kelią.

1959.V.23

Brangus Geradari,

Netikėtai gavau Jūsų brangius vaistus. Nustebau. Jūs esate per daug jau man geras. Mano sąskaita amžinybėje, jei kokia ir būtų, tai tikrai labai menka. Neparašiau tuojau gavęs, nes laukiau laiškelio. Negavęs, skubu bent tuo keliu pareikšti dėkingumo žodžius. Dabar jau turiu gerų vaistų pakankamai. Sveikata vis nesitaiso ir abejoju, ar ji kada pasitaisys. Gyvenu dabar tik praeitimi. Skaitinėju klasikus, istoriškus ir senus žurnalus. Skaičiau Logose jūsų str. "Hegelio valstybės filosofija". Nebuvau skaitęs, ar buvau apkrautas kitais darbais. Pasigėrėjau. Ta proga prisiminiau ir redaktorių. Daug apie jį teiravaus, bet nieko nesužinojau. Jo vaikas nuėjo kitais keliais ir juo nesirūpina, bet dar pasityčioja. Skaudu. Juk tai buvo po Jakšto mūsų paskutinis universalus mokslininkas. Tokius tik amžius tegimdo!

Buvau Jus klausęs apie mūsų filosofą (Steponavičių). Sužinojau, kad miręs. Teko su juo išgyventi tam tikrą laiką Peterburge, Muenchene. Gabus tai vyras, bet, kaip lenkai pasakytų, "bez steru i busoli". Mėtėsi moksle nuo Hertlingo prie Lips'o, nuo Lips'o prie Wundto. Ką buvo rašęs, tai bent man nesuprantama. Girdėjau, buvęs net apskrities viršininku, o užsienyje darbininku. Gaila neišnaudotų talentų. Gal čia visa jo tragedija. Apie mano klaustą poetą (Vaitkų) girdėjau esąs miręs, nors nežinau kur. Dar kartą dėkoju už nepaprastą širdies gerumą. Jūsų *V. Jurgutis.*

1959.VI.11

Gaila man mano filosofo. Tai buvo gabus ir įdomus žmogus, bet visuomet plaukęs pavėjui. Neteko man su juo arčiau susigyventi. Per daug skirtingi buvo mudviejų keliai ir mudviejų pažiūros.

Apie "Logoso" redaktorių (prof. Pr. Dovydaitį) klausinėjau visų ir visur, kiek tai buvo įmanoma. Iš visko atrodo, kad jo nėra gyvųjų tarpe. Svietas pasakoja, kad jo sūnus pasityčiodamas skelbiąs, kad jis pasidaręs "archirėju". Girdėjau, duktė grįžusi labai liguista. Vaikai nebuvo verti tokio tėvo. Juk tai buvo po Jakšto mirties paskutinis universalinis mokslininkas mūsų žemėje. Tai tikras lietuviškas Leibnitz'as. Pa-

žinau jį dar kaip Maskvos universiteto I kurso studentą. Ne kartą teko jam parūpinti knygas ir daryti iš Muencheno bibliotekų knygų ištraukas. Rūpėjo man labai to žmogaus likimas, bet, deja, jo pėdsakai labai greit pranyko. Niekas nieko tikro apie jį negalėjo man pasakyti. Tasai draugas, kurį buvau minėjęs, tai prof. Pranciškus Kuraitis. Buvo jis paskutinį kartą pas mane šio mėnesio pradžioje. Atrodė žymiai pasitaisęs, palyginti su tuo, kaip buvo po sugrįžimo iš rytų šalies. Jis ir dabar tebėra susirūpinęs grynai abstraktiniais filosofiniais klausimais. Lenkai galėtų pasakyti apie jį: "Tai vienos didelės minties žmogus, tame yra jo jėga ir jo silpnumas".

1963.IV.23.

Mano ciceroniškas spėjimas atitiko tikrovę. Niekas kitas negalėjo tokio siuntinio sugalvoti ir pasiųsti. Tokio kito siuntinio nebuvau gavęs.

Seniau turėjau sekti gyvenimą, todėl turėjau periodinę spaudą. Retkarčiais paliesdavo ji ir mane asmeniškai. Pastebėjęs tokius rašinius, ar jų būta malonių ar nemalonių, neskaičiau. Bendradarbiai ir neprašomi prisiųsdavo, jei kas buvo neigiama bent įstaigos vardu atitaisyti. Sudrausdavau. Ne žodžiai, bet darbai turėjo kalbėti. Savo pažiūras tuo reikalu pasakiau "Pinigų" knygų žodyje. Tylėjimas nereikšdavo prancūzų "Combien il y a mepris dans un certain silence (Kiek paniekos slepia kai kuris tylėjimas"). Kas turi savo pažiūras ir jas vykdo, tas turi ir priešų, kurių neprivalo niekinti. Mėgdavau Tiutčevą, bet nepritardavau jo "Jis nebūtų turėjęs priešų, jeigu ne tavasis, o Rusija". Radęs jo mintį parafrazuotą antkapiuose, nėra ko girtis. Mirusis buvo "triapka", jeigu neturėjo asmeninių priešų. Periodinė spauda gali būti ir kvepianti gėlė, bet viendienė. Dvasia, laikanti paliegusį kūną, reikalinga pastovaus maisto, kurį teikia visų amžių klasikai. Jei kada pavartomi dienraščiai, tai juose ieškoma ko pastovaus. Minimo rašinio nebūčiau pastebėjęs, jei ne paliestas asmuo. Jis autoriaus nepažino Kaune, negalėjo kalbėti apie minimus asmenis, nes nežino nė dabar jų vardų, nė jų santykių, niekuomet nėra sėdėjęs užstalyje nė su vienu mano svečiu. Tos pačios vertės yra ir kitos apie tą asmenį žinios: nė jo vardas, nė pareigos nėra tikros. Už ką tas kerštas? Perskaičiau prašomas tik nurodomą vietą. Biržiška niekuomet nėra buvęs

promocijos komisijos nariu. Pati komisija seniai nebeveikė. Dėstytojai buvo skiriami. Pats buvau paliktas naujai sukurtame fakultete tik vieneriems metams, po trijų dienų turėjau pradėti paskaitas. Žinių apie mane netaisau, nes tai prieštarautų mano papročiams, būtų nesuderinama su mano įsitikinimais. Kam pelninga, tegu rašo, kam naudinga, tegu spausdina, kam malonu, tegu skaito. Jūsų autoriaus apibūdinimas, tur būt, bus teisingas. Draugas pataręs parašyti bus mane neblogai pažinęs. Istorinės autoriaus studijos neblogos. Jį patį mažai pažinau. Gyrė ir vienas jo profesorius, kuriam visi jo žmonės buvo nepaprasti. Neatsimenu, ar jis yra buvęs pas mane Kaune. Vilniuje neprašomas lankėsi kelis kartus, bet visuomet vieno kito palydovu. Kartą buvo palietęs politinį klausimą, bet išgirdęs nelauktą atsakymą, tuojau išėjo. Antro karo pradžioje pasireiškė buvęs nacių bendradarbiu. Gal tikėjosi vokiečius panaudoti mūsų reikalams, bet vokiečiai panaudojo jį savo naudai. "Du glaubst ausschieben, du wirst ausgeschoben", — sako jau Mefisto Štuthofe. Girdėjau, jo sudaryta žinoma sutartis su Gumbinės Gestapo viršininku prieš kokius šešius metus. Sakė man čia žinomas asmuo, skaitęs jo užrašus, aiškinęs kam reikia kai kurias vietas. Jie visi būsią atspausdinti atskiru veikalu ir paskleisti per įvairias organizacijas; esą ten išsireiškimų ne visai tinkamų spaudai. Nežinau, ar tie memuarai bus išleisti, ar jie tebetiriami.

Sveikinu Tamstą sąmoningai vardinių proga. Branginu praeities krikščionių ir senų lietuvių sveikinimo paprotį, kurio šaknys klasikiniame pasaulyje, kuris gaivino katalikus ir guodė mus varguose. Turėjau nuplėšiamą kalendorių, kur šalia senų vardų būta ir naujų. Spėju, kad neilgam, nes šeimos renkasi naujus. Gimimo dieną laikau ne linksmybių, bet liūdesio diena. Nieko nesu sveikinęs gimimo dieną ir manęs niekas nesveikino tokia diena. Kas laiko tą dieną linksma, svarbia, gali laikyti. Nieko tame negalėčiau matyti nei blogo, nei smerktino. Tegul tik ir ta diena padeda žmonėms "Superasque evadere ad auras" — pakilti į aukštesnes sferas (Horatius).

1963.VII.5/6

Jūsų laukiami laiškai visuomet su džiaugsmu sutinkami. Jie atneša žinių žiupsnelį apie artimus, pažįstamus ar bent žinomus asmenis. Jos gali būti liūdnos ar linksmos, bet visuomet brangios, visuomet teisingos. Jas tinka ne kartą tiesiog išgyventi, jos veikia ilgesnį laiką, jos skambėte skamba są-

nonėje. Liūdna žinia apie gripą ir jo pasėką — širdies ligą. Jei neminėti nepaprastai geros to vyro (M. Krupavičiaus) širdies, tai visuomet neužmirštami to vyro visuomeniniai darbai, kurių jokie žodžiai neužtrins, jokie laikai neišdildys. Jam priešingų pažiūrų asmuo yra pasakęs: "Kad tokį vyrą dabar turėtų Italija!".

Nustebino Vl. Stanka. Nuo seno jis garbindavo Asoką, nors ne visi indologai taip buvo juo sužavėti. Man nuostabu, kad tokių idėjinių pažiūrų autoriaus veikalą išleido tikybinė budistų organizacija. Kiekvieno asmens prigimtyje esama priešingybių, bet labai retai pasitaiko tokių tarp asmeninių įsitikinimų ir laisvai pasirinktų darbų prieštaravimų: pacifistas tobulina karo apkasų sistemą ir rašo pėstininkų taktikos vadovėlį; kosmopolitas, aukščiausias Kerenskio komisaras — pasidaro aršus patriotas, fašistų priešas pasiima ginti nacius ir taip uoliai gynė, kad turėjo ilgai teisintis fakultete; socialistas rašo "Pasaulinės istorijos dinamiką", kuri pataikauja diktatorių norams ir jų skaitoma per radiją studentams dėsto sekdamas Liszt'o teorijomis, bet tylomis ginti pasirenka jo griežtų priešų Karlo Bindingo ir Karlo Brikmeyerio mokslą. Panašių prieštaravimų esu nemažai pastebėjęs. Minėjau jums jo plačią erudiciją ir savo gerus santykius su juo, tačiau tos jo prieštaravimų pilnos politikos niekuomet negalėjau ir negaliu suprasti. Pats faktas, kad jo būta Petrogrado universiteto dėstytoju, rodo, kad proto mastu jo būta iš liemens ir iš stuomens vyro, žinoma, toli gražu nepasiekta to kas vadinta "mastityj professor".

Nuo vaiko atsimenu senatvėje vienkoju tapusį kolegą (prof. Step. Kairį), kuriam dažnai trukdydavau mokytis. Tokiais atvejais, norėdamas nusikratyti neprašytu svečiu, imdavo baidyti ateinančiu nadzirateliu Russel'iu, kurio vardą išgirdęs turėjau išsinešdinti. Ar jis bus baigęs savo atsiminimus? Jie turėtų būti gerokai platūs, visiems įdomūs ir palyginti objektyvūs. Per savo nepaprastai ilgą gyvenimą jam teko daug darbuotis, daug matyti, pastebėti ir dar daugiau pakelti. Jam pilnai tinka šie žodžiai: "Tu tiek temoki, tiek težinai, tiek tesi vertas, kiek pats esi iškentėjęs".

Iš laiško, raš. 1963.XII.3.

Balandžio vedybas vertinu, kaip ir senas draugas (M. Krupavičius), ne dėl to, kad būčiau tokių (mišrių) santuokų specialistas, bet dėl jų padarinių nykstančiai tautai. Esama

žmonių, kurie tokias santuokas skatina. Matyt, jos yra kai kam naudingos. Pastebėjau, kad sėslių ir nomadų vedybos retai tėra laimingos. Veikia amžina tų rasių priešingybė. Minima dažnesnė izraelitų hemofilija gali turėti ir kitų priežasčių, ypač įsikerėjusių tos pačios giminės ribose vedybos. Išminčių knygos, sunkią valandą duotos, išlaikė tautą ištisus amžius, nors ir teko pakelti sunkius, kruvinus smūgius, kai išgaišo tiek galingų tautų. Talmudas saugo tautą bei jos grynumą, todėl smerkia izraelito vedybas su kitataute. Tokias vedybas laiko santykiavimu su gyvuliu, kurs paprastai vadinamas ožka. Talmudistai žiūri pro pirštus į arijaus santuoką su izraelite, kuri tinkamai paveikia vyrą, neteršia Izraelio kraujo ir gimdo dažnai pusizraelitus. Talmudo tikslai bei idėjos valdo žymios žmonijos dalies jei ne sąmonę, tai pasąmonę. Talmudas net vertime nelengvai studijuojamas. Prieinamesnis mums monumentalus leidinys "Encyclopedia Judaica". Veikalas sukurtas visų izraelitų pastangomis. Autoriai tiki ir siekia objektyvios tiesos, gana drąsūs, atviri, nes nesitiki kruvinos Hitlerio rankos, nors ir buvo įspėti tokio masto katalikų rašytojų, kaip anglas Belloc ir vokietis Haecker.

Subjektyvi tiesa turi savo priežastis bei akstinus ir jiems sudaro atitinkamus pagrindus. Tos rūšies "tiesų" garbintojai ilgainiui nebetiki jokia tiesa ir virsta skeptikais. Juk Pilotas, tų laikų istoriko Flaviaus liudijimu, buvo rimtas vyras, bet žinomajame procese taręs klausimą "Kas tai yra tiesa" be niekur nieko išėjo, nes netikėjo jokios tiesos galimumu. Subjektyvia tiesa tiek tesidomėjau, kiek reikėjo pažinti paskiras sroves ar pavienio asmens nuomonę. Žinoma, neteikdamas jai jokios absoliutės vertės. Pats tikėjau objektyvia tiesa ir jos galutiniu laimėjimu.

"Das Wahre ist Gottesaehnlich" skambėjo ausyse "Aula magna" įrašas. Žmogus niekuomet neturi užmiršti Goethe's žodžio: "Es irrt der Mensch, solange er strebt". Bet kas žino, gal taip ir geriau. Girdėjau iš senų kalinių ir pats lageryje patyriau, kad nematoma ranka dažnai geriau sutvarko mūsų likimą, negu mes patys buvome sumanę. Panašių minčių radau ir knygelėje Vienos psichiatro Victor Frankl'io, kuris buvo ragavęs dviejų hitlerinių lagerių duonos, praskiestos mediena. Ir jis manąs, kad seniai būtų nebegyvas, jei būtų nusisekę visi jo žygiai.

Artinasi mūsų didžiausios taikos šventės, meilės dienos. Kur taika, meilė, ten ir laimė.

Iš 1969.VII.20 laiško.

Pasidžiaugiau, kad mano laiškas neskatino Jus tuojau imtis plunksnos. Mano korespondencija neturi jokių pašalinių tikslų, yra tik dvasios bendravimo reiškinys. Kaip ir kiekvienas dvasios bendravimo žygis, yra savo rūšies kūryba, kuri reikalinga atitinkamos nuotaikos. Jokie iš kalno sudaryti nusistatymai ir nutarimai nesukuria tinkamos nuotaikos. Ji ateina paprastai savaime, dažnai visai nelaukiama.

Gal ir tikrai ligą (plaučių uždegimą) bus padėjęs įveikti elan vital. Jaunomis dienomis skaičiau Bergson'o, to Galicijos izraelito, teorijas. Gal būt todėl, kad nepasižymėjau abstraktinės galvosenos gabumais, ieškojau pagalbos bergsoninės intuicijos moksle. Bergsono naujasis spiritualizmas buvo bepriartinąs jį prie transcendentinio Absoliuto, bet užkirto pradėtą kelią abstraktiški skolastikos protavimai.

Elan vital pasilieka elan vital, o ligos padariniai pasilieka padariniais, du kartus teko šauktis greitosios pagalbos. Buvau girdėjęs gražių dalykų apie Baršanskį iš jo mokinių. Būta nepaprastos širdies žmogaus, kuris susilaukė ir nepaprastų laidotuvių. Minios laisvu noru susirinkusių žmonių daugiau sakė, negu grupės pranešimai ar tuščios panegiriškos kalbos ties kapų duobe.

Šiandien aidu atsiliepė Jungfer'io mirtis. Neseniai laišku buvau klaustas, kodėl tas svetimtautis jaučiasi mums artimesnis ir tokiu esąs mūsiškių laikomas, negu kitas to paties fakulteto dėstytojas, Biržų ūkininko sūnus. Atsakyti nelengva. Jungfer'io raštus pažinau anksčiau negu jį patį. Nežinau, ar yra kas gražiau ir teisingiau atvaizdavęs okupantų šeimininkavimą mūsų krašte I karo metu, kaip autorius "Gesicht der Etappe". Mane paskatino dar 1920 m. įsigyti "Literatur Zeitung" su pastaba: "nevertas nešioti Koenigsrock, kas parašė tokį kūrinį". "Kulturbilder aus Litauen", ypač "Das Gesicht eines Volkes" parodė mums, ką mes turime savo žmonėse, kaip kad Lujo Brentano 1872 m. knyga parodė anglams, kad jie turi "Trade Union". Jungfer'is gerai pažino dvasinę mūsų žmonių kultūrą, kuri amatą paverčia menu, kas matyta padaro išgyvenimu, kas buvo paprastu gyvenimo papuošalu, ima laikyti giliu mistiniu regėjimu, kuri sukūrė prasmės kupinas pasakas (buvo įvairių tautų pasakų rinkėjas ir mėgėjas). Ir stebėtinas turiningų dainų melodijas, kuriose gali didžiuotis kilnia mūsų žmonių dora. Tas prancūzų hugenotų ainis turėjo visus

gražius savo protėvių privalumus ir tam giliam evangelikui galime teisingai taikyti nors ir transcendentinių idėjų priešininko Musset žodžius: "Heureux ceux qui passerent sur les âbimes en regardant le ciel" (laimingi tie, kurie peržengė prarajas, žiūrėdami į dangų).

1965.I.1-3 d. d.

Laiškas ilgiau užtruko negu buvau ketinęs. Ūkanotos trumpos dienos, paskutinės akies negalavimas neleido naudotis dirbtine šviesa; sporadiškos smegenų gėlos, sukeltos nuo vokiečių lagerio laikų, neveikiančios ausies organų pakrikimas trukdė paimti į ranką ne tik plunksną, bet ir knygą. Tačiau dejuoti skųstis negaliu, praeities smūgius, net ir patį Štuthofą numarino dovanojimo banga, nors atminimas ir pasiliko. Dovanoti yra lengviau, negu užmiršti.

Kas kitam daro gera, tas ir pats geriau atsistoja. Šiandien nedaug kam esu naudingas, bet vis dar galiu pasidalinti duona su karveliais ir cukrumi su kaimynu keturkoju. Jei neturėsiu kuo dalytis, liks mintys ir žodžiai. Darbais nieko nenuveikusi, amžių išgulėjusi lovoje Kotryna iš Shiedamm susilaukė tokio biografo, kaip garsus romanistas Javis Karl Huysmans, kurs davė tai knygai tokį įvadą, kuris geriausiai riša visas dabarties pasaulio problemas. Netekęs kilnesnių minčių, galėsiu pasakyti jaunystėje teatre girdėtas. Štuthofe kaliniu persirengusiam SS provokatoriui, kurs kurstė mane organizuoti sukilimą, priminiau Schuberto žodžius: "Nicht klagen, nicht klagen, geduldig ertragen, was Schicksal dir gegeben hat!".

Netekau artimiausio draugo: gruodžio 20 d. palaidotas prof. Kuraitis. Smulkesnių žinių neturiu, nes nepažįstu jo artimųjų. Per 58 metus mudviejų draugystės neaptemdė joks debesėlis. Mūsų filosofas geradaris, išleidęs į mokslus ne vieną asmenį, galingesnis raštu negu žodžiu. Gal per aukštai moksliškai ir doriškai jis vertino savo klausytojus, todėl ne visiems jo paskaitos buvo suprantamos, kai kuriais klausytojais teko nusivilti.

1965.VII.1/2 d.

"Liga sutrukdė man visą protinį darbą, atmintis stipriai nusilpo. Turiu baigti. Paskutinė akis dar labiau aptemo: raidės girtos, eilutės kreivos.

1965.XI.10

Širdies priepuoliai, akies nusilpimas. Rašau trumpai, nes maloniai sutikta man padėti parašyti šį laišką.

1965.XII.18

Dėkoju už amžiaus pasveikinimą. Senų izraelitų papročiu, tai pelenų diena, kada geriausiai matomos praeities spragos ir tai, kas nepadaryta. Tačiau dėkoju už atmintį. Lapkričio pabaigoje nustojau regėti, ištiko dar neišgyventas priepuolis. Daug sudariau rūpesčio artimiesiems ir daug vargo skaitlingam medicinos personalui. Tebeguliu lovoje. Dėkoju už viską.

1966.I.25 d.

Gavau jau tokį laišką:

Didžiai gerbiamas Tamsta, su didžiu liūdesiu širdyje turiu jums pranešti, kad 1966 m. sausio m. 9 d. 10 val. vakare po ilgos ir sunkios ligos Vilniuje mirė prof. Vladislovas Jurgutis. Palaidotas Palangos kapinėse prie savo tėvų *(Emilija Pukėnaitė).*

"Remti savo tautą išeivija gali dviem keliais — politiniai ir nepolitiniai. Nepolitiniu keliu galima ir turim palaikyti su Lietuva šeimyninius, religinius, kultūrinius, mokslinius, ekonominius ir labdaros ryšius. Gyvenamais laikais tokios rūšies ryšiai su kraštu nesusikerta su politiniais tikslais, nes toks ryšys su savo tėvyne taip pat yra kova su komunizmu . . . Šiandien gal jau visiems aišku, kad komunizmas negali būti nugalėtas užsidarymu ar bėgimu nuo jo . . . Komunizmas įlenda į kitų valstybių užsienių reikalų ministerijas, į vyriausius štabus, net į bažnyčias . . . Tad šiomis sąlygomis sėkmingiausia kova gali būti tik akis į akį, vyras prieš vyrą".

Mykolas Krupavičius

Juozas Tumas-Vaižgantas — "Tėvynės Sargo" redaktorius

PR. NAUJOKAITIS

Lietuviai katalikai jau nuo 1890 metų pradžios turėjo Tilžėje du kartu per mėnesį išeinantį katalikišką laikraštį "Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga". Liberalai turėjo inteligentams mėnesinį "Varpą" ir liaudžiai skirtą "Ūkininką". Tarp "Apžvalgos" ir "Varpo" dažnai kildavo aštri polemika įvairiais klausimais. Ypač aštrumu pasižymėjo "Apžvalga". Dalis inteligentiškesnių jaunųjų kunigų tuo "Apžvalgos" politikos aštrumu buvo nepatenkinti. Kilo sumanymas "Apžvalgą" sušvelninti, kiek reformuoti. Iniciatyvos ėmėsi Seinų seminarijos klierikai.

Svarbiausias "Apžvalgos" asmuo, jos siela, o nuo 1893 m. ir redaktorius, buvo kun. Kazimieras Pakalniškis, geras J. Tumo bičiulis iš seminarijos laikų (nors ir vyresnio kurso). Dėl to kun. J. Tumui ir buvo pavesta pasikalbėti su kun. K. Pakalniškiu. Kun. K. Pakalniškis tuomet vikaravo Mosėdyje. Ten nuvyko kun. J. Tumas ir mėgino redaktorių įtikinti, kad reikia keisti "Apžvalgos" kryptį. J. Tumo argumentų K. Pakalniškis ramiai išklausė, bet aiškiai pasakė, kad "Apžvalgos" kryptis nebus keičiama, nes laikraštis esąs skirtas kaimiečiams, kurie laikraščio kryptimi yra patenkinti, kad jie griežtesnį toną geriau suprantą.

Tada kun. J. Tumas ryžosi realizuoti jau nuo seniau nešiotą ir subrandintą mintį — leisti naują lietuvių katalikų laikraštį. Ir vardą J. Tumas jam buvo sugalvojęs — "Tėvynės Sargas". Šis naujasis laikraštis ėjo nuo 1896 iki 1904 metų. Kun. J. Tumas pirmajam "Tėvynės Sargo" numeriui parašė vedamąjį, bet visą žinių rinkimo ir redagavimo darbą pavedė kitiems kunigams. Kretingos vienuolyne rusai buvo uždarę tris veiklius kunigus patriotus: kun. Felicijoną Lialį, kun. Kazimierą Kazlauską ir kun. Stanislovą Stakelę. J. Tumas jiems ir pavedė darbą vykdyti. Šatėse vikaravo taip pat ištrėmimu rusų baustas kun. Domininkas Tumėnas — veiklus spaudos platintojas ir publicistas. Ir jis buvo įtrauktas į redakcijos darbą.

Tačiau pirmojo numerio išleidimas kiek užkliuvo. Kretin-

gos vienuolyno kunigai dalį medžiagos įdavė pasiuntiniui, jų pažįstamam ekskl ierikui J. Ložinskiui. Šį žmogų jie įgaliojo susitarti su Tilžės spaustuvininkais dėl laikraščio leidimo. Pasiuntinys, pirmiausia užsukęs į Bitėnus pas M. Jankų, susitarė laikraštį spausdinti M. Jankaus spaustuvėje. M. Jankus išspausdino tik vedamąjį ir kiek žinučių. Šitokio skurdaus pirmojo numerio J. Tumas negalėjo leisti platinti. Susitarimas su M. Jankum buvo nutrauktas. "Tėvynės Sargo" gerai paruoštas numeris išėjo 1896 m. pradžioje, atmuštas Tilžėje, Schoenkės spaustuvėje. Atsakomuoju redaktoriumi pasirašė J. Lapinas. Nuo pirmo iki 7 nr. redaktorium buvo kun. F. Lialis, po jo iki 1897 m. 11 nr. — kun. D. Tumėnas. Bet ir tuo metu redaktorių darbui vadovavo kun. J. Tumas. Tuo metu, nuo 1895 m. iki 1898 m., kun. J. Tumas buvo vikaru Mosėdyje. Iš tos vietos sunkiau buvo susisiekti su Tilže. Reikalai pagerėjo, kai 1898 metais buvo perkeltas vikaru į Kulius, tik 20 km. nuo Gargždų pereinamojo punkto. Visą "Tėvynės Sargo" redagavimo ir leidimo naštą ant savo pečių J. Tumas nešė nuo 1897 m. pabaigos iki 1902 pabaigos. Tada, už knygų platinimą buvo rusų laikomas namų arešte, tik per stebuklą išlikęs nuo ištrėmimo į Sibirą, dvasinės vyriausybės persekiojamas ir spaudžiamas pasitraukti nuo lietuviškos spaudos darbo, J. Tumas "Tėvynės Sargo" redagavimą perdavė kitam spaudos apaštalui kun. Antanui Milukui.

"Tėvynės Sargo" siela visą laiką buvo kun. J. Tumas. Jis rašydavo vedamuosius ir kitus programinius bei idėjinius straipsnius, taisė ir derino kitų raštus.

"Tėvynės Sargo" programa beveik ištisai yra jo redaktoriaus kun. J. Tumo kūrinys. Štai pagrindinės tos programos gairės. Laikraštis buvo aiškiai katalikiškas. Savo liniją laikraštis šitaip buvo išreiškęs: "Mylėk V. Dievą už viską labiaus, artimą kaipo pats save, o Tėvynę už save daugiaus". Tautiškumo sąvokos "Tėvynės Sargas" nebuvo aiškiai suformulavęs. Vėliau J. Tumas rašė, kad tai buvo savaime aiškus dalykas: būdamas lietuviu, negi turi dar šaukti lietuviu esąs. Praktikoje tautiškumas buvo siejamas su religija. Tai turėjo didelės reikšmės lietuvių liaudies tautinės sąmonės ugdyme, padėjo atsispirti rusinimui, sugriovė įsigalėjusį "lenkų tikybos" mitą. Lietuvybė ir katalikybė sudarė "Tėvynės Sargo" visuomeninio veikimo pagrindą. Jau pačioje pradžioje T. S. pasisako, kad jis stovės apšvietos, tikybos ir lietuvių kalbos sargyboje. Tą sargybos pareigą vykdydamas, laikraštis nuo-

latos kovojo už spaudos grąžinimą, kėlė viešumon žandarų niekingus darbus persekiojant lietuvišką spaudą, ragino žmones rašyti pavienius ir kolektyvinius prašymus carui, ministeriams, gubernatoriams. Taip pat reikalavo lietuvių kalbos mokyklose, teismuose, valdžios įstaigose. Reikalavo katalikams lygybės su stačiatikiais skiriant į valdžios tarnybą, reikalavo teisės gauti darbą savo tėvynėje. Aiškių revoliucinių šūkių T. S. vengė, nes ginklu kovoti dar neatėjęs laikas.

Gana griežtą liniją T. S. buvo užėmęs švietimo reikalu. Buvo įsivestas specialus mokyklų skyrius, kuriame kiekviename numeryje buvo korespondencijų iš atskirų vietų švietimo reikalais. J. Tumas turėjo gerai organizuotą bendradarbių tinklą. T. S. atvirai ragino į rusiškas mokyklas savo vaikų neleisti, o mokyti juos skaityti ir rašyti namie. Negailėjo pabarti sulenkėjusius dvarininkus ir tautinių lietuvių reikalų nesuprantančius kunigus.

Ekonominė T. S. programa labai plati ir pozityvi, ne siauresnė už "Varpo" programą. Lietuvių įsitvirtinimą žemės ūkyje Vaižgantas vėliau plačiai vaizdavo "Gondingos krašte". Panaši programa buvo skelbiama ir "Tėvynės Sarge". Lietuviai neturį žemės išleisti iš savo rankų, turį supirkinėti nusigyvenusių dvarų žemes, neturį žemės skaldyti į mažus gabalėlius, bet išlaikyti pakankamai didelius ir pajėgius ūkius. Žmonės turį be reikalo nesibylinėti, nebėgti, visa palikę, į svetimus kraštus tariamos laimės ieškoti. Lietuvis turįs jaustis savo žemėje šeimininku. Reikia mokytis amatų, steigti įmones, dirbtuves, imtis prekybos, paveržti iš kitataučių pelningą prekybos ir amatų sritį. Nemėtyti pinigų degtinei, o taupyti ir geriau įsikurti. Buvo laikraštyje ir praktiškų ūkinių patarimų skyrius.

Greta tų programinių dalykų buvo platus pažangos aprašymų skyrius, kur buvo džiaugiamasi kiekvienu lietuvio laimėjimu ekonominėje srityje, pabarami apsileidėliai, tinginiai.

"Tėvynės Sargas" ugdė ir grožinę literatūrą: dėjo grožinės literatūros kūrinių, aptarė naujas knygas. Tas pats buvęs "Apžvalgos" redaktorius kun. K. Pakalniškis, "Apžvalgai" užsidarius, rašydavo įdomių beletristinių pasakojimų "Tėvynės Sargui".

Kadangi "Tėvynės Sargas" buvo liaudžiai skiriamas laikraštis, tai inteligentijai 1900 m. kun. J. Tumas įsteigė trimėnesinį priedą — žurnalą "Žinyčią", kurią pats redagavo, o vėliau perdavė kun. A. Milukui.

Kun. J. Tumas sugebėjo apie "Tėvynės Sargą" suspiesti labai daug gerų bendradarbių — kunigų ir pasauliečių. Nors polemikos su "Varpu" neišvengė nė "Tėvynės Sargas", bet toji polemika buvo kultūringa, sugebanti pagerbti ir nepriimtiną nuomonę. Redaktorius visada stengėsi ir kitos ideologijos laikraščiuose pirmiausia pastebėti tai, kas teigiama, kas visiems lietuviams yra bendra ir priimtina. "Tėvynės Sargo" idealas buvo visų lietuvių bendras darbas, tautinė vienybė.

Savo pozityvistinę programa "Tėvynės Sargas" parėmė ir papildė "Varpo" tos krypties programą, o savo romantiniu tautiniu idealizmu pratęsė "Aušros" patriotinę linkmę.

J. Tumas - Vaižgantas buvo gyvenime ir kūryboje sintezės ieškotojas, derintojas, plačių horizontų žmogus. Tokia tautinių ir religinių idealų sintezė ir plati gyvenimo apimtis atsispindėjo ir jo redaguotam "Tėvynės Sarge". Į visus darbus J. Tumas - Vaižgantas įdėjo daug širdies ir blaivaus proto. Širdies šiluma, plati tolerancija, išmintingi sprendimai dvelkia net po daugiau negu 70 metų iš anų senųjų "Tėvynės Sargo" puslapių, kai juos redagavo ir prirašė J. Tumas-Vaižgantas.

J. Tumas - Vaižgantas buvo ne tik redaktorius, bet ir leidėjas. Nelengva tai buvo našta. Ano meto sąlygose, kai laikraščio viešai net užsiprenumeruoti nebuvo galima, be aukų iš pašalinės paramos joks lietuviškas laikraštis negalėjo išsilaikyti. Tų aukų pasirinkdavo taip pat redaktorius. Kartais tekdavo jam nukeliauti gana tolimą kelią, kai jautė, kad gali kiek pinigų spaudos reikalams gauti. Pav., yra žinoma, kad J. Tumas kelis kartus vyko pas Vadoklių kleboną rašytoją kun. Balvočių - Gerutį, kurs tokiems reikalams buvo dosnus.

Ir pats redagavimo, susirašinėjimo darbas buvo pilnas pavojų, reikalavo daug nervų įtampos. Rankraščius reikėjo siųsti ne paštu, bet per patikimus pasiuntinius. "Visa redakcija yra mano sutanos kišenėse" — juokdavosi J. Tumas. Pasitaikydavo, kad rankraščiai pakliūdavo į žandarų rankas. Platinimo darbas taip pat rūpėjo redaktoriui. Savo brolį Joną su "Tėvynės Sargo" pilnu lagaminu J. Tumas įtraukė į didelę nelaimę: jį žandarai suėmė, laikė kalėjime, paskui daugeliui metų ištrėmė į Rusiją. Tuo tarpu tėviškės ūkis visai nusigyveno, sunyko ir perėjo į svetimas rankas. Tai toki buvo anais laikais redaktoriaus "pyragai". Tik tokios neišsenkamos energijos ir ištvermės vyras, koks buvo kun. J. Tumas - Vaižgantas, pajėgė tokius darbus dirbti.

DEVYNIASDEŠIMT METŲ NUO "AUŠROS" UŽTEKĖJIMO

PR. NAUJOKAITIS

Devynioliktojo amžiaus paskutinį ketvirtį jau buvo susidariusi gana gausi lietuviška inteligentinė visuomenė. Lietuviškos veiklos židiniai buvo Marijampolės gimnazija, Veiverių mokytojų seminarija, Seinų kunigų seminarija, Kauno kunigų seminarija, Šiauliai, Vilnius ir kai kurios mažesnės vietos. Židiniai kūrėsi ir už Lietuvos ribų: Maskvos, Petrapilio ir Varšuvos universitetų lietuviai studentai būrėsi krūvon ir rūpinosi lietuvių tautos reikalais. Taip pat kultūriškai reiškėsi ir gausi Rygos lietuvių kolonija. Lietuviškai veiklai plečiantis, atsirado gyvas reikalas turėti ir patriotinės linkmės lietuvišką laikraštį. M. Lietuvos lietuviškuose laikraščiuose nelengva buvo išspausdinti patriotinius straipsnius dėl vokiečių politikos nepalankumo lietuvių tautiniam judėjimui. Patriotinis lietuviškas laikraštis turėjo uždavinį tiesti tautinės ir visuomeninės ideologijos pagrindus, formuoti jos principus, organizuoti visuomenę, skatinti imtis plunksnos visus susipratusius lietuvius inteligentus. Tiems uždaviniams vykdyti ir buvo įsteigtas pirmasis lietuviškas patriotinis laikraštis "Aušra".

Pirmasis "Aušros" numeris buvo išleistas 1883 metų kovo mėnesį Ragainėje, Albano ir Kibelkos spaustuvėje. Dėl laikraščio išleidimo buvo ilgokai susirašinėjama, tariamasi. Išleidimo garbė teko dr. Jonui Basanavičiui. Jis 1882 m. iš Bulgarijos atvyko į Prahą, arčiau M. Lietuvos, kur buvo numatyta laikraštį spausdinti. Apie "Aušros" įsteigimą pats J. Basanavičius taip pasisako: "Prahoj dar esant, pradžioje 1883 m. susitariau su Višta liu ir J. Mikšu išleisti, po mano rėdymu, literarišką laikraštį, kuriam vardą "Aušros" suteikiau; tikslas jo — lietuvius pabudinti iš miego... Tokiu būdu, man su Vištalium, kaipo literatams, su J. Mikšu, apsiėmusiu spaudinimą bei platinimą laikraščio prižiūrėti, susitelkus, teko trims prie lopšio gemančios "Aušros" stovėti.

"Aušra" buvo mėnesinis žurnaliukas, nedidelės knygelės formato. Tačiau dėl piniginių sunkumų ir kitų priežasčių tekdavo kartais leisti dvilypius ar trilypius numerius. Per visą "Aušros" gyvanimo laikotarpį nuo 1883 m. kovo mėnesio iki 1886 m. liepos mėnesio išleista 40 munerių, iš viso tik 29 kny-

gelės. Piniginė laikraščio padėtis buvo sunki. Kaip ir kitas lietuviškas knygas, "Aušrą" platino knygnešiai. Nuolatinių užsimokėjusių prenumeratorių laikraštis teturėjo tik tarp 70-300. Buvo spausdinama 1000 eg. Nuolatos savo pinigais "Aušrą" rėmė J. Mikšas, M. Šernius, M. Jankus, J. Vištaliauskas, J. Basanavičius.

Pradėta spausdinti Ragainėje, netrukus "Aušra" buvo perkelta į Tilžę, į Otto Mauderodės spaustuvę, o nuo 1885 m. į ten pat įsigytą J. Mikšo spaustuvę. Šiai spaustuvei 1886 m. bankrutavus, ir "Aušra" užsidarė. Vietoje "Aušros" pradėjo eiti kiti laikraščiai. "Aušra" apie save buvo sutelkusi įvairių ideologinių pažiūrų lietuvius. Bet jau "Aušros" puslapiuose pakankamai išryškėjo lietuviškos visuomenės ideologiniai skirtumai — bent dvi idėjinės linkmės: liberalinė pozityvistinė ir kiek konservatyvi katalikiška. Tos dvi kryptys steigė ir savo laikraščius. Tik dėl to "Aušra" nebuvo atgaivinta.

"Aušros" redaktoriai keitėsi kelis kartus, kartu kiek keitėsi ir laikraščio kryptis. Nuosaikusis J. Basanavičius suredagavo tik pirmuosius 7 numerius. Nuo 1884 m. kovo mėn. iki tų metų 6 nr. "Aušrą" redagavo ir atsakomuoju redaktorium buvo dr. J. Šliupas. Jis pasuko laikarštį pozityvistine kryptimi ir nuo "Aušros" atbaidė kai kuriuos kunigus. Vokiečiams J. Šliupą išvarius, "Aušrą" ilgesnį laiką tvarkė J. Mikšas ir M. Jankus. Jie laikėsi nuosaikiosios linijos. Tik 1886 m. paskutinius numerius suredaguoja J. Andziulaitis ir J. Mačys-Kėkštas, vėl pasukdami "Aušrą" į kairę.

Smulkiai formuluotos programos "Aušra" nebuvo paskelbusi. Bendrais bruožais jos programa buvo nusakyta J. Basanavičiaus prakalboje, įdėtoje pirmame numeryje. Jau pats motto: "Homines historiarum ignari semper sunt pueri" — žmonės nepažįstą istorijos visada tebėra vaikai — rodo, kad savos garbingos praeities pripažinimas užims laikraštyje svarbią vietą. Jausmingais žodžiais J. Basanavičius skundžiasi, kad nyksta lietuvių tauta. Išdilo iš atminties laimingo nevergiško gyvenimo atminimas. Liko tik vienintelis turtas — garbinga kalba, bet ir ši nykstanti visuose pakraščiuose. Nelietuviškos mokyklos naikinančios lietuvių kalbą labiausiai. Dėl to patiems reikėtų pasirūpinti savo vaikus mokyti lietuviškai. Didžiausias laikraščio rūpestis būsiąs duoti pažinti broliams lietuviams senovės Lietuvos įvykius ir mūsų garbingų sentėvių darbus. Pažada laikraštis duoti žinių ir iš visuotinio mokslo, iš ūkio ir gamtos mokslų. Ir tautosakos rinkėjai laikraštyje rasią sau vietos.

Suglaustai galime taip papunkčiui sužymėti "Aušros" programą: 1) tautinės garbės ugdymas, atsiremiant į Lietuvos praeitį, į gilesnę senovę, 2) tautos teisių ir tautinės lygybės kėlimas, 3) gimtosios kalbos aukštinimas ir ugdymas, 4) tautos vienybės siekimas, 5) taikus sugyvenimas su kaimyninėmis tautomis, 6) aktualūs dabarties reikalai. Pažymėtina, kad visų tų uždavinių vykdymas apgaubiamas besąlyginiu idealizmu ir entuziazmu. Visame savo veikime aušrininkai vadovavosi ne tiek realia dabartimi, kiek romantiška praeitimi ir tikėjimu į idealią ateitį. Į senovę aušrininkai gilinosi ne ją moksliškai tirdami, bet ja žavėdamiesi, savo vaizduotėj atkurdami ją kaip laimingiausią Lietuvos amžių. Apie laisvą ateities Lietuvą jie dar nedrįso konkrečiai kalbėti. Jie tik pranašavo laimingą rytojų ir tikėjo į tautos prisikėlimą. Tačiau tos romantiškos svajonės, besąlyginis idealizmas atliko didelį tautinės sąmonės žadinimo vaidmenį.

Teisingai pastebi mūsų kultūros istorikai, kad "Aušros" reikšmė glūdi ne laikraščio turinyje, ne tuose nelabai gabiai parašytuose eilėraščiuose ar publicistiniuose straipsneliuose, kurie ten buvo išspausdinti, bet patriotinėje dvasioje, kurią skelbė kiekvienas aušrininkų darbelis. Tuo atžvilgiu **"Aušra" yra naujos epochos pradžia lietuvių tautos istorijoje.** Tik ta dvasia derino ir jungė vienybėn labai margą bendradarbių būrį. Tautinės sąmonės žadinimo uždavinys, momento svarbos nujautimas spietė aplink "Aušrą" įvairių pažiūrų žmones. Tautinio susipratimo linkmė sugebėjo derinti vienybėn kitais atžvilgiais prieštaraujančias bendradarbių idėjas.

"Aušros" vaidmuo svarbus ir lietuvių literatūros istorijai. Laikraštis subūrė apie 70 plunksną bent kiek valdančių lietuvių inteligentų. Kai kurie jų pasireiškė ir išliekančiais literatūros kūriniais. "Aušra" buvo vieša tribūna, iš kurios į visuomenę galėjo prabilti savo kūriniais rašytojai, savo straipsniais publicistai.

"Aušros" sukaktį minint, reikia pažymėti, kad to laikraščio puslapėliai buvo kuklūs, jos redaktoriai neturėjo net žmoniškų savo darbui sąlygų, jos programa tebuvo tik bendrais bruožais apmesta, ir pats laikraščio amžius buvo trumpas, bet jos reikšmė įvairiais atžvilgiais buvo labai didelė. "Aušra" pramynė kelius, **atidarė duris plačiam tautiniam veikimui.** Ji pati buvo tautinio subrendimo išdava, bet su jos pasirodymu tautinis brendimas eina jau nebe lėtu žingsniu, o lekia šuoliais.

TIKINČIŲJŲ PERSEKIOJIMAS LIETUVOJE

"Kaip pavasario žydinčioje šventėje
Žydi Kristaus šviesi vėliava.
Su Tavim eina tautos gyventi,
Su Tavim eis visa Lietuva! . ."

B. Brazdžionis

"Laikysiu pastorolą tol, kol į mano rankas įdės grabnyčios žvakę.

Vysk. K. Paltarokas

"Ateitis yra mano. Kristus nugalės. Nugalės ir mano tėvynė Lietuva".

Vysk. V. Borisevičiaus žodžiai sovietiniame teisme paskelbus jam mirties sprendimą.

Sovietų Rusija okupavo Lietuvą birželio 15 d. 1940. Lietuvoje buvo virš trijų milijonų gyventojų, kurie tikybų atžvilgiu buvo pasiskirstę sekančiai:

katalikų — 80,5%, protestantų — 9,5Į, izraelitų — 7,3Į, stačiatikių — 2,5% ir kitų — 0,2%.

Lietuviai sudarė 80,6% visų krašto gyventojų ir jų 94.4% buvo katalikai.

Lietuvos bažnytinėje provincijoje tuo metu buvo:

arkivyskupų — 2, vyskupijų — 4, bažnyčių — 726, koplyčių — 256, kunigų — 1368, arkivyskupų — 2, vyskupų — 10. Kunigų seminarijų — 4, klierikų — 470, vienuolynų vyrų — 36, vienuolių — 574, vienuolynų moterų — 82, seserų vienuolių 934.[1]

Lietuva buvo šventovių ir kryžių šalis. Prof. Ignas Končius (Br. Kviklys, "Mūsų Lietuva", t. IV, psl. 183), apvažinėjęs ar pėsčias apėjęs 2424 kryžius, esančius kapinėse, senkapiuose. Vienam kaime teko daugiau negu po vieną (vidutiniškai I, 3).[2]

Komunizmas nėra ekonominė sistema, bet filosofinė, religiniais pradais grindžiama, doktrina. Kitai pasaulėžvalgai erdvėje, kurią valdo marksistinis - lenininis - maocetunginis komunizmas ir jo "angelas sargas" KGB, vietos nėra.

Pirmosios Lietuvos okupacijos 1940 - 1941 m. metu okupantai tuojau pradėjo kovą prieš Bažnyčią ir tikinčiuosius. 1940.VI.25 paskelbė, jog Bažnyčia atskiriama nuo valstybės, birželio 30 — nutraukė konkordatą su Šv. Sostu ir įsakė jo nuncijui L. Centos išvykti iš Lietuvos.

Liaudies Seimui paskelbus žemės suvalstybinimą, savininkams buvo palikta 30 ha., o parapijoms tik 3 ha. Iš bažnyčių ir vienuolynų buvo atimta apie 20,000 ha žemės. Dvasiškiams buvo nustota mokėti algos bei pensijos; konfiskuoti jų pinigai bankuose bei taupomose kasose. 1940 m. VII.6 buvo nacionalizuotos vienuolynų bei katalikiškų bendruomenių spaustuvės, atimti knygynai, o rastos religinės knygos konfiskuotos ir naikinamos. 1940 m. spalių 31 buvo suvalstybinti visi privatiniai pastatai, turį daugiau kaip 220 kv. m. miestuose ir 170 kv. m. kaimuose. Net kulto tarnams buvo atimtos visos patalpos. Jiems buvo nustatyta nuoma tris kartus didesnė už vadinamą darbo žmonių nuomą[3]

Įsiveržusi Raudonoji armija užėmė savo reikalams daug bažnytinių pastatų, jų skaičiuje Vilkaviškio ir Telšių kunigų seminarijos rūmus. Buvo uždraustas religijos mokymas mokyklose, malda prieš pamokas ir po pamokų, iš mokyklų pašalinti kryžiai ir visi kiti religiniai ženklai. Teologijos - filosofijos fakultetas buvo uždarytas, o visos privatinės mokyklos suvalstybintos. Kariuomenės, kalėjimų ir ligoninių kapelionai buvo atleisti. Kunigai buvo paskelbti liaudies priešais ir išnaudotojais. Bažnyčią likviduoti turėjo padėti aštri priešreliginė propaganda.

Komunistiniai okupantai savo tikslų neslėpė. Maskvos satrapas Lietuvai Pozdniakovas, vieno pasimatymo metu, vysk. V. Brizgiui aiškino, "Jog katalikų dvasiškiai turėtų suprasti padėtį ir tapti pozityviai lojalūs naujai santvarkai . . . Kas Rusijoje buvo pasiekta per 20 metų, Lietuvoje pakaksią 2 - 3 metų. Ir pats vyskupas turėtų apsigalvoti, ką veiksiąs po kelerių metų, kai niekas jo neklausysiąs".[4]

Okupantai išleido keletą slaptų potvarkių NKVD apskričių viršininkams, kaip reikia organizuoti kovą su priešišku dvasiškijos veikimu. Taip pat buvo liepta skubiai sudaryti sąrašus visų tikybų dvasininkų, nurodant jų autoritetą masėms ir visuomeniniam politiniam krašto gyvenimui. Tai buvo įžanga į dvasiškių areštus ir deportacijas. Jau pirmoje okupacijoje Lietuvoje buvo suimti net 152 kunigai. NKVD reikalavo iš jų pasižadėjimo tapti slaptais bendradarbiais ir

šnipinėti kunigus, pažįstamus žmones ir net savo vyskupus. Iš tų 152 suimtųjų palūžo tik 12 ir tik 3 yra davę nereguliarių pranešimų . . .

NKVD planus lietuvių tautos tikinčiųjų genocidui suardė Vokietijos - Rusijos karas.

Tačiau 1944 m. antroje pusėje, S. Rusija reokupavo Lietuvą, ir tikinčiųjų naikinimas buvo atnaujintas.

Paveikti masinio bolševikinio teroro, įvykdyto 1940 - 41 m., 1944 m. pasitraukė į Vakarus 3 vyskupai ir 257 kunigai bei vienuoliai. Bet su savo giliai tikinčia tauta pasiliko septyni vyskupai, virš 1000 kunigų, keli šimtai vienuolių. NKVD dirbo išsijuosusi. Naikino tautos mases. Neužmiršo ir dvasiškių. 1945 - 47 į Sibirą ištremta apie 357 kunigų. 1956 m. grįžo apie 130. Tikslių duomenų nėra, bet prileidžiama, kad virš 200 lietuvių kunigų mirė Sibire (op. cit.). Priminsiu, kad Lietuvoje kunigų buvo 1940 — 1368, 1960 — 929, 1971 — 808 (op. cit., psl. 393).

Buvo nukankinti vyskupai V. Borisevičius, Pr. Ramanauskas, arkiv. M. Reinys. Vysk. T. Matulionis buvo ištremtas 10 metų. Grįžusiam neleido eiti pareigų. Taip pat uždraudė eiti pareigas vyskupams J. Steponavičiui ir V. Sladkevičiui.

Dabartinėje Lietuvoje Bažnyčia nėra atskirta nuo Valstybės, bet valstybės pavergta.

Pavergimą vykdo komisaras kulto reikalams prie Ministrų Tarybos. Be leidimo joks kunigas negali eiti savo pareigų. Okupuotos Lietuvos kunigai yra trijų kategorijų: a) turintieji leidimus eiti klebonų ir vikarų pareigas, 2) turintieji leidimus eiti kunigiškas pareigas, bet negalį užimti atsakingų vietų (altaristai), c. kunigai, kuriems atimti leidimai ir uždraustos bet kokios kunigiškos pareigos. Paskutiniu laiku jų skaičius didėjo.

Be kulto komisaro sutikimo niekas negali būti paskirtas klebonu, vikaru ar perkeltas iš vienos vietovės į kitą. Kunigų kilnojimus įsako kulto komisaras, o vyskupijų valdytoja jas vykdo. Jei nėra vyskupijų valdytojų, tai į vakuojančias klebonų vietas pradėjo skyrimus daryti pats komisaras. Kadangi kunigai tokių neteisėtų paskyrimų nenorėjo pripažinti, tai jau atsirado parapijų be klebonų.

Visoje erdvėje tarp Karaliaučiaus — "Kaliningrado" iki Vladivostoko — SSSR, Kinijoje, Rytų ir Pietryčių Europoje — visur kur įsitvirtino dialektinio materializmo išvystytas ir įgyvendintas quasi-komunizmas — viešpatauja dvasinis ir kul-

tūrinis genocidas. Jo aukomis yra tapę apie vienas šimtas milijonų žmonių.

Pangenocido vėliavnešis Sovietų Rusija. Tai ne naujiena. Rusija istorijos tėkmėje buvo tautų kalėjimas. Ji nepadarė nė vienos užkariautos tautos laiminga. O dabartinė SSSR, komunistinio imperializmo vykdytoja, yra ir tautų kalėjimas ir tautų kapinynas.

Nepsakoma mūsų tautos tragedija yra, kad ji nuo 1796 m. (išskyrus 1918 - 1940 m.) iki šiandien yra Rusijos pavergta. Pastaroji, norėdama sunaikinti mūsų tautinį individualumą ir integralumą, vartojo ir vartoja skaitlingas genocidiškas priemones. Jomis neribotai naudojosi carai, jas neaprėžtai vartoja ir komisarai.

Apie dabartinės Lietuvos tikinčiųjų kovą ir gynimasi plačiai yra rašoma Lietuvos Bažnyčios Kronikoje.

Sekančiuose puslapiuose spausdinamas straipsnis "Kražių Skerdynės". Jos įvyko 1893 m. Straipsnio autorius yra lietuvių tautos tribūnas, tuatinio atgimimo prometėjas ir tautos himno autorius dr. Vincas Kudirka.

Straipsnis buvo atspausdintas Varpo Nr. 2, 1894 m. Jisai dramatiškai atvaizduoja lietuvių tikinčiųjų persekiojimą ir jų neatlaidžią, besąlyginę kovą už savo religinius įsitikinimus.

D i j a s

1. Kova prieš Dievą Lietuvoje, dr. J. Savasis, psl. 9 10, Putnam, 1963.
2. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva, IV t., psl. 183.
3. Kova prieš Dievą, psl. 14.
4. Lietuvių Archyvas, I t., 61 - 62 p. p.

ATMINČIAI KRAŽIŲ KANKINTINIŲ — KRAŽIŲ SKERDYNĖS

Iš "Varpo" Nr. 2, 1894 m. Kalba netaisyta

Dvigalvis šiaurių erelis, pripratęs maitintis gyva mėsa savo priklausančiųjų ir gaivinti troškimą nekaltųjų krauju, tur būt buvo labai išalkęs ir ištroškęs, nės, nesigėdydamas nė civilizuotos Europos, nė iš arti žiūrinčio XX amžiaus, suruošė sau lapkričio mėnesyje sukakusių metų kruviną pokilį Kražiuose, Kauno gub. Panorėjo paragauti neįveikiamos Lietuvių mėsos ir užsigerti jų kraujo, tuo gardum ir gausum krauju, kuriuo negalėjo atsigerti kryžiokai ir neįstengė viso išsunkti — patys galą gavo, o viso neišgėrė!

Atsitikimas Kražiuose, paskiriantis tai vietai pirmesniuosius lapus istorijoje persekiojimų, į trumpą laiką apipuoštas tapo daugeliu įvairių varijantų, parodančių ne tiek patį grynumą teisybės, kiek reiškiančių tą dalyką, kad turėjo būti atsitikimas baisus, jeigu išgąsdino svietą, sujudino mintis, pakūrstė fantaziją.

Dėlto gi, nesilytėdamas tų varijantų, keliais žodžiais suimsiu tik nuogą faktą, pažyminsiu jį kaipo liekaną būsiamiems laikams, liudyjančią mūsų neišpasakytai vargingą padėjimą po Maskolium.

Kražiuose buvo dvi bažnyčios: medinė parapijos, jau sena, ir mūrinė minyškų. Maskolių valdžia, pasiremdama ant savo dogmato *odin car, odin Bog* (vienas caras, vienas Dievas) stengiasi — visi tai matome — padaryti iš Lietuvos su katalikyste Maskoliją su pravoslavija: smaugia Lietuvius, idant jie prasitrauktų ir duotų vietą Maskolių kolonistams; naikina katalikų bažnyčias, idant galėtų įsiveržti pravoslavija. Tarpu kitų liudyjimų šitos teisybės išduotas tapo 1891 m. caro dekretas: "Viešpats ciesorius 12 dieną gruodžio 1891 m. augščiausiai teikėsi paliepti išdildyt Kražių klioštorių su bažnyčia ir šventorium, o užsilikusias da minyškas perkelti į Kauno klioštorių, topat zokono".

Parapijonys, dagirdę apie tai, kreipėsi su prašymais prie vyriausybės, idant paliktų jiems mūrinę bažnyčią. Kokios buvo pasekmės jų maldavimų, aiškiai parodė antras caro dekretas: "Viešpats ciesorius 10 dieną berželio 1893 m. augščiausiai

leido 1) pavesti ant naudos *Kovenskoi Voskresenskoi cerkvi* prigulėjusi išdildytam Kražių klioštoriui ežerą Pažerių kaime, Kauno gub., 2) pavesti iždui vėjinį malūną ir laukus to klioštoriaus, 3) bažnyčią ir visas prigulinčias Kražių klioštoriui triobas sugriauti, o medegą nuo jų, lygiai ir klioštoriaus plecius paversti ant įsteigimo minėtam miestelyje Kaimo - Ūkiškos mokyklos".

Tada parapijonys da smarkiaus ėmė trūstis apie užlaikymą paskirtos ant sugriovimo bažnyčios. Kreipėsi prie Vilniaus generalgubernatoriaus, kreipėsi ar tik ne kelis kartus prie paties caro, idant susimylėtų ir paliktų bažnyčią. Ir laukė nabagai, turėdami viltį, kad caras jau tiktai išklausys ir teiksis atsakyti. Bet Kauno gubernatorius to atsakymo laukti nenorėjo — matyt žinojo, kad nėr ką laukti — ir 10 (22) lapkričio atvažiavo su policija į Kražius uždaryti bažnyčią. Daugybė susirinkusių žmonių ėmė prašyti gubernatoriaus, kad susilaikytų su uždarymu bažnyčios tik tol, kol neateis iš Peterburgo atsakymas, ir tuotarpu nedavė policijai veikti. Gubernatorius parsigabeno iš Varnių 300 laukinių Europos žmonių, vadinamų Kazokais, ir su jų pagelba *priviol v ispolnenije Visočaisėje povelenije* (išpildė augščiausią paliepimą). Kazokai, tinkantiejie ištikro tiktai pritaikymui caro įsakymų, užpuolė su visu savo žvėriškumu ant susirinkusių žmonių. Kiek buvo subadytų, kiek įstumtų į upę prigėrusių, tikro skaitliaus nežinau. Kiti visi, ką nespėjo pabėgti arba prigerti, tapo apsupti ir pateko aiškinimui caro įsakymų — kazokų nagaikoms. Kiekvieną paeiliui, vyrišką ar moterišką, mėsinėjo nagaikomis pasiutę kazokai, o trįs pavadinti tam tyčia daktarai, žiūrėdami kankintinių pulso, sprendė, kiek nagaikų kiekvienas gali išlaikyti. Keli numirė tuoj, bekapojant ant vietos, kiti ant rytojaus, o kiek iš to apsirgo ir paskiau numirs — nežinia. Moterims užteko tik nagaikų, o iš vyrų daug da suėmė ir išvežė — taip gi nežinia, ką su jais padarys. Atlikęs mėsinėjimą, gubernatorius pasakė kazokams, *teper, kazaki, poguliaitė!* (palėbaukite, kazokai)! Kazokai žino, ką tai reiškia, žino, kad tie žodžiai duoda visą liuosybę jų žvėriškiems instinktams, kad atiduoda gyventojų turtą ir moterų garbę į kazokų rankas. Tai gi su kazokų lėbavimu negali susilyginti nė jokia nelaimė. Vienuolika ar tik ne daugiau kaimų atlankė tą dien kazokai.

Taip išrodo pats faktas. Palikę šalyje visą jo baisumą nežmoniškumą, atsikratę, kiek galėdami, nuo subjektyviškų jaus-

mų nuskriaustos žmogystos, sutremtos tautiečių garbės, dyrstelkime ant jo iš šalies.

Parapijonys turėjo tiesą tikėtis, kad caras tai yra jų prieglobėjas, atsakys ant prašymo, turėjo tiesą maldauti gubernatoriaus, lūktelti atsakymo nuo caro, o ant galo pastatyti tarpu pasitikėjimo ant caro iš vienos pusės ir šiurkštumo nenorinčios išklausyti jų, kur kas menkesnės už carą ypatos, t. y. gubernatoriaus, galėjo neduoti uždaryti bažnyčią. Vienok tie parapijonys nestojo prieš gubernatorių su ginklais rankose, o tik su nužemintomis širdimis, su prašymu luktelti.

Gubernatorius, turėdamas, caro įsakymą galėjo bažnyčią uždaryti. Turėjo vienok tiesą išklausyt prašančių žmonių ir palūkėti, kol neateis caro atsakymas, galėjo pats tą atsakymą suskubinti, na ir galėjo viską gražiai, be kraujo ir dantų griežimo užbaigti. O jau neturėjo nė kokios tiesos paversti žmonių nusižeminimą į atkaklumą, iš nekaltų žmonių padaryti valstijos priešininkus ir užpulti ant jų, kaip ant maištadarių. Da budelis, užsimojęs jau su kirviu, sulaikytų marių įrankį, jeigu jo auka paprašytų luktelti da valandėlę, tikėdama išgirsti susimylėjimo žodį. Caro tarnams, kaslink žmoniškų jausmų, da toli iki budeliui.

Ar parapijonų prašymą caras gavo ir nesiteikė atsakyti, ar to prašymo caro tarnai neprileido prie savo šefo,[1] tai žmonėms nerūpi, jiems nė į galvą neatėjo, kad galėtų šiaip arba anaip atsitikti, kad, kreipiantis prie caro su prašymu, galėtų ištikti koki sukimai, arba stoka noro išklausyti šaukiančius monarcho malonės.

Gubernatorius pasielgė kaipo tikras caro tarnas, užauklėtas po Muravjevo kartuvėmis — nuo tokio sutvėrimo nėr ką geresnio ko ir laukti.

Visai kitaip išrodo anie daktarai, kurie sumindžiojo rimtumą mokslo, eidami į talką barbarui, užsimaniusiam kraujo; kurie būdami apšviesti, apsiėmė rūpintis, idant neužsiliktų pamiršta nė viena nagaika iš to skaitliaus, ką paskyrė kankintiniams širdis pasiutusio sutvėrimo. Nėra mūs kalboje vardo, tinkančio tokiems niekšams — tegul jiems lieka vardas iš maskolių kalbos: *izvergi!*

O kaip jųs išrodote, nabagai Kražių Lietuviai? Koks jųs likimas? O varge! . . .

Turėdami surištas rankas ir kojas, kad negalėtumėte nė eiti, nė veikti, užima burną, kad nė kvapo neišleistumėte, laukėte susimylėjimo — nesulaukėte. Ateina caro tarnai išp,ėšti

jūsų kančiomis gaivina savo žvėriškus instinktus — kas girdi kuriam mokate mokesčius, už kurį liejate kraują karėse — caras jųs šaukimo negirdi. Pasiutęs valdininkas mėsinėja jus gyvus, jųsų kanžiomis gaivina savo žvėriškus instinktus — kas girdi jųsų dejavimus, verksmus, dūsavimus? Kas jaučia jųsų kančias ir užtaria už jus? nieks — nė žemė, nė . . . dangus!

Plaukai ant galvos stoja, kraujas stingsta gyslose, manant apie Kražius. Ir tokis atsitikimas dedasi gadynėse humanitarizmo, visokių tolerancijų, gadynėse, kada steigiamos draugystės saugoti medžius nuo laužymo, apgint žemesnius Europos gyvuolius nuo kankinimo, išnaikinti prekystę vergais laukinėse šalise!

Geradėjai! Nesiskubinkite taip su priegloba medžiams ir mažesniemsiems Europos gyvuoliams, nės toje pati Europoje da ne visi žmonės apginti nuo kankinimo! Nekreipkite akių ant Afrikos, lyg tikėdami, kad jau Europoje vergų nėra! Neužmirškite, kad yra Europoje Maskolija, dyrstelėkite į tą šalį vadinamą Lietuvą, vargstančią po Maskoliumi, o atrasite čia vergų, šaukiančių gailesniu balsu pagelbos, nė kaip tarp laukinių žmonių, ir tikrai jųsų gerus norus pasistengsite pritaikyti pirmiau prie Europos palikdami Afriką ant tolesnio laiko, kaipo piktą mažesnį.

Veltui dairysimės po pasaulę — ne užtiksime jau niekur tokių nežmoniškų faktų, kaip Kražiuos. Toks atsitikimas galimas tiktai po priegloba sosto, ant kurio sėdėjo Ivan Groznij (Jonas Baisusis, caras - tiranas). Žilųjų gadynių garsųs Neronai dėginkitės prieš Baltąjį Carą — jis pralenkė jus!

"Gimtoji kalba yra mūsų tėvynė. Kas gina savo kalbą, vaidina tokį pat vaidmenį, kokį vaidina karys, gindamas savo tėvynę nuo priešo. Kas numarina savo kalbą savyje ir savo šeimoje, numarina ir tėvynę. Būna išimčių, bet labai retos".

"Išeivija yra tam, kad išeivis negrįžtų į Lietuvą toks, koks iš jos yra išvykęs. Į ją reikia grįžti geresniais, tobulesniais ir ištikimesniais lietuviškam reikalui, lietuviškai tikrovei ir šv. Bažnyčiai".

Mykolas Krupavičius

IN MEMORIAM

ANTANAS REPŠYS

1971 m. birželio 12 d. Šv. Luko ligoninėje Chicagoj mirė a. a. advokatas Antanas Repšys. Palaidotas birželio 19 d. lietuvių Šv. Kazimiero kapinėse. Velionis gimė 1908 vasario 1 d. Rokiškio apskr., Obelių valsč., Sočkų vienkiemyje. Pranas ir Emilija (Šeškutė) Repšiai, be Antano augino dar sūnų Joną ir dvi dukteris — Eleonorą ir Valeriją.

Pasimokęs Obelių pradinėje mokykloje, Antanas 1920 m. įstojo į Rokiškio gimnazijos pirmąją klasę. Gimnaziją baigė 1928 m. ir tų metų rudenį įstojo į Lietuvos universitetą Kaune. Įsiregistravo į Teologijos-Filosofijos fakultetą, pagrindiniu dalyku pasirinkęs istoriją ir geografiją. Išklausė visą kursą ir išlaikė reikiamus egzaminus, bet apsisprendęs toliau studijuoti teisę, diplominio darbo nebedarė. Perėjo į Teisių fakultetą, kad jį baigęs galėtų laisviau reikštis visuomeninėje veikloje, į kurią jau buvo aktyviai įsijungęs. Baigęs gi fi-

losofijos fakultetą tegalėjo tikėtis susirasti mokytojo darbą ir, pagal to meto režimą, "nepolitikuoti". Antanui toks mokytojų visuomeninės veiklos, netarnaujančios išskirtinai režimui, varžymas nepatiko, todėl jis ir ryžosi toliau studijuoti teisę.

Studijų metu Antanas buvo priverstas nuolat tarnauti, nes iš namų negavo pakankamos paramos. Eilę metų dirbo šv. Vincento a Paulo draugijoje reikalų vedėju. Šalia studijoms ir tarnybai skiriamo laiko, Antanas buvo aktyvus studentų ir bendrai visuomeninėj veikloj.

Daugiausia veikė savąjame vienete — studentų ateitininkų visuomenininkų "Vytauto" klube. Pirmųjų metų eigoje tinkamai išėjęs klubo kandidatams skirtą programą, pradėjo aktyviai reikštis ne vien tik klubo rėmuose, bet ir už jo ribų. Pačiame "Vytauto" klube Antanas greitai iškilo į vadovaujančiųjų tarpą. Buvo jaunesniųjų klubo kandidatų globėju, dvi kadencijas valdybos nariu, klubo metinių švenčių komisijos vadovu bei uoliu darbininku įvairiems uždaviniams atlikti. Vienus metus buvo "Vytauto" klubo pirmininkas, daug dėmesio bei darbo skyręs jam vadovauti. Antanas nevengė prisiimti ir kitokių pareigų. Jis dirbo universiteto studentų ateitininkų sąjungos valdyboje, taip pat atstovavo stud. ateitininkus Studentų Atstovybėje, prezidiumo pirmininko poste.

1936 m. atliko karinę prievolę Karo Mokykloje kariūnu aspirantu. Baigęs karinę tarnybą, buvo pakeltas jaunesniojo leitenanto laipsniu. Vėliau įstojo į Ginklavimo Valdybos suruoštus ginklininkų kursus, kuriuos baigęs perėjo dirbti į Ginklavimo Valdybą. Šioje tarnyboje dirbo iki 1940 m. pirmosios bolševikų okupacijos.

1938 m. Antanas vedė odontologijos studentę Eleną Hermanavičiūtę. Užaugino sūnų Rimantą, kuris šiuo metu dėsto matematiką kolegijoje ir baigia ruošti daktaratą Toledo universitete, Ohio.

Kaip veiklus visuomenininkas, Antanas atkreipė tuometinio krikščionių demokartų partijos pirmininko kun. M. Krupavičiaus dėmesį. Jis buvo pakviestas pasiimti Leono XIII Fondo reikalų vedėjo pareigas. Dirbdamas Leono XIII Fonde, Antanas ne tik tarnybiniai, bet ir politiniai suartėjo su krikščionimis demokratais, įsijungė į partijos veiklą, gyvai joje reiškėsi ir liko aktyvus net pasitraukęs į Vokietiją ir atvykęs į J.A. Valstybes.

Kad ir tarnaudamas bei stipriai reikšdamasis visuomeninėje veikloje, Antanas rimtai studijavo teisę, nors ir teko važinėti iš Kauno į Vilnių, kur buvo nukeltas Teisių fakultetas. Studijas baigė 1942 m. išlaikęs egzaminus ir parašęs diplominį darbą. "Juridinių asmenų baudžiamasis atsakingumas". Teisininkui privalomą stažą atliko Kaune, eidamas tardytojo, prokuroro bei teisėjo pareigas. 1944 m. liepos 1 dieną Apeliacinių Rūmų primininko raštu, jam buvo suteikta teisė verstis advokato praktika. Bet taja teise nebeteko pasinaudoti, nes netrukus Antanas su šeima pasitraukė į Vokietiją.

Tremties metai Vokietijoje

Vokietijoje Antanui teko tikrai išvietinto asmens likimas, be pastovesnio sustojimo kurioj nors vietoj. Pirmiausia nuvyko į Jugoslaviją. Iš ten vyko į Frieburgą (Švarzwaldo kalnuose), kur teko dirbti ginklų fabrike. Čia įsigijo gerą vardą, ir darbininkų, ir įmonės vadovybės. 1945 m. persikėlė į Manheimą. Gyveno lageryje. Metu gale persikėlė į Muną bei Dieborgą, iš kur po trijų mėnesių išvyko į Hanau, vėliau į Scheinfeldą, netrukusį Schaebische Gmuende, iš kur 1950 m. išvyko į Jungtines Amerikos Valstybes.

Apsigyvenęs Manheime, 1945 m. įstojo į Heidelbergo universitetą ruoštis daktaratui. Studijavo rimtai, važinėdamas į universitetą iš įvairių vietovių, kuriose teko gyventi. Reikiamą kursą teisių daktaro laipsniui gauti sėkmingai baigęs, išlaikė visus egzaminus ir parašė dizertaciją "Die Rechtslage Litauens im Zweiten Weltkriege". Universitetas dizertaciją priėmė. Dėl pridėtų dokumentų bei pagal juos padarytų išvadų, nepalankių Vokietijai, suabejota, ar iš viso tokią dizertaciją galima Vokietijoje apginti. Universitetas delsė, neskirdamas gynimo datos, o tuo tarpu reikėjo ruoštis kelionei į Ameriką. Nustojęs vilčių sulaukti gynimo, Antanas 1950 m. išvyko su šeima į Čikagą, kurioje visą laiką iki mirties gyveno.

Naujakurio dalia

Įsikūrimas Amerikoje nebuvo lengvas. Abudu Repšiai — teisininkas ir odontologė — nebuvo pasiruošę šio krašto statomiems reikalavimams. Universiteto diplomai bei įsigytos profesijos neteikė galimybės gauti darbo, kuriam buvo pasiruošta. Teko dirbti fizinį darbą, kad šeima pragyventų. Veik visas pirmasis dešimtmetis Antanui buvo ypač sunkus. Teko dirbti sunkų, varginantį darbą, neįprastai nepatogiose sąlygo-

se. Nors Antanas buvo kantrus ir niekam nesiskundė savo padėtim, tačiau, artimesniems draugams pasiskųsdavo, kad šaltesnę žiemos dieną grįžęs iš darbo, bent dvi valandas turėdavo skirti sušilimui. Tik po to vėl atgaunąs jėgas ką nors planuoti ar daryti. Suprantama, kad tokiose darbo sąlygose fizinis nuovargis silpnino sveikatą iki vėliau pajusto širdies sunegalavimo. Tik nepalaužiamas idealizmas ir stiprios valios jėga išlaikė Antaną dvasiniai sveiką ir net pažymėtinai veiklų visuomenininką. Kad ir dažnai pervargęs ir be pakankamo poilsio, Antanas neatsisakė nuo visuomeninių pareigų. O jų kas metai vis gausėjo.

Ateitininkų eilėse

Jau nuo pirmųjų gimnazijos klasių Antanas reiškėsi kaip veiklus ir kūrybingas ateitininkas. Tad ir atvykęs į Čikagą Antanas pirmoj eilėj įsijungė į vietos ateitininkų aktyviųjų narių eiles. Visą laiką buvo veiklus ateitininkų sendraugių skyriaus narys, įvairių komisijų uolus pareigūnas, valdybos narys. Ypatingą dėmesį skyrė "Vytauto" klubo bičiuliams, kuriuos subūrė į Čikagos seniūniją ir jai vadovavo. Suregistravo J.A. Valstybėse, Kanadoje ir kituose kontinentuose pasklidusius klubo bičiulius. Kiek sąlygos leido, jis kaupė žinias apie pavergtoje Lietuvoje pasilikusius ir ištremtuosius į Sibirą.

Antanas mezgė ir palaikė ryšius su jaunesniąja ateitininkų karta. Kai studijas bebaigiantieji bei jau baigusieji ateitininkai panoro susiburti į atskirą politinės veiklos būrelį, Antanas glaudžiai su jais bendravo, įkuriant Čikagoje Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubą. Klubo narių tarpe jis ypač kėlė Lietuvos valstybingumo idėją, skatindamas juos gerai pasiruošti tolimesnei kovai Lietuvos valstybės suverenumui atstatyti.

Katalikų Federacijoj

Antanas nesiribojo vien ateitininkų organizacija. Jam rūpėjo ir kiti. Įsijungęs į Katalikų Federacijos Čikagos apskritį, ilgai buvo valdybos nariu ir metus valdybos pirmininku. Sutikęs apskričiui vadovauti, jis sudarė plačią darbų programą ir ėmėsi ją vykdyti. Antanas mokėjo dirbti ir nesigailėjo nė jėgų, nė laiko visuomeniniam darbui organizuoti. Todėl dažnai jis buvo jais perkrautas. Metus vežimą pavežęs, sveikatai sušlubavus, nuo tų pareigų atsisakė. Grįžęs iš ligoninės, tos rūšies darbus turėjo sumažinti.

Lietuvos laisvinimo veikloje

Lietuvos laisvinimo bare Antano įnašas taip pat atžymėtinas. Lietuvos okupacijų metu jis buvo įsijungęs į pogrindžio veiklą. Tremties metu Vokietijoje jis palaikė ryšius su Vliko veikėjais, ypač su ilgamečiu Vliko pirmininku M. Krupavičium. Buvo aktyvus įvairių politinių susibūrimų bei suvažiavimų dalyvis. Atvykęs į JAV, tuojau prisidėjo prie Amerikos Lietuvių Tarybos veiklos. Ten jis ilgai atstovavo Lietuvių' Katalikų Federacijos Čikagos apskritį. Savo paslaugumu bei tolerancija įsigijo Taryboje pasitikėjimą ir aukštą įvertinimą. Visą laiką buvo renkamas į įvairias komisijas bei valdybas. Sutikęs parašyti Čikagos Lietuvių Tarybos istoriją, darbo galutinai nebaigė dėl dokumentų trūkumo ir ankstyvos mirties.

Krikščionių demokratų tarpe

Antano politinė veikla glaudžiai susijusi su krikščionimis demokratais. Studijų metu Kaune jis artimiau su jais bendravo, dirbdamas Leono XIII Fonde, vėliau priklausydamas partijai.

Didelį vaidmenį Antanas atliko Krikščionių Demokratų Sąjungoje šiame krašte. Jis buvo vienas iš krikšč. demokratų organizatorių Čikagoje. Čikagoje skyrių įsteigus, jis ilgą laiką jam vadovavo kol sveikata leido. Jis buvo centrinio komitete tris kadencijas. Kol jėgos leido, Antanas buvo veiklus ir pareigingas krikščionis demokratas.

Testamento vykdytojas

Prelatas M. Krupavičius, apsigyvenęs Čikagoje, labai sekė šio krašto lietuvių visuomeninio gyvenimo reiškinius. Ypač domėjosi Čikagos krikščionių demokartų veikla. Prelatui rūpėjo jo sukurtos ir vadovautos krikščionių demokartų organizacijos reikalai ir jaunesnio amžiaus aktyvesnių veikėjų darbai krikščionių demokratijos idėjai skelbti. Aktyviųjų tarpe Čikagoje pirmavo Antanas, kuris palaikė artimą ryšį su prelatu Krupavičium. Matyt, Prelatas teigiamai vertino Antano tvarkingumą, nuoširdumą bei rūpestingumą pasiimtų pareigų atlikimą, jei pasirinko jį savo paskutinės valios vykdytoju. Antanas žinojo savo sveikatos stovį, todėl kiek galėdamas vengė atsakomingesnių pareigų, bet Krupavičiaus valiai negalėjo pasipriešinti. Sutiko būti ne tik prelato testamento vykdytoju, bet padėti jį ir globoti. Nebodamas nuo-

vargio ir nepakankamo poilsio, prelatui mirus, jis tvarkingai atliko paskutinį patarnavimą, rūpindamasis brangaus asmens šermenimis, laidotuvėmis bei jo palikimo tvarkymu.

Vos dviem mėnesiam praslinkus po prel. Krupavičiaus mirties, Antanas turėjo eiti ligoninėn, kurioje ir mirė 1971 m. birželio 12 d.

Pareigos žmogus

Per anksti Antanas išsiskyrė iš gyvųjų tarpo. Didelis nuostolis ne tik jo šeimai ir artimiesiems, bet ir lietuvių visuomenei. Studijomis dviejuose fakultetuose, kariniu pasirengimu ir doktorato studijomis Heidelbergo universitete jis buvo rimtai pasiruošęs prasmingam gyvenimui, gi ilgų metų visuomeninėj veikloj įsigijęs didelę gyvenimišką patirtį. Kol sveikata leido, nevengė jokių pareigų. Visad buvo paslaugus, pasiūlydamas talką. Nesiveržė į vadovaujančius postus, bet reikalui esant, pasiimdavo pareigas, kurių kiti kratėsi. Antanas negarsėjo žygdarbiais, bet tyliai ir ištvermingai ėjo visuomeninę tarnybą. Iki penkiasdešimtųjų savo amžiaus metų jis jautėsi dieviškai sveikas. Pirmasis pavojaus skambutis buvo 1958 m., kai pajuto širdies sunegalavimą. Penkiasdešimtąjį gimtadienį praleido ligoninėje, širdies specialistų globoje. Griežtai prisilaikydamas daktarų nurodymų, žmonos rūpestingai globojamas ir valingai normuodamas savo gyvenimą, Antanas palengva atgavo jėgas ir dar visą dešimtmetį buvo pajėgus bei kūrybingas visuomenininkas.

Velionis buvo nuoširdus, draugiškas, mėgstąs draugystę. Buvo objektyvus. Pokalbiuose bei spaudoje klausimus svarstydavo visapusiškai, neprimesdamas kitiems savų pažiūrų. ir neužgaudamas kitų įsitikinimų. Nors kai kuriuos savo straipsnius pasirašydavo A. R. Goštauto ar A. R. Stočkaus slapyvardžiais, visad buvo korektiškas, siekiantis tiesos, išsiaiškinimo, sutarimo.

Gerbė žodį ir asmenis, su kuriais kalbėjosi. Nesišvaistė nepritinkamais terminais, nevartojo dviprasmiškų išsireiškimų. Savo elgesiu, kalba ir veiksmais buvo pavyzdingai nuosaikus.

Ligos kamuojamas buvo kantrus, nesiskundė, nuolankiai priėmė Aukščiausiojo valią. Mirė artimųjų šeimos narių, draugų bei globėjų nuoširdžiai apgailėtas.

S. Rauckinas

LEONAS PRAPUOLENIS
1913-1972

Leonas Prapuolenis, 1941 metų birželio mėn. 23 dienos lietuvių sukilimo prieš sovietų Rusijos okupacinę armiją vadas, mirė Čikagoje 1972 metais liepos 25 dieną. Prieš mirtį jau kuris laikas negalavo — skundėsi širdimi ir vis didėjančiu nuovargiu.

Į Lietuvos istoriją Leonas Prapuolenis įeina nevien kaip 1941 metų sukilimo vadas, bet kartu kaip ištvermingas kovotojas už Lietuvos laisvę.

Leonas gimė Daugėlaičių kaime, Kybartų valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje, 1913 metais birželio 9 dieną. 1933 me-

tais baigė Kybartų Žiburio gimnaziją, 1936 metais Karo Mokyklą Kaune ir 1939 metais Prekybos Institutą Klaipėdoje. Su keliais savo vienaamžiais tuojau įsijungė į vietinės pramonės organizavimą vedamas tikslo, tada lietuviškoje akademinėje jaunuomenėje vyravusio, išsiveržti iš užsieninio kapitalo įtakų. Bet neilgai jam teko savo profesijos srityje darbuotis. 1940 metais birželio 15 d. Sovietų Rusijos kariuomenė Lietuvą okupavo. Leonas tuojau perėjo į pobrindžio veiklą, tų pačių metų rudenį įsijungė į Lietuvių Aktyvistų Frontą, kuris telkė ir bandė apjungti visus rezistencinius vienetus prieš sovietinę okupaciją.

Rezistencinėje veikloje

Leonas buvo rezistentas iš pašaukimo kaip apaštalas, pašventęs visą savo gyvenimą Lietuvos laisvės idėjai. Jo rezistencija nebuvo tiktai vienkartinis ugniakalnio išsiveržimas. Ji buvo kaip galinga srauni srovė, netelpanti savo vagos krantuose ir niekad neišsenkanti.

Įsijungęs į Lietuvių Aktyvistų Frontą, Leonas atsisakė nuo visų kitų darbų — jis skyrė visą savo laiką rezistenciniams uždaviniams. Kiekvieną naują rezistencinį dalinį po dalinio telkė į LAF. Mezgė ryšį su pulk. K. Škirpa, LAF iniciatorium ir vadu. Kartu su LAF štabais Vilniuje ir Kaune, sudarinėjo detalų sukilimo planą. Pagal tą planą buvo nusistatyta sukilimą pradėti ten, kur susidarys pirmoji proga.

Rezistencinio darbo įkarštyje ruošiantis sukilimui beveik kiekvieną dieną iškildavo vis nauji įvykiai, naujos problemos. Štai liūdna žinia — kpt. Šveplaitis, kuris jau antrą kartą buvo siunčiamas per sieną į Vokietiją, vieno pasienio gyventojo buvo išduotas ir kirviu sužeistas. Jis yra atgabentas į Kauno kalėjimą, reikia su juo sudaryti ryšį. Štai iš anapus atvyko kpt. Br. Michelevičius. Yra reikalinga gauti papildomų žinių, reikia perduoti naujas gautas informacijas skyriams. Tuo tikslu būrys studentų išsiunčiamas į visas puses. Štai nauja liūdna žinia — stud. Mykolas Naujokaitis, grįždamas iš Berlyno, po pokalbio su pulk. K. Škirpa, ant sienos susidūrė su rusų sargybiniu, susišaudė ir sužeistas guli Tauragės ligoninėje, rusų sargybinio saugomas. Žinome, kad jis turėtų turėti naujausių žinių apie galimą karo pradžią. Klausimas sprendžiasi lengviau, kai gailestingoji sesuo, sužeistąjį slauganti, jo prašymu, sudaro ryšį su Leonu.

Įtempimas didėja, kai Jugoslavijos įvykiai karo pradžią iš gegužės mėn pradžios nustumia keliomis savaitėmis vėliau.

Taip apie pusę metų Leonas dirbo neišaiškintas. Nuo 1941 metų balandžio mėn. jis jau buvo gaudomųjų sąraše. Jo kambaryje jau sėdėjo NKVD (sovietų gestapo) pareigūnas ir laukė jo pareinant. Bet dėka iš anksto numatytų atsargumo priemonių, jis nepakliuvo į spąstus.

Birželio 14-17 dienų deportacijų į Sibirą metu gavome žinią, kad Leono motina ir sesuo yra suimtos ir bus vežamos iš Kybartų, per Kauno stotį. Leonas veržėsi jų pamatyti, bet neleidome. Nuvykę artimieji papasakojo suimtosioms ir vežamoms į Sibirą apie padėtį.

Nuo balandžio mėn. Leonas buvo slapstomas įvairiose miesto dalyse.

Šeštadienį, birželio 21 dieną, apie 11 val. vakaro, kažkas pasibeldė į mano buto langą. Pamačiau Leono išvargusį veidą. Jis pastebėjo, kad prie jo slapstymosi vietos Viliampolėje pasirodė įtartini asmenys. Tad iš ten ir spruko. Nusprendėme, kad jam saugiausia bus mano bute praleisti šią naktį. Paguldėme ant sofos, nurodėme virtuvėje langą, pro kurį, pavojui susidarius, būtų galėjęs sprukti į kitą gatvę.

Sumigome. Paryčiui mus prikėlė stiprus beldimas į duris. Manėm, kad tai sovietų NKVD. Pasirodė, tai buvo žydų tautybės kaimynas, pranešąs apie karo pradžią.

Atsidusę nubėgome į netoli esantį ąžuolyną. Miesto pakraščiuose degė subombarduoti gazolino tankai. Erdvėje poromis skraidė vokiečių lėktuvai. Stebėjome juos su viltimi: "Gal artėja laisvės dienos". Bet kartu su baime, nes nacionalistų vokiečių gera valia niekad netikėjome.

Atėjo veiklos valanda. Leonas tuojaus įsikūrė su štabu jau anksčiau numatytoje senelių prieglaudoje. Kita štabo būstinė eventualiam atvejui buvo Chemijos Institute. Sekmadienį jau taip atrodė, kad pirmoji proga sukilimui pradėti susidaro Kaune.

Sukilimo pasiruošimo darbuose ir jo vykdyme Kauno srityje Leonas pilnu pasitikėjimu rėmėsi stud. Pilypo Naručio suorganizuotu sukilėlių tinklu. Beveik viskas, kam toji grupė angažavosi ar buvo pasižadėjusi, lemtingu sukilimo momentu buvo įvykdyta. O tada buvo labai svarbu, kad skirtu laiku numatytoje vietoje būtų reikalingas skaičius ginkluotų ir ryžtingų vyrų. Sukilimui reikėjo saugių transporto priemonių. Greitosios pagalbos mašinos studentų medikų rū-

pesčiu buvo ten, kur jų sukilimo metu reikėjo. Ryšiams svarbūs centrai, kaip radiofonas, radijo stotis, telefono telegrafo centrinės, elektros stotis, turėjo būti užimti laiku ir turėjo būti nuolatiniame ryšyje su sukilimo štabu. Reikėjo ginklų, sprogstamos medžiagos, suardyti laiku rusų karines telefono bei telegrafo centrines. Visi tie uždaviniai buvo tiksliai atlikti.

Sukilimą vykdydamas Leonas buvo nesvyruojantis, ryžtingas. Kai radiofonas birželio 23 dieną 8:30 val. ryto jau buvo sutaisytas ir į jį jau buvo atvykęs beveik visas sukilimo štabas skelbti Nepriklausomos Lietuvos atstatymą ir Laikinąją Vyriausybę, radijo stotį užėmęs sukilėlių būrys prašė transliaciją dar kiek atidėti, nes ąžuolyne apie radijo stotį buvo pilna rusų kariuomenės. Sukilimo štabo nuomone, delsti, kai viskas yra paruošta, irgi buvo rizikinga. Tą sprendimą Leonas tuojau perdavė stočiai įsakymo formoje: "Sukilimo štabo vardu prašau tuojau stotį įjungti. Saugumo sumetimais leidžiame nejungti gatvių garsiakalbių". Stotis buvo įjungta ir pirmadienį, birželio 23 dieną, apie 9 val. ryto, radijo bangomis visam pasauliui buvo paskelbtas Napriklausomos Lietuvos atstatymas ir Laikinosios Vyriausybės sąstatas.

Ir po sukilimo Leonas nerimsta — vokiečių civilferwaltungui suorganizuoja ir įteikia LAF memorandumą, dr. J. Brazaičio paruoštą. Už tai yra gestapo suimamas ir įkalinamas Dachau koncentracijos stovykloje. Iš jos pulk. K. Škirpa jį išvaduoja. Jam leista gyventi gestapo priežiūroje Vienoje, po to Berlyne.

Kai Vliko narių dalis atsiduria Vokietijos kalėjime Landsberg an der Warthe, Leonas suorganizuoja tris karo padėties apžvalgas ir persiunčia mums į kalėjimą, mūsų sudarytų slaptu ryšiu. Vieną apžvalgą suredagavo jis pats, kitą Julius Butėnas su J. Lukša nuvykęs iš Vokietijos į Lietuvą būti su kovojančiais broliais ir ten žuvęs, trečią Valiukėnas (rusų žvalgybos nužudytas Berlyną užėmus).

1944 metais rugsėjo mėn. Leonas iš gestapo priežiūros pabėgo į Lietuvą ir Rietavo miškuose įsijungė į Vanagų kovos dalinių vadovybę. Vėliau partizanų vadovybės buvo išsiųstas atgal palaikyti ryšiams su laisvuoju pasauliu. Karui baigiantis, gestapo persekiojamas persikelia į Šveicariją.

Po karo labai aktyviai dalyvauja Vliko, Balfo, Lietuvių Fronto Bičiulių veikloje. Persikėlęs į Jungtines Amerikos Valstybes, apsigyvena Čikagoje. Čia aktyviai dalyvauja paverg-

tųjų tautų organizacijose. Atstovauja lietuvius, organizuoja parodas, eisenas, demonstracijas, iškeldamas sovietų okupuotų tautų laisvės idėją. Taip kovoje už Lietuvos laisvę per visą Leono gyvenimą vieną darbą seka naujų darbų eilė.

Jaunimo organizacijos eilėse.

Nuo pat jauniausių gimnazijos klasių Leonas buvo ateitininkų organizacijos narys, Kybartų moksleivių ateitininkų pirmininkas. Persikėlęs į Kauną, įstojo į studentų ateitininkų korporaciją "Kęstutis". Savo dvasia jis atitiko korporacijos šūkį "Fortiter, constanter!" (drąsiai, ištvermingai). Korporantų elegantiška laikysena, sąmoninga drausmė, jam buvo artima. Vėliau Klaipėdoje buvo organizatorius ir pirmininkas prekybos instituto studentų ateitininkų korporacijos "Gintaras". Šeima, mokykla, jaunimo organizacija, padėjo tvirtą pagrindą jo idealizmui.

Megzdamas ryšius rezistencijoje Leonas sugebėjo sudaryti labai platų bendradarbių būrį, nesiribodamas vienos organizacijos priklausomybe, bet keliais atvejais tas klausimas iškilo. Vienoje rezistencinėje grupėje, kai jis bandė ją įjungti į LAF, jis buvo įspėtas stengtis neįleisti ateitininkų į vadovybę. Parėjęs jis skundėsi ir klausė, kas daryti. Kad išvengus intrigų, nutarėme, kad jam nereikia atidengti savo organizacinės afiliacijos.

Vėliau paskelbus laikinąją vyriausybę, tuojau kilo užmetimų, kad ji krikdemiška. To priežastis buvo ta, kad 16 asmenų vyriausybėje penki buvo ateitininkai (Brazaitis, Vainauskas, Matulionis, Vitkus, Damušis). Tas buvo apskųsta ir Lietuvos ministeriui pulk. K. Škirpai. Bet Leonas ministerį vėliau įtikino, kad tai jokia nelaimė, nes ateitininkai turėdami iniciatyvą savo rankose, į laikinąją vyriausybę įtraukė įvairių pažiūrų asmenų.

Po sukilimo prasidėjo vidaus intrigos, nacių kurstomos. Viena naciams pataikaujanti grupė naujus okupantus įtikinėjo, kad dabar atėjusi jų tikrųjų nacionalsocializmo draugų valanda, o ne ateitininkų, "kurie, sulindę į laikinąją vyriausybę ir LAF, žvalgosi į amerikiečius ir britus". Liepos 23-24 d. naktį buvo vykdomas pučas gestapo remiamas prieš Kauno komendantūrą. Pučininkai ieškojo Leono, norėdami jį suimti. Jis pats nuėjo į jų užimtą komendantūrą ir juos įtikinėjo, kad jie daro destruktyvų žygį, nukreiptą prieš Lietuvos interesus. Tuo pat metu pučininkai nuvyko į LAF

štabą jį perimti, bet aktyvistų buvo nuginkluoti ir areštuoti. Tokiu būdu jų pastangos sugriuvo. Tada ir Leonas buvo paleistas.

Vėliau SD pradėjo siūlyti ginklus aktyvistams kovai prieš voldemarininkus. LAF vadovybė įžvelgė klastą ir perėjo į pogrindį.

Neteisingų ir nepagrįstų priekaištų, surištų su organizacine afiliacija, veikiamas, Leonas dažnai optimistiškai galvojo, kad ateis laikas, kai lietuviškoji visuomenė pradės pastebėti, kaip ateitininkai darbais paeriškia savo meilę Lietuvai, persvarstys savo pažiūras ir atsisakys savo nepagrįstos neapykantos.

Šeima

Išsiskirdamas iš šios žemiškos kelionės, Leonas paliko skaitlingą šeimą: žmoną Birutę, sūnų Šarūną su šeima, sūnus Patrimpą, Šviedrį, ketvirtas sūnus Perkūnas neseniai buvo žuvęs auto katastrofoje, be to seserį Eleonorą Garbenienę su šeima, seserį Teresę Karvelienę su šeima, daug kitų artimųjų giminių ir draugų Lietuvoje ir tremtyje.

Šiaip Leono gyvenimo takas nebuvo rožėmis klotas. Jis buvo užpildytas rizikingais žygiais, nuolatiniais vis naujų neatstumiamų uždavinių rūpesčiais. Paprastai tie vyrai, kurie pasišvenčia kuriai didelei idėjai, tampa jos taip giliai absorbuoti, kad būna labai neapdairūs pasirūpinti savo asmenine laime.

Laukiame objektyvaus istorinio žvilgsnio faktams.

Tikime, kad objektyvioji istorija iškels Leono vykdytų darbų vertę. Juk jau ir dabar pats sukilimo faktas yra svarstomas — ar tai išmintinga, ar neišmintinga, ar tai praktiška, ar ne?

Ano meto mokyklos ir jaunimo organizacijų užauginta lietuviškoji jaunuomenė taip to klausimo nenagrinėjo. Jai buvo aišku, kad buvo, yra ir bus, visad labai išmintinga ir neišvengiama pasipriešinti vergijai. Ji žinojo, kad lietuvių tauta neturėjo mažiausios moralinės prievolės paklusti rusų valdžiai ir jos vadus garbinti taip įkyriai ir naiviai, kaip okupantai ant kiekvieno žingsnio reikalaudavo. Sukilimas buvo atkirtis tam jų mėginimui. Okupantams buvo taikliai parodyta, kad bandymas XX amžiuje pavergti kitą tautą, yra

labai pavėlinta atgyvena, pačių okupantų nukaltu terminu tariant.

Nepagrįstai ir tremtyje yra bandoma tiktai dejuoti dėl okupanto įvairių daromų nuoskaudų, lyg norint pasaulio opinijoje sukelti pasigailėjimo jausmą. Ir Leonas ir jo draugai buvo priešingi tokiam galvojimui. Laisvės troškimas pasauliui tegali būti pademonstruotas asmenine auka, drąsiais žygiais ir ištvermingais, gerai organizuotais darbais. Verkiančiais pasaulis nesidomi.

Ta prasme Leonas Prapuolenis mūsų tarpe lieka kaip drąsių aukos darbų, taiklios kovos simbolis, aktyvios rezistencijos pradininkas.

Dievas tepriglaudžia mūsų teisios kovos brolį savo ramybėje.

Southfield, Mich.
1973.III.4

Adolfas Damušis

DVEJI METAI BE A. GRAŽIŪNO

Greit bus dveji metai, kai (1971.7.6) amžinybės slenkstį peržengė, staiga širdžiai sustojus plakti, Albinas Gražiūnas, giedrios sielos asmenybė, gabus plunksnos darbuotojas ir uolus visuomenininkas. Žymią duoklę jis yra atidavęs ir Tėvynės Sargui, daug jame rašęs ir dviem atvejais jį redagavęs. Nedaug jo kartos, gal net bet kurios kitos kartos, lietuvių inteligentų yra tokią didelę duoklę atidavę lietuviškosios laikraštijos redagavimui. Pagal L. Enciklopediją, jis yra redagavęs ar buvęs redakcijos nariu net vienuolikos periodinių leidinių Lietuvoje ir tremtyje. Pavasaris, Ateitis, Vyrų Žygiai, Žemaičių Prietelis, Amerika — buvo jo vieno redaguoti, redakcijos nariu buvo Ryto, Skautų Aido, Ūkininko, Žiburių, Darbininko, Tėvynės Sargo. Dar yra bendradarbiavęs Mūsų Laikraštyje, Moteryje, Aiduose, Kalifornijos Lietuvyje, Lietuvių Dienose, Tėviškės Žiburiuose, Karyje.

Žurnalisto darbui Gražiūnas buvo gerai pasiruošęs, V. D. universitete studijuodamas lietuvių kalbą ir literatūrą (1927-32 m.), bei teisės mokslus (1934-38 m.). Be smulkių redakcinių rašinių, jis yra parašęs daug giliai išmąstytų straipsnių, atveriančių jo rimtą įvairių socialinių, folosofinių

Albinas Gražiūnas

ir visuomeninių problemų pažinimą. Deja, jie šiandien yra nuėję užmarštin, išmėtyti laikraščių bei žurnalų komplektuose.

Tėvynės Sargo redakcijos nariu Grižiūnas yra buvęs du kartus. 1952 metais, redakciją perkėlus iš Chicagos į New Yorką, buvo išleistas devintasis išeivinio T.S. numeris, kurio redakcijos sąstate dar Gražiūno pavardės nėra, tačiau yra žinoma, kad to numerio redagavimo darbą jis dalijosi su faktinuoju redaktorium dr. Vl. Viliamu. Su to numerio išleidimu buvo išdirbta T. Sargo skyrių ir poskyrių sistema, kurios buvo laikomasi sekančius kelis metus. Gi nuo 1953 iki 1957 metų faktinuoju T.S. redaktorium buvo A. Gražiūnas, o dr. V. Viliamas parūpino dalį medžiagos ir tvarkė su spaustuve surištus reikalus. Tuo laiku buvo sutelktas pajėgių bendradarbių kolektyvas, žurnalas turiniu ir forma tapo oriu ir patikimu mūsų politinių ir socialinių problemų bei įvykių svarstymo forumu. Tai, be abejo, buvo Gražiūno vertingos žurnalistinės patirties pritaikymo vaisius.

Kai 1965 metais T. Sargas antrą kartą buvo grąžintas iš Chicagos į New Yroką, A. Gražiūnas nebesutiko imtis redaktoriaus pareigų, nes buvo bepradedąs ruošti kitus platesnės apimties rašto darbus. Ta pareiga teko šias eilutes rašančiam, Deja, neturėjusiam redakcinio darbo patirties. Kai po nepasisekusio bandymo sudaryti redakcinį kolektyvą, kurio nariai imtųsi suredaguoti atskirus žurnalo skyrius, likau vienas prie šio sunkaus darbo, Albinas savo pirmąjį pažadą peržiūrėti žurnalo kalbą, papildė bičiuliišku padrąsinimu: "Nebijok, Stasy, aš tau padėsiu". Tada bandžiau įkalbėti, kad sutiktų būti žurnalo redakcijos nariu, tačiau su tuo nesutiko. Bet talka jo buvo tikrai žymi: jis ne tik žurnalo kalbą tikrino, bet ir geroką dalį pagrindinių straipsnių pataisydavo. Nors pats buvo ir rašytojas, tačiau nepakentė studijinių straipsnių, parašytų "sparnuotu" stiliumi. Taip ne vienam bendradarbiui jis yra "sparnus" apkarpęs, net ištisas jų straipsnių dalis pervedęs į besparnę kalbą. Istorinė tiesa jam buvo pagrindinis kriterijus, kuriuo seikėjo straipsnius, liečiančius mūsų tautos praeitį. Juos tikrindavo su dideliu kruopštumu ir užsispyrimu, negailėdamas laiko pagrindinių šaltinių suradimui.

Su deramu kuklumu turiu pripažinti, kad mano pažiūros esminiais žurnalo redagavimo klausimais sutapo su A. Gražiūno pažiūromis. Taip abudu sutarėm, kad T. Sargas turi likti tik politiniams ir socialiniams klausimams svarstyti, kad turi atsisakyti publicistikos ir poezijos. Tuo tikslu T. Sargą ir "nukultūrinome"; iš titulinės paraštės išmetėm žodžius "kultūros" ir "visuomenės" žurnalas, įsitikinę, kad šiems tikslams turima kita, kitų leidžiama ir redaguojama gausi periodika.

Platus, studijinis A. Gražiūno požiūris į telkiamą T. Sargui medžiagą išryškėjo, kai 1967 m. iš prel. Krupavičiaus buvo gautas pluoštas prof. V. Jurgučio jam iš okup. Lietuvos rašytų laiškų. Juose buvo daug memorialinės medžiagos, bet laiškuose ji buvo išbarstyta, todėl anos epochos nepažįstančiam skaitytojui sunkiai suvokiama. A. Gražiūnas buvo besiimąs paruošti išsamius komentarus laiškuose liečiamiems įvykiams ir asmeniškai į mūsų praeities visumą įterpti. Aplinkybėms pasikeitus, to darbo jis nepadarė.

Su A. Gražiūno talka T. Sargą redaguojant turi ryšį jo palikta rašyti monografija — Nacinė Lietuvos okupacija. Besidairant T. Sargui bendradarbių ir medžiagos, 1965 m.

Gražiūnas man pasiūlė jo archyve esančią gausią aną laikotarpį liečiančią medžiagą ir ragino paruošti ta tema platesnį straipsnį. Kai mano atsakymas buvo neigiamas, to darbo ėmėsi jis pats. Straipsnis turėjo tilpti keliuose T.S. numeriuose. Pirmoji dalis pasirodė 27 (1966 m.) žurnalo numeryje. Berašydamas šį straipsnį, Gražiūnas nesitenkino tik savo turima medžiaga. Jis sutelkė tiek daug, kad negalėjo tilpti žurnalo straipsnio rėmuose. Todėl, kai T.S. redagavimą perėmė dr. D. Jasaitis, Gražiūnas nusprendė nesitenkinti straipsnio užbaigimu, bet pradėjo ruošti plačią tą laikotarpį apimančią monografiją. Buvo suplanuotos trys jos dalys. Dvi dalis — Lietuviai laukia karo ir vokiečių civilinės administracijos laikotarpis — viso 600 psl., Gražiūnas spėjo parašyti. Trečiosios, atrodo, rašyti nepradėjo.

Šį darbą rašydamas, A. Gražiūnas susirašinėjo su daugybe ano laikotarpio gyvųjų liudininkų. Jis norėjo kuo tiksliau nušviesti to laiko svarbiuosius įvykius visoje Lietuvoje. Šios dvi monografijos dalys, atrodo, galėtų būti be didesnio redagavimo išleistos atskira knyga.

Kai 1969 m. prieš pat Kalėdas Gražiūnas grįžo iš ligoninės (sirgo širdimi) ir gerokai sustiprėjo, į fabriką jau nebegrįžo. Turėdamas daugiau laiko, stūmė prie pabaigos minėtą monografiją ir planavo paruošti spaudai savo grožinės literatūros kraitį. Jos yra daug rankraščiuose ir periodikoj išbarstyta. "Albinas be rašymo, kaip žuvis be vandens, gyventi negalėjo" — liudija jo gyvenimo draugė našlė Henrika.

Neteko A. Gražiūno anksčiau pažinti Lietuvoje ar tremtyje, tik T. Sargo reikalai suartino mūsų kelius, todėl nesijaučiau galįs ką pridėti prie esančių žinių L. E.

Bet noriu iškelti Albino asmenybės švelnumą ir jo nuostabią gamtos meilę. Mažutis jo namų kiemas, kurio didžiąją dalį gožė milžiniška obelis, talpino šimtus įvairiausių gėlių ir krūmų. Ne tik visa tai rūpestingai prižiūrėjo, bet mėgo ir pats iš sėklų bei ūgių visa tai išauginti. Jis gi, besimokydamas Prienų gimnazijoj, buvo garsaus ir, rodos, vienintelio Lietuvoje medelyno kūrėjo kan. F. Martišiaus auklėtinis. O kokie spalvingi ir gyvi buvo jo nuotykių pasipasakojimai iš Dzūkijos pamiškės sodyboje praleistų vaikystės dienų!

A. Gražiūnas neiškopė į karjeros aukštumas Lietuvoje, nesukrovė turtų nė šioje šalyje. Didžiąją savo gyvenimo dalį

praleido dirbdamas lietuviškuose dirvonuose: rašė, redagavo, dirbo organizacijose. Šeimos židinį tesukūrė jau tremtyje, 1947 m. radęs Henriką Borskaitę, Augsburgo stovyklos tremties dienų dalininkę. Paliko dukrą Dainą.

Mano atmintyje jis liko kaip romumo, nuosaikingumo, giedro žvilgsnio į gyvenimą ir kieto principingumo pavyzdys.

Stasys Dzikas

"Išeivių bendruomenė yra tautos dalis. Ji visa žino, visa jaučia ir visa galvoja, ką žino, jaučia ir galvoja pavergtoji Lietuvoje pasilikusi tauta.

Maskvos pastatytų Lietuvai terioti vadeivų santykis su išeivija yra vienas tarp eilės kitų mastas, jų pažiūrai į Lietuvos ateitį ir jos nepriklausomybę nustatyti. Kol bus varoma nepadori propaganda prieš išeiviją, kol Lietuva bus valdoma pagal Maskvos instrukcijas, kol Lietuva bus Maskvos laikoma tokiu ar kitokiu pavadinimu Rusijos dalimi — tol bus ženklas, kad Lietuvos vadeivos netarnauja Lietuvai nė lietuvių tautai . . . Tol tarp jų ir mūsų išeivių gali būti tik vienas santykis — beatodairiška kova visais ginklais, kokius tik išeivija gali turėti savo rankose".

"Gili ir didi yra mūsų išeivijos reikšmė: išeivija — ne viena dalelė, nugalėta kitos tėvynėje, bet gyvas, aiškus ir garsus protestas prieš užgrobtą, kuri išeivijos lūpomis atstovauja visą pavergtąją tautą".

"Nė valstybė, nė įstatymdavystė neturės reikšmės, jei žus tautiniai papročiai". (Vienoje Prancūzijos bažnyčios sienoje iškalti žodžiai).

Visos citatos paimtos iš Krupavičiaus rašto "Lietuviškoji Išeivija"

VLIKo SEIMAS POSĖDŽIAVO TORONTE

PRANYS ALŠĖNAS

Visiškai Seimo išvakarėse gaunu iš dr. Domo Jasaičio, "Tėvynės Sargo" redaktoriaus, laišką, kuriame trumpai - drūtai bylojama:

Mielas Bičiuli,

Toronte įvyksta VLIK-o seimas. Aš maloniai prašau Jūsų jo eigą trumpai, drūtai ir patraukliai aprašyti ir man (T. Sargui) atsiųsti. Prašau pridėti porą trejetą svarbesnių nuotraukų. Jei bus išlaidų — grąžinsime. Rašinio apimtis — 4-5 pusl. Terminas — 12.31.73".

Kaip drausmingas spaudos darbininkas, Redaktoriaus įsakmiai paragintas, ryžtuosi pavedimą vykdyti. Kaip tai pavyks — pažiūrėsime.

Seimo eiga

Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seimo sesija įvyko 1972 m. gruodžio 1 - 2 d. d. Toronte, Kanadoje, Lietuvių Namuose, 1573 Bloor Street West.

Seimo atidaromąjį žodį, kaip vyriausias "host" (suvažiavusiųjų priėmėjas - šeimininkas) tarė inž. E. Čuplinskas, KLB Krašto v-bos pirmininkas. Trumpai, bet labai ryškiai atidarytojas pastebėjo, jog jo akyse — VLIK-as esąs tarytum apipavidalinimas visų mūsų siekimų, kitaip sakant, tų siekimų bendrinė suma.

Po to kalbėjo VLIK-o pirm. dr. Kęstutis J. Valiūnas seimo dalyviams primindamas ir pasidžiaugdamas, jog Vyr. Lietuvos Išsl. K-tas ištęsėjo kovos apkasuose bebūdamas 30 metų, mes, girdi, nepavargsime ir toliau, nes mūsų pagrindinis tikslas — Tėvynės laisvė, o Teisybė — su mumis!

Patriotinio turinio invokacinę maldą sukalbėjo iun. Petras Ažubalis.

Prezidiuman pakviesti trys pirmininkai: dr. S. Čepas, inž. Pr. Razgaitis ir Aug. Kuolas, sekretoriatan — Pr. Bastys ir Teodoras Stanulis.

VLIK-o seimo nutarimų k-jon pakviesti aštuoni asmenys: 1. M. Brakas. 2. J. Skorubskas, 3. V. Banelis, 4. A. Raulinaitis, 5. A. Paulaitis, 6. L. Girinis - Norvaiša, 7. A.

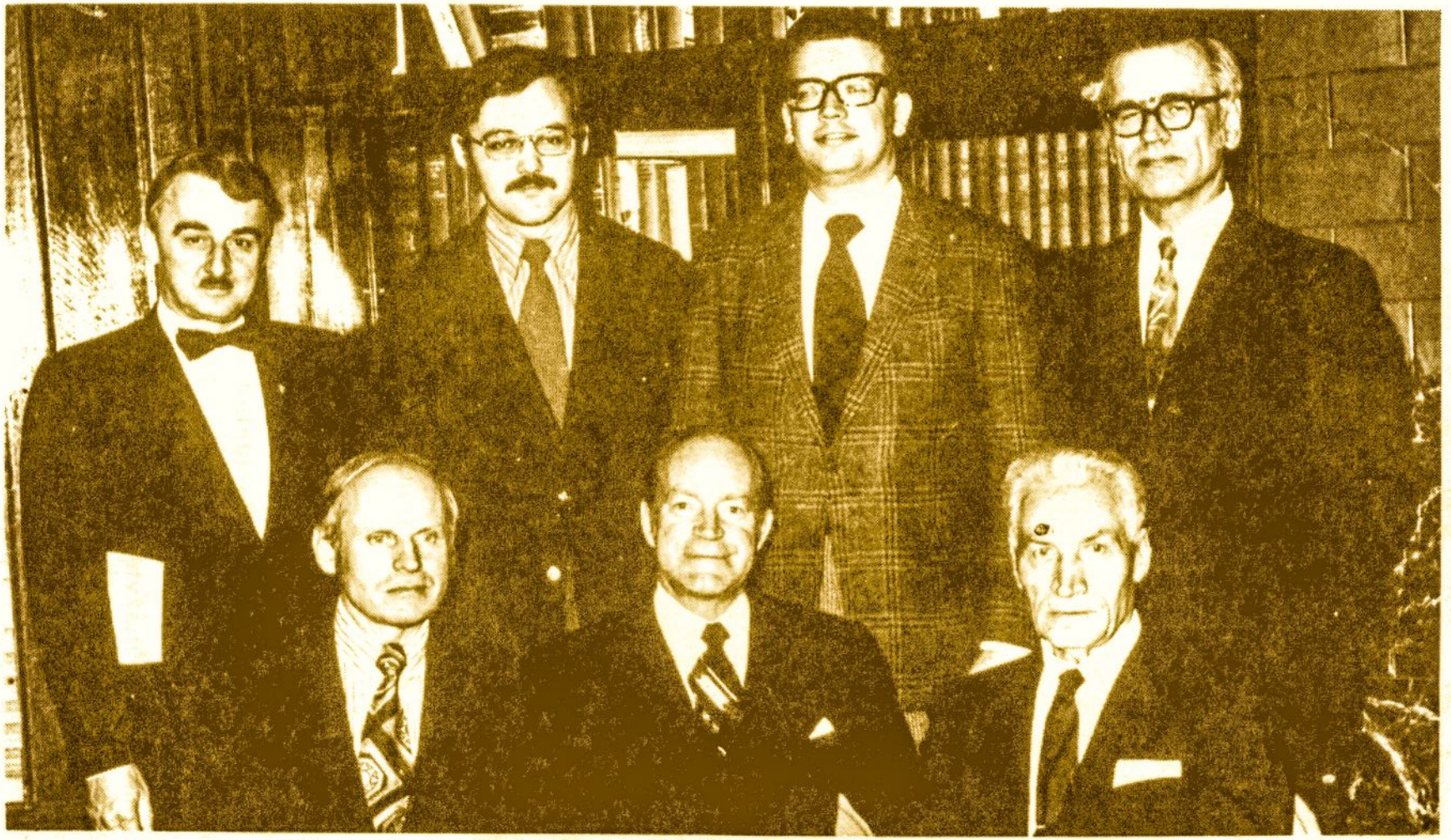

Nauja VLIK-o valdyba. Sėdi iš k.: J. Valaitis, J. K. Valiūnas, J. Audėnas. Stovi iš k.: A. Vakselis, A. Razgaitis, V. Radzivanas, St. Dzikas

Pautienis ir 8. A. Skirius. Mandatų komisija: 1. J. Šarapnickas, 2. dr. A. Škėrys ir 3. Stp. Jakubickas.

Atidarymo metu su svečiais ir seimo atstovais buvo apie 150 asmenų.

Salės priekinėj pusėj — ant stalų ir ant sienų — buvo išdėstyti ir iškabinti itin iškalbingi dokumentai ir nuotraukos, bylojąs, kaip raudonasis okupantas niokoja, žudo ir rusina mūsų Tėvynę Lietuvą. Parodėlės eksponatus atvežė iš Čikagos vienas iš "Draugo" redaktorių Br. Kviklys.

Vliko seimo Toronte darbo prezidiumo pirmininkai. Iš kairąs į dešinę: Aug. Kuolas, dr. S. Čepas ir inž. Pr. Razgaitis. Nuotr. S. Dabkaus

Seimą sveikino žodžiu: Lietuvos gen. konsulas Kanadai dr. J. Žmuidzinas, Kanados Liet. B-nės Krašto v-bos pirm. inž. E. Čuplinskas, kuris buvo įgaliotas pasveikinti seimą ir PLB pirmininko, inž. Nainio, vardu, Teodoras Blinstrubas — savo ir ALT-bos pirm. dr. Bobelio vardu. Šis sveikintojas ir kalbėtojas įteikė "mažytę paramą" VLIK-ui — $4.000.

Toliau sveikino J. Gaila — JAV-bių Liet. B-nės vardu, aldermanas Negridge — Toronto miesto tarybos vardu ir Jurgis Strazdas — Toronto Lietuvių Namų, kuriuose vyko seimas, vardu; prel. J. Balkūnas, kaip Tautos Fondo ir Amerikos Ku-

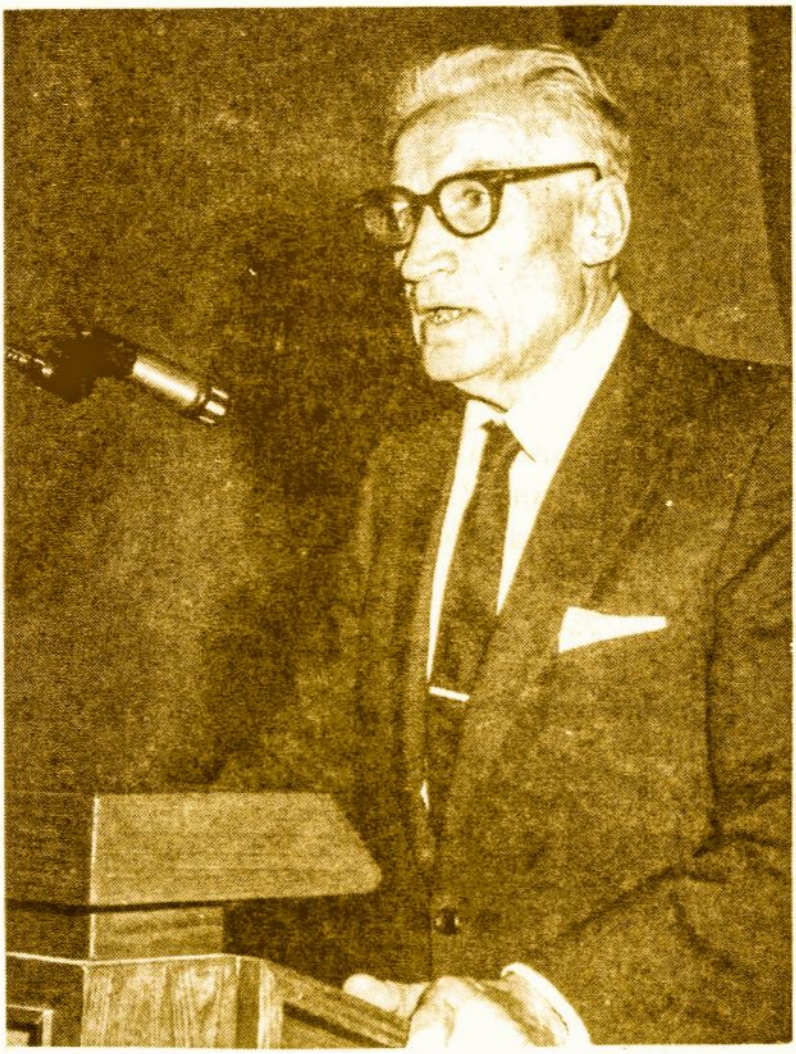

J. Audėnas kalba Vliko seime Toronte.
Nuotr. S. Dabkaus

nigų Vienybės pirmininkas ir Kanados Tautos Fondo pirm. Aug. Kuolas, įteikdamas VLIK-ui $14.000 dol. čekį.

Po sveikinimų sekė VLIK-o seimo atstovų pranešimai. Pirmuoju platų veiklos pranešimą padarė VLIK-o pirm. dr. Kęstutis J. Valiūnas, pirmiausia pabrėždamas, jog:

"VLIK-o darbas, kuris prasidėjo prieš trisdešimt metų, deja, dar nėra baigtas. VLIK-o pagrindinis uždavinys tad ir yra veikti visomis mums prieinamomis priemonėmis tautos vergijai sutrumpinti"

Smulkiai ir išsamiai apžvelgęs VLIK-o darbą, Pirmininkas savo pranešimą užbaigė šiais žodžiais ir mintimis:

"Aš prašau visų geros valios lietuvių talkos mūsų veiklai sustiprinti ir patiems dar paveikiau įsijungti į Lietuvos laisvinimo darbą. VLIK-o valdybos vardu noriu jus užtikrinti,

kad ir ateityje mes darysime visa, kas įmanoma, mūsų tautos vergiją kelti viešumon visame laisvajame pasaulyje ir atlikti, kas mūsų jėgomis įmanoma, kad priartintume mūsų brangiai Tėvynei Lietuvai laisvę ir nepriklausomybę.

"VLIK-as savo veiklą pradėjo Lietuvoje ir jis savo darbą baigs Lietuvoje, kai ji bus vėl laisva, nepriklausoma, demokratinė valstybė".

VLIK-o tarybos pranešimą turėjo padaryti Vyt. Vaitiekūnas, bet jam negalėjus atvykti ir pranešimą atsiuntus raštu, jį perskaitė T. Blinstrubas.

Apie veiklą visuomeniniame gyvenime smulkų ir išsamų pranešimą padarė vicepirm. J. Valaitis, pranešimą apie sąmatos vykdymą privalėjo padaryti kitas vicepirm. A. Vakselis, bet, jam negalėjus atvykti ir pranešimą prisiuntus raštu, jį perskaitė Razgaitis, jr.

Tautos Fondo pranešimus padarė Fondo pirm. prel. J. Balkūnas ir Kanados atstovybės pirm. Aug. Kuolas.

Po to vyko vienos valandos pietų pertrauka, o po jos — paklausimai ir diskusijos dėl pranešimų. Tačiau, kadangi "T. Sargo" redaktorius apribojo mano reportažo ilgį, tad diskusijų čia neminėsiu.

Paskaitą "Gyventojų nuteisinimas okupuotoje Lietuvoje" skaitė prof. Br. Kaslas. Paskaitininko manymu, nors didelė priespauda tenai, ok. Lietuvoje, ir visose rusų užgrobtose šalyse dar tebevyksta, bet, girdi, po Stalino mirties, atseit, nuo 1953 iki 1973 m. tenai vykstąs žymus liberalėjimo procesas, nes anuomet, esą, tokios "išdaigos", kaip dabar daromos Sacharovo, Solženicyno ir kt., nebūtų buvusios įmanomos. Vienok tas "liberalėjimas" negalįs pasiekti nei žmogaus dvasios, nei, tuo labiau, žmogaus teisių, ypatingai jo laisvės.

Vienas iš "Draugo" redaktorių, Br. Kviklys, skaitė paskaitą "Rusifikacija okupuotoje Lietuvoje". Jo paskaita, kaip ir atvežtoji dokumentų ir nuotraukų parodėlė, buvo itin stipriais argumentais ir faktais paremta. Jis pabrėžė, jog Sovietijoj negailestingu žiaurumu ir tempu esančios rusinamos ir naikinamos net 122 tautos. Tai baisus barbarizmas!

Esą, kad ir mūsų tėvynėj — Karaliaučiaus sritis, dabar — Kaliningrado sritis, mūsų Donelaičio Tolminkiemis — Čystije Prudy ir t.t.

Žmonės iš tenai ištremti, vietovardžiai — surusinti. Su žmonėmis — taip esą padaryta, kaip su kalmukais, čečėnais, vokiečiais ir kt. tautomis giliau sovietijoj. Dabar Lietu-

voje slavų kilmės gyventojų esama 568.000. Taigi, nežmoniškai didelis nuošimtis!

Tos dienos vakare, 8 val. įvyko vakarienė ir koncertas. Jau dabar buvo pilnutėlė salė ir pilni balkonai žmonių — apie 1.000! Pranešėja buvo Laima Švėgždaitė. Pirmiausia išsamią ir gerai išmąstytą kalbą pasakė, nors 75 m. sulaukęs, bet vis dar jaunas ir judrus VLIK-o vicepirm. J. Audėnas. Paskaitos tema — "VLIK-as Lietuvos pogrindyje" — taikyta 30 m. VLIK-o sukakčiai paminėti.

Koncerte ypatingai puikiai pasirodė Hamiltono mergaičių choras "Aidas", diriguojamas ir solo pritariamas Vaclovo Verikaičio.

Rytojaus dieną — gruodžio 2

Pamaldos Prisikėlimo parapijoj ir pamokslas — prel. J. Balkūno; evangelikams pamaldos — jų bažnyčioje. 11:30 val. vėl posėdžiai L. Namuose. Pirmiausia puikiai paruošta prof. M. Brako paskaita: "Rytprūsių ateities problema". Po to — paklausimai ir diskusijos. Toliau — nutarimų priėmimas.

Sesija užbaigta VLIK-o pirmininko žodžiu ir Lietuvos himnu. VLIK-o pirm. dr. Kęstutis J. Valiūnas pranešė ir liūdną žinią apie mūsų diplomato ir buv. VLIK-o pirm. Vaclovo Sidzikausko išėjimą negrįžtamon kelionėn. Jo atminimas pagerbtas tylos minute.

Dr. Kęstučio J. Valiūno, VLIK-o pirmininko, kalba, pasakyta 1973 m. gruodžio 1 d. VLIK-o seime, Toronte, Kanadoje

Didžiai Gerbiamos Seimo Atstovės ir Atstovai,
Mieli Vliko Seimo Svečiai,

Man tenka maloni pareiga atidaryti VLIK-o Seimą, pirmą kartą vykstantį svetingoje Kanadoje, jubiliejiniais VLIK-o metais.

Mes negalime džiaugtis, kad jau trisdešimt metų praėjo nuo tos dienos, kai Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas buvo laisvų politinių grupių įsteigtas Lietuvoje su tikslu visomis priemonėmis ir vieningu darbu siekti nepriklausomos Lietuvos atstatymo ir kovoti ir dirbti tol, kol tas tikslas bus pasiektas. Iš kitos pusės tačiau VLIK-o tęstinumas ir pasiry-

Dr. Kęstutis J. Valiūnas kalba atidarydamas VLIK-o seimą Toronte. Nuotr. S. Dabkaus

žimas jokiu būdu neatsisakyti savo idealų jau net per trisdešimt metų yra pasigėrėtinas faktas, kuris įrodo, kad lietuvių užsidegimas, pasiaukojimas ir nenukrypimas nuo Vliko uždavinių per tokį ilgą laikotarpį įrodo, kad lietuviai rusų imperializmo okupuotoje Tėvynėje ir laisvame pasaulyje prisiglaudę ištesėjo savo pažadą kraštui iki šiol ir tęsės jį ateityje.

Jokia tauta ar valstybė nepasiekia savo tikslų, jei už juos nekovoja ir nėra pasiryžusi nešti reikalingas aukas savo gerbūviui drąsos ir tautinio subrendimo pavyzdį. Mūsų tauta ir ginamą drąsos ir tautinio subrendimo pavyzdį. Mūsų tauta ir sunkiausiose sąlygose išlaiko valstybinį sąmoningumą ir tarnauja pavyzdžiu daugeliui kitų.

Okupanto kankinama tauta yra vieninga savo laisvės siekime, ir ji težino ir atpažįsta tik vieną priešą, tai būtent: rusų okupantą bei kelis parsidavėlius lietuvius, kuriem nerūpi mūsų sesių ir brolių nešamas jungas, jų kančios ir ašaros, lietuvių tautos rusifikacija ir jos genocidas. Mes žinome są-

lygas, kuriose mūsų brangioji Lietuva išdidžiai neša iškėlusi galvą, ir esame dėkingi kiekvienam tautos nariui krašte ir mokomės iš jų pasišventimo.

Jeigu VLIK-as ištesėjo trisdešimt metų dirbdamas Lietuvos labui, tai tik todėl, kad žiauri Lietuvos okupacija paskatina mus tęsti šį sunkų ir įpareigojantį darbą. VLIK-o Valdybos vardu noriu padėkoti jums visiems už nuolatinę talką mūsų darbuose.

Rezistencinis VLIK-o veiklos pobūdis turi būti suprastas visos mūsų išeivijos, kuri daugumoj savo materialinį įsikūrimo laikotarpį mums svetinguose, kad ir svetimuose, kraštuose jau yra praėjusi. Dabar mūsų išeivija psichologiniai susiduria su labai pavojingu laikotarpiu, tai būtent kreipimu perdaug didelio dėmesio į materialines vertybes, kurių pasiekimas dažnai mums užkerta kelią dirbti aukštesniam tikslui, Lietuvos laisvei. Panaudokime sudarytas materialines galimybes mūsų darbui tobulinti, stiprinti ir aukštesniems tikslams siekti.

Rezistentiškumas mūsų veikloje turi sutvirtėti, ir mes turėtume savo veiklą nukreipti mūsų kovos dvasiai dar labiau sustiprinti ir dar labiau remtis garbinga teisingumą ir laisvę, kaip tautų tarpusavį bendradarbiavimą pagrindinčia dogma, laisvų kraštų skelbiama visam pasauliui.

Mes neturime jokios priežasties kristi į nusivylimą. Mūsų tauta nesuklupo prieš okupantą, ir mūsų išeivija rodė ir rodo nenuilstamumą paramoje mūsų kenčiančiam kraštui. Prisiminkime tamsiausias mūsų valstybės ir tautos dienas, kuomet po šimtmečių garbingos ir didingos kunigaikščių ir karalių Lietuvos, mūsų valdančioji bei šviesuolių tautos dalis nutautėjo, ir Lietuvoje lietuviškos spaudos uždraudimas atnešė mūsų Tėvynei tuomet heviltiškai atrodančią naktį. Tuo sunkiuoju laiku gimė Daukantas, Valančius, o jų darbą toliau tęsė Basanavičius, Kudirka ir kt. Šiandien mes turime tūkstančius akademikų, milijonus lietuvių, sąmoningai trokštančių laisvės ir laisvą demokratinį pasaulį, kuris supranta mūsų siekimus ir juos, bent moraliai, kartais ir politiniai, remia. Teisybė yra su mumis, ir mūsų reikalavimai yra pripažįstami teisėtais.

Aš skaitau pagrindiniu šio Jubiliejinio Seimo uždaviniu mūsų rezistencinį darbą perkelti iš jį dirbančio VLIK-o ir kitų mūsų laisvinimo organizacijų ribų į visos mūsų išeivijos plotmę. Mūsų visų uždavinys tad tebūna sujungti visų mūsų jėgas šiam didžiajam ir svarbiajam tikslui — Lietuvos laisvei atstatyti.

Mes visi turime dėti pastangas, kad mūsų plačioji visuomenė suprastų mūsų darbo rezistencinę dvasią, mūsų siekimus, mūsų atliekamus uždavinius ir sudarykime sau dar stipresnį užnugarį, kiekvienos lietuvės ir lietuvio asmenyje, nes gi tik Lietuvos priešas tegali norėti Lietuvos vergijos. Mūsų rezistencinė kova, kuriai VLIK-as jau tiek daug metų vadovauja, turi didelės reikšmės mūsų pavergtam kraštui, šiaipgi rusas okupantas neeikvotų pastangų VLIK-ui griauti bei jo darbui trukdyti. Kiekvieną okupanto puolimą prieš garbingą VLIK-o organizaciją mes turime priimti kaip patvirtinimą, kad mes einame teisingu keliu.

Dėkodamas Kanados lietuviams už tokį svetingą VLIK-o Jubiliejinio Seimo priėmimą, tuo pačiu noriu pabrėžti, kad VLIK-as yra ir liks globaline vyriausia lietuvių politine vadovybe, kuri remiasi viso pasaulio lietuviais. Okupantas privertė mus dirbti už Lietuvos ribų, bet mūsų veikla yra susijusi su tauta okupuotame krašte ir ji turi būti dar labiau išplėtota laisvame pasaulyje. Tegu šis Seimas savo nutarimuose iškelia ir vykdo mūsų rezistencinės kovos darbą bei teskleidžia jį tarp visų lietuvių ir teperduoda tą dvasią ateinantiems mūsų talkininkams.

VLIK-o seimo nutarimai

Kreipimasis į pavergtą tautą

AVliko Seimas gilia malda ir susikaupimu lenkia galvas, prisimindamas visus už Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę žuvusius, kurių kraujas pašventino Lietuvos žemę ir kurių kaulai ilsisi Sibiro ledynuose. Jų gyvybės auka yra toji sėkla, iš kurios išaugs naujos lietuviškos kartos laisvės kovai vesti ir lietuviškajam kūrybiniam darbui dirbti.

Su gilia pagarba, padėka ir susižavėjimu stebi ir seka pavergtųjų brolių ir sesių kovą prieš komunistinio resiškojo imperializmo terorą, kovą už laisvę, nepriklausomybę, lietuviškąją kultūrą ir religijos teises. Pastarųjų metų įvykiai pavergtoje Tėvynėje, savo karžygiškumu prilygstą patiems didiesiems tautos įvykiams istorijoje, giliai palietė laisvųjų brolių protus ir širdis. Tėvynės meilės ir kovos liepsnose žuvę broliai gyvens per amžius dėkingos ir gyvos tautos šventame atminime. Tolydžio pasikartoją didvyriški rezistencijos aktai yra akivaizdus tautos nemarumo laidas.

Pavergtųjų brolių gyvybės aukos ir kančios akivaizdoje, VLIK-o Seimas pakartotinai:

Protestuoja prieš Lietuvos okupanto skleidžiamą melą apie Lietuvos savanorišką įsijungimą į tariamą Sovietų Sąjungą.

2. Reikalauja kuo greičiausio pasitraukimo visų karinių ir kitokių okupacinių pajėgų iš okupuotos Lietuvos, kad nepriklausoma Lietuvos valstybė galėtų vykdyti savo suverenumą.

3. Reikalauja visų kalinių ir tremtinių sugrąžinimo į Tėvynę ir atlyginimo visų nuostolių, padarytų valstybei, tautai ir piliečiams.

4. Kreipiasi į visas tarptautines institucijas, vyriausybes ir kiekvieną laisvę mylintį žmogų, kad padėtų pavergtajai lietuvių tautai išsilaisvinti iš žiauriausios tarptautinio komunizmo ir rusiškojo imperializmo vergijos.

Kreipimasis į lietuviškąją išeiviją

VLIK-o Seimas nenuilstančios kovos pavergtoje Tėvynėje ir tautiečių kančios bei aukos akivaizdoje kviečia visus laisvojo pasaulio lietuvius sujungti jėgas vieningam, drausmingam ir suderintam darbui dėl Lietuvos laisvės.

Laisvoji išeivija ne tik gali, bet ir turi atlikti jai skirtą misiją kovoje dėl tautos ir brolių laisvės. Jai atlikti turi būti panaudota įvairūs būdai bei priemonės.

Seimas kviečia visą išeiviją atskleisti save politinės kovos realybei ir susiglaudinti VLIK-o vadovaujamoje politinėje, kovoje dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės.

Seimas teigia, jog sutelktinis ir koordinuotas darbas yra mūsų stiprybė ir ragina visas institucijas bei organizacijas siekti tarpusavio susipratimo, veiklos derinimo ir darbų pasidalinimo.

Seimas sveikina visas individualines ir atskirų sambūrių pastangas laisvinimo darbe ir apskritai lietuviškoje visuomeninėje veikloje, jei jos netrukdo sutelktiniam ir koordinuotam darbui.

Seimas kviečia visus lietuvius kuo gausiau remti Tautos Fondą, skiriant tam reikalui per metus bent vienos dienos uždarbį.

Bendrieji reikalai

1. VLIK-o Seimas paveda VLIK-o Valdybai ir toliau sekti Europos Saugumo konferencijos eigą, koordinuojant visas gy-

vąsias lietuvių jėgas Lietuvos Valstybės ir Lietuvių Tautos interesams ginti.

2. Seimas paveda VLIK-o Valdybai pareikšti padėką JAV ir kitų kraštų vyriausybėms, organizacijoms ir asmenims už reiškiamą palankumą Lietuvos ir kitų kraštų išlaisvinimo kovoje.

3. Seimas pakartotinai atkreipia lietuvių visuomenės dėmesį į Lietuvos Diplomatinės Tarnybos svarbą, džiaugiasi jos darbais, ir paveda VLIK-o Valdybai ir toliau dėti pastangų Lietuvos diplomatiniams postams išlaikyti, jiems stiprinti ir, reikalui esant, finansiškai remti.

4. VLIK-o Seimas kviečia ir ragina visas jį sudarančias organizacijas skleisti Leituvos laisvės kovos mintį jaunimo tarpe ir įtraukti jį į Lietuvos laisvinimo darbą. Seimas paveda VLIK-o Tarybai ir Valdybai ieškoti naujų ir patrauklesnių būdų VLIK-ui stiprinti, ypatingą dėmesį kreipiant į jaunimo įjungimą į VLIK-o veiklą.

5. Siekiant tampresnės VLIK-o konsolidacijos, Seimas kviečia gimininga politines grupes ir rezistencinius sąjūdžius jungtis į stipresnius vienetus. VLIK-o organizacijų glaudos klausimui nagrinėti, Seimas siūlo VLIK-o Taryboje sudaryti specialią komisiją.

6. Seimas primena ir ragina lietuvių išeiviją santykių su pavergtąja tauta klausimu laikytis bendro veiksnių nusistatymo.

7. Seimas paveda Vliko Valdybai tirti sąlygas bendram Baltų Informacijos Centrui įsteigti.

8. Seimas pakartotinai įpareigoja VLIK-o Valdybą daryti žygių, kad artimoje ateityje būtų paruošta ir išleista Lietuvos etnografinių sienų studija.

9. Seimas, išklausęs VLIK-o organų pranešimus, didžiai vertina jų atliktus darbus ir reiškia padėką juose dirbantiems, ypačiai Vliko Valdybos pirmininkui dr. Kęstučiui Valiūnui už jo ypatingą pasiaukojimą laisvinimo darbui, Pasaulio Lietuvių Bendruomenei, Amerikos Lietuvių Tarybai ir kitoms organizacijoms bei asmenims už visokeriopą VLIK-o veiklos rėmimą.

10. Seimas išskirtinai dėkoja Tautos Fondo atstovybėms pasaulyje už talką kaupiant lėšas ir Petrui Minkūnui už rūpestingumą per 15 metų be atlyginimo atliekamą darbą, tvarkant Tautos Fondo atskaitomybę.

11. Seimas nuoširdžiai dėkoja visiems jį sveikinusiems žodžiu ir raštu.

ĮVYKIAI LIETUVOJE IR MŪSŲ UŽDAVINIAI

IŠ STASIO DZIKO PASKAITOS 1972 M. VLIK-O SEIME

Pastarųjų metų bėgyje lietuvių protestai prieš okupanto priespaudą atkreipė ir laisvojo pasaulio dėmesį. Dera pažvelgti į tas apraiškas ir atitinkamai surišti jas su mūsų uždaviniais. Neabejotina, kad tie uždaviniai yra labai platūs ir įvairūs.

Dera dar pridėti, kad įvykiai Lietuvoje rištini ir su naujausiomis pasaulinėmis tendencijomis, kurias galima taip nusakyti: nežiūrint ideologijų ir režimų, tarpvalstybiniai ryšiai stumiami viena kryptimi — tartis, prekiauti, bendradarbiauti galimai visose gyvenimo srityse, tik neliesti partneriui nemalonių dalykų. Ar tai yra didelė klaida, ar gili valstybinė išmintis, atsakymo teks ilgai palaukti.

Kas gi vyksta Lietuvoje? Nepriklausomybės metais subrendusi tauta pirmiausiai pasipriešino okupantui kelis metus trukusia didvyriška partizanų epopeja. Juos perbloškė okupantas žiauriausiomis priemonėmis ir milžiniška ginklo persvara. Po to tauta susitraukė į save apsimąstymo laikotarpiui.

Didžiajam Maskvos tironui kritus, įpėdiniai atleido persekiojimo varžtus, nes toliau eiti nebebuvo kur. Lietuvių tautos genijus įkvėpė savo vaikams kitą gyvybės išsaugojimo kelią — kurti tautinę kultūrą, moksle ir technikoje siekti pirmaujančios vietos ir visomis įmanomomis priemonėmis gintis nuo surusinimo. Ir pavyko ikšiol apsaugoti nepažeistą tautinę individualybę — iš visų trijų Baltijos kraštų Lietuva tebėra mažiausiai surusinta.

Paskutinioji savo tautinės gyvybės išsaugojimo ir okupantui priešinimosi forma buvo skaudžiai dramatiška — savanoriškos Kalantos, Stonio ir Andriuškevičiaus gyvybės aukos, sudėtos ant tėvynės laisvės aukuro susideginant.

Prieš tai ilgokai vyko žodinė, bet gana aštri ofenzyva, reikalaujant bent konstitucijoje surašytų žmogaus teisių gerbimo: kunigų memorandumas Vilniui ir Maskvai dėl religinės laisvės varžymo, grupės intelektualų protestas dėl sumanymo statyti prie Jurbarko naftos valyklas, Dubingių klebono kun. Šeškevičiaus gynimosi kalba teisme, patriotiški Kudirkos pareiškimai teisme ginantis nuo kaltinimo, kad buvo sumanęs nebegrįžti į Rusiją, vaikų atsisakymas neteisingai liudyti prieš kun. Zdebskį, dramatiškas 17,000 lietuvių prašymas Brežnevui ne-

laužyti konstitucijos (nuorašas pasuktas ir J. Tautų gen. sekretoriui).

Labai reikšmingu faktu pasipriešinimo darbuose tenka laikyti aktyvų jaunosios kartos įsijungimą — tos kartos, kuri augo ir brendo okupacinio režimo ir ideologijos atmosferoje. Tai ypač įsidėmėtina žinant, kad antilietuviška ir antikrikščioniška indoktrinacija prasideda jau vaikų darželyje ir be pertraukos tęsiasi mokyklose, įmonėse ir masinėse organizacijose, kurioms nepriklausyti ne tik nepopuliaru, bet ir pavojinga. Mokyklose dėstoma Lietuvos istorija falsifikuojama, nepriklausomybės laikotarpis niekinamas, vietoje savos gimtinės meilės be atvangos propaguojama "didžiosios tėvynės" meilė. Ir visgi, Lietuvos jaunimui tėvynė tebėra Lietuva, o ne bolševikinė imperija.

Čia turime pripažinti milžinišką lietuviškos šeimos ir tradicijų reikšmę. Tos šeimos, kuri tautinę bei valstybinę sąmonę išlaikė ir per šimtmečius ankstesnių okupacijų. Jaunimas yra ne tik tautiškai susipratęs, bet laisvės vardu pradeda aukotis. Pripažintina jam ir politinės tikrovės nuovoka, kuri sulaiko jį nuo karštgalviškos ir ne laiku pradedamos išsilaisvinimo kovos.

Dabar labai sustiprinta informacija, liečianti žygius ryšium su religinės laisvės varžymu. 1972 m. išleistos dvi laidos tą reikalą liečiančios kronikos. Ten plačiai aprašytos kunigų Zdebskio, Bubnio ir Šeškevičiaus teismuose vykusios bylos. Ten paskelbti tikinčiųjų skundai partijos ir valdžios organams dėl religijos išpažinimo persekiojimo. Kitoje laidoje telpa 17 tūkstančių lietuvių pasirašytas memorandumas, jį sekęs prievartinis vyskupų laiškas ir jo atgarsių istorija.

Kaip vertinti tikinčiųjų lietuvių rezistenciją? Jos garsas toli siekia; ji yra tautos rezistencijos integrali dalis; kronikos išleidimas yra svarbus žingsnis informaciją organizuojant; memorandumų ir kronikos perdavimas į Vakarus yra reikšmingas įrankis kovą prieš okupantą vedant; tikinčiųjų kova už konstitucijos jiems garantuotas teises galėtų būti akstinu ir partiečiams reikalauti ir kitų konstitucijos nuostatų vykdymo, pavyzdžiui, kad ir respublikoms pripažintos teisės pasitraukti iš sąjungos; religinis jaunimo auklėjimas stiprina pagrindus šeimoj vykstančiam tautinės sąmonės formavimui; parapija yra tapusi reikšmingu rezistencijos centru, nes tai yra natūrali tautinė organizacija, galinti šiek tiek ir viešai reikštis.

Mūsų uždaviniai

Pavergtojo krašto rezistencinių apraiškų paryškinimas neturėtų sudaryti įspūdį, kad esame arti laisvės kovos laimėjimo.

Mūsų kovos už tautos teisę į laisvę pagrindas eina iš prigimtinės teisės dėsnio, kad esame gyvos, laisvės siekiančios tautos dalis. Mūsų tautinė pareiga yra dabartinėse sąlygose atlikti tai, ko pavergtoji tautos dalis padaryti negali.

Vlikas jau 30 metų vadovauja Lietuvos laisvinimo darbus planuojant. Savo rezistencine kilme, istoriniu tęstinumu, nepaneigta tradicija, pavergtos tautos pakartotinu pavedimu ir svetimųjų įgytu pripažinimu bei savųjų pareikštu pasitikėjimu jis yra tapęs pagrindine Lietuvos laisvinimo institucija. Todėl išlaikyti Vliko organizacinį tęstinumą nėra tik jo kūrėjų romantiška svajonė ar pažangą trukdantis užsispyrimas, bet tautos patikėtas uždavinys.

Tarptautinių santykių kaita skatina ir Vliką atsinaujinti, kad jo pajėgumas būtų ne tik išlaikytas, bet ir sustiprintas. Tas atsinaujinimo procesas, 1971 m. seimo nutartas, dabar yra rimtai pradėtas vykdyti. Šio proceso tikslas yra įjungti išeivijos jaunimą į Vliko darbą. Pavergtojo jaunimo heroizmo apraiškos šį procesą, tikime, paskubins.

Yra dar kitas Vliko struktūros elementas, į kurį atkreiptinas dėmesys: Vliką sudarančių grupių vaidmuo. Vliko statutas šitaip aptaria trijų jo elementų uždavinius: seimas svarsto Lietuvos laisvinimo problemas ir laisvinimo veiklos programą; taryba studijuoja ir planuoja Lietuvos laisvinimo uždavinius ir jiems vykdyti priemones; valdyba gi organizuoja ir vykdo Lietuvos laisvinimo uždavinius.

Seimai mažiau ar daugiau sėkmingai savo uždavinį atlieka. Valdyba, kaip vykdomasis organas, neša visą Vliko veiklos naštą. Toji našta ypač sunki pirmininko pareigas pasiėmusiam. Nešališkas stebėtojas, manau, pripažins, kad esamose sąlygose darbas dirbamas į šalis nesidairant ir tuščiai nesigarsinant.

Ar Taryba studijuoja ir planuoja uždavinius ir priemones, kurias valdyba turi organizuoti ir vykdyti, galima abejoti. Tarybos sudėtis ir pajėgumas priklauso išimtinai nuo grupių valios. Kai tarptautinė padėtis atsidūrė staigių posūkių bei netikėtų vingių sraute, kai sovietijoje bręsta intelektualinės revoliucijos pradai, kai tėvynėj laisvės ilgesys įgauna konkrečias formas, tikrai yra kas studijuoti ir planuoti. Jei valdybai būtų palikta tik pagal statutą jai priklausanti vykdomoji funk-

cija, o studijų išvados ir konkretūs veiklos planai jai būtų tarybos pateikti, jos vykdomieji darbai būtų žymiai efektingesni. Ji galėtų daugiau dėmesio skirti ir laisvinimo darbų vadovavimui, dėl kurio stokos ji dažnai yra kartais su pagrindu barama. Gyvenamasis momentas reikalauja, kad Taryba sėkmingiau atliktų jai Vliko statuto pavestus uždavinius. Taip pat tektų laukti ir iš grupių daugiau aktyvumo laisvinimo uždavinių vykdyme, nes juk čia yra jų egzistencijos išeivijoje pateisinimas.

Kai ne tik rezistencijos apraiškos padažnėjo Sovietų Sąjungoje ir juo labiau Lietuvoje, bet ir organizacijoms, kurios savo pirminiu uždaviniu pasirinko Lietuvos nepriklausomybės atstatymą, pastarieji reiškiniai okupuotoje Lietuvoje teikia naujų galimybių savo veiklą suaktyvinti. Pagrindiniu jų uždaviniu dabar turėtų būti efektyvus anų įvykių sukrauto kapitalo panaudojimas.

Yra juk mūsų laisvinimo fronte bendras pastangas žudančio balasto: nesutarimo, nereikalingų varžybų, ieškojimo seniai atrastų kelių, tuščios savireklamos. Kai anoj pusėj "laisvės Lietuvai!" šaukiama, norisi tikėti, kad visokia veikla turėtų pakrypti tik pozityvia linkme.

Turime dar daug gyvų ir veikiančių sambūrių. Gyvenamasis momentas reikalauja, kad jų vadovybės įsijungtų į Lietuvos laisvės talką. Sambūrių pobūdis ir veiklos plotmė apspręs talkinimo kelius ir priemones. Dabar ir praeityje išradingumo yra parodžiusi Vyčių organizacija. Yra ir daugiau pavyzdžių. Turint galvoje faktą, kad Lietuvoje visas viešasis reiškimasis yra pajungtas okupacijai garbinti ir laisvės minčiai slopinti, sunku patikėti, kad laisvųjų lietuvių sambūriai nesijungtų į talką.

Daug vilčių duoda P. L. Jaunimo Sąjunga. Jei prieš kelis metus A. L. Studentų Sąjungai pakrikus buvo pagrindo baimintis, kad mūsų akademinis jaunimas ima pasimesti, tai naujosios sąjungos sukūrimas ir jaunimo kongreso nutarimai duoda vilčių ateičiai. P. L. Jaunimo Sąjunga ateina laiku, ją šiltai sutinka visa išeivija, jos laukia dideli uždaviniai. Gyvenimo tikrovės žaizdre jų utopiški elementai nubyrės, realybės suvokimas galės įnešti naujos minties į didžiąją Lietuvos laisvės talką. Aktyvus jaunimo reiškimasis okupuotos Lietuvos rezistencijoje įpareigoja ir išeivijos jaunimą pridėti savo dalį.

Istorinis Lietuvių Jaunimo kongresas svetur

PRANYS ALŠĖNAS

1972-rieji metai lietuviams, gyvenantiems plačiam pasaulyje, už Tėvynės ribų, ypač jų jaunimui — bus tikrai istoriniai — nepamirštami, nes tais metais Čikagoje, vadinamoj Pasaulio lietuvių sostinėj, įvyko itin nusisekęs Pasaulio lietuvių jaunimo kongresas ir atgaivi Tautinių šokių šventė.

Liepos 2 d. tą gražiąją Lietuvių tautinių šokių šventę atidarė JAV Prezidentienė Patricija Nixonienė. Ta šventinė iškilmė įvyko Čikagos International milžiniškame Amphitheatre, kur dalyvavo apie 15.000 dalyvių — žiūrovų, o taip pat — spaudos ir televizijos reporteriai bei filmuotojai, išleistas šventės leidinys. Visos vietos buvo užimtos, visi bilietai išparduoti ir daugelis nebegalėjo jų gauti.

Šventės išvakarėse įžiebta ugnis prie paminklo žuvusiems Lietuvos laisvės kovotojams ties Jaunimo Centru. Ugnį uždegė iš Australijos atvykusi Marija Baronaitė - Grėbliūnienė, lydima M. Reslerio iš Vokietijos ir J. Čiurkino iš Urugvajaus. Vainiką padėjo E. Pauliukonytė iš Vokietijos, J. Deveikis iš Argentinos, P. Bilevičius iš Brazilijos. Prie paminklo trumpą žodį tarė Kanados LB pirm. inž. E. Čuplinskas. Sugiedota giesmė "Marija, Marija" ir himnai.

Marijos aukšt. m-klos salėje įvyko koncertas. Programą pradėjo pranešėja Ž. Modestienė. Pirmiausia pasirodė Montrealio "Gintaras". Išpildyta poetinio žodžio, liaudies muzikos, dainos ir šokių darni pynė. Šis ansamblis — stiprus meninis vienetas, ypač liaudies instrumentų orkestre, kuriam vadovauja Z. Lapinas. Toliau pasirodė ir antroji kanadiečių lietuvių grupė — mergaičių kvartetas "Rasa" iš Londono, Ont. Programoj dar pasirodė Vokietijos lietuviai ir Urugvajaus "Ąžuolynas" su savo stilizuotais tautiniais šokiais. Tai gana stipri taut. šokių grupė, vadovaujama dantų gyd. A. Stanevičiaus ir S. Štendelytės.

Koncerte itin didelį pasisekimą turėjo Vokietijos vyrų kvintetas "Baltija". Tai viskas įvyko šeštadienį, liepos 1 d.

Liepos 2 d. sekmadienį visi dalyviai atsirado Amphi-

Baigiant Antrąjį Pasaulio Jaunimo Kongresą Toronte, dalyviai gieda Lietuvos himną. Nuotr. S. Dabkaus

Įvairių kraštų lietuvių jaunimo atstovai neša vėliavas į sceną kongreso užbaigos iškilmėje Toronte.
Nuotr. S. Dabpaus

teatro patalpose, kur įvyko Taut. šokių šventės programa. Šventė privalėjo prasidėti 2 val. p.p., bet jau 1 val. stoviniavo tenai dideli būriai žmonių.

Atskiroj amfiteatro patalpoj buvo suruoštas priėmimas p. Nixonienei, kuri atvyko su palyda. Daugybė kviestinių svečių turėjo gražią progą pasisveikinti su prezidentiene. Jos palydovai buvo: sen. Derwinsky, sen. Percy, Illinois gubernatoriaus Ogilve žmona ir kt. Visus dalyvius pristatė V. Adamkus.

Pagaliau, prasideda šventės programa. Pučiamųjų orkestrui grojant maršą liaudies dainų motyvais, pradėjo žygiuoti šokėjai su vyriausia vadove G. Breichmaniene. Kiekviena grupė turėjo užrašą — pavadinimą ir vietovę. Tokių buvo daugiau kaip 50, neįskaitant vaikų grupių, kurių buvo apie 30. Vaikų grupės privalėjo palaukti šoninėse patalpose, nes arena, nors milžiniško dydžio, toli gražu, buvo permaža.

Toliau — JAV ir Lietuvos himnai. Šventės rengėjų k-to pirm. dr. L. Kriaučeliūno atidaromasis žodis ir svečių kalbos — sen. Derwinskio ir sen. Percy. Pastarasis pranešė, kad jo pastangų dėka Lietuvos vėliavą Apollo XVI erdvėlaivio buvo nugabenta mėnulin ir grąžinta žemėn. Ji būsianti saugoma Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone. Senatorius savo kalbą baigė lietuviškai: "Tegyvuoja laisva Lietuva!".

Po to oficialiosios dalies pranešėjas inž. V. Adamkus paskelbė, jog žodį tars p. Nixonienė. Minia spontaniškai atsistojo ir ilgai plojo.

Prezidentienė, apsupta gubernatorienės, konsulės Daudžvardienės, senatorių ir kt., su gėlių puokšte rankose, tarė žodį susirinkusiems, kurių ten buvo apie 15 tūkstančių. Ji paminėjo, kad 1968 m. tautinių šokių šventėje dalyvavo jos dukros ir grįžusios sakė, jog tai buvo "gražiausias pasaulyje spektaklis". Jos raginusios p. Nixonienę atvykti į šią šventę.

Čikagoje ji pamačiusi, kad jai nėra reikalo keliauti po pasaulį, norint pamatyti tautas. Išreiškusi linkėjimus lietuviams, ji skatino išlaikyti savo kultūrą ir oficialiai atidarė IV Tautinių šokių šventę. Ta proga V. Adamkus jai įteikė dovaną — lietuviško gintaro sagę. Orkestrui grojant ir publikai stovint, prezidentienė su visa palyda per areną nužygiavo svečių ložėn, iš kurios sekė programą.

Programon buvo įrašyti 22 šokiai, kuriuos atliko jaunimas ir vaikai. Bendras vaizdas — pasigėrėtinas. Žiūrovams buvo džiaugsmo ir pasigėrėjimo tokiu dideliu jaunimo skaičiumi ir

jų entuziazmu tautiniam šokiam. Pažymėtina, kad šokių programoje dalyvavo ir kartu su lietuvaitėmis tautinius šokius šoko ir Illinois gubernatoriaus dukra.

Užbaigus programą, JAV Liet. B-nės c. v-bos pirm. V. Volertas visiems išreiškė padėką ir dr. L. Kriaučeliūnui įteikė specialų atžymėjimą, o šokėjai šokiu "Suk, suk ratelį" užbaigė šventės programą. Po jos tame pačiame pastate buvo surengtas banketas, kuriame dalyvavo žymieji mūsų pareigūnai, veikėjai, tautinių šokių grupių vadovai, spaudos atstovai ir visi norėjusieji dalyvauti. Banketą surengė p. Džiugienės vadovaujama k-ja. Tautinių šokėjų buvo apie 2000.

L. Krikščionių Demokratų gretose

ŠIANDIENOS IŠŠŪKIAI

LKDS Centro Komiteto pirmininko žodis atidarant konferenciją 1973 m. lapkričio 18 d. Čikagoje

Po trijų metų vėl susirenkame didesniu būriu pasidalinti rūpesčiais, džiaugsmais ir viltimis. Gyvu žodžiu aptarti praeities įvykius ir ateities kelią.

Pastarieji trys metai nebuvo lengvi. Šiandienos iššūkiai krikščioniškajai demokratijai yra nemažesni, negu anų kūrimosi dienų, kai į jų sūkurį jungėsi Krupavičius, Stulginskis, Rainys, Dovydaitis, Bistras . . . Jie degė ugnimi, kurios išskaistinančios liepsnos perkeitė ne tik organizacines formas ir darbo metodus, bet ir sielas bei širdis. Nemažesnis užsidegimas ir auka reikalingi ir šiandien.

Šiandienos Vakarų pasaulis yra plėšomas įvairių konvulsijų, į kurių sūkurį yra traukiama ir organizuota išeivija.

Prieš beideologinių pranašų skelbiamą kovą ideologijoms ir pasaulėžiūroms bei pragmatizmo garbinimą, mes turime pastatyti pasaulėžiūrinį subrendimą ir integralumą.

Prieš nedemokratinį antipolitiškumą, kuris veda arba į anarchiją, arba į diktatūrą, mes turime atsiskleisti politikos ir politinei realybei.

Prieš profesinį siaurumą mes turime pastatyti intelektualinio lavinimosi ir analitiškumo principą.

Prieš visą glemžiantį kosmopolitizmą, mes turime pastatyti tautinį apsisprendimą, kaip laisvai prisiimtą vieną pačių didžiųjų žmogiškųjų vertybių ir federalizmą, kaip tobulesnio politinio susitvarkymo formą.

Prieš neviltį ir pasidavimą, pastatykime akciją: prasmingą veiklą, siekiant mūsų didžiųjų uždavinių išsprendžio.

Ši konferencija išskirtina tuo, jog pirmą kartą nuo organizuotos lietuviškosios krikščioniškosios demokratijos kūdikystės ji pirmoji be **Mykolo Krupavičiaus.** Jis gi buvo krikščioniškoji demokratija. Juos išskirti jau neįmanoma. Jų ryšys siekia abiejų jaunystę. Jau Voronežo tremties metu Mykolas Krupavičius pamatė, kad atsakymai į politinius ir valstybinius klausimus glūdi ne nihilizme, anarchizme, radikalizme, bet krikščioniškoje demokratijoje. Be dvejojimo, jis kartu su kitais vienminčiais,

buria ir organizuoja lietuvius po krikščionių demokratų vėliava. Nuo tų metų jis jau daugiau su ja ir jos organizacijomis niekuomet nesiskiria. Krikščioniškosios demokratijos vadų galerijoje jis atsistoja šalia Ezbergerio, Seipelio, Adenauerio, De Gasperio, Schumano. Jie beveik vienminčiai — politikos ir valstybės milžinai, visi epochiniai vyrai. Šalia jo rikiuojasi Dovydaitis, Stulginskis, Vailokaičiai, Bistras, Reinys, Bizauskas ir eilė kitų.

Tam tikra prasme Mykolas Krupavičius yra krikščioniškosios demokratijos ir sūnus ir tėvas. Evangelijos gelmes siekiančiose krikščioniškosios demokratijos lopšiuose subrendo Krupavičiaus — politiko ir valstybininko asmenybė. Savo ruožtu vešlioje Lietuvos dirvoje, vos sudygusius krikščioniškosios demokratijos daigus, jis išaugino į bujojantį ažuolą, kurio pavėsyje atgimė valstybė, kurio šaknys giliai įsisiurbę į lietuviškąjį dirvožemį, maitina kovojančią tautą idėjinėmis sultimis.

Šiandien jo jau nebėra su mumis. Jo pasigendame. Jo žygiais didžiavomės, jo darbais stebėjomės, jo meile džiaugėmės. Laimėjimai buvo skaidresni, nes jis jais su mumis dalinosi. Klūtys buvo lengviau nugalimos, nes jis žengė laisvės žygio priekyje. Nusiminimas buvo lengviau nugalimas, nes jis neleido nusiminti.

Šiandienos ir ateinančių dienų darbą tenušviečia jo prisiminimas ir pavyzdys.

Centro Komiteto Pirmininko pranešimas Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos 1973 m. Konferencijai

I. Pradžios žodis

Turiu garbės jau trečioje konferencijoje CK vardu daryti pranešimą. Jis nėra vienintėlis. Apie LKDS veiklą VLIKo Taryboje ir CDUCE pranešimą padarys Pr. Vainauskas, apie Leono XIII-jo fondą — dr. V. Baublys, apie "Tėvynės Sargą" — dr. D. Jasaitis. Henrikas Idzelis padarys pranešimą apie Sąjungos iždą, šimtininkų fondą ir vienminčių šalpos finansus. Numatyti ir Kontrolės Komisijos bei Garbės Teismo pranešimai. Skyriai paprašyti padaryti pranešimus iš savo veiklos.

Nebus šis pranešimas ir toks išsamus, koks turėtų būti. Jame paliesiu tik tuos esmingesnius faktus ir idėjas, kurie ir kurios buvo CK dėmesio ir darbo centre; kurie turi išliekantį pobūdį ir kurios turi svarbos ir ateičiai.

Tam tikra prasme šis pranešimas yra tęsinys to pranešimo, kurį padariau LKDS Tarybos III-jai sesijai, kuri buvo susirinkusi Clevelande, 1972 m. lapkričio 24 d. Tik šis bus kiek praplėstas ir kai kuriais naujais faktais papildytas.

II. Veiklos aplinkybės

Šis trimetis, kaip ir pirmieji du, vienu atžvilgiu niekuo nepakito, kitais — nepažįstamai pasikeitė. Nekito tad ir mūsų darbo tikslai ir uždaviniai, bet kito rėmai, kryptis ir plotmė.

Nekito du mūsų pagrindiniai tikslai: nenuilstantis darbas už laisvos Lietuvos atstatymą ir pastangos tarnauti krikščioniškajai demokratijai, kuri yra juk visuomeninio ir politinio gyvenimo labai realus planas, politinio gyvenimo forma ir socialinio gyvenimo tvarkymo norma.

Tačiau šių nekintančių pagrindinių tikslų siekėme jau kitokiose aplinkybėse, negu prieš tris metus.

Tarptautinėje politinėje sferoje vis aiškiau ryškėjo Nixono-Brežnevo doktrinų pragmatinis veidas. Šios doktrinos galutinai palaidojo tarptautinę teisę ir moralę biznio ir kapų taikos sąskaiton. Iš jų kilo Vakarų Vokietijos sutartys su Lenkija ir Rusija, kurios išdavė Baltijos valstybių interesus teritorinio integralumo srityje. Jis įgalino Ameriką gelbėti Sovietus maistu tuo būdu įgalinant Kremlių skirti didesnes sumas agresinių ginklų gamybai. Jos įgalino vadinamąją Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferenciją, kurios vienas tikslų — įteisinti pavergtųjų tautų pavergimą. Jos įgalino komunistinės Kinijos hegemonijos pradžią Azijos žemyne, Amerikai traukiantis iš jo ir laiminant. Lietuvai ir kitiems pavergtiems kraštams paliktas tik žodinis ir vis mažiau pasakantis sentimentas — daugeliu atvejų net tylos traktavimas. JAV reali parama laisvės kovai yra visiškai nutraukta, ir ne tik Kongreso, bet ne vyriausybės dėka, trupiniai duodami kai kurioms tos kovos apraiškoms, i.e. Laisvosios Europos Radijui.

Tyla ir laiko bėgimu bandoma numarinti ir mūsų diplomatinius postus, neleidžiant jiems asmeninių pakaitų.

Imdamos pavyzdį iš Amerikos vyriausybės politikos bei demoralizuojančiu pragmatizmu ir materializmu persunktos vi-

suomenės, ir kitos Vakarų valstybės bei visuomenės rieda numoralėjimo keliu. Jau nekalbant apie ką kita, net tokie Pietų Amerikos krikščionių demokratų sąjūdžiai yra pakąsti marksistinio materializmo šalnos.

Šios tuščiavidurės ir net piktybinės idėjos turi įtakos ir į Amerikos lietuvių visuomenę. Vis daugiau turtėjanti ir vis daugiau idėjiškai amerikonėjanti išeivija pirmu žvilgsniu, atrodo, nenyksta. Yra net visai gražių prošvaisčių. Katalikų Mokslų Akademijos veikla, Helsinkio konferencijos incidentas, lietuvių Enciklopedijos anglų kalba leidyba ir kiti panašūs faktai džiugina, nes rodo progresą. Tačiau tai tik retokos, nors prasmingos, išimtys. Piktžolės bujoja nė kiek nemenkiau. Šimtas tūkstančių dolerių išleidžiama abejotinos vertės kongresams ir kelionėms po pasaulį. Bendradarbiavimas su okupantu plinta. PLB ir JAV LB veikla politinėje srityje daugiau kenkia, negu gelbsti. Ryškiau pastebimas jaunimo nutautėjimo procesas. Kultūrinė veikla žymi beorganizacine energija, bekritiniu liaupsinimu, o politinis laisvinimo darbas trukdomas sąmoninga kontraakcija ir lėšų stoka.

Tačiau jei tarptautinės politikos ir išeivijos veiklos analizė perša bent kiek minorines išvadas, pavergtosios tautos kovos aidai skamba išskirtinai didingais karžygiško pasišventimo faktais. Tarsi Viešpats ir broliai rodyte rodo mums tiek mūsų uždavinių kilnumą, tiek mūsų pastangų menkumą.

Pastarųjų trijų metų įvykiai pavergtoje Tėvynėje yra užburiantys ir savo heroizmu, ir asmeniniu užsiangažavimu, ir krikščioniškų akcijos turiniu. Juos pagimdė lietuvybės ir krikščionybės apvaisintos asmenybės: kun. Ant. Šeškevičius, Simas Kudirka,, Vyt. Simokaitis ir jo žmona, kun. Juozas Zdebskis, kun. Prosperas Bubnys, Romas Kalanta, V. Stonis, Andriuškevičius ir kiti. Prisimenant šių dienų Lietuvos sūnų kovą, kančią ir mirtį ir prisimenat jau kelis masiniai pasirašytus Lietuvos katalikų protesto laiškus Sovietų S-gos vyriausybei, bei tuos gausius persekiojimo ir kovos faktus surašytus Bažnyčios kronikoje, negalima netikėti, jog apvaizda ypatingu būdu sergi lietuvių tautą ir rodo mums išeiviams laisvajame pasaulyje tikrąjį kelią į asmeninę didybę ir tautinę bei asmeninę laisvę.

Šitokiame fone dirbome. Žinome, kad neatlikome visko ką galėjome ar privalėjome. Tik nebūtina dėl to, kad nesupratome laiko dvasios ar nedėjome pastangų.

III. Savose vagose

Šio skyriaus mintys kai kuriems jūsų jau bus girdimos bene šeštą kartą (raštuose kartotos dar dažniau ir daugiau). Ne dėlto, kad jos nurašomos nuo ankstesnių pranešimų, bet dėlto, kad atliepis į CK veiklą, deja, per devynerius metus mažai pakito.

1. CK darbas buvo dirbamas jo statute numatytame penkių asmenų prezidiume, kuris turėjo 31 posėdį (CK posėdžiavo tris kartus). Šioje kadencijoje iš Clevelando kitur gyventi išsikėlė du CK nariai: Petras Balčiūnas ir Povilas Mikšys. Prie CK veikė ir centrinio skyriaus valdyba, spaudos ir informacijos komisija bei tarptautiniams reikalams vicepirmininkas buvo planavęs tų reikalų komisiją, kuri nebuvo sudaryta.

2. Vidaus veikloje pakitimo maža. Tegaliu pakartoti tuos pačius žodžius, kuriuos tariau 1972 m. įvykusioje LKDS Tarybos sesijoje: CK ir toliau bandė palaikyti ryšius su skyriais, atstovais ir įgaliotiniais, o taip pat ir LKDS Taryba per bendralaiškius ir aplinkraščius. (Per kadencijos laikotarpį pasiųsta 16 bendraraščių skyrių valdyboms ir trys aplinkraščiai Tarybos nariams). Atliepis į keliamas sugestijas, mintis ir instrukcijas buvo menkas. Tiek specifiniai, tiek bendriniai reikalai nesulaukė, deja, skyrių vadovybių ar narių dėmesio.

3. Džiugu ir malonu buvo bendrauti su LKDS Europos Taryba, ypač, jos pirmininku A. Venskum, kurio veikla buvo išskirtinai prasminga. Dirbo ir kiti Tarybos nariai.

4. CK galutinai susitarė su p. Maldeikiu dėl kun. Mykolo Krupavičiaus monografijos rašymo. Autorius dviem atvejais lankėsi Clevelande, Čikagoje ir Toronte rinkdamas medžiagą. CK jam padėjo ir finansiškai.

5. Šios kadencijos metu įvyko vienas LKDS Tarybos posėdis, kuris buvo ir užtenkamas dalyvavimu ir prasmingas darbu.

6. Savo nuomonę kai kuriais svarbesniais klausimais ir momentais teikėme vienminčiams ir visuomenei atsišaukimų forma.

7. Santykiai su Leono XIII-jo Fondo valdyba, kuri gražiai ir darbščiai savo darbą dirba, buvo draugiški ir sklandūs.

8. Nors ir mažiau, gyvybės rodė ir KD Informacijos. Keliolika pranešimų įvairiais klausimais tilpo viešojoje spaudoje. Bandėme KD Informacijas plėsti į anglų kalbos leidinius. Tik pora jų teišspausdinta.

9. Visi CK nariai šalia savo darbo Komitete antyviai reiškėsi ir kituose lietuviško gyvenimo baruose: skaitė paskaitas,

L. K. D. S-gos Tarybos posėdis 1973

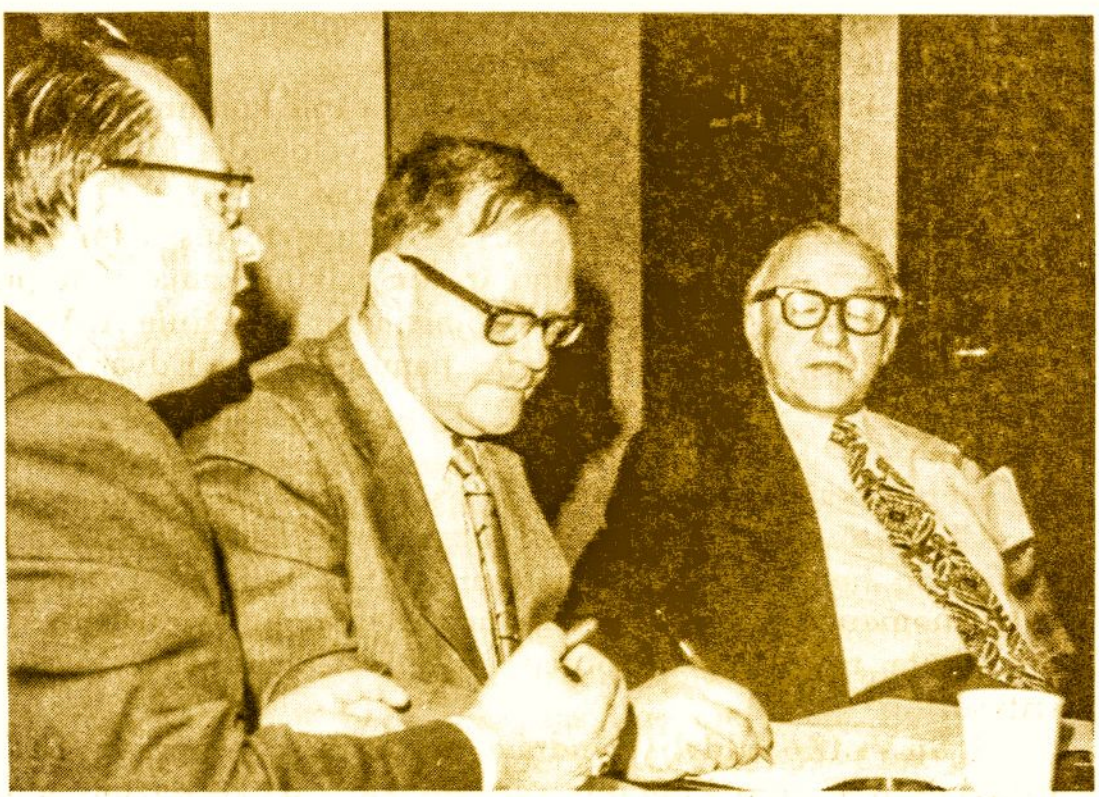

Konferencijos metu: A. Kasulaitis, A. Pautienis, dr. K. Šidlauskas

Algirdas J. Kasulaitis

vadovavo organizacijoms, dirbo VLIKo komisijose bei kitokiuose pastoviuose ar laikinuose sambūriuose.

10. Atskiru leidinėliu išleista paskaita apie komunizmo grėsmę emigracijos kryžkelėse. Talkinta Encyclopedia Lituanica ir Kent universiteto etninių leidinių redakcijai.

11. CK prisidėjo prie kun. M. Krupavičiaus paminklui statydinimo komiteto sudarymo ir jam talkininkauja. (CK prisidedant sudarytos P. Razgaičio komisijos ir Paryžiuje A. Venskaus komisijos dėka jau pastatytas paminklas ant Edvardo Turausko kapo).

IV. Lietuviškajame gyvenime

CK atstovavo Sąjungos politiką bei nusistatymą ir santykiuose su bendrinėmis bei kitomis organizacijomis ir apskritai visuomene. Santykiai daugeliu atžvilgių buvo nusistovėję, nors būta reikalo pakartotinai budėti ir veikti kai kuriose srityse.

1. Su VLIKo valdyba bendravome darniai ir tampriai. VLIKo valdybos ir Centro Komiteto pirmininkai palaikė dažnus telefoninius ryšius ir tarė daugeliu aktualių laisvinimo veiklos va-

dovavimo klausimų. Tas nereiškia, kad sutikome su kiekvienu valdybos žingsniu ar darbu. To ir nelaukėme.

2. ALTos atžvilgiu C laikėsi jau anksčiau nusistatytų principinių gairių ir jai talkininkavo kiek galėjo.

3. Nekintant Bendruomenės įvairių institucijų organų trukdančiam, į politinės veiklos vadovavimą dezorientaciją nešančiam veikimui, CK nieko kito neliko, kaip tik laikytis irgi ankstesnio nusistatymo prieš tokią veiklą pasisakyti ir jos neremti. Tiek, kiek Bendruomenė veikė savo prigimties ribose, jai teikėme reikalingą pagarbą ir paramą.

4. Apskritai šių trijų institucijų sąveikoje stengėmės išlaikyti, remti, skatinti ir siekti tos darnos, kuri išplaukia iš jų prigimtinės paskirties ir tarnauja geriausiems jų ir laisvės kovos interesams. Radome reikalo, turėjome progos ir neatsisakėme tarpininkauti tais atvejais, kai tarp VLIKo ir ALTos kilo nesusipratimo. Manėme ir manome, kad tik darnus ir tamprus VLIKo-ALTos bendradarbiavimas laiduoja laisvinimo darbo vadovavimo sėkmingą tąsą.

5. Santykių su kraštu klausimu laikėmės to nusistatymo, kuris rezoliucijomis ir komunikatais buvo išreikštas praeitoje konferencijoje ir pastarosiose dviejose Tarybos sesijose. Jis jums žinomas.

6. Kiek reikėjo, palaikėme draugiškus ryšius ir su kitomis politinėmis grupėmis. Džiugu, kad apskritai tarpgrupiniuose santykiuose ir toliau vyrauja pakanta, susidrausminimas ir džentelmeniško elgesio normos.

V. Tartautiniuose baruose

Taip vadinamoje tarptautinėje srityje ir toliau bandėme kuo tampriau bendradarbiauti iš vienos pusės su tarptautiniais krikščionių demokratų centrais, tautinėmis sąjungomis ir kitais sambūriais, o iš kitos — atliepti į tuos tarptautinės srities įvykius, kurie lietė lietuviškuosius interesus.

1. Reguliariai susirašinėjome su Pasauliniu Krikščionių Demokratų Komitetu Romoje ir Pasauliniu Jaunųjų Krikščionių Demokratų Generaliniu Sekretoriatu, taip pat Romoje. Mažiau su Europine KD Sąjunga ar Pietų Amerikos KD Sąjunga. Visai miega CDUCE. Reguliariai gauname biuletenius iš pirmųjų minėtų centrų, bei kitokią rašytinę medžiagą. Ryšius palaikėme su Peru, Čilės, Venecuelos KD centrais. Kiek galėjome šiuos savo vienminčius kitataučius informavome apie pavergtosios Lietuvos padėtį. Vokiečiams besiruošiant ratifikuoti sutar-

tį su rusais, paruošėme ir visiems Bundestago nariams krikščionims demokratams bei liberalams pasiuntėme memorandumą. Gavome pora atsakymų: iš Hans Graf Huyn, kuris yra Christlich Sociale Union Landesgruppe užsienio politikos patarėjas, ir poros kitų. Savo ruožtu gavome memorandumą iš Karol Popiel, lenkų KD pirmininko, lenkiškais klausimais.

2. Įvairiais klausimais laiškus, memorandumus, telegramas, siuntėme (chronologine eile): CBS News, Antibolševikiniam Tautų Blokui, buv. JT gen. sekr. U Thant, JT Aukštajam Komisarui Pabėgėlių Reikalams Princui Sadrudin Aga Khan, Prez. Nixonui, Turkijos Prez. Sevdet Sunay ir kitiems Turkijos vyriausybės nariams, žurnalistui dr. Kirk, jau mirusiam redaktoriui Lawrence, Kngresininkui Wayne L. Hays, prancūzų parlamentarui Andre Colin, prez. Georges Pompidou, kongresininkui John S. Monagan, kardinolams Dearden ir Krol, arkivyskupui Bernardin, JT gen. sekr. dr. Kurt Waldheim, Latvių Pasaulinei Sąjungai, senatoriams Taft, Buckley, Saxbe, Jackson, kongresininkams Vanik, Stokes, Minshall, Stanton, Valstybės sekretoriui Rogers ir kit. Iš daugelio gauti atsakymai. Kai kurie tylėjo.

VI. Pabaigos žodis

1. Pranešimą baigiu. Daugelį kartų pranešimuose konferencijoms, Tarybai, aplinkraščiuose ir bendraraščiuose CK bandydavo pateikti minčių ateičiai. Šiandien naujų pasiūlymų, išskyrus vieną, nesiūlome. Tik trokštame, kad kiekvienas krikščionis demokratas uždegtų savo širdyje kaitrią pasiaukojimo liepsną lietuviškajai krikščioniškajai demokratijai. Ne žariją, bet laužą, kurio liepsnoje ir šviesoje visos mintys ateičiai ne tik rastų atgarsio, bet būtų įkūnytos darbo ir vaisiaus rezultatais.

2. Centro Komitetas šiuo formaliai savo darbą baigia ir atsistatydina. Mūsų darbo vertinimą paliekame jums ir istorijai. Dirbome kiek išmanėme ir įstengėme. Širdingai dėkojame tiems vienminčiams, kurie talkino. Tuos, kurie mažiau jungėsi į bendrą darbą, kviečiame remti naująjį centro komitetą visomis išgalėmis ir kolegišku nuoširdumu.

3. Neužtektų valandų išreikšti pagarbos ir padėkos jausmams tiems keturiems mano artimiausiems bendradarbiams prezidiume, kurie dalinosi džiaugsmais, vargais, rūpesčiais ir darbu. Jų veikla iš archyvų puslapių švies pačiais šviesiausiais spinduliais, kai mūsų jau seniai čia nebus.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos 1973 metų Konferencijos REZOLIUCIJOS

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos konferencija, susirinkusi 1973 m. lapkričio mėn. 18 d. Čikagoje, nutarė —

I. Dėl JAV santykių su imperialistine Sovietų Sąjunga:

1. Pareikšti JAV Prezidentui savo susirūpinimą dėl JAV taikingos koegzistencijos su imperialistine Sovietų Sąjunga, pavergusia Lietuvą ir daugelį kitų laisvųjų kraštų ir siekiančia dabar pavergti visą likusį laisvąjį pasaulį, panaudojant tą Nikitos Chruščiovo sugalvotą ir laisvajam pasauliui pasiūlytą, vad. "taikingąją koegzistenciją", būtent, gauti laisvę Amerikoje ir kituose demokratiniuose laisvojo pasaulio kraštuose skleisti savo komunistines idėjas, tuo būdu laisvąjį pasaulį dezorientuoti, susilpninti jo atsparumą imperialistiniam komunizmui ir po to jį pavergti;

2. pareikšti JAV Prezidentui savo nepasitenkinimą JAV vyriausybės gelbėjimu sovietams maistu, įgalinant juos skirti didesnes sumas agresinių ginklų gamybai ir Amerikai bei visam laisvajam pasauliui pražūtingai bolševikinio Agitpropo ardomajai propagandai varyti;

3. paraginti JAV Prezidentą ir Kongresą sustiprinti paramą kovai su imperialistiniu komunizmu radio priemonėmis, ypač gi kovai su Kremliaus Agitpropo propaganda, siekiančia Amerikos ir viso laisvojo pasaulio demoralizacijos bei sužlugdymo.

II. Dėl Lietuvos laisvinimo veiksnių bendro darbo:

pasveikinti Vyriausią Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, Amerikos Lietuvių Tarybą ir Lietuvos Diplomatinę Tarnybą, sujungtomis jėgomis dirbančius bendrą Lietuvos laisvinimo darbą ir reikalauti, kad ir Lietuvių Bendruomenė tokiu pat solidarumu ir be ginčų talkintų Lietuvos laisvinimo darbuose.

III. Dėl lietuvių išeivijos moralės:

skatinti lietuvius tėvus saugoti savo vaikų moralę, ugdyti juose tvirtus principus ir visokeriopai remti visas lietuviškas organizacijas, taipgi ir pavienius asmenis, kurie tuo ar kitu būdu teigiamai veikia mūsų žmonių moralę.

IV. Dėl lietuvių išeivijos nutautėjimo pavojaus:

paskatinti Pasaulio Lietuvių Bendruomenę, vietoj vedus beprasmišką kovą su Lietuvos Laisvinimo Veiksniais, daugiau kreipti dėmesio į jaunuomenės tautinį auklėjimą, Lietuvos kultūros ugdymą ir į reikalą kovoti su mūsų žmonių nutautėjimo pavojais.

V. Dėl koegzistencijos su okupantu:

pakartotinai pareikšti LKDS griežtą nusistatymą prieš bet kokios formos taikingą koegzistenciją su okupantu, nežiūrint kokiais vardais ji bebūtų vadinama — "bendradarbiavimu su kraštu", "bendradarbiavimu su Lietuva" ar pan., nes laisvėje gyvenančiam lietuviui tėra tik vienas — kovos su okupantu — kelias, kurio jis ir turi laikytis.

VI. Dėl kovojančių okupuotos Lietuvos tautiečių:

1. Pareikšti gilią pagarbą tiems mūsų broliams ir sesėms lietuviams, kurie, gyvendami okupuotoje Lietuvoje, sunkioje bolševikinėje priespaudoje, nežiūrėdami pavojų savo laisvei ir gyvybei, drąsiai kovoja su despotais — prispaudėjais, dėl jų mindžiojamų pagrindinių žmogaus teisių;

2. dėti pastangas, kad mus pasiekę okupuotos Lietuvos žmonių pagalbos šauksmai būtų išgarsinti visame pasaulyje, kad jų skundai, paduoti Jungtinėms Tautoms, gautų savo eigą;

3. gelbėti visais galimais būdais ypač nuožmiai okupuotoje Lietuvoje persekiojamai mūsų Motinai Bažnyčiai.

VII. Dėl lietuviškos spaudos:

pareikšti pagarbą ir padėką tai mūsų lietuviškai spaudai, kuri ir būdama mums ideologiškai tolimesnė, parodė mums daugiau pakantos ir bendro intereso supratimo, negu kai kuri mūsų katalikiškoji spauda.

VIII. Dėl LKDS tolimesnės veiklos:

1. kviesti visą lietuviškąją krikščioniškąją visuomenę, pritariančią mūsų idėjoms, jungtis bendram idėjos darbui į LKDS;

2. laikytis ir toliau tarpgrupiniuose santykiuose tolerancijos, pagarbos asmeniui, susidrausminimo ir džentelmeniškumo, siekiant kuo platesnio visų laisvų lietuvių gražaus sugyvenimo ir bendradarbiavimo;

3. pavesti naujajam LKDS Centro Komitetui pasirūpinti, kad būtų išleista, spaudai jau paruošta, trumpa Lietuvos krikščioniškosios demokratijos istorija anglų ir ispanų kalbomis ir kad būtų tęsiamas a.a. Albino Gražiūno pradėtas plačios partijos istorijos ruošimo darbas.

IX. Padėka LKDS vadovybei ir Sąjungos rėmėjams:

1. pareikšti didelę pagarbą ir padėką Algiui J. Kasulaičiui, ligšioliniam LKDS Centro Komiteto Pirmininkui, už jo energiją ir pasiaukojimą, esant net tris paskiras kadencijas LKDS CK Pirmininku, ir kviesti jį toliau, kiek sveikata ir sąlygos jam leis, mūsų Sąjungos neapleisti;

2. pareikšti padėką visiems šios kadencijos LKDS Centro Komiteto nariams už nuveiktus darbus;

3. padėkoti visiems mūsų tautiečiams moraliai ir materialiai parėmusiems LKDS veiklą, o ypač padėkoti ponioms Magdalenai Šmulkštienei ir Julijai Bičiūnienei už jų nuolatinę finansinę paramą;

4. padėkoti visiems LKDS konferenciją sveikinusiems žodžiu ir raštu, o ypač Lietuvos Generalinei Konsulei Poniai Juzei Daužvardienei, atvykusiai asmeniškai pasveikinti konferenciją.

Padėka Sąjungos Pirmininkui A. J. Kasulaičiui ir Centro Komitetui

Lietuvių Krikščionių Demokratų judėjimas didžia dalimi ir pasiaukojimu per devynetą metų buvo vedamas Algimanto Kasulaičio. Konferencijos dalyviai jam ir Clevelande buvusiam Centro Komitetui išreiškė gilią padėką. Naujasis Centro Komitetas didžiai vertina tas pastangas, sugebėjimus ir pavyzdingą krikščionių demokratų atstovavimą lietuvių visuomenėje, Jungtinių Amerikos Valstybių ir užsienio valstybių politinėse sferose ir tarptautiniuose krikščionių demokratų sąjūdžiuose.

Pilnai tikime, kad bendromis jėgomis tiek buvęs Centro Komitetas, tiek naujasis, tiek skyriai, tiek kiekvienas krikščionis demokratas tęs garbingą mūsų Sąjungos veiklą ir rūpinsis, kad atėję nauji Sąjungos nariai supras tuos didžius uždavinius, kuriuos su didele Tėvynės meile per visą savo gyvenimą prelatas Mykolas Krupavičius vykdė ir mums paliko.

Pirmasis uždavinys, kurio Centras ėmėsi, tai mūsų žurnalo pasirodymas. Eilė priežasčių jo leidimą sutrukdė. Mūsų žurnalo redaktorius daktaras Domas Jasaitis deda visas pastangas, kad žurnalas kiek galima greičiau išeitų iš spaudos. Žurnalo visa medžiaga jau atiduota spaustuvei ir renkama. Išeis padidintas numeris su aktualiais ir vertingais straipsniais. Kiekvieną Sąjungos narį prašome stipriai finansine parama prisidėti prie žurnalo išlaidų padengimo. Turime užtikrinimą iš gerbiamo redaktoriaus daktaro, kad jis dar suredaguos vieną Tėvynės Sargo numerį ir rudenį išleis, bet turime ir jo prašymą surasti naują žurnalo redaktorių. Dedame pastangas, ieškome redaktoriaus ir prašome mums talkininkauti. Tėvynės Sargas visuomet jungė krikščionis demokratus ir mūsų idėjas nešė į lietuvių visuomenę. Mes esame didžiai dėkingi mūsų brangiam redaktoriui dr. Domui Jasaičiui už žurnalo redagavimą, pasišventimą ir ištvermę. Rūpestis Tėvynės Sargu yra mūsų visų rūpestis. Kviečiame skyriaus valdybas susirinkimuose ir su nariais šiuo reikalu pasitarti ir prašome savo pasiūlymus pasiųsti Centro Komitetui.

Prie darbo!

Centro Komiteto nariai perėmė sunkias ir atsakingas pareigas. Dėsime pastangas, rūpinsimės ir dirbsime. Šiuo kartu ateiname su prašymu: padėkite Centro Komitetui. Užtruks iki pilnai susipažinsime su darbu ir užmegsime ryšius. Tegul Krikščionybė - Lietuvybė - Demokratybė mus tvirtai riša!

Į darbą dėl Dievo, laisvos Lietuvos ir lietuvių tautos!

Vladas Šoliūnas
Sąjungos pirmininkas

Adomas Viliušis
sekretorius

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŠKOS DEMOKRATIJOS KRIKŠČ. - DEMOKRATŲ SĄJUNGOS ISTORIJOS REIKALU

T. Sargo redakcija, norėdama išjudinti iš mirties taško tą svarbų reikalą, skelbia tentatyvines tezes, kurios turėtų būti istorijoje paliestos. T. S. redakcija kviečia su jomis susipažinti ir jų sąrašą papildyti. Taip pat kviečia visą istorinę medžiagą — fotografijas, laikraščius ir jų iškarpas, brošiūras, žurnalus, knygas, atsišaukimus apie svarbiausius įvykius, surištus su L. Kr. Dem. Sąjungos veikla Lietuvoje ir tremtyje — siųsti Centro Komiteto adresu: A. J. Kasulaitis, 894 East 223rd St., Euclid, Ohio 44123.

Būtų labai naudinga gauti patarimų tuo reikalu.

L. Kr. Dem. Sąjungos istorija turi būti parašyta kiek galima greičiau. Tad visi į talką!

1. Lietuvos Kr. Demokratų Partijos istorija.
   a. Vysk. Valančius, Liet. ir Žemaičių Apžvalga, Tėvynės Sargas. Kiti pirmieji krikščioniškos demokratijos pasireiškimai.
   b. Pirmoji programa ir Vilniaus Seimas 1905 m.
   c. Petrapilio Seimas 1917 m. Petrapilio ir Voronežo Tarybos. Krikšč. demokr. konferencija ir antrosios programos priėmimas.
   d. 1918 m. krikšč. demokratų Vilniaus konferencija ir naujoji partijos programa nepriklausomai Lietuvai.
   e. Tautos konferencija Vilniuje ir Tautos Taryba.
   f. Partijos istorija ligi nepriklausomybės galo su ilgesniu stabtelėjimu prie tautininkų diktatūros laikotarpio.
   i. Partijos veikla okupacijos metais Lietuvoje ir tremtyje.
2. L. Kr. Dem. Partijos pagrindai.
3. Partijos organizacija. Veikla krašte. Rinkimų charakteristika.
4. Santykiai su Ūkininkų Sąjunga ir Darbo Federacija, Katalikių Moterų Dr., Pavasarininkais, Ateitininkais ir kt.
5. Kr. Dem. įgyvendino Lietuvoje demokratiją ir sukūrė demokratines tradicijas — politikoje, ekonominėje, kultūrinėje ir socialinėje srityse. Įstatymai ir veiksmai.
6. Konstitucija.
7. Žemės reforma.

8. Nuveikti darbai kultūrinėje, švietimo ir religinėj srityse. Kr. Dem. santykiai su Bažnyčia. Partijos religinis veidas. Partija ir kitos tikybos.

9. Partija ir ekonominis gyvenimas — korporacija, žemės ūkio kėlimas, miškų ūkis.

10. Partijos veikla socialinėj srityje.

11. Partija ir darbininkai: santykiai ir kas jiems padaryta.

12. Partija ir ūkininkai: santykiai su jais ir kas jiems nuveikta.

13. Partijos vaidmuo nepriklausomybę kuriant ir ginant: savanorių kvietimas ir savo kariuomenės organizavimas.

14. Partijos veiklos kliūtys ir laimėjimai

15. Partijos reikšmė N. Lietuvai ir bendras jos įvertinimas.

16. Partijos martirologija: kalėjimai, konc. stovyklos, trėmimai, nuostoliai abiejų okupacijų metais.

17. Partijos planai nepriklausomybę atgavus.

18. Veiksniai ir žmonės. Atskiri įdomesni ir charakteringesni partijos gyvenimo ir veiklos momentai. Žymesni jos vadai ir darbuotojai.

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGOS CENTRO KOMITETAS

1973 m. lapkričio 18 d. Čikagoje LKDS konferencijos metu buvo išrinktas naujas Centro Komitetas. 1974 m. balandžio 6 d. įvykusiam Centro Komiteto posėdyje pasiskirstyta pareigomis sekančiai:

Sąjungos pirmininkas
Vladas Šoliūnas
6715 S. Claremont Ave.
Chicago, Ill. 60636
Telefonas 312-436-5091

Vicepirmininkas, Europos Lietuvių Krikščionių Demokratų Tarybos pirmininkas
Adolfas Venskus
17, Avenue De La Tourelle
94 — Parc St. Maur
France

Vicepirmininkas vidaus reikalams
Pranas Povilaitis
9050 S. Troy
Evergreen Park, Ill. 60642

Vicepirmininkas užsienio reikalams
Algimantas Pautienius
2733 East Overlook Rd.
Cleveland Heights, Ohio 44106

Sekretorius
Adomas Viliušis
4050 S. Campbell
Chicago, Ill. 60632
Telefonas 312-523-8330

Iždininkė
Dr. Aldona Rugienė
6547 S. Washtenaw
Chicago, Ill. 60629

Narys užsienio reikalams
Leonas Pabedinskas
21 W. 682 Dorchester St.
Glen Ellyn, Ill. 60637

Narys specialiems reikalams
Juozas Paškus
7249 S. Sacramento
Chicago, Ill. 60629

REDAKTORIUS PRANEŠA:

Ilgametis Tėvynės Sargo administratorius gerb. Jonas Jakučionis išvyko iš New Yorko. Jis buvo Tėvynės Sargo ištikimas, geravalis prietelis ir talkininkas.

Tėvynės Sargo redaktorius atsiprašo mielų skaitytojų už pavėluotą šio numerio išleidimą. Pavėlavimo priežastys buvo redaktoriaus ligos, operacija ir kitokios kliūtys. Tai labai apgailestaujame ir prižadame pasitaisyti. Tikimės, kad kitas numeris gims 1975 Velykoms.

Tėvynės Sargo Redaktorius

KNYGŲ RECENZIJOS

Leonas Sabaliūnas: LITHUANIA IN CHRISIS. NATIONALISM TO COMMUNISM. 1939-1940. Bloomington University of Indiana Press. 1972. 293 psl. 11.50 dol.

Labai negausioje ir retai tepasirodančioje svetimom kalbom apie Lietuvą literatūroje, džiugu susilaukti naujo stambaus veikalo, žinomos Indianos universiteto leidyklos išleisto ir tuo pačiu užtikrinančio knygos įtraukimą į JAV ir tarptautinę bibliografiją.

Tokio pobūdžio veikalui išsamiai recenzuoti, reikia ne tik istoriko, bet kartu ir visuomenininko, gerai pažįstančio Lietuvos nepriklausomybės metų istoriją, o taip pat ir to laikotarpio jos politinę bei socialinę raidą. Belaukiant ligi toks specialistas T.S. parašys platesnę L. Sabaliūno knygos apžvalgą, šias eilutes rašantys, kaip besidomįs Lietuvos politiniais įvykiais ir aprašomojo laikotarpio tų įvykių liudininkas, pamėginsiu su T. Sargo skaitytojais pasidalinti įspūdžiais, paskaičius L. Sabaliūno "Lietuva krizėje".

Pirmiausia metasi į akis autoriaus platus apsiskaitymas. Panaudotų šaltinių, knygų, žurnalų bei kitokių dokumentų sąrašas apima 25 knygos puslapius. Daugumas jų dabar yra retenybė, nelengvai prieinami, it todėl autorius vertas padėkos už jų surinkimą, nes daug medžiagos buvo paskelbta įvairiuose žurnaluose, kurie retai kur beišliko.

Tačiau kartu tenka ir apgailestauti, kad autorius besinaudodamas ir becituodamas daug istorinio pobūdžio šaltinių, visai nesusidomėjo ir praleido amerikiečių atrastą vokiečių slaptą archyvą, kuriame yra svarbių dokumentų, liečiančių Lietuvą, o be to, nepakankamai įsigilino į jo naudojamų šaltinių turinį, ar daro iš jų gan tendencingas išvadas. Dar blogiau su jo naudojamais pavergtoje Lietuvoje išleistais šaltiniais, kurie labai dažnai sąmoningai rašo netiesą, klastoja faktus, o mūsų autorius juos priima už gryną pinigą, tad nenuostabu, kad autoriaus aprašomasis laikotarpis vietomis įgavo iškreiptą vaizdą.

Įdomus ir vertas dėmesio Indianos universiteto prof. Charles L. Lundin'o įvadas į Sabaliūno knygą. Jame jis pažymi, kad Lietuva buvusi pirmoji valstybė Rytų Europoje, atsisakiusi savo liberalinių institucijų. Tas tvirtinimas nėra teisingas, nes Lenkija tai padarė kiek anksčiau už Lietuvą. Tačiau, to nepaisant, jo manymu, neturėjo reikšmės kokią vyriausybę Lietuva būtų turėjusi Vokietijos ir Sovietų Sąjungos konteksto metu:

maža lietuvių tauta visvien būtų buvusi nugalėtojo pavergta. Jei prof. Lundin ar L. Sabaliūnas būtų pacitavę slaptą Ribentroppo-Molotovo susitarimą dėl Baltijos valstybių pasidalinimo ir slaptą protokolą dėl Vokietijos pusėje likusios Lietuvos gabalo pardavimo Rusijai, visai kitokioje šviesoje būtų nušviestas L. Sabaliūno aprašomųjų įvykių pavaizdavimas. Reikia sutikti su prof. Lundinu, kad tai esanti istorinė estų, latvių, lietuvių ir lenkų nelaimė gyventi ant vieškelio tarp Vokietijos ir Rusijos, nesvarbu ar tai būtų buvę teutonų riteriai ir ambicingi Hanzos miestų biurgeriai XIII ir XIV šimtmečiais, ar rusų politikai ir kariai XX amžiuje, kurie savo interesų vedami, kaip galingi kaimynai pagrobė mažas tautas.

Šis prof. Lundino teigimas visai teisingas, ir todėl, mano manymu, autoriui derėjo pagrindinai išnagrinėti tą faktą, o ne beveik išimtinai atsidėti prez. A. Smetonos diktatūros posūkių ir 1939-40 metų įvykių, privedusių prie Lietuvos nepriklausomybės netekimo ir rusų okupacijos, dėstymui.

Kai dėl prof. Lundino abejonių, kad vargu ar maža ir neturtinga Lietuva būtų galėjusi išsilaikyti, tai čia, deja, prof. Lundinas labai paviršutiniškai sprendžia, tyčia ar netyčia užmiršdamas, kad šiuo metu Jungtinėse Tautose pilnateisėm narėm yra kelios dešimtys už Lietuvą mažesnių valstybių, kurios dėl savo mažumo ar neturtingumo iki šiol nebankrutavo, o kita vertus, Lietuva nėra nei maža, nei neturtinga, nes ne vien dysis ir turtas lemia tautos ir valstybės gyvastingumą. Pietų Amerikos kai kurios valstybės daug kartų prašoka Lietuvą gyventojų skaičiumi, nekalbant apie jų naturalius gamtos turtus, tačiau per 150 nepriklausomo gyvenimo metų nepasiekė nė to, ką Lietuva buvo padariusi vien tik per 20 nepriklausomo gyvenimo metų.

Perskaičius "Lietuva krizėje", eiliniam skaitytojui susidaro savotiškas įspūdis. Knyga parašyta lietuvio, panaudoti beveik visi galimi šaltiniai, tačiau jaučiamas ryškus autoriaus šaltumas nepriklausomos Lietuvos atžvilgiu ir jo nenoras iškelti teigiamas ypatybes jos egzistavime. Laisvos Lietuvos gyvenimą jis temato tamsų ir skurdų. Nuoširdžiai piliečių reikalais tesirūpina tik komunistai, kurių skaičius jo duodamoje lentelėje per visą nepriklausomos Lietuvos gyvenimą nesiekė nė tūkstančio asmenų, kurie, be to, savo absoliutinėje daugumoje nebuvo lietuviai, ir kurie Lietuvos gyvenime nevaidino jokio vaidmens. Be abejo, būtų neteisinga tvirtinti, kad Lietuvoje nebuvo vargo, kad visa buvo rožėm klota, kad nebuvo trūkumų. Bet, buvo sten-

giamasi tuos trūkumus šalinti, ūkinę bei socialinę būklę gerinti. Visi tuo metu Lietuvoje gyvenę buvo liudininkais krašte vykstančios pažangos. Per trumpą nepriklausomybės laikotarpį buvo pasiekta tikrai didelių ūkinių bei kultūrinių laimėjimų, apie kuriuos knygos autorius beveik neužsimena. Juk karo ir ilgos okupacijos nuvargintas kraštas, be svetimų pagalbos, pirmiausia turėjo ginkluota jėga išvaryti bermontininkus, kovoti su raudonosios armijos įsiveržimu, atsispirti lenkams, ir tik atsikratęs savo priešų, imtis valstybės atstatymo ir jos stiprinimo, demokratinėse sąlygose, be abejo, tas valstybės tvarkymas bei stiprinimas būtų buvęs dar spartesnis ir sėkmingesnis.

Nekeldamas visų knygoje esamų netikslumų ir klaidų, stabtelsiu prie tų klaidingų tvirtinimų, kuriuos randame autoriui kalbant apie režimo santykius su katalikais ir iš viso su Bažnyčia. Esą tautininkai pasiekę didžiausį laimėjimą savo parlamentarinės demokratijos sunaikinime, įsigydami katalikų paramą. Esą tautininkų nuoširdūs santykiai su katalikais pirmiausia pasireiškė švietimo politikoje, atremtoje į taikų sambūvį su religinėm ir tautinėm tradicijom. Ir tam tvirtinimui paremti, autorius cituoja A. Maceiną ir St. Šalkauskį (p. 37).

Reikia apgailestauti, kad autorius suplaka tautiškumą su nacionalizmu. Kiekvienas padorus lietuvis tautiškumą labai brangino, dėl jo ilgus metus kovojo su caro valdžia. Ateitininkai ir skautai savo šūkiais ir veiklos pagrindu laikė Dievą ir Tėvynę. Todėl iš to principo išeidami, tiek A. Maceina, tiek S. Šalkauskis ir kt. katalikų intelektualai labai brangino tautiškumą, nes jis buvo Lietuvos valstybės pagrindas, jos egzistavimo pateisinimas. Iš čia ryškėja ir katalikų prez. A. Smetonos tautinei politikai pritarimas, o kartu ir jų kova dėl tų principų su diktatūriniu režimu. Taip pat iš to aišku, kad praktikoje, nepaisant palankių kai kurių katalikų filosofų pasisakymų, tarp Katalikų Bažnyčios ir Tautininkų režimo buvo gilus konfliktas, ir tai ne vien politinis, bet ir ideologinis, nes buvo uždaryta Moksleivių ateitininkų sąjunga, policijos išvaikomi ateitininkų susirinkimai ir šiaip administracijos varžoma katalikų veikla.

Kaip teisingai autorius pažymi, prez. A. Smetona siekė tautinės valstybės, o ne demokratinės santvarkos įgyvendinimo. Daugumai lietuvių pirmasis jo tikslas buvo priimtinas, tuo tarpu kai tautininkų diktatūrai dauguma lietuvių nepritarė. Iš čia autoriaus katalikams primetamas dvilypumas: jų rėmimas ir kartu priešiškumas tautininkų režimui. Panašiai pasisako ir kun. V. Pavalkis: "Tautininkų su Bažnyčia nesutarimo pagrindinė

priežastis buvo jų atsisakymas nuo demokratinės santvarkos ... (Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai, AIDAI, 1972, Nr ū-tas).

Kitose knygos dalyse autorius nušviečia liaudininkų, kariuomenės, komunistų vaidmenį. Šių pastarųjų ypatingai ryškiai pažymėdamas juos buvus glaudžiai susijusius su svetima valstybe ir jiems nepriklausoma Lietuva buvusi prakeikimas ir kad jie nesudarė jokios bent kiek didesnės grėsmės tautai su aukštai išsivysčiusia savisąmone. Tai, be abejo, teisinga, tačiau tai prieštarauja ankstyvesniam autoriaus tvirtinimui, kad vien tik komunistai nuoširdžiai tesirūpinę piliečių reikalais.

Taip pat autorius smulkiai aprašo ir Lietuvos ūkio problemas, paduodamas duomenis ir lentelėm paremdamas savo teigimus, iškeldamas ir paryškindamas įvairias to meto negeroves, kreditų stoką, o ypatingai sunkią butų trūkumo problemą. Išvadoje, autorius pažymi, kad keturios politinės partijos įvairiai atsiliepė į tuos ūkinius bei socialinius sunkumus. Esą tautininkai delsė, katalikai su liaudininkais retkarčiais pakalbėdavę apie blogas sąlygas, vien tik komunistai visu rimtumu žiūrėję į juos. Sunku suprasti kaip autorius galėjo tokį dalyką parašyti, nebent todėl, kad tiesioginiai nepažindamas komunistų, jų propagandinius tvirtinimus palaikęs gryna tiesa.

Baigęs įvadinę apžvalgą, apimančią kone didesnę dalį jo veikalo, autorius nagrinėja pagrindinę savo temą. Nupasakojęs Klaipėdos atėmimą, koalicinės gen. Černiaus vyriausybės sudarymą, ir ryšium su tuo, krikščionių demokratų ir liaudininkų susilaukti demokratinės valdžios viltis, kurias tautininkai netrukus apvylė. Nesuderinamumas demokratinės vyriausybės su autoritetiniais principais, o taip pat pažiūrų skirtumas tarp prezidento ir dviejų opozicijos ministerių iššaukė valdžios krizę. Naujai paskirtas min. pirmininkas A. Merkys sudarė ministerių kabinetą, kuriam buvo lemta būti paskutine nepriklausomos Lietuvos vyriausybe.

Reikia pasakyti, kad pagrindinėje savo veikalo dalyje autorius atpasakoja įvykius objektyviau, pasiremdamas šaltiniais ir gyvųjų liudininkų atsiminimais, ir čia nedaug ką jam galima prikišti. Gal tik Lietuvos žlugimą arba teisingiau, Lietuvos pasidalinimą tarp Hitlerio ir Stalino būtų buvę tiksliau pavadinti ne "krize", o aneksija. Lygiai nėra vykęs ir antrinėje antraštėje pažymėtas: "Nationalism to communism", nes jokios naturalios raidos iš tautininkiškumo į komunizmą nebuvo. Jis

buvo smurtu Lietuvai primestas, pirma rusų raudonajai armijai Lietuvą okupavus.

Išvadoje, tenka pažymėti, kad L. Sabaliūnas parašė nevisai objektyvią, nors ir gausiais šaltiniais paremtą studiją apie Lietuvos paskutiniuosius nepriklausomo gyvenimo įvykius ir metus. Tenka labai apgailestauti, kad jis neįstengė suprasti lietuvių tautos pastangų kuriant savitą tautinę valstybę, gal todėl, kad ne visus svarbius šaltinius panaudojo, ar ne visai teisingai įvertino aprašomojo laikotarpio įvykius. Ir vis tik, nepaisant tų trūkumų, kurie, manau, atsirado ne dėl jo blogos valios, jis nusipelnė mūsų padėkos už savo daktarinei tezei pasirinkimą tragiško Leituvos pavergimo temos. Jei kada nors autorius, beruošdamas savo knygos antrąją laidą, permastys jo nagrinėjamus įvykius ir juos objektyviai nušvies, nenutylėdamas Sovietų Sąjungos ir Vokietijos lemiamo vaidmens Lietuvos pavergime, tada turėsime tikrai vertą ir naudingą veikalą.

P. Gaučys

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Jurgis Krasnickas. 50 METŲ MIRTIES SUKAKČIAI ATMINTI. Redagavo Vincentas Liulevičius. Išleido Studentų Ateitininkų Sąjunga. Kaina 4 dol.

MEDICINA. Pasaulio ir Amerikos Lietuvių Gydytojų organas. N. 3, 1972 m.

Domas Jasaitis,. HIPOTERMIJOS FIZIOLOGINIAI PADARINIAI IR JOS PRITAIKYMAS MEDICINOJE. Atspaudas iš L.K.M. Akademijos suvažiavimo darbų VII tomo.

NAUJOJI VILTIS. Politikos ir Kultūros žurnalas Nr. 4, 1972, Nr. 6, 1974.

Aloyzas Baronas. VĖJAS LEKIA LYGUMA, II laida. Laisvosios Lietuvos Knygų leidykla. Mecenatai Ona ir Valerijonas Šimkai.

Pranas Naujokaitis. PASISĖJAU ŽALIĄ RŪTĄ.

Jurgis Gliauda. BRĖKŠMĖS NAŠTA.

Antanas Musteikis. KIAUROS RIEŠKUČIOS, 259 p., kaina 4.50 dol.

PALIKIMAS Fausto Kiršos nespausdinti eilėraščiai, jo užrašai įvairiausiais klausimais, 318 p. Spaudai paruošė Stasys Santvaras, L. E. Leidykla, Bostonas, Mass.

Vladas Ramojus. KRITUSIEJI UŽ LAISVĘ. II tomas, 158 psl. Kaina 5 dol.

DABARTIES KANKINIAI (Lietuvos vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų kryžiaus keliai pirmoje ir antroje sovietų okupacijoje, parašė Matas Raišupis. 434 psl.. Kaina 10 dol.

SĖJA, 1972 m. nr. 4. Tautinės, demokratinės minties laikraštis. Redaktorius L. Šmukštys.

Mark G. Etkind. PASAULIS TARTUM DIDELĖ SIMFONIJA. Rusų kalba knyga apie M. K. Čiurlionį ir jo kūrybą. Redaktorius N. S. Seminnikovas. Lietuvių kalbos dalykus vertė E. K. Norkutė. Dailės redaktorius J. Okunis. 134 spalvotos M. K. Č. kūrinių iliustracijos. 25,000 tiražu kreidin. popieriuje. 1970 išleido Iskusstvo Leningrade.

Kazys Ališauskas. KOVOS DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS 1918 - 1920. I tomas. Redaktorius Pranas Čepėnas. Čikagoje 1972 m. Jaunimo Metai. Lietuvių veteranų Sąjungos leidinys nr. 5.

Juozas Eretas. DVI GENERACIJOS MŪSŲ KRIKŠČIONIŠKOS KULTŪROS TARNYBOJE. Atspaudas iš L.K.M. Akademijos suvažiavimo darbų VII tomas.

Jonas Juodvalkis. MANO DIENOS. Atsiminimai, redagavo B. Kviklys, išleido A. Kairys, 1973 Chicago, Ill.

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS SUVAŽIAVIMO DARBAI t. VII, Roma, I, 1972 m.

PANORAMA. 3, 4, 1973. Democrate Chretien, Revue Politique Internationall.

Antanas Liuima. EVANGELIJOS ir krikščioniškos kultūros santykio uždaviniai. Atspaudas iš L. K. M. Ak. Suvažiavimo Darbų VII t.

Lietuvių Katalikių Moterų Organizacijos Pasaulinės Sąjungos Žinios Nr. 2/13, 1972 m., 1973 m.

Bronė Buivydaitė. KARKLOŠVILPA. Iliustravo Birutė Demkutė. Vilnius, Vaga, 1972 m.

Mykolas Krupavičius. ATSIMINIMAI. Aplankas dail. Vyt. Virkau. Išleido Lietuvos knygos klubas. Chicaga, Ill. 1972 m.

Petras Maldeikis. MEILĖ DVIDEŠIMTAJAME AMŽIUJE. Lietuviškos knygos klubo leidinys, 1972 m. Chicago, Ill.

Anatolijus Kairys. SIDABRINĖ DIENA. Trijų veiksmų operetė. Viršelį piešė dail. Jurgis Daugvila. Išleido Lietuvių Meno Ansamblis Dainava.

Stasys Raštikis. ĮVYKIAI IR ŽMONĖS. Redaktorius Br. Kviklys. Korektūros J. Dainausko. Akademinės skautijos leidykla. 1972 m. Chicago, Ill.

Bronius J. Kaslas. THE USSR-GERMAN AGGRESSION AGAINST LITHUANIA. Robert Speller & Sons, Inc. New York, N. Y., 1973.

Esther Lurie. A LIVING WITNESS. Kauno Thetto Scenes and Types. Dvir Publishers. Tel. Aviv, 1958.

Pranas Naujokaitis. LIETUVIŲ LITERATŪROS ISTORIJA, I Tomas. JAV LB Kultūros Fondas Brooklyn, 1973.

L. Š. Sąjungos Toronto Vl. Pūtvio kuopos Dvidešimtmetis 1954-1974.

TURINYS

Vyt. Bagdonavičius, M.I.C. — Mykolas Krupavičius ir Joachimas iš Fiorės 1
J. Matulionis — Mykolas Krupavičius 20
Kun. M. Krupavičius, dr. K. Grinius ir prof. J. Aleksa — Memorandumai Nacių Generaliniam Komisarui Kaune 27
P. Maldeikis — M. Krupavičiaus bibliografija 36
Prel. Vladas Tulaba — Taika (kalba per radiją į Lietuvą) 41
Dr. V. Gidžiūnas, O.F.M. — Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija 50 m. jubiliejaus ženkle 46
Č. Masaitis — Mikalojus Kopernikas. Penkių šimtų metų sukakties proga 53
Algirdas Budreckis — Napoleono administracinė tvarka Lietuvoje 1812 metais 58

SUKAKTYS
Druidas — Juozas Kajeckas, Lietuvos Valstybės Atstovas Vašingtone 75
Dr. Domas Krivickas — Min. Vaclovas Sidzikauskas 77
Juozas B. Laučka — Prel. Prano M. Juro trilypė sukaktis 85
Kazys Kleiva — Leonardas Šimutis, dvasios milžinas lietuviškoje visuomenėje 92
Kun. S. Raila — Prel. Jonui Balkūnui 70 metų 96
Pr. Naujokaitis — Povilas Gaučys 102
J. Vilkaitis — Jackui Sondai 80 metų 105
J. Gobis — Vlado Jurgučio laiškai 108
Pr. Naujokaitis — Juozas Tumas - Vaižgantas, "Tėvynės Sargo" redaktorius 118
Pr. Naujokaitis — Devyniasdešimt metų nuo "Aušros" užtekėjimo 122
Dijas — Tikinčiųjų persekiojimas Lietuvoje 125
Dr. V. Kudirka — Atminčiai Kražių kankintinių — Kražių skerdynės 129

IN MEMORIAM
St. Rauckinas — Antanas Repšys 133
Ad. Damušis — Leonas Prapuolenis 139
Stasys Dzikas — Dveji metai be Albino Gražiūno 145

VLIKO VEIKLA 150
St. Dzikas — Įvykiai Lietuvoje ir mūsų uždaviniai 161
Pranys Alšėnas — Istorinis Lietuvių Jaunimo Kongresas svetur 165
L. Krikščionių Demokratų gretose 170
P. Gaučys — Knygų recenzijos 186
Atsiųsta paminėti 190

Alp(LKA) 1745
1974, Nr.1

Kaina 5 dol.

90.743.107